

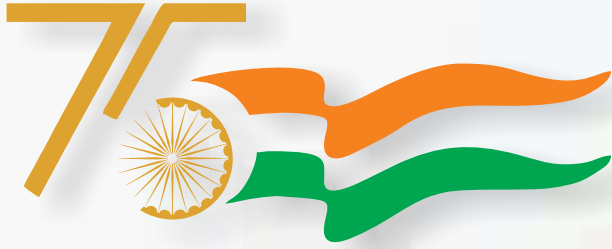
अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे

श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर

ता.पारनेर, जि. अहमदनगर – ४१४ ३०४ (महाराष्ट्र)

☎ ०२४८८-२९५३९५

Website : www.shridhokeshwarcollege.org ■ Email : tdcollege@gmail.com

भारत मातेचा
अमृत महोत्सव विशेषांक

ज्ञानज्यांत
२०२१-२२

क्षणचित्रे...

महाविद्यालयाच्या परिसरात वृक्षारोपण करताना मा.आ.निलेशजी लंके सोबत संस्थेचे अध्यक्ष मा.नंदकुमार झावरे पाटील, विश्वस्त मा.सिताराम खिलारी व मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबीराच्या समारोप प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा.सभापती राहुल झावरे पाटील

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटन प्रसंगी जि.प.सदस्या राणीताई लंके समवेत संस्थेचे ज्येष्ठ विश्वस्त मा.सितारामजी खिलारी व प्राचार्य

राज्यस्तरीय काव्यवाचन स्पर्धेत कै.रावसाहेब ठुबे व पारनेर तालुका कवीमंच यांच्या संयुक्त विद्यमाने साहित्यरत्न पुरस्काराचे वितरण करताना मा.अण्णा हजारे समवेत मा.राहुल झावरे पाटील व मान्यवर

ज्ञानज्योत या वार्षिकांकाचे प्रकाशन करताना प्राचार्या डॉ.गुंफा कोकाटे समवेत संस्थेचे ज्येष्ठ विश्वस्त मा.सितारामजी खिलारी व प्राचार्य

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटन प्रसंगी मान्यवरांचे स्वागत व सत्कार करताना प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

भारत मातेचा
अमृत महोत्सव विशेषांक

ज्ञानज्योत
२०२१-२२

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे

श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर

ता.पारनेर, जि. अहमदनगर - ४१४ ३०४ (महाराष्ट्र)

ज्ञानज्योत

भारत मातेचा अमृत महोत्सव विशेषांक ...

२०२१-२२

■ संपादक ■

प्राचार्य डॉ.श्री.लक्ष्मणराव श्रीधर मतकर

■ कार्यकारी संपादक ■

प्रा.श्री.लक्ष्मण भिकाजी कोठावळे

■ संपादक मंडळ ■

प्रा. डॉ.विजय सुरोशी

प्रा. सोनाजी ठोंबे

प्रा.डॉ. एकनाथ जाधव

प्रा. सविता पिंगट

प्रा. नामदेव वाल्हेकर

प्रा. शुभांगी पवार

प्रा. दादासाहेब लोखंडे

प्रा. श्रीकांत आल्हाट

श्री. बाळासाहेब गिरी

वार्षिक नियतकालिक शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२

दि प्रेस रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स नियम, ८ फॉर्म ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

प्रकाशन स्थळ	:	अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर ता.पारनेर, जि. अहमदनगर - ४१४३०४ (महाराष्ट्र)
प्रकाशन काळ	:	वार्षिक
प्रकाशक व संपादक	:	प्राचार्य डॉ.रुक्ष्मणराव श्रीधर मतकर श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर ता.पारनेर, जि. अहमदनगर फोन : ०२४८८ - २९५३९५ ईमेल : tdcollege@gmail.com
कार्यकारी संपादक	:	प्रा.रुक्ष्मण भिकाजी कोठावळे
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
मालकी	:	श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर ता.पारनेर, जि. अहमदनगर
मुद्रक	:	प्रतीक प्रिंटर्स, अहमदनगर
फोटो सेटिंग	:	एस.पी.क्रीएशन्स / ९५२७५८५९३०
मुखपृष्ठ	:	संपादक मंडळ निर्मित

मी प्राचार्य डॉ.रुक्ष्मणराव श्रीधर मतकर असे जाहीर करतो की,
वर दिलेली माहिती माझ्या समजूतीप्रमाणे बरोबर आहे.

सदर अंकात व्यक्त करण्यात आलेल्या साहित्यातील मतांशी संपादक मंडळ व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाज, अहमदनगर.

- पदाधिकारी -

(दि. ०१/०४/२०२१ ते दि. ३१/०३/२०२४)

मा.आ.श्री. नंदकुमार भाऊसाहेब झावरे पा.
अध्यक्षमा.श्री. रामचंद्र हरिभाऊ दरे
उपाध्यक्षमा. श्री. गेणूजी दगडुजी खानदेशे
सचिवमा.अॅड.श्री. विश्वासराव दत्तात्रय आठरे पा.
सहसचिवमा.श्री. मुकेशदादा मुळे
खजिनदार**- विश्वस्त -**मा.डॉ.श्री. मोहनराव गंगाराम हापसे
विश्वस्तमा.अॅड.श्री. दिपलक्ष्मी संभाजीराव म्हसे
विश्वस्तमा.डॉ.श्री. विवेक प्रभाकर भापकर
विश्वस्तमा.श्री. सिताराम वि.खिलारी
विश्वस्तमा.डॉ.श्री. चंद्रकांत कृष्णराव मोरे
विश्वस्तमा.श्री. जयंत रामनाथ वाघ
विश्वस्त

भावपूर्ण श्रद्धांजली

या शैक्षणिक वर्षात मायभूमीच्या रक्षणार्थ धारातीर्थी पडलेले शूरवीर,
साहित्यिक, विचारवंत, राजकारणी, शास्त्रज्ञ, गायक, संगीतकार,
नाट्य-चित्र अभिनेते, संस्थेतील व महाविद्यालयातील शिक्षक,
सेवक, विद्यार्थी आणि त्यांचे आप्तेष्ट, संस्थेवर प्रेम करणारे स्नेही
आणि कोविड-१९ या वैश्विक आपत्तीत मृत्युमुखी पडलेले सामान्य नागरिक,
समाज बांधव या सर्वांना

'ज्ञानज्योत' ची

॥ भावपूर्ण श्रद्धांजली ॥

प्राचार्यांचे मनोगत ...

प्रिय विद्यार्थी मित्रहो,

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षातील 'भारतमातेचा अमृत महोत्सव' हा एक विषय घेऊन साकार झालेला 'ज्ञानज्योत' विशेषांक आपल्या हाती देताना मनस्वी आनंद होत आहे. याचे महत्त्वाचे कारण असे की, आपल्या भारत मातेला स्वातंत्र्य मिळवून ७५ वर्षे पूर्ण झालेली आहेत. ही भारतमाता स्वतंत्र करण्यासाठी थोर देशभक्तांनी आपल्या प्राणांचे हार मातृभूमीच्या गळ्यात अर्पण करून चरणांची पूजा केलेली आहे म्हणूनच 'हर घर तिरंगा' मोठ्या डौलाने फडकविण्याचे भाग्य आपणास मिळालेले आहे. हा फडकणारा तिरंगा ध्वज पाहून मला कविवर्य कुसुमाग्रज यांच्या 'ध्वजगीत' कवितेची आठवण झाल्याशिवाय रहात नाही..

माझ्या भारताचा ध्वज, उभा अजिंक्य आकाशी ॥

नव्या मनूचा प्रवास, याच्या मंगल प्रकाशी ॥

संतमुनींच्या ऋषींचा, याला आशीर्वाद मिळे ॥

लक्ष जीवनाची ज्योत, याच्या पायापाशी लोळे ॥

माझ्या देशाच्या दैवता, तुला सहस्र वंदन ॥

तुझ्या रक्षण सेवेत, होवो कृतार्थ जीवन ॥

मला जाणीव आहे आपण मातृभूमीसाठी भगतसिंग, राजगुरु आणि सुखदेव यांच्या सारखा प्राणत्याग करू शकणार नाही पण मातृभूमीच्या भविष्यकाळातील सेतू बांधणीसाठी खारीचा वाटा नक्कीच उचलू. भारत मातेची मजबूत बांधणी करण्यासाठी विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रभक्ती, देशप्रेम जागृत व्हावे म्हणून या वर्षी विविध उपक्रम राबविण्यात आले. विद्यार्थ्यांनी थोर पुरुषांची चरित्रे वाचून देशभक्ती वृद्धिंगत करण्यासाठी निबंध लेखन, देशभक्तीपर गीते, सांस्कृतिक कार्यशाळा, राज्यस्तरीय काव्यवाचन स्पर्धा, राष्ट्रीय छात्र सेनाचे संचलन, राष्ट्रीय सेवा योजनांचे श्रमसंस्कार शिबिर, स्पर्धा परीक्षा, गरीब व गरजू विद्यार्थ्यांसाठी कमवा व शिका योजना, ट्रेव्हल अँड टुरिझम कोर्स, टॅली सर्टिफिकेट कोर्स, आरोग्य धनसंपदेसाठी विविध क्रीडा प्रकारातील खेळ, मधुमक्षिका पालन यासारख्या उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकास घडविण्याचे कार्य महाविद्यालय करीत आहे.

भारत मातेच्या अमृत महोत्सवाच्या निमित्ताने स्वातंत्र्यवीर वि.दा.सावरकर यांच्या मातृभूमीविषयी प्रेम व्यक्त करणाऱ्या कवितेच्या आधारे आपण सर्वजण हृदयात ठसवूया.

नभि नक्षत्रे बहुत एक परी प्यारा,

मज भारतभूमिचा तारा !!

सदर 'भारत मातेचा अमृत महोत्सव' हा 'ज्ञानज्योत' चा विशेषांक आकारास येण्यासाठी कार्यकारी संपादक प्रा.लक्ष्मण कोठावळे, संपादक मंडळातील सर्व सदस्य, प्राध्यापक, शिक्षकेतर सेवकवृंद आणि विद्यार्थी या सर्वांच्या परिश्रमाने हा अमृत महोत्सवी यज्ञ यथासांग संपन्न झाला म्हणून मी सर्वांचे मनापासून अभिनंदन करतो.

डॉ. लक्ष्मणराव श्री.मतकर

प्राचार्य,

श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर

ता.पारनेर, जि.अहमदनगर.

संपादकीय ...

प्रिय विद्यार्थी मित्रांनो,

‘भारत मातेचा अमृत महोत्सव’ हा २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षाचा ‘ज्ञानज्योत’ चा विशेषांक आपल्या हाती देताना मला मातृहृदयी साने गुरुजींच्या कवितेची आठवण झाल्याशिवाय रहात नाही.

बलसागर भारत होवो, विश्वात शोभुनी राहो

हे कंकण करी बांधियले, जनसेवे जीवन दिधले

राष्ट्रार्थ प्राण हे उरले, मी सिद्ध मरायाला हो

ही माय थोर होईल, वैभवी दिव्य शोभेल

जगतास शांती देईल, तो सोन्याचा दिन येवो

बलसागर भारत होवो, विश्वात शोभुनी राहो.

खरोखरच मातृभूमीचा अमृत महोत्सव साजरा करताना भारत मातेच्या सुपुत्रांनी प्राण समर्पित केले त्यांचे कृतज्ञतापूर्वक स्मरण करणे व त्यांनी जो सत्याचा मार्ग स्वीकारला त्या मार्गाने उक्ती आणि कृतीने चालणे हा खरा भारत मातेचा अमृत महोत्सवाचा भावार्थ आहे. या वर्षी ‘भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे’ हा विषय घेऊन या ज्ञानज्योत वार्षिक विशेषांकाची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. विद्यार्थ्यांच्या मनामध्ये जननी आणि जन्मभूमीविषयी प्रेम निर्माण व्हावे, राष्ट्रभक्तीची प्रेरणा जागृत व्हावी, राष्ट्रपुरुषांच्या चरित्राचे वाचन व्हावे, समाजसेवा हा भाव जागृत व्हावा, सर्वधर्मसमभाव हृदयात मुरावा, विविधतेमध्ये गुण्यागोविंदाने समाज नांदावा, परंपरा व संस्कृती संवर्धक भारत देश सुजलाम सुफलाम व्हावा हे उद्देश नजरेसमोर ठेवून महाविद्यालयातील विद्यार्थी, विद्यार्थिनींनी या अंकात अभ्यासपूर्ण लेख लिहिलेले आहेत. युवा पिढीमध्ये देशप्रेम जागृत होऊन भारत मातेचा ध्वज सदैव अवकाशामध्ये फडकत ठेवण्यासाठी तन-मन-धनाने सर्वजण ध्वजगीत म्हणत राहतील.

विजयी विश्व तिरंगा प्यारा !

झंडा ऊंचा रहे हमारा !!

भारत मातेचा अमृत महोत्सव हा विशेषांकाचा ‘ज्ञानयज्ञ’ पूर्ण करण्यासाठी मी केवळ निमित्तमात्र आहे हे सारे आपल्या पर्यंत पोहोचविण्यासाठी अनेकांचे सहकार्य आणि मार्गदर्शन लाभलेले आहे. यामध्ये मान. संस्था पदाधिकारी, विश्वस्त सदस्य, सभासद, महाविद्यालयाचे प्राचार्य, सर्व शाखा प्रमुख, प्राध्यापक, शिक्षकेतर सेवकवृंद, विद्यार्थी या सर्वांचे मनापासून आभार आणि ऋण मानतो.

‘ज्ञानज्योत’ चे संपादक मंडळ आणि प्रतिक प्रिंटर्स अहमदनगर यांनी वेळेत अंक तयार केला म्हणून त्यांचाही मी आभारी आहे. शेवटी एक मुखाने मातृभूमीची गर्जना करताना सदैव म्हणत राहू ...

भारत माता की जय !!!

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे (विद्यापती)

कार्यकारी संपादक

अभिनंदनीय

डॉ. एकनाथ जाधव
पीएच.डी. प्राप्त

प्रा. स्वप्निल जाधव
सेट परीक्षा उत्तीर्ण

डॉ. वैशाली गंगोत्री
Leading Educationalist of
India Award

डॉ. जिजाभाऊ घुले
पीएच.डी. प्राप्त

यशवंत-गुणवंत

कु. रत्ना अहिरे
प्रथम वर्ष कला - प्रथम

कु. सेजल दाते
प्रथम वर्ष कला - द्वितीय

कु. नेहा व्यवहारे
प्रथम वर्ष कला - तृतीय

अभिषेक आंधळे
प्रथम वर्ष वाणिज्य - प्रथम

आशिष जाधव
प्रथम वर्ष वाणिज्य - द्वितीय

हर्षद वालूंज
प्रथम वर्ष वाणिज्य - तृतीय

कु. निकिता माने
प्रथम वर्ष विज्ञान - प्रथम

कु. ज्योती भालेकर
प्रथम वर्ष विज्ञान - द्वितीय

कु. मनिषा भनगडे
प्रथम वर्ष विज्ञान - तृतीय

कु. जिन्नत मोमीन
द्वितीय वर्ष कला - प्रथम

कु. मयुरी वाळूज
द्वितीय वर्ष कला - द्वितीय

कु. अपेक्षा औटी
द्वितीय वर्ष कला - तृतीय

विशाल वाफारे
द्वितीय वर्ष वाणिज्य - प्रथम

अंकुश बेलकर
द्वितीय वर्ष वाणिज्य - द्वितीय

कु. निकिता गुंड
द्वितीय वर्ष वाणिज्य - तृतीय

कु. निकिता वाळूज
द्वितीय वर्ष विज्ञान - प्रथम

गणेश मुंडे
द्वितीय वर्ष विज्ञान - द्वितीय

कु. आहेर सोनाली
द्वितीय वर्ष विज्ञान - तृतीय

कु. आंबेकर योगिता
तृतीय वर्ष कला - प्रथम

कु. मृणाल कदम
तृतीय वर्ष कला - द्वितीय

प्रतिक शिंदे
तृतीय वर्ष कला - तृतीय

कु. प्रतिकशा ठाणगे
तृतीय वर्ष वाणिज्य - प्रथम

कु. आरती जगताप
तृतीय वर्ष वाणिज्य - द्वितीय

कु. सायली दळवी
तृतीय वर्ष वाणिज्य - तृतीय

कु. अक्षता कोरडे
तृतीय वर्ष विज्ञान - प्रथम

कु. शुभांगी राजूत
तृतीय वर्ष विज्ञान - द्वितीय

कु. अश्विनी गागरे
तृतीय वर्ष विज्ञान - तृतीय

विविध उपक्रम - क्षणचित्रे

सॅंद्रीय शेती कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रगतीशील शेतकरी व टा.ढोकेश्वर वि.का.से.सोसा. चे चेअरमन मा.बबनराव पायमोडे

सॉफ्ट स्किल डेव्हलपमेंट कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना मा.प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

राष्ट्रभक्ती जागृत करण्यासाठी प्रेरणादायी मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे आणि उपस्थित श्रोतृवृंद

जागतिक मराठी दिनानिमित्त विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्रा.प्रविण जाधव

माजी विद्यार्थी मेळाव्यात मनोगत व्यक्त करताना माजी विद्यार्थी व कवी प्रा.तुषार ठुबे

स्पर्धा परीक्षा कार्यशाळेनिमित्त मार्गदर्शन करताना प्रमुख वक्ते आणि उपस्थित मान्यवर

विविध उपक्रम - क्षणचित्रे

कुस्ती स्पर्धेतील एक अत्यंत चुरशीचा क्षण ...
सोबत उपस्थित स्पर्धक व मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजना शिबिर प्रसंगी शिबीरार्थीसमवेत चर्चा करताना
तिखोल येथील ग्रामस्थ

महाविद्यालयातील राष्ट्रीय छात्रसेनेचा शिस्तबद्ध व कार्यतत्पर समुह
प्राचार्य व प्राध्यापकांसमवेत

उत्कृष्ट राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या छात्रांना रँक प्रदान करताना
प्रसिद्ध उद्योजक मा.राजुशेट भंडारी व उपस्थित मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबीर प्रसंगी
श्रमदान करताना शिबीरार्थी स्वयंसेवक

प्लॅस्टिक निर्मुलनाची मोहिम राबवितांना
तिखोल गावात जमा केलेले प्लॅस्टिक व या मोहिमेतील स्वयंसेवक

विविध उपक्रम - क्षणचित्रे

निर्भय कन्या अभियान कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ.माया लहारे, उपस्थित मान्यवर, विद्यार्थी, प्राध्यापक

संविधान दिनानिमित्त संविधानाची शपथ घेताना प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी

आंतरराष्ट्रीय युवा दिनानिमित्त महाविद्यालयाच्या परिसरात वृक्षारोपण करताना मा.प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर व इतर

स्वातंत्र्य दिनानिमित्त महाविद्यालयाच्या परिसरात वृक्षारोपण करताना मा.प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर व इतर

राष्ट्रीय मतदार दिनानिमित्त विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या युवा सप्ताहाच्या निमित्त आयोजित व्याख्यानमालेत मार्गदर्शन करताना प्रा.अशोक शिंदे

जागतिक योग दिनानिमित्त योग प्रात्यक्षिके करताना विद्यार्थी व प्राध्यापक

तृतीय वर्ष विज्ञान समारोप समारंभ प्रसंगी उपस्थित प्राध्यापक व विद्यार्थी

विविध उपक्रम - क्षणचित्रे

आई माइया महाविद्यालयात कार्यक्रमप्रसंगी मार्गदर्शन करताना एक आई

राज्यस्तरीय काव्यवाचन स्पर्धेत मार्गदर्शन करताना मा.प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

कोरोना प्रतिबंधक लसीकरण शिबीरात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना मा.डॉ.भाऊसाहेब खिलारी

आई माइया महाविद्यालयात कार्यक्रमप्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

शैक्षणिक सहलीनिमित्त मळगंगा दुध प्रकल्पाला भेट देताना वाणिज्य विभागाचे प्राध्यापक व सहभागी विद्यार्थी

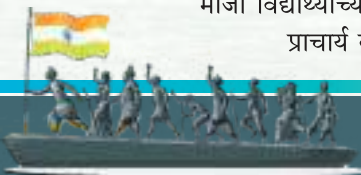
तृतीय वर्ष विज्ञान शुभेच्छा समारंभात महाविद्यालयास भेटवस्तू मा.प्राचार्यांच्या हाती सुपुर्त करताना विद्यार्थी

माजी विद्यार्थ्यांच्या हस्ते वृक्षारोपण करताना प्राचार्य व माजी विद्यार्थी

आंतरराष्ट्रीय योग दिनानिमित्त योग प्रात्यक्षिके करताना विद्यार्थी व प्राध्यापक

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाज

लालटाकी रोड, अहमदनगर - ४१४ ००१. फोन : (०२४१) २३२९६४९, २३२४८५०

कार्यकारी मंडळ (गव्हर्निंग कौन्सिल)

(दि. ०१/०४/२०२१ ते ३१/०३/२०२४)

अ.नं.	नांव	हुद्दा
१.	मा.श्री. नंदकुमार भाऊसाहेब झावरे पाटील	अध्यक्ष
२.	मा.श्री. रामचंद्र हरिभाऊ दरे	उपाध्यक्ष
३.	मा.श्री. गेणूजी दगडूजी खानदेशे	सेक्रेटरी
४.	मा.अॅड. विश्वासराव दत्तात्रय आठरे	सहसेक्रेटरी
५.	मा.डॉ. विवेक प्रभाकर भापकर	खजिनदार
६.	मा.डॉ. मोहनराव गंगाराम हापसे	विश्वस्त
७.	मा.अॅड. दिपलक्ष्मी संभाजीराव म्हसे	विश्वस्त
८.	मा.श्री. सिताराम विठ्ठलराव खिलारी	विश्वस्त
९.	मा.डॉ. चंद्रकांत कृष्णराव मोरे	विश्वस्त
१०.	मा.श्री. मुकेश माधवराव मुळे	विश्वस्त
११.	मा.श्री. जयंत रामनाथ वाघ	विश्वस्त
१२.	मा.अॅड. माणिकराव नामदेवराव मोरे	सदस्य
१३.	मा.अॅड. वसंतराव शाहूराव कापरे	सदस्य
१४.	मा.प्रा.श्री. अर्जुनराव तात्याभाऊ पोकळे	सदस्य
१५.	मा.सौ. अरुणा अशोकराव काळे	सदस्या
१६.	मा.डॉ. अभय गेणूजी खानदेशे	सदस्य
१७.	मा.श्री. राहुल नंदकुमार झावरे पाटील	सदस्य
१८.	मा.डॉ. बाळकृष्ण देवराव मरकड	सदस्य
१९.	मा.श्री. दिपक रामचंद्र दरे	सदस्य
२०.	मा.श्री. शंतनू मोहनराव हापसे	सदस्य
२१.	मा.प्राचार्य डॉ. भास्कर हरी झावरे	सेवक स्विकृत सदस्य
२२.	मा.सौ. मिनाक्षी अविनाश मोरे	सेवक स्विकृत सदस्या
२३.	मा.प्रा.डॉ. विजय सावळेराव काळे	स्विकृत तज्ञ सदस्य

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे
श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर
ता.पारनेर, जि. अहमदनगर ४१४ ३०४ (महाराष्ट्र)

— महाविद्यालय विकास समिती —

(दि. ०१/०४/२०१८ ते ३१/०३/२०२१)
(College Development Committee)

अ.नं.	सदस्याचे नाव	पद
१.	मा.श्री. नंदकुमार भाऊसाहेब झावरे पाटील	अध्यक्ष
२.	मा.श्री. गेणुजी दगडूजी खानदेशे	सचिव
३.	मा.श्री. रामचंद्र हरिभाऊ दरे	सदस्य
४.	मा.अॅड. विश्वासराव दत्तात्रय आठरे	सदस्य
५.	मा.डॉ. विवेक प्रभाकर भापकर	सदस्य
६.	प्रा.डॉ. विजय निवृत्ती सुरोशी (विभाग प्रमुख)	सदस्य
७.	प्रा. अनिल चंद्रभान काळे (अध्यापक प्रतिनिधी)	सदस्य
८.	प्रा. प्रकाश महादु गावित (अध्यापक प्रतिनिधी)	सदस्य
९.	प्रा.श्रीमती शांता रंगनाथ गडगे (अध्यापक प्रतिनिधी)	सदस्या
१०.	श्री. मुरलीधर चिंधू खाडे (अध्यापकेतर कर्मचारी)	सदस्य
११.	प्रा. अनिल चंद्रभान काळे (समन्वयक महाविद्यालय अंतर्गत गुणवत्ता हमी समिती)	सदस्य
१२.	महाविद्यालय विद्यार्थी परिषदेचे सभापती	सदस्य
१३.	महाविद्यालय विद्यार्थी परिषदेचे सचिव	सदस्य
१४.	प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव श्री. मतकर	सदस्य सचिव

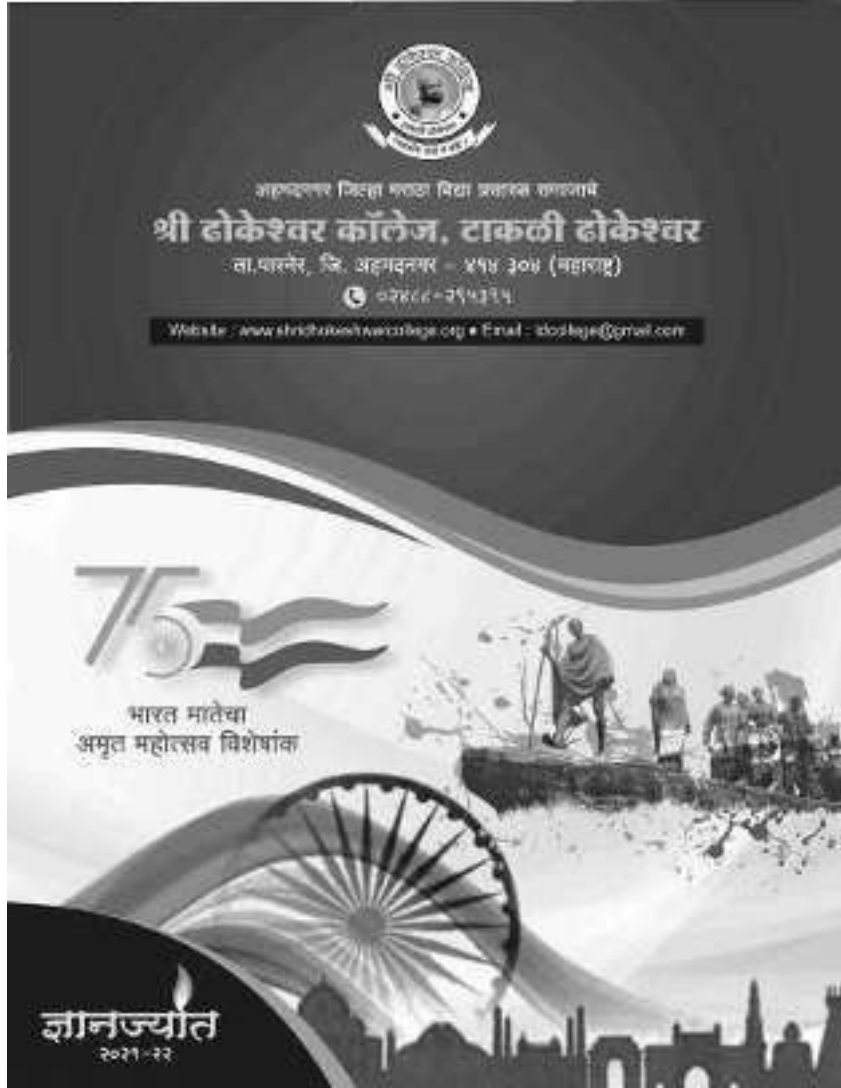

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे
श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकली ढोकेश्वर

ता.पारनेर, जि. अहमदनगर - ॡ१ॡ ३०ॡ (महाराष्ट्र)

☎ ०२ॡॡॡ-२ॡ२ॡ१ॡ

☎ ०२ॡॡॡ - २ॡ२ॡ००

🌐 www.shridhokeshwarcollege.org

✉ tdcollege@gmail.com

अंतरंग

मराठी विभाग ..

हिंदी विभाग ..

इंग्रजी विभाग ..

विभागीय अहवाल ..

ज्ञानज्योत

२०२१-२०२२

मराठी विभाग

अलसागर भावत होवो, विश्वात शोभुनी राहो
हे अंकुण कवि आंधियले, जनसेवे जीवन दिधले
राष्ट्रार्थ प्राण हे उक्ले, मी सिद्ध मरायला हो

वैभवी देश चढवीन, सर्वस्व त्यास अर्पिन
तिमिळ घोळ संहारित, या अंधु सहाय्याला हो

हातात हात घालून, हृदयास हृदय जोडून
ऐक्याचा मंत्र जपून, या कार्य करायला हो

कवि दिव्य पताका घेऊ, प्रिय भावतगीते गाऊ
विश्वास पवाक्रम दावू, ही माय निजपदा लाहो

या उठा करू हो शर्थ, संपादू दिव्य पुरुषार्थ
हे जीवन ना तवि व्यर्थ, भाव्यभूर्य तळपत राहो

ही माय थोर होईल, वैभवे दिव्य शोभेल
जगतास शांती देईल, तो सोन्याचा दिन येवो

भारत मातेचा अमृत महोत्सव
विशेषांक

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	विद्यार्थ्यांचे नाव
१.	भारत मातेचे मंगल स्तोत्र - जयोस्तुते श्री महन्मंगले ! शिवास्पदे शुभदे	कु. शेठे प्राची रावसाहेब
२.	भारत माता माझे तिर्थक्षेत्र	कु. आहेर सायली साजेश
३.	मातृभुमीचा तारा - महात्मा गांधी	कु. फापाळे अश्विनी मच्छिंद्र
४.	राष्ट्रसंत गाडगेबाबा	कु. ठाणगे मोनिका धोंडीभाऊ
५.	मातृभुमीचा तारा - लोकमान्य टिळक	कु. राजदेव सुरेखा हरिभाऊ
६.	मातृभुमीचा तारा - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	कु. पवार रोहिणी साहेबराव
७.	मातृभुमीचा तारा - लालबहादुर शास्त्री	कु. शिंदे सेजल मंगेश
८.	मातृभुमीचा तारा - नेताजी सुभाषचंद्र बोस	कु. घनदाट पायल रमेश
९.	मातृभुमीचा तारा - साने गुरुजी	कु. नन्हे ताई मच्छिंद्र
१०.	मातृभुमीचा तारा - राजीव गांधी	कु. माने सत्यभामा गोरक्ष
११.	मातृभुमीचा तारा - श्रीमती इंदिरा गांधी	कु. नरड तनुजा धोंडीभाऊ
१२.	मातृभुमीचा तारा - डॉ. अब्दुल कलाम	कु. डोंगरे सुप्रिया अशोक
१३.	मातृभुमीचा तारा - पांडुरंग महादेव बापट	कु. शिर्के नुतन ज्ञानदेव
१४.	भारतरत्न नव्हे विश्वरत्न - लता मंगेशकर	कु. क्षिरसागर प्रतिक्षा आनंदराव
१५.	भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवातील मराठी साहित्य संमेलने	कु. खरमाळे सोनाली बाबाजी
१६.	भारतीय पंतप्रधानांचे देशासाठी योगदान	झावरे योगेश हरिभाऊ
१७.	अनाथांची माय : सिंधूताई सपकाळ	कु. बोन्हुडे स्नेहल शिवाजी
१८.	भारत माझा देश आहे	चिकणे सौरभ अनिल
१९.	उदयाचा भारत	कु. गोरडे आकांक्षा गोरक्ष
२०.	भारतीय घटनात्मक विकास	तुबे विकास घमाजी
२१.	भारताची वैज्ञानिक क्षेत्रातील प्रगती	गुंड दिलीप महादेव
२२.	संगणकातील विविध क्षेत्रातील प्रगती	कु. चिकणे विद्याश्री अशोक
२३.	भारत मातेचा अमृत महोत्सव	कु. देशमाने पूजा रामचंद्र
२४.	चला युवकांनो देश घडवुया	कु. आहेर अश्विनी बाळासाहेब
२५.	बलसागर भारत होवो	कु. गायखे आरती ज्ञानदेव
२६.	भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्ष	कु. आंधळे कोमल संजय
२७.	अहमदनगर प्रगतशील जिल्हा	कु. फापाळे प्रियंका पोपट
२८.	विविधतेत एकता	कु. ठाणगे निकिता अनिल
२९.	भारताची शैक्षणिक क्षेत्रातील प्रगती	कु. शेवंते आरती संजय
३०.	भारताची महासत्तेकडे वाटचाल	कु. शिंदे पूनम अशोक
३१.	प्रतिज्ञा	कु. पवार आरती विजय

भारत मातेचे मंगल स्तोत्र - जयोस्तुते श्री महन्मंगले ! शिवास्पदे शुभदे

जयोस्तुते श्रीमहन्मंगले ! शिवास्पदे शुभदे
स्वतंत्रते भगवती ! त्वामहं यशोयुतां वंदे
राष्ट्राचे चैतन्य मूर्त तूं नीति संपदांची
स्वतंत्रते भगवती ! श्रीमती राज्ञी तू त्यांची
परवशतेच्या नभात तुचि आकाशी होसी
स्वतंत्रते भगवती ! चांदणी चमचम लखलखसी
वंदे त्वामहं यशोयुतां वंदे

गालावरच्या कुसुमी किंवा कुसुमांच्या गाली
स्वतंत्रते भगवती ! तूच जी विलसतसे लाली
तू सूर्याचे तेज, उदधीचे गांभीर्यहि तूची
स्वतंत्रते भगवती ! अन्यथा ग्रहण नष्ट तेची
वंदे त्वामहं यशोयुतां वंदे

मोक्ष - मुक्ति ही तुझीच रुपे तुलाच वेदांती
स्वतंत्रते भगवती ! योगिजन परब्रह्म वदती
जे जे उत्तम उदात्त उन्नत महन्मधुर ते ते
स्वतंत्रते भगवती ! सर्व तव सहचारी होते
वंदे त्वामहं यशोयुतां वंदे

हे अधम-रुक्तरंजिते, सुजन पूजिते, श्रीस्वतंत्रते
तुजसाठी मरण ते जनन, तुजविण जनन ते मरण
तुज सकल चराचर शरण, चराचर शरण, श्रीस्वतंत्रते
वंदे त्वामहं यशोयुतां वंदे.

प्रस्तुत कवितेमधून स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर यांनी स्वातंत्र्य देवतेचे स्तोत्र गायिले आहे. त्यांच्या मते स्वातंत्र्य म्हणजे राष्ट्राचे चैतन्य आहे, सुभास आहे, राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यासाठी जगणे हीच देशवासीयांच्या जीवनाची सार्थकता आहे. प्रस्तुत स्तोत्रामधून सावरकर महान अशा स्वातंत्र्यदेवतेचा जयजयकार करतात, स्वातंत्र्य देवतेला सावरकर पारतंत्र्याच्या अंधारात चमचमणारी चांदणी म्हणतात, राष्ट्र भक्तांच्या फुलासारख्या सुकुमार गालांवरची आणि इथल्या फुलांवरची शोभून दिसणारी लाली म्हणतात, ही स्वातंत्र्य देवी सूर्याच तेज आहे आणि सागराची गंभीरता आहे ही स्वातंत्र्य देवी मोक्ष-मुक्तीचे रूप आहे. या विश्वामधील उत्तम, उदात्त, उन्नत, प्रगतशील, महन्मधुर (चितांग आकर्षित करणारी) अशी आहे आणि म्हणून हे स्वातंत्र्य देवी तू आता या माझ्या या स्वातंत्र्य भूमीकडे कधी येणार आहेस तू येशील तेव्हा आम्हाला स्वातंत्र्य प्राप्त होणार आहे असे स्तोत्र सावरकरांनी गायिले आहे.

भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सवाच्या निमित्ताने स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर यांच्या कार्याचे स्मरण करून देणे महत्त्वाचे वाटते.

जीवन चरित्र :- सावरकरांचा जन्म २८ मे १८८३ मध्ये नाशिक जिल्ह्यातील भगूर या शहरात झाला त्यांच्या वडिलांचे नाव दामोदर असे होते. सावरकरांना बाबाराव हे मोठे आणि नारायणराव हे धाकटे भाऊ होते. सावरकरांच्या आई राधाबाई, सावरकर अवघे ९ वर्षांचे असताना वारल्या. थोरल्या बंधूंच्या पत्नी येसूवहिनी यांनी त्यांचा सांभाळ केला सावरकरांचे वडील सन १८९९ च्या प्लेग ला बळी पडले.

सावरकरांचे प्राथमिक शिक्षण नाशिकच्या शिवाजी विद्यालयामध्ये झाले ते लहानपणापासूनच अत्यंत बुद्धिमान होते वक्तृत्व, काव्यरचना यावर त्यांचे प्रभुत्व होते. जिव्हा आणि लेखणी ते सारख्याच ताकदीने चालवत होते. त्यांनी वयाच्या तेराव्या वर्षी लिहिलेला स्वदेशीचा फटका, स्वतंत्र्येतेच स्तोत्र ह्या रचना त्यांच्या प्रतिभेची साक्ष देतात. चापेकर बंधूंना फाशी दिल्याचे वृत्त समजताच लहानग्या सावरकरांनी आपली कुलदेवता भगवती देवी हिच्यापुढे देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी सशक्त

क्रांतीचा सेतू उभारून "मारिता मारिता मरेतो झुंजेन" अशी शपथ घेतली. मार्च १९०१ मध्ये विनायकराव यमुनाबाई यांच्याशी विवाहबद्ध झाले. लग्नानंतर सन १९०२ साली सावरकरांनी फर्ग्युसन महाविद्यालयात प्रवेश घेतला. सन १९०६ साली सावरकर उच्च शिक्षणासाठी लंडनला गेले.

भारत मातेच्या जडणघडणीत सावरकरांचे योगदान -
"राष्ट्रभक्तसमूह" ही गुप्त संघटना सावरकरांनी श्री पागे आणि श्री म्हसकर या आपल्या साथीदारांच्या मदतीने स्थापन केली "मित्रमेळा" ही संघटना या गुप्त संघटनेची प्रकट शाखा होती, या संघटनेचे पुढे "अभिनवभारत" या संघटनेत रूपांतर झाले. इटालियन क्रांतिकारक जोसेफ मॅझिनीच्या "यंग इटली" ह्या संस्थेच्या धर्तीवर अभिनव भारत हे नाव दिले होते. सावरकरांनी पुणे येथे सन १९०५ मध्ये कापडांची होळी केली. सावरकर लंडनमध्ये इंडिया हाऊसमध्ये राहत असताना सावरकरांनी जोसेफ मॅझिनीच्या आत्मचरित्राचे मराठी भाषांतर केले या भाषांतराला जोडलेल्या प्रस्तावनेत सावरकरांनी सशस्त्र क्रांतीचे तत्त्वज्ञान विषद केले त्या काळातील युवकांची ही प्रस्तावना पाठांतरीत होती. लंडनमध्ये इंडिया हाऊस मध्ये अभिनव भारताचे क्रांतिपर्व त्याच वेळी सुरु झाले. मदलाल धिंग्रा हा सावरकरांचा पहिला हुतात्मा शिष्य त्याने कर्जन वायली या ब्रिटिश अधिकाऱ्याचा वध करून हसत-हसत फाशी स्वीकारली. याच काळात सावरकरांनी इतर देशांमधील क्रांतिकारक गटांशी संपर्क करून बॉम्ब तयार करण्याचे तंत्रज्ञान आत्मसात केले, ते तंत्रज्ञान आणि बावीस ब्राऊनिंग पिस्तुले त्यांनी भारतामध्ये पाठवली. त्यापैकीच एका पिस्तुलाने नाशिकचा कलेक्टर जॅक्सन याचा वध अनंत कान्हेरे या १६ वर्षांच्या युवकाने केला. या प्रकरणात अनंत कान्हेरे, कृष्णाजी कर्वे व विनायक देशपांडे या अभिनव भारताच्या तीन सदस्यांना फाशी झाली. या घटनेनंतर ब्रिटिश सरकारने सावरकरांना तात्काळ अटक केली. १९१० मध्ये समुद्रमार्गाने त्यांना भारतात आणले जात असताना सावरकरांनी फ्रान्सच्या मार्सेलिस बेटाजवळ बोटीतून उडी मारली. ब्रिटिशांच्या कैदेतून सुटून त्यांनी पोहत फ्रान्सचा समुद्रकिनारा गाठला पण किनाऱ्यावरील फ्रेंच रक्षकांना भाषेच्या समस्येमुळे सावरकरांचे म्हणणे कळले नाही आणि मग ब्रिटिश

सैनिकांनी त्यांना तिथे पुन्हा पकडले आणि भारतामध्ये आणले. सावरकरांवर खटला भरण्यात आला सन १९११ मध्ये त्यांना दोन जन्मठेपेची काळ्यापाण्याची शिक्षा (सुमारे पन्नास वर्षे अंदमानच्या तुरुंगामध्ये) ठोठावण्यात आली.

स्वातंत्र्यवीर सावरकरांना ब्रिटिश सरकारने अंदमानच्या काळकोठडीत ठेवले, हरप्रकारे छळले, खड्या बेडीत टांगले, तेलाच्या घाण्याला जुंपले, नारळाचा काथ्या कुटण्याचे कष्टप्रत काम दिले या मरणप्राय वेदना सहन करीत असतानाही त्यांच्या डोळ्यासमोर एकच ध्येय होते मातृभूचे स्वातंत्र्य ! तब्बल ११ वर्षे हा छळ सहन करीत असतानाही सावरकरांचे सर्जनशील कवित्व आणि बंडखोर क्रांतिकारकत्व तसूभरही कमी झाले नाही. त्याही अवस्थेत तुरुंगाच्या भिंतीवर सावरकरांनी महाकाव्ये लिहिली. पुढे काही काळानंतर इंग्रह हे आपले शत्रू आहेत पण ते कधीतरी हा देश सोडून जाणारच आहेत. पण पुढे हिंदू संघटन करणे आवश्यक आहे हे सावरकरांनी ओळखले. विठ्ठलभाई पटेल, रंगस्वामी अय्यंगार यांसारख्या नेत्यांच्या प्रयत्नांमुळे व खुद्द सावरकरांनी मुत्सद्दीपणाने ब्रिटिश सरकारची काही बंधने मान्य केल्यामुळे ६ जानेवारी १९२४ मध्ये सावरकरांनी अंदमानातून सुटका झाली.

या नंतरच्या काळात अंदमानातून सुटकेच्या आधीचे जीवन व सुटकेनंतरचे त्यांचे जीवन असे सावरकरांच्या जीवनाचे दोन महत्त्वाचे भाग पडतात. पहिल्या भागात आक्रमक क्रांतिकारी सावरकर, क्रांतिकारकांचे प्रेरणास्थान सावरकर, धगधगते लेखन करणारे सावरकर असे त्यांचे रूप दिसते. तर त्यांच्या जीवनाच्या दुसऱ्या भागात समाजक्रांतिकारक सावरकर, हिंदू संघटक सावरकर, भाषाशुद्धी चळवळ चालवणारे व श्रेष्ठ साहित्यिक सावरकर, समाजात प्रेरणा निर्माण करणारे वक्ते सावरकर, विज्ञाननिष्ठेचा प्रचार करणारे आणि हिंदू धर्म आधुनिक स्वरूपात मांडण्याचा प्रयत्न करणारे तत्वज्ञ व विचारवंत सावरकर. अशा अनेक स्वरूपांत ते समाजासमोर आलेले दिसतात. अंदमानातून सुटल्यानंतर सावरकरांना १९२४ मध्ये ब्रिटिशांनी रत्नागिरीत स्थानबद्ध केले. हिंदू समाज एकजीव आणि संघटित करण्यासाठी सावरकरांनी रत्नागिरीत राहून कार्य केले. नोव्हेंबर १९३० मध्ये हिंदू समाजाच्या अंधःपतनाला

जातिव्यवस्था, चातुर्वर्ण्य जबाबदार आहेत हे सावरकरांनी लक्षात घेऊन त्या विरोधात काम केले. हिंदू धर्मात जातिव्यवस्थेचे, विषमतेचे समर्थन आहे. त्यामुळेच हिंदू संघटन करण्यासाठी सावरकरांनी धर्मचिकित्सेची तलवार उपसली. आपल्या लेखनाने कोणी सनातनी दुखावेल याची चिंता न करता अंधश्रद्धा, जातिभेद यांवर त्यांनी कडाडून टीका केली. त्यांनी रत्नागिरीतील वास्तवामध्ये अनेक समाजसुधारणा केल्या जवळपास पाचशे मंदिरे अस्पृशांसाठी खुली केली, अनेक आंतरजातीय विवाह लावले, अनेक सहभोजने आयोजित केली, सर्वांसाठी पतितपावन मंदिर स्थापन केले, व सर्वांसाठी सामाईक भोजनालयही सुरु केले. सुमारे १५ आंतरजातीय विवाह त्यांनी लावून दिले.

सावरकरांची ग्रंथसंपदा - स्वातंत्र्यवीर सावरकरांच्या १ पुस्तकांचा संच बाजारात उपलब्ध आहे. त्यातील काही पुस्तके पुढीलप्रमाणे अखंड सावधान असावे, १८५७ चे स्वातंत्र्यसमर, अंदमानच्या अंधेरीतून, अंधश्रद्धा - भाग १, अंधश्रद्धा - भाग २, संगीत उत्तरक्रिया, संगीत उःशाप, ऐतिहासिक निवेदने, काळेपाणी, क्रांतिघोष, गरमागरम चिवडा, गांधी आणि गोंधळ, जात्युच्छेदक निबंध, जोसेफ मॅझिनी, तेजस्वी तारे, नागरी लिपी शुद्धीचे आंदोलन, भारतीय इतिहासातील सहा सोनेरी पाने, भाषाशुद्धी, महाकाव्य कमला, महाकाव्य गोमांतक, माझी जन्मठेप, माझ्या आठवणी - नाशिक, माझ्या आठवणी - पूर्वपीठिका, माझ्या आठवणी - भगूर, रणसिंग, लंडनची बातमीपत्रे, विविध भाषणे, विविध लेख, विज्ञाननिष्ठ निबंध, शत्रूच्या शिबिरात, संन्यस्त खडग आणि बोधिवृक्ष, सावरकरांची पत्रे, सावरकरांच्या कविता, स्फूट लेख, हिंदुत्व, हिंदुत्वाचे पंचप्राण, हिंदुपदपादशाही, हिंदुराष्ट्र दर्शन, क्ष-किरणे.

सावरकर हे इतिहास घडविणारे इतिहासकार होते त्यांचा शिखांचा इतिहास अप्रकाशित राहिला. सावरकरांनी विचारप्रवर्तनाबरोबरच भाषाशुद्धीचे प्रत्यक्ष कार्य केले. क्रमांक, चित्रपट, बोलपट, नेपथ्य, वेशभूषा, दिग्दर्शक, प्राचार्य, प्राध्यापक, मुख्याध्यापक, शस्त्रसंधी, राष्ट्र, टपाल, दूरध्वनी, नभोवाणी, ध्वनिक्षेपक, अर्थसंकल्प, विधिमंडळ, परीक्षक, तारण, संचलन, गतिमान नेतृत्व, क्रीडांगण, सेवानिवृत्तीवेतन,

महापौर, हुतात्मा, उपस्थित असे शतावधी समर्पक शब्द सुचविले आहेत.

माझी जन्मठेप - "माझी जन्मठेप" हे स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांनी अंदमानात काळ्यापाण्याची शिक्षा भोगत असताना आलेल्या अनुभवांवर लिहिलेले आत्मचरित्रपर पुस्तक आहे. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील योद्धे वीर सावरकर यांना दोन जन्मठेपेची म्हणजे पन्नास वर्षांची शिक्षा झाल्यावर त्यांची रवानगी अंदमानला केली गेली. तिथले त्यांचे जीवन म्हणजे मृत्यूशी झुंज होती पण त्या झुंजीत मृत्यूचा पराभव झाला. आणि सावरकर यांचा विजय झाला. सावरकरांच्या माझी जन्मठेप या वीररसाने ओथंबलेल्या चरित्रामध्ये अनेक रोमहर्षक पर्वे आहेत. त्यापैकी अंदमान पर्व अत्यंत रौद्र आणि भयानक पर्व आहे.

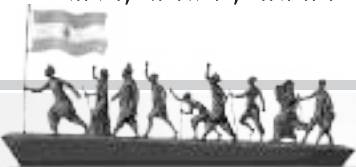
वि.दा.सावरकर हे मुंबई येथे इसवी सन १९३८ साली भरलेल्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते.

समारोप - नभि नक्षत्रे बहुत एक परि प्यारा ।
मज भरतभूमिचा तारा ।

सावरकरांच्या सागरा प्राण तळमळला या कवितेतील वरील ओळ आहे. त्यांच्या या कवितेला २००९ साली १०० वर्ष पुर्ण झालेले आहेत. या कवितेमधून सावरकरांची भारतमाते बद्दलची जाज्वल्य भक्ती दिसून येते. आकाशामध्ये खूप आकर्षक नक्षत्रे असतीलही पण मला माझ्या भारत भूमिचा तारा खूप प्रिय आहे. अशी देशभक्ती सावरकर प्रस्तुत कवितेतून व्यक्त करताना दिसतात. अशा या थोर देशभक्ताला २६ फेब्रुवारी १९६० रोजी मुंबई येथे मृत्यू प्राप्त झाला. भारत देशावर प्रेम भावना व्यक्त करणारे सावरकर आणि त्यांचे सामाजिक योगदान भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सव प्रसंगी विसरून चालेल काय ?

कु.शेटे प्राची रावसाहेब

टी.वाय.बी.ए. (मराठी)

भारतमाता माझे तीर्थक्षेत्र - अण्णासाहेब हजारे

भारत माता माझे तीर्थक्षेत्र आहे असे थोर समाजसेवक पद्मभूषण डॉ. अण्णासाहेब हजारे यांनी समाजाला उक्तीने आणि कृतीने सांगत आहेत. त्यासाठी त्यांनी संत ज्ञानेश्वर महाराजांच्या ज्ञानेश्वरी ग्रंथातील चौदाव्या अध्यायातील नगरेचि रचावी । जळाशये निर्मावी । महावने लावावी । नानाविधे ॥ या २३३ क्रमांकाच्या ओवीचा प्रयोग राळेगण - सिद्धी गावामध्ये करून ग्रामविकास हे भारत मातेचे तीर्थक्षेत्र कसे समृद्ध होईल याची दिशा संपूर्ण जगाला दिली. अशा भारत मातेच्या थोर सुपुत्राने भारत मातेच्या जडणघडणीत केलेले सामाजिक कार्य जगाला दीपस्तंभासारखे मार्गदर्शक ठरावे असेच आहे.

जीवन चरित्र - भारतीय जन आंदोलन चळवळीतील एक ज्येष्ठ समाजसुधारक, समाजसेवक मूळ नाव किशन बाबुराव हजारे पण अण्णासाहेब हजारे या नावानेच परिचित. महाराष्ट्रातील भिंगार (जिल्हा अहमदनगर) या गावी बाबुराव आणि लक्ष्मीबाई या दांपत्याच्या पोटी जन्म. त्यांचे आजोबा सैन्यात होते वडील भिंगार मधील एका औषधालयात नोकरीस होते पुढे ती नोकरी सोडून ते १९५२ मध्ये राळेगण - सिद्धी (जिल्हा अहमदनगर) या आपल्या मूळ गावी आले. सात मुलांचा गोतावळा सांभाळताना ते कर्जबाजारी झाले त्यामुळे अण्णा मुंबईला आपल्या आत्याकडे गेले तेथे सातवीपर्यंतचे शिक्षण घेतल्यानंतर ते फुलांच्या दुकानात काम करू लागले. नंतर त्यांनी स्वतःचे फुलांचे दुकान काढले पण फारसा जम बसेना म्हणून ते सैन्यात वाहनचालक म्हणून दाखल झाले. १९६३ मध्ये भारत पाकिस्तान युद्ध खेमकरण येथील हवाई हल्ल्यात त्यांची युनिटमधील सर्व सहकारी मारले गेले तथापि ते किरकोळ

जखमी झाले. पुढे आपल्या गावची दैनावस्था पाहून त्यांनी सैनिकी सेवेतून १९७५ मध्ये सेवानिवृत्ती घेतली. राळेगणसिद्धी म्हटले की अण्णा हजारे आणि अण्णा हजारे म्हटले की राळेगण सिद्धी अशी सर्वत्र ओळख आहे. अण्णा आजन्म अविवाहित राहिले समाज सेवा करत असताना आपले घर आणि नातेवाईक यांना त्यांनी स्वतः पासून दूर ठेवले सदैव समाजसेवेत ओढून घेणारे अण्णा आजही आपल्या घरी न राहता राळेगण - सिद्धी गावांमधील संत यादवबाबा मंदिरातच निवास करतात. ते रोज योग करतात आणि पुस्तके वाचतात त्यांची जीवनशैली अतिशय साधी अशी आहे. मोहन करमचंद गांधी आणि स्वामी विवेकानंद हे त्यांचे आवडते नेते आहेत अण्णा आपल्या उमेदीच्या काळात भारतीय सैन्य दलात काम करत होते. अण्णा हजारे यांनी १९६३ मध्ये आपल्या कारकीर्दीची सुरुवात केली हे काम करत असताना ते सुरुवातीला वाहनचालक आणि नंतर सैनिक अशाप्रकारे काम करत राहिले सैन्यदलात पंधरा वर्षांच्या कारकीर्दीत अण्णा हजारे १९६५ मध्ये पंजाब मध्ये १९७१ मध्ये नागालँड इथे तर १९६३ मध्ये भारत-पाकिस्तान युद्धाच्या वेळी खेमकरण सेक्टरमध्ये तैनात होते. भारत-पाक युद्धाच्या वेळी अण्णा वाहन चालवताना एका अपघातातून बचावले होते पुढे आपल्या गावची दयनीय अवस्था पाहून त्यांनी सैनिकी सेवेतून १९७५ मध्ये सेवानिवृत्ती घेतली.

सामाजिक कार्य - अण्णांच्या कारकीर्दीचे आणि सामाजिक कार्यांचे वर्णन खालीलप्रमाणे करता येईल.

राळेगणसिद्धीच्या विकासातील योगदान - सैन्यातून निवृत्त झाल्यानंतर अण्णा आपल्या गावी राळेगणसिद्धी येथे परत आले गावाकडे दारिद्र्य, पाणीटंचाई, पर्यावरणाचा न्हास आणि खडकाळ जमिनीमुळे शेती करणे अत्यंत अवघड आहे या गोष्टी प्रकर्षाने त्यांच्या लक्षात आल्या गावातील दारु विक्री तसेच गावात शिक्षण व रोजगाराच्या संधी उपलब्ध नव्हत्या अशी एकंदरीत पार्श्वभूमी असताना अण्णांनी सामाजिक कार्य हाती घेतले प्रथम त्यांनी गावातील सर्व लोकांना श्रमदानासाठी आवाहन केले गावातील युवा संघटना उभारली युवा संघटनेमार्फत गावात सिगारेट, तंबाखू, मद्य विक्रीवर बंदी

घालण्याचा निर्णय घेतला आणि गावात सर्वत्र त्याचे काटेकोरपणे पालन करण्यात आले.

पाणलोट विकास कार्यक्रम - अण्णांनी पाणलोट विकास कार्यक्रम हाती घेतला सिंचन सुधारण्यासाठी गावकऱ्यांशी संवाद साधला पावसाचे वाहून जाणारे पाणी गावातच थांबवून ठेवण्यासाठी पाणलोट बंधरा बांधण्यासाठी पुढाकार घेतला. शेतीत जास्त पाण्याची गरज असलेल्या अशा पिकांच्या लागवडीवर बंदी घातली गेली आणि कडधान्य पिकांचा लागवडीस प्रोत्साहन देण्यात आले त्यामुळे शेतकऱ्यांना मोठा फायदा झाला त्यांचे उत्पन्न वाढले अण्णा १९७५ मध्ये राळेगण येथे आले तेव्हा केवळ ७० एकर जागेवर सिंचनासाठी कमी झाली होती पण नंतर मात्र हे काम वाढवून २५०० एकरांवर सिंचन काम सुरु झाले.

शिक्षण - राळेगणमध्ये फक्त प्राथमिक शाळा होती नंतरचे शिक्षण घेण्यासाठी मुलींना जवळच्या शिरूर आणि पारनेरला यावे लागत होते अशा वेळी मुलींचे शिक्षण मात्र थांबत असे या सर्व गोष्टी होऊ नयेत म्हणून अण्णांनी आपल्या गावातच सन १९७९ मध्ये माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालय सुरु केले एवढेच नाही तर तेथे मुलांना वसतिगृहाची उभारणी केली. आज या ठिकाणी मुंबई, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद येथून मुले खास शिक्षण घेण्यासाठी येतात.

ग्रामसभा - ग्रामीण विकासातील गांधीवादी विचार ग्रामसभा ही भारतातील खेड्यांमध्ये सामूहिक निर्णय घेणारी एक महत्त्वपूर्ण लोकशाही संस्था म्हणून ओळखली जाते अण्णांनी १९९८ ते २००६ या कालावधीत ग्रामसभेत निर्णय दुरुस्तीसाठी प्रचार केला सरकारवर लोकशाही मागाने दबाव आणून प्रत्यक्ष अंमलबजावणीसाठी प्रवृत्त केले त्यामुळे खेड्यातील विकास कामांवरील खर्चासाठी ग्रामसभेची मंजूरी घेणे बंधनकारक केले गेले.

महाराष्ट्रात भ्रष्टाचार विरोधी जन आंदोलन - सन १९९१ मध्ये अण्णा हजारे यांनी भ्रष्टाचार विरोधी जनआंदोलन उभारले आणि याच वर्षी ४० वन अधिकारी आणि इमारती लाकूड व्यापाऱ्यांच्या संगनमता विरोधात त्यांनी निषेध नोंदवला परिणामी त्या

अधिकार्यांवर बदली व निलंबनाची कारवाई झाली. ४ नोव्हेंबर १९९७ रोजी महाराष्ट्र सरकार मधील श्री घोलप यांनी अण्णांवर भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली मानहानीचा दावा दाखल केला त्यामुळे एप्रिल १९९८ मध्ये अण्णांना अटक करण्यात आली नंतर जनतेच्या निषेधापुढे अण्णांना तुरुंगातून सोडण्याचे आदेश द्यावे लागले. त्यानंतर १९९९ मध्ये श्री घोलप यांनी मंत्रिमंडळातून राजीनामा दिला. मे १९९९ मध्ये अण्णांनी वीज घरांच्या खरेदीतील भ्रष्टाचाराला विरोध केला. २००३ मध्ये अण्णांनी काँग्रेस - राष्ट्रवादी सरकारमधील राष्ट्रवादीच्या चार मंत्र्यांविरुद्ध आरोप केले. त्यानंतर तत्कालीन मुख्यमंत्री सुशीलकुमार शिंदे यांनी न्यायमूर्ती पी.व्ही.सावंत यांच्या अध्यक्षतेखाली एक कमिशन स्थापन केले. अहवालामध्ये नबाब मलिक सुरेश दादा जैन आणि पद्मसिंह पाटील दोषी आढळले आणि त्यानंतर श्री जैन आणि श्री मलिक यांनी मंत्रिमंडळातून राजीनामे दिले.

माहिती अधिकार चळवळ - २००० च्या दशकता त्यांनी महाराष्ट्र राज्यात चळवळीचे नेतृत्व केले त्यामुळे राज्य सरकारने सुधारित माहितीच्या अधिकाराचा कायदा लागू केला. २००५ मध्ये भारताच्या राष्ट्रपतींच्या मान्यतेनंतर केंद्र सरकारने अधिनियमित केलेला माहिती अधिकार कायदा कागदपत्र म्हणून स्वीकारला गेला. अण्णांनी या कायद्यातील दुरुस्ती विरोधात आमरण उपोषण केले मग मात्र सरकारला ते मान्य करावे लागले.

लोकपाल बिल चळवळ - २०११ मध्ये अण्णांनी भ्रष्टाचार विरोधी लोकपाल विधेयकाच्या सत्याग्रह आंदोलनात भाग घेतला आणि लोकपाल विधेयक सुप्रीम कोर्टाचे माजी न्यायमूर्ती संतोष हेगडे आणि कर्नाटक लोकायुक्त प्रशांत भुषण तसेच अरविंद केजरीवाल हे कार्यकर्ते याच काळात नावारुपाला आले. दरम्यान ५ एप्रिल २०११ मध्ये त्यांनी दिल्लीच्या जंतर-मंतरवर बेमुदत उपोषण सुरु केले. त्यांची मागणी तत्कालीन पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांनी फेटाळून लावली पण या आंदोलनाला सामाजिक कार्यकर्त्या मेधा पाटकर, अरविंद केजरीवाल, किरण बेदी, जयप्रकाश नारायण, कपिल देव, श्री श्री रविशंकर, स्वामी रामदेव यांसारख्या बऱ्याच लोकांनी पाठिंबा दिला. ही चळवळ बंगलोर, मुंबई, चेन्नई, औरंगाबाद, गुवाहाटी, शिलाँग तसेच इतर

शहरांमध्ये पसरली आणि परिणामी ८ एप्रिल २०११ मध्ये सरकारने या आंदोलनाची मागणी मान्य केली. ९ एप्रिल रोजी सरकारने एक अधिसूचना जारी केली त्यात संयुक्त मसुदा समिती तयार करण्यात आली त्यात प्रामुख्याने भारत सरकार मधील पाच मंत्री प्रणव मुखर्जी केंद्रीय अर्थमंत्री, पी चिदंबरम केंद्रीय गृहमंत्री, वीरप्पा मोईली केंद्रीय कायदामंत्री आणि न्यायमूर्ती, कपिल सिब्बल केंद्रीय मनुष्यबळ आणि विकास मंत्री, सलमान खुर्शीद केंद्रीय जलसंपदा मंत्री आणि अल्पसंख्याक कार्यमंत्री हे सवृ उमेदवार आणि पाच नागरी समाज अर्थात राजकीय नावे ज्यात अण्णा हजारे, संतोष हेगडे, ज्येष्ठ वकील शांती भूषण आणि अरविंद केजरीवाल यांची नावे निश्चित केली गेली. त्यानंतर ९ एप्रिल रोजी अण्णांनी दीर्घ मुदतीचे उपोषण संपविले. हे बिल मंजूर करण्यासाठी १५ ऑगस्ट २०११ ची अंतिम मुदत निश्चित करण्यात आली हे विधेयक मंजूर झाले नाही तर देशव्यापी आंदोलनाची अण्णांनी धमकी दिली. अण्णांच्या या चळवळीला स्वातंत्र्याचा दुसरा संघर्ष म्हटले गेले. २८ जुलै २०११ रोजी केंद्रीय मंत्रिमंडळाने लोकपाल विधेयकाच्या मसुद्याला मंजुरी दिली मात्र पंतप्रधान, न्यायपालिका आणि खालची नोकरशाही लोकपालच्या कार्यक्षेत्रा बाहेर ठेवली आणि मग मात्र अण्णांनी पुन्हा एकदा १६ ऑगस्ट २०११ रोजी जंतरमंतर येथे अनिश्चित कळासाठी उपोषण करण्याचा निर्ण घेतला आम्हाला सरकारवर विश्वास नाही असे अण्णांनी जाहीर केले. जर हे सरकार भ्रष्टाचारविरुद्ध लढा देण्यास खरोखरच गंभीर असेल तर मग ते पंतप्रधान, सरकारी कर्मचारी आणि सीबीआयला लोकपालच्या खाली का आणत नाहीत असा अण्णांनी भारत सरकारला खडा सवाल केला. अण्णांना उपोषणापासून रोखण्यासाठी दिल्ली पोलिसांनी त्यांना अगोदरच अटक केली त्यानंतर मग मात्र त्यांच्या समर्थकांनी भारत भर या घटनेचा निषेध नोंदविला त्यामुळे परिणामी दिल्ली पोलिसांनी अण्णांना मुक्त केले. फेब्रुवारी २०१५ मध्ये अण्णांनी भूसंपादन पुनर्वसन कायदा २०१३ च्या अध्यादेश विरोधात दिल्लीतील जंतर मंतरवर दोन दिवस निषेध नोंदवला.

निवडणूक सुधारणा चळवळ - अण्णांनी भारतीय निवडणुकांमध्ये इलेक्ट्रॉनिक मतदान यंत्रांमध्ये नोटा चा पर्याय

मागितला या धोरणाला मुख्य निवडणूक आयुक्त शहाबुद्दीन याकूब कुरेशी यांनी पाठिंबा दर्शविला होता.

अण्णा हजारे यांच्यावर चित्रपट निर्मिती - अण्णांचे सामाजिक योगदान बघता सर्वत्र त्यांना खूपच लोकप्रियता मिळाली म्हणूनच त्यांची आदर्श गाव योजना, लोकांच्या कार्यक्रमात सरकारचा सहभाग, महाराष्ट्र सरकारचा आदर्श गाव प्रकल्प इत्यादींवर आधारित एका चित्रपटाची निर्मिती करण्यात आली. "में अण्णा बनना चाहता हूँ" असे या चित्रपटाचे नाव आहे अण्णा हजारे यांच्या जीवन संघर्ष यावर हा चित्रपट आधारित आहे.

मिळालेले पुरस्कार - अण्णांना त्यांच्या अलौकिक कार्य कर्तृत्वाबद्दल अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार लाभले आहेत. त्यापैकी इंदिरा प्रियदर्शनी व मित्र पुरस्कार (१९८६) मॅन ऑफ द यियर पुरस्कार (१९८८) महाराष्ट्र शासनाचा कृषी भूषण पुरस्कार (१९८९) केंद्र शासनाचा पद्मश्री पुरस्कार (१९९०) व पद्मभूषण पुरस्कार (१९९२) विवेकानंद सेवा पुरस्कार (१९९६) शिरोमणी पुरस्कार (१९९६) केअर आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार (१९९८) रोटरी आंतरराष्ट्रीय मानव सेवा पुरस्कार (१९९९) पॉल मित्तल राष्ट्रीय पुरस्कार (२०००) जायन्टस् आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार (२०००) विश्व वात्सल्य पुरस्कार (२०००) जागतिक बँकेचा जीत गिल पुरस्कार (२००८) रवींद्रनाथ टागोर आंतरराष्ट्रीय शांति पुरस्कार (२०११) सर चंद्रशेखर सरस्वती, नॅशनल ॲमिनेशन पुरस्कार (२०१३) इत्यादी महत्त्वाचे सन्मान प्राप्त झालेले आहेत.

समारोप - जनी वनी फिरोनी आला । आपुला गाव नाही सुधारला । तो कैसा म्हणावा भला । एकलाची ॥ राष्ट्रसंत गाडगेबाबांनी ग्रामगीतेमध्ये सांगितले आहे की, आपण कितीही जनता - जनार्दनामध्ये आणि तीर्थयात्रा मध्ये फिरत आला आणि आपला गाव आणि आपली भारत माता समृद्ध केली नाही तर तो मनुष्य भला कसा म्हणता येईल. यासाठी भारतमातेच्या प्रत्येक सुपुत्राने आपला गाव तीर्थक्षेत्र बनवावा म्हणजे आपोअप भारतमाता जगातील एक सर्वश्रेष्ठ तीर्थक्षेत्र होईल.

कु.आहेर सायली साजेस

टी.वाय.बी.ए. मराठी

मातृभूमीचा तारा - महात्मा गांधी

२ ऑक्टोबर १८६९ रोजी मोहनदास करमचंद गांधी यांचा जन्म गुजरात राज्यातील 'पोरबंदर' या गावात झाला.

१८८७ मध्ये ते मॅट्रिक उत्तीर्ण होऊन बॅरिस्टर होण्यासाठी १८८८ मध्ये इंग्लंडला रवाना झाले. १८९१ मध्ये बॅरिस्टर होऊन ते भारतात परतले. मुंबई येथे उच्च न्यायालयात त्यांनी वकिली सुरु केली. त्यांच्या अंगी असलेला पराकोटीचा प्रामाणिकपणा व सत्य बोलण्याचा आग्रह, यामुळे वकिली व्यवसाय करणे अवघड होऊन बसले. दरम्यान उएका हिंदी कंपनीचे वकीलपत्र घेऊन एक खटला चालवण्यासाठी त्यांना दक्षिण आफ्रिकेला जावे लागले. त्या ठिकाणी त्यांना वर्णभेदाला सामोरे जावे लागले. काळा आणि गोरा असा भेद तेथे शिगेला पोहचला होता. आशियायी लोकांना कृष्णवर्णीय म्हणून अतिशय तुच्छ वागणूक मिळत होती. त्या विरोधात त्यांनी आफ्रिकेत संघर्ष सुरु केला. आशियायी बांधवांच्या हक्कासाठी सुरु केलेल्या लढ्याचे मुखपत्र म्हणून त्यांनी 'इंडियन ओपिनियन' हे वृत्तपत्र सुरु करून लढा आणखी तीव्र केला. हा संघर्ष त्यांनी सत्याग्रहाच्या व उपोषणाच्या मार्गाने लढा देता येतो व आपले स्वातंत्र्य व मुलभूत हक्क मिळवता येतात, हे गांधीजीने दाखवून दिले. दक्षिण आफ्रिकेच्या वास्तव्यात मोहनदास नावाचा हा तरुण वकील अंतर्बाह्य बदलून गेला आणि 'महात्मा गांधी' म्हणून जगाला एक नवा दीपस्तंभ मिळाला. अखेर 'सत्याग्रह' नावाच्या अस्त्रापुढे दक्षिण आफ्रिकेचे सरकार नमले व तेथील कृष्णवर्णीयांचे जगणे सुसह्य झाले. याच दरम्यान भारतात ब्रिटिश विरोधी चळवळ सुरु होती. गोपाळ कृष्ण गोखले यांनी गांधींना

भारतात येऊन काँग्रेसच्या माध्यमातून स्वातंत्र्य चळवळीत झोकून देण्याचे आवाहन करून भारतभ्रमण करण्याची सुचना केली. महात्मा गांधी गोखलेंना आपले 'राजकीय गुरु' मानत. त्यांची सुचना आज्ञा मानून ते भारतात परतले आणि काँग्रेसच्या कार्यात झोकून दिले. १९१७ मध्ये त्यांनी बिहारमधील चंपारण्य जिल्हयात निळीच्या मळ्यात काम करणाऱ्या मजुरांची पिळवणूक थांबवण्यासाठी सत्याग्रह केला. युरोपियन मळेवाल्यांनी स्थानिक शेतकऱ्यांच्या जमिनी बळकावून निळीचे मळे उभे केले. त्यात ते मजुरांकडून कमी पैशात जास्त काम करून घेत. या सत्याग्रहाने संपूर्ण भारताचे लक्ष वेधून घेतले. युरोपियन उद्योजक वठणीवर आले. १९१८ मध्ये गुजरात मधील 'खेडा' येथे गांधीजींनी गरीब शेतकऱ्यांकडून अक्काच्या सव्वा शेतसारा वसूल करणाऱ्या ब्रिटिश शासनाविरोधात मोठे सत्याग्रहाचे आंदोलन उभे केले. त्यांच्या अहिंसेच्या आंदोलनाचे इंग्रज सरकारही गोंधळून गेले.

१९२० मध्ये लोकमान्य टिळकांच्या मृत्यूनंतर भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचे नेतृत्व महात्मा गांधीकडे आले. त्यांनतर त्यांनी असहकार चळवळ सुरु केली. ब्रिटिशांना कोणतेही सहकार्य करायेच नाही, हा या चळवळीचा आशय होता. त्यास स्वदेशी चळवळीची जोड दिल्यामुळे ब्रिटिश सरकार हादरले ! महात्मा गांधीजींनी वापरलेल्या या अभिनव शस्त्राने संपूर्ण जग आश्चर्यचकीत झाले ! १२ मार्च १९३० रोजी गांधीजींनी 'सविनय कायदेभंगा'ची चळवळ सुरु करून दांडी यात्रा काढली. साबरमती आश्रम ते दांडी हे २५० मैलांचे अंतर त्यांनी पदयात्रा काढून कापले व मिठावर बसवलेला कर धुडकावून लावला. १९४२ च्या 'चले जाव' आणि 'करा आणि मरा' असे आदेश त्यांनी काँग्रेसच्या पुढारी, कार्यकर्ते आणि भारतीय जनतेला देऊन उरली सुरली ब्रिटिश सत्ता डळमळीत करून टाकली. अखेर गांधीजींच्या नेतृत्वामुळे भारताला १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी स्वातंत्र्य मिळाले. भारतीय जनतेने त्यांना 'राष्ट्रपिता' ही पदवी दिली. गांधीजींनी आपल्या मतांचा व भूमिकांचा समाजात प्रसार व्हावा म्हणून 'यंग इंडिया' नावाचे वृत्तपत्र चालवले.

स्वदेशीचा प्रसार म्हून खादीचे कपडे वापरण्याचा ते आग्रह धरत. दलितांना ते 'हरिजन' म्हणत. जातीभेद त्यांना मान्य नव्हता. 'अस्पृश्यता' ही परमेश्वराला मान्य नसून सारीच परमेश्वराची लेकरे आहेत, असे ते मानत. 'राजा राम पतित पावन सीता राम' हे त्यांचे आवडते भजन होते.

'माझे सत्याचे प्रयोग' हे त्यांनी लिहिलेले पुस्तक प्रचंड गाजले. 'खेड्याकडे चला' असा नारा त्यांनी देऊन संस्कृतीचे

महत्त्व अधोरेखित केले. भारत-पाकिस्तान फाळणीस गांधीजींना जबाबदार ठरवून हिंदू धर्माच्या ठेकेदारांनी त्यांची ३० जानेवारी १९४८ या दिवशी हत्या केली. एका महान युगकर्त्याचा अंत झाला.

वाबळे अश्विनी मच्छिंद्र

एस.वाय.बी.एस्सी.

राष्ट्रसंत गाडगेबाबा

विदर्भात अमरावती जिल्ह्यात दर्यापूर नावाचा एक तालुका आहे. या तालुक्यात भुलेश्वरी नदीच्या काठावर 'शेणगाव' नावाच्या एका छोट्या खेड्यात झिंगरोजी जानोरकर व सखुबाई या परीट समाजातील दांपत्याच्या पोटी डेबू नावाच्या मुलाचा जन्म २३ फेब्रुवारी १८७६ झाला. तेच 'संत गाडगेबाबा' होत. डेबूचे वडीलांकडे बऱ्यापैकी शेतीवाडी असूनही बोकड कापून कंदूरी करणे, त्यानिमित्ताने मद्यपान करणे व नातेवाईकांनाही पाजणे, सावकाराकडून कर्ज काढून नवस फेडणे आदी अंधश्रद्धायुक्त परंपरेमुळे त्यांना दारिद्र्य येऊन त्यांचे अकालीच निधन झाले. पुढे आठ - नऊ वर्षांचा डेबू आईसह मामाच्या गावाला, दापुच्याला आला. अनेक वर्षे सखुबाईंनी भावाच्या शेतात कष्ट केले, तर डेबूने मामाची गुरे-ढोरे सांभाळली. १८९२ साली डेबूचा कमालपूरचे धनाजी खल्लारकर यांची मुलगी 'कुंती' हिच्याशी विवाह पार पडला. पुढे १८८६ मध्ये भारतभर दुष्काळ पडला. डेबूचा मामा कर्जात

बुडाला. सावकाराने मामाच्या शेतीवर जप्ती आणली. परंतु डेबूजी जाणोरकरांनी सावकाराशी अटीतटीचा संघर्ष केला. पैसे देऊनही सावकार मामाची जमीन हडपू पहाता होता. त्या विरोधात डेबूजींनी जो प्रतिकार केला. तो पाहून संपूर्ण गाव चकीत झाले. शेवटी सावकाराने माघार घेऊन माफी मागितली. परंतु पुढे डेबूजींनी घर सोडले ! त्यांच्यात आमलाग्र बदल झाला. अंधश्रद्धा आणि सावकाराच्या कर्जात बुडालेल्या समाजाला ते प्रबोधन करू लागले. रोगराई पसरून साथीचे रोग येतात, म्हणून त्यांनी हातात झाडू घेऊन स्वच्छता सुरू केली. एखाद्या गावात जाऊन ते सारा गावच स्वच्छ करून टाकत. स्वतःहून कोणी काही खाण्यास दिले तरच स्वीकारत. रात्री त्याच गावात ते कीर्तनही करत. त्यांच्या अंगावरील वस्त्र म्हणजे फक्त एक साधे धोतर आणि खांद्यावर पांढरे उपरणे बस एवढेच. जवळ पाण्यासाठी म्हणून एक छोटे गाडगे राही ; म्हणून लोक त्यांना 'गाडगेबाबा' म्हणून लागले. गावोगाव ते पायी फिरू लागले. त्यांनी संपूर्ण महाराष्ट्रभर भ्रमंती केली. मूल जन्माला आले की, लोक नवस फेडण्याच्या निमित्ताने बोकड, कोंबडे कापत. स्वतः दारू पित. पाहुण्यांनाही पाजत. त्यासाठी सावकाराकडे जमीन गहाण ठेवून कर्ज घेत. परिणामी कर्जबाजारी होत. लग्नातही हुंडा देत. कर्ज काढून विवाह, सणात खोट्या प्रतिष्ठेपायी खूप खर्च करत. त्यामुळे सावकाराची जप्ती येई. या गोष्टी लक्षात घेऊन रात्रीच्या कीर्तनात बाबा लोकांना आवाहन करत, 'कर्ज काढून सण करू नका. नवस करू नका. कोंबडे, बकरे कापू नका. मुला

बाळांना शाळेत घाला. त्यांना शिकू द्या.'

'गोपाळा गोपाळा, देवकी नन्दन गोपाळा'

'देव देवळात नसून तो आंधळ्या, पांगळ्यांच्या ठिकाणी वसत असतो !' हा त्यांचा आवडता सिद्धांत होता. बाबांच्या विचारांनी प्रभावित होऊन अनेक धनिक मंडळी त्यांना देणग्या देत. या देणग्यांतून त्यांनी शाळा बांधल्या. गरजू विद्यार्थ्यांसाठी वसतिगृहे बांधली. गो शाळा बांधल्या. पाणपोया, अन्नछत्रं आणि वृद्धाश्रमं बांधले. देणगीदारांना पत्र पाठवून त्यांचा पैशाचा विनियोग कसा केला, हे ते जरूर कळवत. 'संत गाडगे महाराज मिशन' नावाची एक संस्था आज हा सारा व्याप पुढे चालवत आहे.

एकदा कीर्तन करत असताना त्यांचा मुलगा वारला ; अशी बातमी त्यांना देण्यात आली. परंतु कीर्तन न थांबवता, 'येणारा कधी तरी जाणारच' म्हणून त्यांनी कीर्तन पुढे चालूच ठेवले ! अंधश्रद्धा, अस्पृश्यता, निरक्षरता, व्यसनाधिनता आणि अस्वच्छता या मानवतेच्या खऱ्या शत्रूंच्या विरोधात त्यांनी मोहिम राबवली. त्यांची ही दूरदृष्टी आजही समाजास आवश्यक अशीच आहे. हा आधुनिक संत आणि समाजसेवक २० डिसेंबर १९५६ रोजी वैकुंठवासी झाला.

ठाणगे मोनिका धोंडिभाऊ

टी.वाय.बी.एस्सी.

लोकमान्य टिळक

२३ जुलै १८५६ या दिवशी रत्नागिरी जिल्ह्यातील 'चिखली' या गावी बाळ गंगाधर टिळक यांचा जन्म झाला. शालेय जीवनात टिळक कुशाग्र बुद्धिमत्तेचे आणि एकपाठी होते. पुढील शिक्षणासाठी टिळक पुण्यात आले. तेथील 'डेक्कन' या प्रसिद्ध महाविद्यालयात त्यांनी प्रवेश घेतला. गंजपेठेतील लहुजी वस्ताद यांच्या तालमीत जाऊन त्यांनी व्यायाम व कुस्तीचे धडे घेतले.

१८७१ मध्ये त्यांचा विवाह झाला, तर १८७२ मध्ये ते मॅट्रिकची परीक्षा उत्तीर्ण झाले. १८७७ साली त्यांनी डेक्कन कॉलेजमधून पदवी प्राप्त केली. नंतर त्यांनी कायद्याचा अभ्यास सुरु केला. या काळात त्यांना गोपाळ आगरकर व चिपळूणकर हे मित्र मिळाले. आपल्या मित्रांसमवेत त्यांनी ब्रिटिशांच्या विरोधात

रणशिंग फुंकले. स्वातंत्र्य मिळवायचे असेल तर, लोकांना जागे करणे आवश्यक होते. त्यासाठी शिक्षणाचा प्रसार होणे आवश्यक होते, म्हणून टिळकांनी आगरकर व चिपळूणकरांच्या मदतीने 'न्यु इंग्लीश स्कूल' ही शाळा सुरु केली. २४ ऑक्टोबर १८८४ रोजी पुणे येथे 'डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी' ची स्थापना केली. याच संस्थेने २ जानेवारी १८८५ या दिवशी 'फर्ग्युसन महाविद्यालय' सुरु केले. या महाविद्यालयातून राष्ट्रवादी विचारांचे हजारो विद्यार्थी बाहेर पडले ! लोकांमध्ये राष्ट्रवादी विचारांची जोपासना करण्यासाठी २ जानेवारी १८८९ रोजी त्यांनी 'मराठा' हे इंग्रजी वर्तमानपत्र सुरु केले. ते 'मराठा' चे संपादक म्हणून काम पाहू लागले. ४ जानेवारी १८८९ रोजी 'केसरी' हे मराठी वर्तमानपत्र सुरु करून त्याची जबाबदारी आगरकरांवर टाकली. या वृत्तपत्रांनी समाजप्रबोधनाचे काम चोख बजावले. हिंदुस्थान हे एक अखंड राष्ट्र आहे, ही भावना टिळकांनी लोकांमध्ये रुजवली. जनतेमध्ये वैचारिक आदान प्रदान व्हावे व ऐक्याची भावना निर्माण व्हावी, म्हणून १८९३ मध्ये टिळकांनी 'गणेशउत्सव' व १८९५ मध्ये 'शिवजयंती' सुरु करून लोकांची राष्ट्रीय अस्मिता जागी केली. १५ एप्रिल १८९६ रोजी रायगडावर शिवजयंतीचा सोहळा आयोजित करून आपल्या दैदिप्यमान इतिहासाचे भान करून दिले. वृत्तपत्र आणि वक्तृत्व या

माध्यमातून त्यांनी इंग्रजांच्या विरोधात रान पेटवले. म्हणून एक इंग्रज विचारवंत 'व्हॅलेंटाईन चिरोल' त्यांना 'भारतीय असंतोषाचे जनक' असे संबोधतो.

१८८९ मध्ये टिळकांनी काँग्रेसमध्ये प्रवेश केला. त्यामुळे काँग्रेसमध्ये क्रान्तिकारी बदल होऊन आधी 'राजकीय सुधारणा व नंतर समाजसुधारणा' अशी जहाल भुमिका टिळकांनी मांडली. 'जहालवादी' म्हणूनच ते ओळखले जातात. १८९६ मध्ये पुण्यात प्लेगची साथ आली. तसेच अवर्षण होऊन दुष्काळ पडला. परंतु सरकार निष्क्रिय होते. अधिकारी लोकांना त्रास देत. म्हणून टिळकांनी केसरीतून सरकारचे 'डोके ठिकाणावर आहे काय ?' हा जळजळीत अग्रलेख लिहिला. त्यामुळे ब्रिटिशांच्या विरोधात जनमत प्रक्षुब्ध झाले. चाफेकर नावाच्या तरुणाने रँड नावाच्या एका ब्रिटिश अधिकाऱ्याला गोळ्या घालून मारले. परिणामी टिळकांना २७ जुलै १८९७ रोजी सरकारने अटक करून त्यांच्यावर राजद्रोहाचा खटला भरला. त्यांना १८ महिन्यांची शिक्षा सुनावली.

१९०५ मध्ये गव्हर्नर जनरल कर्झनने बंगालची फाळणी केली. हिंदू मुसलमानात फुट पाडून देशाचे विभाजन करण्याचा सरकारचा डाव टिळकांनी ओळखून प्रचंड आंदोलन उभे केले. परदेशी मालावर बहिष्कार टाकण्याचे आंदोलन चालवल्यामुळे ब्रिटिश सरकार हादरले. बंगालची फाळणी सरकारने रद्द केली.

परंतु केसरीतून लेख लिहून व प्रक्षोभक भाषणे करून ब्रिटिश साम्राज्य उलथून टाकण्याचा राजद्रोहाचा आरोप ठेवून २४ जून १९०८ रोजी टिळकांना अटक केली व त्यांना सहा वर्षांची कारावासाची शिक्षा सुनावली. त्यांना ब्रह्मदेशात मंडाले येथील तुरुंगात एकांतवासात ठेवण्यात आले. याच तुरुंगात त्यांनी 'गीता रहस्य' हा ग्रंथ लिहिला. 'आरोयन' व 'दी आर्किटिक होम इन दी वेदाज' हे दोन ग्रंथ ही टिळकांनी तेथेच पूर्ण केले. त्यांच्या अचाट बुद्धीसामर्थ्याने विचारवंतांचे डोळे दिपून गेले. वैज्ञानिक संदर्भ व संशोधन मूल्य असलेली त्यांची ही ग्रंथसंपदा जगभर मान्यता पावली आहे.

१९१४ साली टिळकांची मंडालेतून मुक्तता करण्यात आली होमरूल आंदोलनात त्यांनी 'स्वराज्य हा माझा जन्म सिद्ध हक्क आहे आणि तो मी मिळवणारच' अशी घोषणा केली. तिला प्रचंड प्रसिध्दी मिळाली. 'टिळक हिंदू धर्मातील जातीव्यवस्थेचे समर्थक असून कर्मकांडांना त्यांचा विरोध नव्हता'. असा गंभीर आरोप त्यांचे विरोधक करत होते.

अखेर १ ऑगस्ट १९२० रोजी मुंबई येथे सरदारगृहात हा तळपता सूर्य अस्ताला गेला.

राजदेव सुरेखा हरिभाऊ

टी.वाय.बी.कॉम.

मातृभूमीचा तारा - डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर

२६ जानेवारी १९९० रोजी घटनाकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांना मरणोत्तर 'भारतरत्न' पुरस्कार देऊन यथोचित गौरव करण्यात आला. बाबासाहेबांचा जन्म १४ एप्रिल १८९१ रोजी मध्यप्रदेशातील इंदूर जिल्ह्यात 'महू' या गावात झाला. त्यांचे वडील रामजी सपकाळ हे लष्करात सुभेदार होते. कोकणात दापोली येथे आंबेडकरांचे प्राथमिक शिक्षण झाले. पुढे हे सातारा येथे आले. तेथे सरकारी शाळेत काही काळ माध्यमिक शिक्षण घेतले. मुंबई येथून १९०७ साली ते मॅट्रिकची परीक्षा उत्तीर्ण झाले. पुढे बडोद्याचे महाराज सयाजीराव गायकवाड यांच्या आर्थिक मदतीने ते अमेरिकेतील कोलंबिया विद्यापीठातून एम.ए. झाले. कोल्हापूरचे शाहू महाराज यांनी केलेल्या आर्थिक मदतीने ते १९२३ साली लंडन विद्यापीठातून 'बॅरिस्टर' झाले. शिक्षण पूर्ण होताच ते भारतात परतले. सुरुवातीला काही काळ त्यांनी वकिली केली. परंतु भारतातील अस्पृश्य लोकांचे हाल पाहून ते व्यथित होत. त्यांना स्वतःलाही अत्यंत विदारक अनुभव आले. दलिताना दिली जाणारी वागणूक आणि जातीभेदाचा अतिरेक यामुळे त्यांनी दलितांचे मजबूत संघटन सुरु केले. 'मूकनायक' सारखे नियतकालिक काढून आंबेडकरांनी आपल्या बांधवांना त्यांच्या हक्काची जाणीव करून दिली. २० मार्च १९२७ रोजी महाड येथे चवदार तळ्याचा त्यांनी सत्याग्रह करून देश हादरून टाकला. दलित समाज हिंदू असूनही त्यांना मंदिरात प्रवेश बंदी होती. ही मंदिरे अस्पृश्यांना खुली व्हावी म्हणून बाबासाहेबांनी आपल्या हजारो अनुयायांसह नाशिकच्या काळाराम मंदिरात प्रवेशासाठी सत्याग्रह केला. याच

वर्षी त्यांनी जाहिरपणे 'मनुस्मृती' या ग्रंथाचे दहन करून संपूर्ण देशाचे लक्ष वेधून घेतले ! आंदोलनामुळे दलिताना आपल्या हक्काची जाणीव झाली ! आपल्या बांधवांना त्यांनी 'शिका व संघटित व्हा' असा मोलाचा संदेश दिला. औरंगाबाद येथील मिलिंद महाविद्यालय व मुंबई येथील 'सिद्धार्थ कॉलेज' या शिक्षण संस्थांची त्यांनी जाणिवपूर्वक उभारणी करून दलिताना शिक्षण घेण्यास प्रवृत्त केले. १९५६ साली त्यांनी आपल्या लाखो अनुयायांसह हिंदू धर्माचा त्याग करून बौद्ध धर्मात प्रवेश केला. भारत स्वतंत्र झाल्यावर 'भारताची राज्यघटना' तयार करण्यासाठी त्यांना निमंत्रित करण्यात आले. घटना समितीच्या 'मसुदा समितीचे' ते अध्यक्ष होते. जगातील सर्व देशांच्या घटनांचा अभ्यास करून, चांगले ते घेऊन, समाजातील सर्व जातीधर्माला, न्याय देणारी अशी राज्यघटना त्यांनी राष्ट्राला सादर केली. २६ जानेवारी १९५० पासून तिची अंमलबजावणी सुरु झाली. आंबेडकर भारतीय राज्य घटनेचे 'शिल्पकार' ठरले. आपल्या अनुयायांना आपल्या इतिहासाची माहिती व्हावी म्हणून त्यांनी 'शुद्र कोण होते' हा ऐतिहासिक ग्रंथ लिहिला. या शिवाय त्यांनी 'बुद्ध आणि त्यांचा धर्म', हे माहितीपूर्ण पुस्तक लिहिले. समाजप्रबोधनासाठी त्यांनी 'बहिष्कृत भारत' हे नियतकालिक चालवले.

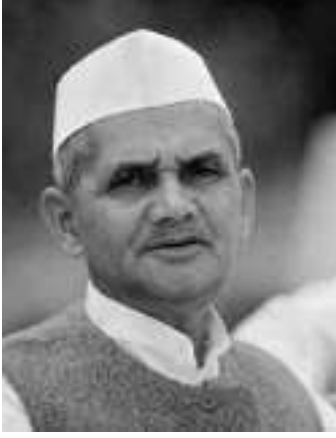
सततची भ्रमंती आणि दगदग यामुळे ते रक्तदाब आणि मधुमेहाची शिकार ठरले आणि ६ डिसेंबर १९५६ रोजी ते अनंतात विलिन झाले.

पवार रोहिणी साहेबराव

एफ.वाय.बी.ए.

मातृभूमीचा तारा - लालबहादूर शास्त्री

उत्तर प्रदेशातील 'मोगलसराई' या गावात २ ऑक्टोबर १९०४ रोजी लालबहादूर शास्त्री यांचा जन्म झाला. त्यांचे वडील शिक्षक होते. लहान असतानाच लालबहादूरचे वडील वारले. त्यांचे पालनपोषण आई रामदुलारीदेवी यांनी केले. अत्यंत सामान्य व गरीब परिस्थितीत काशी येथून त्यांनी पदवीपर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले. वयाच्या अठराव्या वर्षी त्यांनी स्वातंत्र्य आंदोलनात उडी घेतली. १९२५ मध्ये त्यांनी काशी विद्यापीठातून 'शास्त्री' ही पदवी घेतली. १९२० सालापासून त्यांनी राष्ट्रीय सभेत हजेरी लावण्यास सुरुवात केली होती. याच काळात महात्मा गांधीजींचे असहकार आंदोलन ऐनभरात आले होते. या आंदोलनात भाग घेतला म्हणून, लालबहादुरांना व सहकाऱ्यांना पोलिसांनी अटक करून तुरुंगात टाकले. काँग्रेसचे कार्यकर्ते म्हणून ते खेडोपाडी फिरत. भाषणे करत. त्यांची राहणी अत्यंत साधी असे. त्यांचे वागणे, बोलणे यामुळे शास्त्रीजी जनतेमध्ये लोकप्रिय झाले ! त्यांचे हे साधे व्यक्तिमत्व पंडित नेहरुंना इतके आवडले की, १९३० मध्ये 'जिल्हा काँग्रेस कमिटी' चे अध्यक्ष म्हणून लालबहादूर यांची निवड केली. काँग्रेसचे पदाधिकारी म्हणून शास्त्रीजींनी प्रचंड काम केले. जनतेत मिसळून काम करणारा कार्यकर्ता, अशी त्यांची ख्याती होती. ब्रिटिशांच्या विरोधात सामान्य माणसाला उभे करण्याचा शास्त्रीजींचा प्रयत्न असे. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर मात्र नेहरुंनी शास्त्रीजींवर मोठमोठ्या जबाबदाऱ्या टाकल्या. १९४८ मध्ये ते काँग्रेसचे महामंत्री झाले.

१९५६ च्या दुसऱ्या सार्वत्रिक निवडणुकीत ते लोकसभेवर निवडून गेले. पंचवार्षिक योजनेतून विकासाचे नियोजन करण्यात नेहरुंप्रमाणे शास्त्रीजींचे योगदान मोलाचे होते. परंतू त्यांच्या प्रसिद्धीपराडःमुख प्रवृत्तीमुळे ते सवंग प्रसिद्धीपासून दूर राहत ! १९६४ रोजी नेहरुंचे निधन झाल्यावर त्यांच्याच इच्छेप्रमाणे लालबहादूर शास्त्री भारताचे दुसरे पंतप्रधान झाले. प्रामाणिकपणा साधी राहणी व प्रचंड कष्ट या त्यांच्या गुणांनी त्यांना या सर्वोच्च पदापर्यंत आणून पोहचवले. ९ जून १९६४ ला त्यांनी पंतप्रधान पदाची सूत्रे हातात घेतली आणि चीन बरोबरच्या युद्धात भारताच्या झालेल्या अपमानास्पद पराभवाची कारणे शोधून त्यांनी भारताची लष्करी ताकद वाढवण्याकडे लक्ष केंद्रित केले. लष्करास सोयी सुविधा पुरवण्याबरोबरा नैतिक ताकद वाढवली त्यासाठी 'जय जवान, जय किसान' ही घोषणा लालबहादूर शास्त्रींनी दिली. १९६५ मध्ये पाकिस्तानाने भारतावर आक्रमण करताच अत्यंत साधे व शांत असणारे शास्त्रीजी आक्रमक झाले ! कराची हे पाकिस्तानी शहर ताब्यात घेण्याचा आदेश त्यांनी भारतीय सैन्यास देताच सारे जग खडबडून जागे झाले. भारतीय सैन्याने पाकिस्तानी सैन्याला धोबीपछाड देऊन हिंदुस्थानच्या प्रचंड सामर्थ्याचा परिचय करून दिला. यानिमित्ताने शास्त्रीजींच्या कणखर प्रवृत्तीचा परिचय राष्ट्राला झाला. देशाभिमानाचे वारे सर्वत्र वाहू लागले. या काळात शास्त्रीजींनी जी भाषणे केली, ती अत्यंत प्रेरणादायी आहेत ! रशियातील 'ताश्कंद' या ठिकाणी भारत व पाकिस्तान यांच्यातील करासाठी गेले असता. १९६६ मध्ये शास्त्रीजींचे हृदयविकाराच्या झटक्याने निधन झाले.

शिंदे शेजल मंगेश

एस.वाय.बी.कॉम.

मातृभूमीचा तारा - नेताजी सुभाषचंद्र बोस

क्रांतिकारकांचा महानायक व प्रखर देशभक्त नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांना १९९१ साली मरणोत्तर 'भारतरत्न' पुरस्काराने गौरविण्यात आले. परंतु त्यांच्या कुटूंबियांनी हा पुरस्कार स्वीकारण्यास नकार दिला होता. नेताजींचा जन्म २३ जानेवारी १८९७ रोजी बंगाल प्रांतातील 'कटक' या शहरात झाला. अगदी लहानपणापासूनच ते एक हुशार व धाडसी विद्यार्थी म्हणून सर्वांना परिचित होते. बंगालमध्ये ब्रिटिश सत्तेचा पाया फार आधीपासून रुजला असल्यामुळे बंगालमधील तरुण भारतातील इतर प्रांताच्या मानाने फार आधी क्रांतिकार्यांकडे वळाल्याचे दिसून येते. सुभाषचंद्रही या कार्याकडे आकृष्ट झाले होते. विद्यार्थी दशेतच त्यांनी लष्करी शिक्षण घेतले होते. १९२० साली इंग्लंडला जाऊन आय.सी.एस. या परीक्षेत चौथे आले. परंतु सरकारी नोकरीवर लाथ मारून देशाला स्वातंत्र्य मिळावे म्हणून काँग्रेसमध्ये दाखल झाले. महात्मा गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली त्यांनी स्वातंत्र्यलढ्यात भागही घेतला. त्यांना शिक्षा होऊन मंडालेच्या तुरुंगात डांबण्यात आले. पुढे महात्मा गांधीजींचे आणि त्यांचे मतभेद झाले. गांधीजींचा विरोध असतानाही काँग्रेसच्या अधिवेशनाचे अध्यक्ष म्हणून ते निवडून आले. परंतु काँग्रेसच्या कार्यपद्धतीला कंटाळून त्यांनी 'फॉरवर्ड ब्लॉक' या क्रान्तिकारी पक्षाची स्थापना केली. तसेच ब्रिटिशांना देशातून हाकलून देण्यासाठी सशस्त्र क्रान्ती शिवाय पर्याय नसल्याची भुमिका मांडली. त्याच दरम्यान १९३१ चे दुसरे महायुद्ध सुरु झाले होते. सुभाषबाबू वेशांतर करून देशातून निसटले. जपानच्या मदतीने त्यांनी आझाद हिंद फौजेची स्थापना केली व ब्रिटिशांच्या विरोधात युद्ध पुकारले. दुसऱ्या

महायुद्धात जर्मनी - जपानच्या पराभवाने सुभाषबाबूंच्या आझाद हिंद सेनेला माघार घ्यावी लागली. याच दरम्यान १८ ऑगस्ट १९४५ रोजी फार्मोसा बेटावरील 'तैफी' विमानतळावर अपघात होऊन नेताजी सुभाषचंद्र बोस मृत्यू पावले. असे जाहीर करण्यात आले. परंतु असंख्य भारतीय व आझाद हिंद सैनिक या बातमीवर विश्वास ठेवत नाहीत.

घनदाट पायल रमेश

एफ.वाय.बी.कॉम.

मातृभूमीचा तारा - साने गुरुजी

‘साने गुरुजी’ या नावाने महाराष्ट्रभर परिचित असलेल्या या थोर व्यक्तिमत्त्वाचे संपूर्ण नाव ‘पांडुरंग सदाशिव साने’ असे आहे. साने गुरुजींचा जन्म २२ डिसेंबर १८९९ रोजी रत्नागिरी जिल्ह्यातील ‘पालघर’ गावात झाला. इ.स. १९१८ मध्ये ते औंध हायस्कूल मधून मॅट्रिक उत्तीर्ण झाले. पुण्यात त्यांनी पदवी मिळवली आणि तत्त्वज्ञानाच्या अभ्यासासाठी थेट खानदेशात अंमळनेर येथील ‘तत्त्वज्ञान मंदिर’ या संस्थेत त्यांनी प्रवेश घेतला. नंतर अंमळनेर येथील ‘प्रताप हायस्कूल’ या शाळेत त्यांनी अनेक वर्षे शिक्षक म्हणून नोकरी केली. तो काळ स्वातंत्र्यलढ्याचा होता. काँग्रेसच्या नेतृत्वाखाली लोक स्वातंत्र्यासाठी आंदोलने व सत्याग्रह करत होते. ब्रिटिश विरोधी चळवळीने भारतभरचे वातावरण भारलेले होते. या स्वातंत्र्य आंदोलनात भाग घेण्यासाठी साने गुरुजींनी १९३० मध्ये आपल्या नोकरीचा राजीनामा दिला. आंदोलनात सहभागी झाल्यामुळे साने गुरुजींना सरकारने अटक करून धुळ्याच्या तुरुंगात टाकले. दोन वर्षांच्या या कैदेत ते अनेक स्वातंत्र्य सैनिकांच्या संपर्कात आले. विनोबा भावे तर तुरुंगात त्यांच्याच कोठडीत होते. त्या ठिकाणी तुरुंगातील अशिक्षित आणि अडाणी कैद्यांचा ‘साक्षरता वर्ग’ सुरू करण्यासाठी गुरुजींनी पुढाकार घेतला. स्वतः शिकवण्याची जबाबदारी स्वीकारली. विनोबा भावे तुरुंगात कैद्यांसाठी प्रवचने देत. ही प्रवचने गुरुजींनी लिहून काढली. ती ‘गीता प्रवचने’ म्हणून पुढे प्रकाशित झाली. या दोन महामानवांनी धुळे कारागृहाचे रुपांतर एका संस्कार केंद्रात करून टाकले.

साने गुरुजींना ‘गुरुजी’ ही सार्वजनिक उपाधी तेथील कैद्यांनीच दिली. साने गुरुजींनी मराठी साहित्यात भरीव स्वरूपाचे योगदान दिले आहे. त्यांचे ‘महात्मा गांधीजीचे राजकीय गुरु गोपाळकृष्ण गोखले यांचे चरित्र’, ‘क्रान्तिच्या मार्गावर’, ‘स्वीजीवन’, ‘धडपडणारी मुले’, ‘पक्षी’, ‘पणती’ आणि ‘पत्री’ हा काव्यसंग्रह आदी पुस्तके प्रसिद्ध आहे. ‘भारतीय संस्कृती’ हा सानेगुरुजींचा अत्यंत माहितीपूर्ण व भारतीय तत्त्वज्ञानाला कवेत घेऊन मांडणी करणारा ग्रंथ आहे. सानेगुरुजींनी स्वतःचे जे गोष्टीरूप आत्मचरित्र लिहिले, ते ‘श्यामची आई’ या नावाने भारतभर प्रसिद्ध असून आजपर्यंत विविध भाषांमध्ये त्याच्या शेकडो आवृत्या निघाल्या आहेत. या कलाकृतीने साने गुरुजी खऱ्या अर्थाने अजरामर झाले ! या शिवाय गुरुजींनी विविध भाषांमधील लोकप्रिय अशा अनेक पुस्तकांचे मराठी अनुवाद केले आहेत. १९३८ साली त्यांनी काँग्रेस पक्षाच्या विचारधारेचा प्रसार-प्रचार करण्यासाठी काँग्रेस हे साप्ताहिक काढले, परंतु पक्षाने त्यांच्याकडे दुर्लक्ष केले. त्यांना उपेक्षित ठेवले. काँग्रेसमध्ये लाचारी वाढली. मतांचे राजकारण सुरू होताच त्यांनी काँग्रेस पक्षाचा त्याग करून लोकशाही समाजवादाचा पुरस्कार केला. त्याच्या समर्थनासाठी त्यांनी ‘साधना’ नावाचे साप्ताहिक सुरू केले. आज हे साप्ताहिक लोकप्रिय आहे. ‘राष्ट्रसेवादल’ आणि ‘आंतरभारती’ या सारख्या संस्थांच्या माध्यमातून गुरुजींनी खूप समाजसेवा केली. पंढरपूरच्या विव्दल मंदिरात अस्पृश्यांना मंदिर प्रवेश मिळावा म्हणून त्यांनी आमरण उपोषण केले. परिणामी ते मंदिर सर्व जाती धर्मासाठी खुले झाले. खरा तो एकचि धर्म । जगाला प्रेम अर्पावे ॥ ही त्यांची प्रार्थना मानवतेची शिकवण देते. गांधी हत्येनंतर निर्माण झालेल्या परिस्थिती मुळे निराश मनस्थितीत १९५० मध्ये झोपेच्या गोळ्या घेऊन त्यांनी आपली जीवन यात्रा संपवली.

नऱ्हे ताई मच्छिंद्र

टी.वाय.बी.एस्सी.

मातृभूमीचा तारा - राजीव गांधी

भारताचे माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांना १७ जून १९९१ रोजी 'भारतरत्न' या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. २० ऑगस्ट १९४४ रोजी राजीव गांधींचा जन्म मुंबईत झाला. त्यांच्या आई इंदिरा गांधी आणि वडिल खासदार फिरोज गांधी यांचे ते ज्येष्ठ पुत्र होते. त्यांचे सर्वच शिक्षण युरोपात झाले. ते वैमानिक म्हणून आपली कारकीर्द घडवत होते. याच दरम्यान इटलीतील एक तरुणी सोनिया यांच्या प्रेमात ते पडले. या प्रेमाचे विवाहात रुपांतर होऊन १९६८ मध्ये ते तिच्याशी विवाहबद्ध झाले. त्यांचे कनिष्ठ बंधू संजय गांधी यांच्या अपघाती मृत्युमुळे ते राजकारणात आले. १९८१ च्या लोकसभा निवडणुकीत ते खासदार म्हणून निवडून आले. १९८१ साली ९ व्या आशियायी क्रीडा स्पर्धेचे दिल्लीत आयोजन व नियोजन करण्याची जबाबदारी राजीवजींनी यशस्वीपणे पार पाडली. १९८३ काँग्रेसपक्षाचे जनरल सेक्रेटरी झाले. तत्कालीन पंतप्रधान इंदिरा गांधीची १९८४ ला निर्घृण हत्या झाली. त्यानंतर पक्षाने पंतप्रधान म्हणून त्यांचा राज्याभिषेक केला. त्यांच्या नेतृत्वाखाली काँग्रेसने

लोकसभेत घवघवीत यश मिळवले. राजीव गांधी यांच्या कारकीर्दीत त्यांनी विज्ञान, तंत्रज्ञान क्षेत्रात व कॉम्प्युटर क्षेत्रात केलेली उल्लेखनीय कामगिरी होय. भारतभर त्यांनी दळणवळण आणि दूरसंचार या क्षेत्रात क्रांती केली. पक्षांतरबंदीचा कायदा, मुस्लिम महिला सुरक्षा कायदा असे महत्त्वाचे निर्णय घेतले. पंचायत राज व्यवस्थेचे विकेंद्रीकरण खेड्यापर्यंत दिल्ली सरकारची योजना पोहचली. त्यासाठी त्यांनी पंचायतराज कायद्यात योग्य ते बदल करून घेतले. जागतिक राजकारणात बदलते प्रवाह पाहून त्यांनी अमेरिकेसारख्या बलाढ्य शक्ती बरोबर सहकार्याची भुमिका घेऊन मैत्रीपूर्ण संबंध वाढवले. राजीव गांधी हे शांत व लाघवी व्यक्तिमत्व होते. त्यांच्या काळात आसाम, पंजाब, काश्मिर येथील घुसखोरीच्या समस्या त्यांनी समजून घेऊन त्यावर कठोर उपाय अवलंबिला. तमिळींनी अतिरेकी भुमिका स्वीकारताच श्रीलंकेमध्ये त्यांनी 'शांतीसेना' पाठवली. परंतु याचा बदला म्हणून लिट्टेचा नेता प्रभाकरन याने घात करून चेन्नई जवळ 'पेरुम्बदूर' येथे एका आत्मघातकी महिला अतिरेक्याकडून त्यांची हत्या करविली. तो दिवस होता २१ मे १९९१. सतत एकविसाव्या शतकाची भाषा बोलणारा, तंत्रज्ञानाची कास धरणारा हा तरुण पंतप्रधान दहशतवादाची शिकार झाला.

माने सत्यभामा गोरक्ष

टी.वाय.बी.एस्सी.

मातृभूमीचा तारा - इंदिरा गांधी

भारताच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांना १९७१ मध्ये 'भारतरत्न' हा सर्वोच्च पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात आले. इंदिरा गांधीचा जन्म १९ नोव्हेंबर १९१७ या दिवशी झाला. भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल यांच्या त्या कन्या होत. रविंद्रनाथ टागोरांच्या शांतीनिकेतनमध्ये त्यांचे प्राथमिक शिक्षण पूर्ण झाले. त्यांनंतर पुणे येथील मुलींच्या शाळेत इंदिराने शिक्षण घेऊन नंतर त्या युरोपात 'ऑक्सफर्ड' विद्यापीठात दाखल झाल्या. भारतात परतल्यावर त्यांनी स्वातंत्र्यलढ्यात भाग घेतला. गांधीजींनी सुरु केलेल्या कायदेभंग व ४२ च्या चलेजाव आंदोलनात त्यांनी 'वानरसेना' उभी करून युवा वर्गात चैतन्य निर्माण केले. १९५९ मध्ये अखिल भारतीय काँग्रेसच्या अध्यक्षा म्हणून त्यांची निवड झाली. पंतप्रधान लालबहादूर शास्त्रींच्या मंत्रीमंडळात दळणवळण मंत्री म्हणून त्यांनी प्रभावीपणे काम केले. रशियात ताश्कंद येथे पंतप्रधान शास्त्रीजींच्या आकस्मिक मृत्यूनंतर इंदिरा गांधी २४ जानेवारी १९६६ मध्ये वयाच्या ४८ व्या वर्षी देशाच्या पंतप्रधान झाल्या. एक कणखर व खंबीर पंतप्रधान म्हणून त्यांची इतिहासाने दखल घेतली. १९७१ मध्ये त्यांनी पूर्व पाकिस्तान वेगळा करून

बांग्लादेशाची निर्मिती केली. पाकिस्तानने युद्ध पुकारताच त्यांच्या नेतृत्वाखालील भारतीय सैन्याने पाकिस्तानला धूळ चारली. अमेरिकेचा दबाव झिडकारून भारताने पाकिस्तानला धडा शिकवला. पंचवार्षिक योजनेतून त्यांनी 'गरिबी हटाव' असा नारा देऊन ठोस असे विकासात्मक पाऊल उंचलले. बँकाचे राष्ट्रीयकरण केले. त्यांच्याच पुढाकाराने दिल्ली येथे नवव्या आशियाई क्रीडा स्पर्धा घेऊन त्यांनी भारताची क्षमता सिद्ध केली. १९८३ मध्ये दिल्ली येथे झालेल्या 'अलिप्त राष्ट्र शिखर परिषदे'च्या त्या अध्यक्षा होत्या. त्यांच्या कारकीर्दीत भारताने १९७४ ची पोखरण अणुस्फोट चाचणी घेतली. 'अंतरिक्ष प्रक्षेपण कार्यक्रम' व विज्ञान तंत्रज्ञानातील अनेक प्रकल्प त्यांनी मार्गी लावले. २६ जून १९७५ मध्ये त्यांनी भारतात 'आणीबाणी' लागू केली. परंतु ती त्यांची मोठी राजकीय चूक ठरली. कारण त्यांच्या या कृतीचे तीव्र पडसाद भारतात उमटले. पंजाबात खलिस्तानवादी अतिरेक्यांचा बंदोबस्त करण्यासाठी त्यांनी अमृतरसरच्या सुवर्ण मंदिरात ६ जून १९८४ ला लष्कर घुसवले. त्याचा सूड म्हणून इंदिराजींच्या शीख सुरक्षा रक्षकांनी दिल्ली येथील पंतप्रधान निवासस्थानी त्यांची हत्या केली. तो दिवस होता ३१ ऑक्टोबर १९८४. त्यांच्या कणखर व्यक्तिमत्वाचे वर्णन करताना एक ब्रिटिश विचारवंत म्हणला होता, 'भारतात एकच पुरुष आहे, तो म्हणजे श्रीमती इंदिरा गांधी !'

नरड तनुजा धोंडिभाऊ

एफ.वाय.बी.कॉम.

मातृभूमीचा तारा - डॉ. अब्दुल कलाम

तामिळनाडू राज्यात 'रामेश्वरम्' या समुद्रकाठच्या तीर्थक्षेत्री कलाम यांचा जन्म १५ ऑक्टोबर १९३१ या दिवशी झाला. घरची अत्यंत गरीबी व प्रतिकूल परिस्थिती असूनही रामेश्वरम्च्या सरकारी प्राथमिक शाळेत अब्दुलचे शिक्षण झाले. हिंदू-ब्राह्मण कुटुंबातील मुलांसोबत त्यांचे सुरुवातीचे शिक्षण पार पडले. त्यामुळे त्यांच्यावर चांगले संस्कार झाल्याचे ते स्वतः म्हणतात. ते शुद्ध शाकाहारी राहिले. आपण पायलट व्हायचे असा निश्चय करून विमानशास्त्राच्या (एअरनॉटिकल इंजिनिअरींग) अभ्यासक्रमासाठी नाव नोंदले. भारतीय विमानदलातील वैमानिक होण्यासाठी जी निवड चाचणी असते, ती देण्यासाठी ते डेहराडूनला गेले. तेथे त्यांना यश आले नाही. ते निराश झाले. परंतु लवकरच 'वरिष्ठ वैज्ञानिक सहायक' म्हणून दिल्ली येथील कार्यशाळेत ते रुजू झाले. परंतु या घटनेमुळे देशाला एक महान वैज्ञानिक मिळाला ! ध्वनी पेक्षा अधिक वेगाने उडू शकणाऱ्या स्वदेशी विमान निर्मिती पथकात त्यांची निवड झाली. पुढे बंगळूर येथे त्यांना पाठवण्यात आले. स्वदेशी बनावटीचे 'हॉवर क्रॉफ्ट' तयार करण्याची जबाबदारी त्यांच्यावर टाकून त्यांच्या मदतीसाठी एक शास्त्रज्ञांची तुकडी देण्यात आली. परिणामी भारतातील अनेक लष्करी अभियंते, शास्त्रज्ञ आणि अधिकाऱ्यांचे लक्ष त्यांच्याकडे वळाले.

१९६२ मध्ये थुंबा येथे अग्निबाण प्रशिक्षण केंद्र स्थापन झाले तेव्हा फार मोठी जबाबदारी डॉ. कलाम यांच्यावर टाकण्यात आली, कारण तेव्हा भारताचा अवकाश कार्यक्रम हा प्राथमिक अवस्थेत होता. अमेरिकेतील 'नासा' या जगप्रसिद्ध अवकाश संशोधन संस्थेत प्रशिक्षणासाठी कलाम यांची निवड झाली. सहा महिन्यांच्या प्रशिक्षणानंतर ते भारतात परतले. त्या

नंतर लगेचच २१ नोव्हेंबर १९६२ ला भारताने आप्या पहिल्या अग्निबाणाचे प्रक्षेपण केले. या नंतर मात्र डॉ. विक्रम साराभाई, डॉ. अब्दुल कलाम यांच्या नेतृत्वाखाली भारताने 'अग्निबाण प्रक्षेपण प्रणाली' विकसित करून स्वतःचे तंत्रज्ञान अद्यावत बनवले. परिणामी २० नोव्हेंबर १९६७ रोजी 'रोहिणी - ७५' नावाचा कृत्रिम उपग्रह भारतीय बनावटीच्या अग्निबाण प्रक्षेपकातून यशस्वीपणे अंतराळात सोडला ! या घटनेमुळे संशोधन कार्याला प्रचंड वेग आला. कलाम यांच्याच सुचनेनुसार आंध्रप्रदेशातील श्री हरिकोटा येथे दुसरे 'अग्निबाण प्रक्षेपण केंद्र' उभारण्यात आले. 'इस्त्रो' या अवकाश संशोधन संस्थेची स्थापना करण्यात देऊन या कार्याला आणखी वेग देण्यात आला. इस्त्रो अंतर्गत 'एस.एल.व्ही.' ही यशस्वी प्रक्षेपण झाले आणि जगभर त्याला प्रसिद्धी मिळाली. २६ जानेवारी १९८१ रोजी राष्ट्रपतींच्या हस्ते 'पद्मभूषण' देऊन डॉ. कलाम यांचा गौरव केला. चीन, पाकिस्तान या भारताच्या शत्रू राष्ट्रांवर वचक ठेवण्यासाठी डॉ. कलाम यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'पृथ्वी', 'आकाश', 'नाग', 'त्रिशूल' आणि 'ब्राम्होस' अशी एका पेक्षा एक भयंकर विध्वंसकारी क्षेपणास्त्रे भारताने तयार केली. 'अग्नी' हे तीन हजार किलोमीटरचा पल्ला गाठणारे आंतरखंडीय आण्विक क्षेपणास्त्र निर्माण करून भारताने चीन, पाकिस्तान व युरोपीय देशांना धडकी भरवली आहे ! आशिया आणि युरोप खंडातील कोणत्याही देशावर आज भारत आण्विक क्षेपणास्त्रांचा हल्ला काही सेकंदात करू शकतो ! म्हणूनच पाश्चिमात्य राष्ट्रांनी भारताच्या क्षेपणास्त्र कार्यक्रमांच्या विरोधात आक्षेप नोंदवले आहेत. २६ जानेवारी १९९० रोजी 'मिसाइल मॅन' म्हणून अब्दुल कलाम यांना 'पद्मविभूषण' देऊन त्यांचा गौरव केला गेला. २५ जुलै २००२ मध्ये भारताचे सर्वोच्च घटनात्मक प्रमुख म्हणजे 'राष्ट्रपती' म्हणून त्यांनी शपथ घेतली. जगभरातील लाखो तरुण-तरुणींचे ते आदर्श आहेत.

डोंगरे सुप्रिया अशोक

एफ.वाय.बी.ए.

मातृभूमीचा तारा - पांडुरंग महादेव बापट

पांडुरंग महादेव बापट उर्फ सेनापती बापट यांचा जन्म २ नोव्हेंबर १८८० मध्ये पारनेर जि. अहमदनगर येथे झाला. हे भारतीय क्रांतिकारक स्वातंत्र्यसैनिक होते. मुळशी सत्याग्रहाचे त्यांनी नेतृत्व केले म्हणून जनतेने त्यांना सेनापती ही पदवी बहाल केली. त्यांचा जन्म पारनेर मध्ये झाला असून त्यांच्या वडिलांचे नाव महादेव आणि आईचे नाव गंगाबाई होते.

त्यांचे प्राथमिक शिक्षण व माध्यमिक आणि बी.ए. पर्यंतचे उच्च शिक्षण मुख्यत्वे करून पुणे येथे झाले. त्यांनी अहमदनगरला मॅट्रिक परीक्षा दिली. तेव्हा त्यांना संस्कृतची 'जगन्नाथ शंकरशेठ शिष्यवृत्ती' मिळाली. त्यांनी बी.ए. परिक्षेत इ.स. १९०३ साली उत्तीर्ण झाल्यावर मुंबई विद्यापिठाची शिष्यवृत्ती मिळवून ते इंग्लंडला गेले. एडिंबरो येथे त्यांनी इंजिनिअरींग कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतला. पारनेर तालुक्यातील 'गणेशखिंड' येथील गणपती मंदिरात ते राहत असत. या मंदिरापासून सेनापती बापटांचे पारनेर शहरातील मूळ घर या दरम्यान मोठा भुयारी मार्ग आहे. या मार्गाची सध्या पडझड झाली आहे. त्यांचे पारनेर मधील घर सेनापती बापट स्मारक म्हणून ओळखले जाते.

स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांनी गुप्तपणे बॉम्ब तयार करण्याची कला शिकून घेतली आणि त्यानंतर सेनापती बापट आणि हेमचंद्र दास या आपल्या सहकारी मित्रांना हे तंत्र शिकवण्यासाठी पॅरिसला पाठविले असे असले तरी 'माझ्या बॉम्बमुळे एकळी बळी गेला नाही. ते फक्त माझ्या किंवा आमच्या कार्याकडे लक्ष वेधण्यास केले गेले होते.' असे त्यांचे म्हणणे होते. मात्र तरीही अलीपूर बॉम्ब खटल्यात सहभागी असल्याचा त्यांच्यावर आरोप होता. इ.स. १९२१ पर्यंत ते स्वतःच्या

जन्मागावी शिक्षक म्हणून राहिले आणि त्यांनी समाजसेवा हेच व्रत घेतले. पहाटे उठल्याबरोबर गावचे रस्ते झाडणे व शौचकूप साफ करणे हे व्रत त्यांनी जन्मभर निभावले.

इ.स. १९२१ ते इ.स. १९२४ या कालखंडात पुणे जिल्ह्यातील मुळशी पेठा येथील धरणग्रस्त शेतकऱ्यांना जमीन मिळविण्याकरिता सत्याग्रहाचे आंदोलन चालवले. या आंदोलनादरम्यान बापट यांना सेनापती म्हणून ओळखले जाऊ लागले. या आंदोलनात त्यांना तीनदा कारागृहाची शिक्षा झाली. शेवटची सात वर्षे सक्तमजुरीची होती. संस्थानातल्या प्रजाननांच्या हक्कांकरिता चालू असलेल्या आंदोलनात भाग घेऊन त्यांनी संस्थानातल्या प्रवेशबंधा मोडल्या व त्याबद्दल कारागृहवासही सोसला.

नोव्हेंबर १९१४ मध्ये सेनापती बापटांना मुलगा झाला. त्याच्या बारश्याच्या निमित्ताने बापटांनी पहिले भोजन हरिजनांना दिले. एप्रिल १९१५ मध्ये ते पुण्यात वासूकाका जोशी यांच्या 'चित्रमथजगत' या मासिकात नोकरी करू लागले. त्यांनी लोकमान्य टिळकांच्या इंग्रजी वृत्तपत्रात, दैनिक मराठातही नोकरी केली आहे. दैनिक मराठा सोडल्यानंतर ते लोकसंग्रह नावाच्या दैनिकात राजकारणावर लिखाण करू लागले. त्याचबरोबर डॉ. श्रीधर व्यंकटेश केतकर यांच्या ज्ञानकोशाचे कामही ते बघत. बापटांच्या पत्नीचे ४ ऑगस्ट १९२० रोजी निधन झाले. त्यानंतर सेनापती बापट मुंबईतील झाडुवाल्यांचे नेतृत्व करू लागले. त्यासाठी त्यांनी मुंबईच्या संदेश नावाच्या वृत्तपत्रात मोठे निवेदन दिले. सप्टेंबर १९२९ मध्ये झाडुवाल्यांशी मानवतेने वागण्याचा पुकारा करीत बापटांनी गळ्यात पेटी लटकावून भजन करीत शहरातून मुंबईच्या चौपटीपर्यंत मोर्चा काढला. त्यांनी पुकारलेल्या संपाची यशस्वी सांगता झाली.

अंदमानामध्ये जन्मठेपेची शिक्षा भोगताना इंद्रभूषण सेन यांनी आत्महत्या केली होती. उल्लासकर दत्त हे भयंकर यातना सहन करीत वेडे झाले होते. हे पाहून सेनापती बापटांनी 'राजबंदी मुक्ती मंडळ' स्थापन केले होते. इ.स. १९४४ साली नागपूर येथे सेनापती बापट यांच्या अध्यक्षतेखाली विद्यार्थी परिषदेचे आयोजन करण्यात आले. पुण्यातील १५ ऑगस्ट,

इ.स. १९४७ साली ध्वजारोहण सेनापती बापटांच्या हस्ते करण्यात आले. पुण्यातील एका सार्वजनिक रस्त्याला त्यांचे नाव देण्यात आले आहे. श्यामजी कृष्ण वर्मा या क्रांतिकारक नेत्याशी परिचय होऊन त्यांच्या मदतीने पॅरिस येथे राहून तेथील रशियन क्रांतिकारकांकडून प्रचंड स्फोटक बॉबची तंत्रविद्या हस्तगत केली. ज्या तंत्रविद्येची पुस्तिका भारतात व बंगालमधील क्रांतिकारक गटांपर्यंत पोहचविली. क्रांतिकारकांच्या कटाच्या एका खटल्यात माफीच्या साक्षीदाराने बापटांचे नाव उघडकीस आणल्यामुळे बापट हे १९०८ ते १९१२ पर्यंत चार वर्षे अज्ञातवासात राहिले. नंतर ते १९२१ पर्यंत स्वतःच्या जन्मगावी शिक्षक म्हणून राहिले आणि समाज सेवेचे व्रत घेतले. सेनापती बापट हे एक चांगले लेखकही होते त्यांनी अनेक प्रकारच्या कविता लिहिल्या त्यातलीच ही एक कविता की जिच्यामध्ये संपूर्ण भारत देशाचे वर्णन सेनापती बापट यांनी केले आहे. आपली जात, धर्म, पंत अशा सर्व प्रकारे यामध्ये स्पष्ट केले आहे. हा देश माझा याचे, भान जरासे राहू द्या रे ॥४॥
हा उंच हिमालय माझा, हा विशाल सागर माझा
ह्या गंगा, यमुना, शेती, धरती, बागबगीचा माझा

अभिलाषा यांची धरिता, कुणी नजर वाकडी करता
या मरण द्यावया, स्फुरण आपल्या बाहू पावू द्या रे ॥१॥
जे हात उत्सुकलेले, दगडांच्या वर्षावाला
रोखा ते, लावा कार्याला, या देशाच्या प्रगतीला
हे बंद करा उत्पात, थांबवा आपुला घात
सामर्थ्य न जावो व्यर्थ, काहिसा अर्थही येऊ द्या रे ॥२॥
जरी अनेक आपले धर्म, जरी अनेक आपल्या जाती
परी अभंग असु द्या, सदैव आपुली माणुसकीची नाती
दया सर्व दूर ललकारीख फुका रे एक तुतारी
संदेह रोष जे, द्वेष मनातील वाहून जाऊ द्या रे ॥३॥
हा देश माझा याचे भान जरासे राहू द्या रे ... ।

अशा प्रकारे भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यात मोलाचे योगदान देणारे सेनापती बापट यांचा मृत्यू २८ नोव्हेंबर, इ.स. १९६७ साली मुंबई येथे झाला.

शिकें नुतन ज्ञानदेव
एफ.वाय.बी.कॉम.

भारतरत्न नव्हे विश्वरत्न - लता मंगेशकर

कल भी सुरज निकलेगा, कल भी पंछी गायेंगे,
सब तुझको दिखाई देंगे, पर हम ना नजर आयेंगे.

लता दीदींच्याच गीतातील हे एक कडव आज पुन्हा पुन्हा मन अस्वस्थ करून जात आहे. आज दीदी गेल्या, आता कधीही त्या आपल्याला दिसणार नाहीत पण तरीही आपल्या हजारो गीतांच्या माध्यमातून ही मराठमोळी खान्देश कन्या

जगभरातील रसिकांच्या मनात अजरामर राहिल यात शंका नाही. भारतरत्न आपल्या महाराष्ट्राचं भुषण त्यातल्या त्यात खान्देशाच वैभव असलेल्या लता दीदींमुळे भारताच नाव सांगीतिक क्षेत्रात जगाच्या कानाकोपऱ्यात पोहचलं.

आपल्या जादुई अशा सुमधुर आवाजाने अवघ्या विश्वभरातील अब्जावधी रसिकांना मंत्रमुग्ध करणाऱ्या मराठमोळ्या गायिका भारतरत्न लता मंगेशकर यांचा जन्म त्या काळातील प्रसिद्ध रंगमंच कलाकार मास्टर दिनानाथ मंगेशकर आणि शेवंती (माई) मंगेशकर यांच्या पोटी पहीले अपत्य म्हणुन दि. २८ सप्टेंबर १९२९ रोजी मराठी परिवारात इंदौर येथे झाला. त्यांचे मुळगाव सातारा हे असुन त्यांचे आजोळ (मामाचे गाव) बागलाण तालुक्या जवळील थाळनेर हे आहे. लता, उषा, आशा, मिना आणि भाऊ हृदयनाथ म्हणजे मंगेशकर कुटुंबाचे पंचरत्न

होय. वयाच्या पाचव्या वर्षापासुनच लता दिदींच्या सुमधुर आवाजाची कल्पना वडील दिनानाथ मंगेशकरांना येऊ लागली होती. ७ व्या वर्षी त्यांनी एका नाटकासाठी प्रथमतः गायन केले त्यानंतर वयाच्या ९ व्या वर्षी किती हसाल या मराठी चित्रपटासाठी त्यांनी सर्वप्रथम बालगीतासाठी पार्श्वगायन केले. त्यानंतर अनेक छोट्या मोठ्या चित्रपटात त्यांना गायनाची संधी मिळाली परंतु ते चित्रपट एवढे चालले नाहीत ... हाय रे दुर्देव वयाच्या १३ व्या वर्षी वडील दिनानाथ मंगेशकर यांचे हृदयविकाराच्या तिव्र झटक्याने निधन झाले. त्यांच्या अकाली निधनाने लतादिदींच्या आई माई मंगेशकर यांना मोठा मानसिक धक्का बसल्याने त्या आजारी पडल्या तेव्हा कुटुंबाची संपुर्ण जबाबदारी १३ वर्षीय लता मंगेशकरावर येऊन पडली. संपुर्ण कुटुंबाची हेळसांड होऊ लागली दोन वेळेसच्या जेवणाची देखील पंचायत होऊ लागली त्यावेळी दिनानाथ मंगेशकरांचे जवळचे मित्र मास्टर विनायक यांनी संपुर्ण मंगेशकर कुटुंबीयाला खुप मदत केली व त्यांना मुंबईत आणले. कुटुंबाला पुढे आणण्यासाठी लता दिदींनी मिळेल ते काम स्विकारले. सुरुवातीच्या काळात तर दिदींनी साड्यांच्या मिल मध्ये देखील काम केले. मास्टर विनायक यांची सिनेसृष्टीत चांगली घसरट होती त्यामुळे त्यांनी लता दिदींना आवडत नसल्यामुळे त्यांचे मन लागत नव्हते पण तरीही कुटुंबासाठी त्यांना हे करावेच लागत होते. एके दिवशी शुटींगच्या आधी सेटवर दीदी सहज एक गाण गुणगुणत होत्या तेव्हा त्यांचा आवाज मास्टर गुलाम हैदर यांनी ऐकला. मास्टर गुलाम हैदर म्हणजे त्या काळातील प्रसिद्ध गीतकार आणी लेखक होते. त्यांना दिदींचा आवाज एवढा आवडला की ते ताबडतोब दिदींना एका मोठ्या संगीतकाराकडे घेऊन गेले. तेव्हा त्या संगीतकाराने त्यांच्या मंगेशकर ह्या मराठी आडनावावर आक्षेप घेत "मंगेशकर याने मराठी हो" वो क्या है महाराष्ट्र के लोगो के बोलो मे दाल चावल की बु होती है। और वैसे भी आपकी आवाज तो बहोत पतली है, यह आवाज नहीं चलेगी" असे म्हणुन टर उडवली. लता मंगेशकरांना ही गोष्ट खुप खटकली. त्यांचा स्वाभीमान दुखावल्याने त्या तात्काळ तेथुन रडत निघुन गेल्या. मास्टर गुलाम हैदर यानाही ही गोष्ट खुप खटकली त्यांनी मग लता दिदींना शांत करत सांगितले की, "देख लता तेरी आवाज

मे जो मधुरता है ना वो किसिकी भी आवाज मे नहीं है, और हा मेरी एक बात हमेशा याद रखना भविष्य में तुम्हे ऐसे बहोतसे निंदक मिलेंगे तब तु उनकी बात का बुरा मत मानना और उनकी बातो को हंसकर टाल देना आगे चलते रहना और गाते ही रहना देख एक दिन तुम्हारी आवाज ही तुम्हारी पहचान बन जाएंगी और इस दुनिया मे तुम्हारा बहुत नाम होगा" असं सांगुन त्यांनी दिदींना स्वतःच्या पिक्चरमध्ये गायनाची संधी दिली. सन १९४२ मध्ये हिंदी फिल्म मजबुर मधील दिल मेरा तोडा हे गीत म्हणजे लता दिदींच्या हिंदी सिनेमातील पहिले गीत होय. त्यानंतर मात्र दिदींनी मागे वळुन बघितले नाही. सन १९४९ मधील महल मधील आयेगा आनेवाला हे गीत म्हणजे दिदींच्या कारकिर्दीतील पहिले सुपरहिट गीत होय. दिदींचे एकामागुन एक गीत सुपरहिट होत गेल्याने अल्पावधीतच त्यांचे नाव जगाच्या कान्याकोपऱ्यात पोहचु लागले. त्यांची लोकप्रियता दिवसेंदिवस वाढु लागल्याने त्यांच्याच एका प्रतिस्पर्ध्याने सन १९६२ मध्ये दिदींना त्यांच्या जेवणातुन स्लो पॉईझन देऊन ठार मारण्याचा प्रयत्न केला. मात्र आयुष्याची दोरी मोठी असल्याने व डॉक्टरांच्या यशस्वी प्रयत्नाने त्यांना वाचविण्यात यश आले. जवळपास तीन महिने दिदी अंथरुणाला खिळुन होत्या पण त्यानंतर देखील कुठलीही हार न मानता पुन्हा जोमाने त्यांनी आपल्या कारकिर्दीला जोरदार सुरुवात केली. सन १९४२ ते आजपर्यंत लता दिदींनी एकुण ५२,००० गीत गाऊन जागतिक विक्रम केला. गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड मध्ये त्यांचं नाव नोंदल गेले. त्यांच्या बावन्न हजार गाण्यांमध्ये हिंदी, मराठी सहीत इतर ३६ भाषांमधील गाणे, भुपाळी, आरत्या, ओव्या, भक्तीगीते यांचाही समावेश आहे. त्यांच्या जिवनात त्यांना अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आलं. देशातील सर्वोच्च नागरी पुरस्कार भारतरत्न ने देखील त्यांना गौरवण्यात आलं.

अगदी सुरुवातीच्या काळातील नायिका मधुबाला, नर्गिस, आशा पारेख, जया भादुरी, हेमामालिनी, रेखा, श्रीदेवी, माधुरी दिक्षीत, काजोल ते आत्ताच्या करीना कपूर, दिपिका पादुकोन, आलीया भट, जान्हवी कपूर ह्या सर्वच नायिकांना त्यांनी आपला आवाज दिला. शतक बदलले... पिढ्या बदलल्या... पडद्या वरच्या नायिका बदलत गेल्या... पण आवाज

मात्र एकच राहिला तो म्हणजे लता मंगेशकरांचा. चित्रपटात आईची जागा मुलीने घेतली आणि आता नातीने... पण आई पासून ते नातीपर्यंत सर्वांना आवाज देणाऱ्या लता मंगेशकर या विश्वातील एकमेव गायिका ठरल्या आणि विशेष म्हणजे त्यांचा आवाज आजही अगदी शेवट पर्यंत तितकाच चिरतरुण ठरला. अस म्हणतात की मध कितीही जुनं झालं तरी त्यांच्यातील गोडवा मात्र तसाच राहतो... लता दीदींच्या आवाजात हे समीकरण बरोबर लागू पडते... त्यांचे वय जस जसे वाढत गेले तरी त्यांच्या आवाजातील मधुरता मात्र सदैव तेवढीच राहिली. ही खरोखर दैवी देणगीच तर आहे की ज्या वयात माणुस नीट बोलूही शकत नाही त्याच वयात तेवढ्याच उमेदीन आणी मधाळ पणे गात राहण म्हणजे दैवी चमत्कारच म्हणाव लागेल. अगदी आत्ताच म्हणजे एप्रिल २०१९ मध्ये पुलवामाची घटना घडली त्यावेळेस पी.एम.नरेंद्र मोदी यांचे सौगंध मुझे इस मीट्टी की मे देश नही झुकने दुंगा हे गाण म्हणजे एखाद्या सोळा वर्षांच्या तरुणीला सुद्धा लाजवेल अशा शैलीत त्यांनी म्हटलं. त्यांच्या सुमधुर आवाजामुळेच पडद्यावरील प्रत्येक नायिकेच सौंदर्य अजुनच खुलून दिसलं. दिदींनी प्रत्येक प्रकारातले गाणे गायले. फिल्मी गाणी असो किंवा भक्तिगीत असो किंवा मग देशभक्तीपर गीत असो त्यांच्या आवाजाचा कोणीही मुकाबला करू शकले नाही. दिदींच्या आवाजात द्राक्षाची नशा पण आहे आणि रुद्राक्षाची भक्ती पण आहे, धर्माची भावना पण आहे आणि देश प्रेमाची शक्ती पण आहे. म्हणूनच आज या वयात सुद्धा त्या त्यांच्या जागेवर

कायम विराजमान होत्या, त्यांची ती जागा त्या गेल्यावरही कोणीही घेऊ शकत नाही. लता दिदींच्या स्वभावात एक फार मोठा गुण होता तो म्हणजे त्या सर्वांशीच आदराने बोलयाच्या. समोरची व्यक्ती त्यांच्यापेक्षा वयाने लहान असो किंवा मोठी त्यांच्याशी त्या अगदी विनम्रतेने बोलत. तसेच कुठलीही गाण गातांना त्याआपल्या पायातील चप्पल काढून जमिनीला नमस्कार करून अनवाणीच गाण म्हणत असत. ही त्यांच्या स्वभावातील खुबी त्यांच्या व्यक्तीमत्वाचा आलेख किती उंचावला होता हेच दर्शवीते. गायना बरोबरच लता मंगेशकर म्हणजे एक अस व्यक्तीमत्व होत की जे आजच्या प्रत्येक व्यक्तीच्या आयुष्यातील रोजच एक अविभाज्य घटक बनलेल आहे. एकतर टिव्हीवर तरी येईल, किंवा मग रिश्कात, टॅक्सीत किंवा स्वतःच्या कार मध्ये १००% त्यांचा आवाज येणार म्हणजे येणारच. माझा विचाराल तर माझ्या दिवसाची सुरुवात दिदींच्या भक्तिगीताने आणि रात्रीचा शेवट त्यांच्या फिल्मी गिताने होतो. अशा या लता दीदी आज आपल्यातून निघून गेल्या असल्या तरी त्यांच्या जीवनाकडे बघितल्यानंतर त्यांच्या कार्याचा भारत सरकारने भारतरत्न देऊन यथोचित गौरव जरी केला असला तरी देखील त्यांच्या या कार्याचा गौरव खऱ्या अर्थाने विश्वरत्न असाच होऊ शकेल.

कु. क्षीरसागर प्रतीक्षा आनंदराव

एस.वाय.बी.ए. मराठी

भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सवातील मराठी साहित्य संमेलन

भारत देशाला स्वातंत्र्य मिळून आज ७५ वर्षे पूर्ण झाली आहेत. या कालखंडाचा आपण विचार करताना असे लक्षात येते की, या देशाच्या स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर प्रत्येक क्षेत्रानुसार भारतीयांनी आपला विकास साधला आहे व्यापार, उद्योग, शेती, राजकारण, विज्ञान आरोग्य, सांस्कृतिक, धार्मिक, राजकीय, अशा विविध प्रांतांमध्ये अनेक नवनवीन बदल होत गेलेले दिसतात. या सर्व क्षेत्रांमध्ये कमालीचा विकास झालेला

आपल्याला पहायला मिळतो. या सर्व क्षेत्रासोबतच आपण साहित्य क्षेत्राचाही विचार करणे आवश्यक वाटते. सातव्या आठव्या शतकात उगम पावलेल्या मराठी भाषेनेही स्वतःमध्ये खूप स्थित्यंतरे घडवून आणलेली दिसतात. महानुभाव संप्रदाय, वारकरी संप्रदाय, पंडिती वाग्मय, शाहिरी वाग्मय, अर्वाचीन मराठी कालखंड या सर्व प्रवाहामधून मराठी विकसित अवस्थेकडे झोपावलेली दिसते. या मराठीच्या साहित्याने एक

नवीन सौंदर्य परिधान केलेले आपणास दिसून येते.

मराठी साहित्याच्या सौंदर्यात खऱ्या अर्थाने जसे काव्य, कथा, कादंबरी, नाटक, चरित्र, आत्मचरित्र, ललितगद्य वाङ्मय प्रकारांनी भर घातलेली दिसते तशाच पद्धतीने मराठीची ख्याती आणि प्रसिद्धी विविध साहित्य संमेलने आणि विविध नाट्य संमेलनांनीही वाढवलेली दिसते. भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवी प्रसंगाच्या निमित्ताने आपल्याला या विविध साहित्य संमेलनांचे योगदान विसरून चालणार नाही.

साहित्य संमेलनाचा इतिहास :- मराठी साहित्य संमेलनांचा इतिहास तसा दिडशे वर्षांचा आहे. एकोणिसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात लोकहितवादी आणि न्यायमूर्ती रानडे यांनी ग्रंथकार संमेलन सुरु केले. १८७८ मध्ये पहिले ग्रंथकार संमेलन न्यायमूर्ती रानडे यांच्या अध्यक्षतेखाली पुण्यातील हिराबागेत भरले. दुसरे साहित्य संमेलन १८८५ मध्ये बुधवार पेठेतील सार्वजनिक सभेच्या जोशी सभागृहामध्ये भरले. तिसरे संमेलन १९०५ मध्ये सातारा येथे आयोजित केले होते. पुण्यात २६ आणि २७ मे १९०६ रोजी झालेले चौथे संमेलन विद्वान कवी वासुदेव गोविंद कानेटकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पुण्यातील नागनाथ पाराजवळच्या मळेकर वाड्यात भरले होते. या संमेलनाला लोकमान्य टिळक, न.चि.केळकर, चिंतामणराव वैद्य, विसुभाऊ राजवाडे, पांगारकर, रेव्हरंड टिळक इत्यादी मान्यवर उपस्थित होते. या संमेलनामध्ये महाराष्ट्र साहित्य परिषदेची स्थापना करण्यात आली. महाराष्ट्र साहित्य परिषद ही महाराष्ट्रातील आद्य साहित्य संस्था आहे. मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती आणि समीक्षा यांचे जतन आणि संवर्धन करण्याचे काम या संस्थेने केले आहे. ही परिषद तेव्हापासून ते थेट १९६४ पर्यंत साहित्य संमेलने आयोजित करित होती. शतकोत्तर दशकपूर्वी करणाऱ्या या संस्थेची वाटचाल मराठी भाषा आणि विकासासाठी सहाय्यभूत ठरलेली आहे.

पुढे १९०७ साली विष्णू मोरेश्वर महाजनी यांच्या अध्यक्षतेखाली पुणे येथे पाचवे संमेलन भरले. त्यानंतर पुणे येथेच १९०८ मध्ये चिंतामण विनायक वैद्य यांच्या अध्यक्षतेखाली सहावे साहित्य संमेलन भरले. १९०९ मध्ये सातवे साहित्य संमेलन बडोदा येथे भरवले गेले, या साहित्य

संमेलनाचे अध्यक्ष कान्होबा रामछोडदास कीर्तिकर होते. पुढे १९१२ मध्ये अकोला येथे आठवे साहित्य संमेलन भरले. त्या संमेलनाला हरी नारायण आपटे अध्यक्ष होते. १९१५ मध्ये मुंबई येथे ९ वे साहित्य संमेलन गंगाधर पटवर्धन यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले गेले. १९१७ मध्ये इंदूर येथे भरलेल्या दहाव्या मराठी साहित्य संमेलनाचे गणेश जनार्दन आगाशे हे अध्यक्ष होते. १९२१ मध्ये बडोदे येथे अकरावे साहित्य संमेलन आयोजित केले गेले. त्या संमेलनाचे अध्यक्ष होते नरसिंह चिंतामण केळकर, त्यानंतर १९२६ मध्ये बारावे साहित्य संमेलन महाराष्ट्राची राजधानी मुंबई येथे आयोजित केले गेले. या संमेलनाच्या अध्यक्षपदी माधव विनायक किंबे हे साहित्यिक होते. पुढे तेरावे साहित्य संमेलन १९२८ मध्ये भरवले गेले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते माधव श्रीहरी अणे. १९२९ मध्ये बेळगाव येथे पंधरावे साहित्य संमेलन शिवराम महादेव परांजपे यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले होते. तसेच मडगाव या ठिकाणी १९३० मध्ये सोळावे साहित्य संमेलन भरवले गेले त्याचे अध्यक्ष होते वामन मल्हार जोशी. सतरावे साहित्य संमेलन १९३१ मध्ये श्रीधर व्यंकटेश केतकर यांच्या अध्यक्षतेखाली हैदराबाद या ठिकाणी आयोजित केले गेले. पुढे १९३२ मध्ये अठरावे साहित्य संमेलन कोल्हापूर या ठिकाणी भरवले गेले या संमेलनाचे अध्यक्ष महाराजा सयाजीराव गायकवाड होते. १९३३ मध्ये एकोणिसावे साहित्य संमेलन नागपूर या ठिकाणी कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. तर विसावे साहित्य संमेलन १९३४ मध्ये बडोदा येथे आयोजित केले गेले. या संमेलनासाठी अध्यक्ष होते नारायण गोविंद चापेकर. १९३५ मध्ये एकविसावे साहित्य संमेलन इंदूर येथे भवानराव श्रीनिवासराव पंतप्रतिनिधी यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. १९३६ मध्ये बाविसावे साहित्य संमेलन जळगावला आयोजित केले गेले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते माधव जूलियन (माधव त्र्यंबक पटवर्धन). १९३८ मध्ये मुंबई येथे भरलेल्या तेविसाव्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते विनायक दामोदर सावरकर. त्याचप्रमाणे चौविसावे साहित्य संमेलन अहमदनगर या ठिकाणी दत्तो वामन पोतदार यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. १९४० मध्ये पंचविसावे साहित्य संमेलन

रत्नागिरीमध्ये नारायण सीताराम फडके यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले गेले. १९४१ मध्ये सव्विसावे साहित्य संमेलन सोलापूर मध्ये विष्णू सखाराम खांडेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. तर सत्ताविसावे साहित्य संमेलन १९४२ मध्ये नाकिश या ठिकाणी पार पडले. या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते प्रल्हाद केशव अत्रे. १९४३ साली अड्डाविसावे साहित्य संमेलन सांगली येथे आयोजित केले गेले होते या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते श्रीपाद महादेव माटे. १९४४ मध्ये एकोत्तीसावे साहित्य संमेलन धुळे याठिकाणी भार्गवराम विठ्ठल वरेरकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. तर तिसावे साहित्य संमेलन १९४६ साली बेळगाव येथे पार पडले. या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते नरहर गजानन त्र्यंबक माडखोलकर. १९४७ साली एकतिसावे साहित्य संमेलन हैद्राबाद या ठिकाणी नरहर रघुनाथ फाटक यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. बत्तीसावे साहित्य संमेलन १९४९ ला पुणे येथे शंकर दत्तात्रय जावडेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. तेहत्तिसावे साहित्य संमेलन १९५० साली मुंबई या ठिकाणी यशवंत दिनकर पेंढारकर (कवी यशवंत) यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. चौत्तिसावी साहित्य संमेलन १९५१ मध्ये कारवार येथे भरले होते. त्याचे अध्यक्ष होते अनंत काकाबा प्रियोळकर. १९५२ मध्ये पस्तिसावे साहित्य संमेलन अमळनेर येथे पार पडले या संमेलनासाठी कृष्णाजी पांडुरंग कुलकर्णी अध्यक्षपदी होते. छत्तिसावे साहित्य संमेलन १९५३ मध्ये अहमदाबाद येथे वि.द.घाटे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. १९५४ मध्ये सदत्तिसावे साहित्य संमेलन दिल्ली या ठिकाणी आयोजित केले गेले लक्ष्मणशास्त्री बाळाजी जोशी हे या संमेलनाचे अध्यक्ष होते. १९५५ साली अडत्तिसावे साहित्य संमेलन पंढरपूर या ठिकाणी शंकर दामोदर पेंडसे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. १९५७ साली औरंगाबाद या ठिकाणी अनंत काणेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. १९५७ साली औरंगाबाद या ठिकाणी अनंत काणेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली एकोचाळीसावे साहित्य संमेलन पार पडले. त्याचप्रमाणे १९५८ साली चाळीसावे साहित्य संमेलन मालवण येथे अनिल आत्माराम रावजी देशपांडे यांचे अध्यक्षतेखाली आयोजित केले होते. एकेचाळीसावे साहित्य

संमेलन मिरज येथे श्रीकृष्ण केशव शिरसागर यांचे अध्यक्षतेखाली पार पडले. बेचाळीसावी साहित्य संमेलन १९६० साली ठाणे या ठिकाणी आयोजित केले होते. एकेचाळीसावे साहित्य संमेलन पार पडले. त्याचप्रमाणे १९५८ साल चाळीसावे साहित्य संमेलन मालवण येथे अनिल आत्माराम रावजी देशपांडे यांचे अध्यक्षतेखाली आयोजित केले होते. एकेचाळीसावे साहित्य संमेलन मिरज येथे श्रीकृष्ण केशव शिरसागर यांचे अध्यक्षतेखाली पार पडले. बेचाळीसावे साहित्य संमेलन १९६० साली ठाणे या ठिकाणी आयोजित केले हे ते या संमेलनाचे अध्यक्ष होते रामचंद्र श्रीपाद जोग. १९६१ साली त्र्येचाळीसावे साहित्य संमेलन ग्वाल्हेर येथे कुसामवती देशपांडे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले या संमेलनाच्या बाबत असे लक्षात येते की साहित्य संमेलनाच्या इतिहासात प्रथमच एक महिला साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी विराजमान झाली होती. १९६२ साली सातारा येथे चवेचाळीसावे साहित्य संमेलन नरहर विष्णु गाडगीळ यांच्या अध्यक्षतेखाली यशस्वी झालेले दिसते. १९६४ साली मडगाव या ठिकाणी पंचेचाळीसावे साहित्य संमेलन आयोजित केले गेले होते या संमेलनाचे अध्यक्ष होते विष्णू वामन शिरवाडकर. (कुसुमाग्रह) १९६५ साली सेहेचाळीसावे साहित्य संमेलन सातारा येथे आयोजित केले. या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते वामन लक्ष्मण कुलकर्णी हे महाराष्ट्र साहित्य परिषदेने आयोजित केलेल्या संमेलनांपैकी शेवटचे साहित्य संमेलन आयोजित केले गेले कारण १९६१ मध्ये महामहोपाध्याय दत्तो वामन पोतदार यांच्या पुढाकाराने मराठी साहित्य महामंडळाची स्थापना झाली आणि १९६५ नंतरच्या सर्व साहित्य संमेलनाची जबाबदारी पुढे साहित्य महामंडळाने घेतली आणि नंतर चे सर्व साहित्य संमेलने मराठी साहित्य महामंडळाने आयोजित केलेली दिसतात. १९६७ मध्ये सत्तेचाळीसावे साहित्य संमेलन भोपाळ या ठिकाणी आयोजित केले हाते. या संमेलनाचे अध्यक्ष होते विष्णू भिकाजी कोलते. अठेचाळीसावे साहित्य संमेलन १९६९ साली वर्धा या ठिकाणी भरविण्यात आले या संमेलनाचे अध्यक्ष हाते पु.शी.रेगे एकोणपन्नासावे साहित्य संमेलन १९७३ साली यवतमाळ या ठिकाणी गजानन दिगंबर माडगूळकर यांच्या अध्यक्षतेखाली

यशस्वीपणे आयोजित केले गेले. पुढे १९७४ साली पन्नासावे साहित्य संमेलन इचलकरंजी या ठिकाणी पु.ल.देशपांडे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. एकावन्नावे साहित्य संमेलन १९७५ साली कराड या ठिकाणी भरवले गेले या संमेलनाच्या अध्यक्ष होत्या दुर्गा भागवत. तर १९७७ साली बावन्नावे साहित्य संमेलन पुणे या ठिकाणी पु.भा.भावे यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित करण्यात आले होते. या नंतर १९७९ मध्ये त्रेपन्नावे साहित्य संमेलन चंद्रपूर याठिकाणी वामन कृष्ण चोरघडे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. चोपन्नावे साहित्य संमेलन १९८० साली बार्शी येथे आयोजित केले गेले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते गं.बा.सरदार. १९८१ साली पंचावन्नावे साहित्य संमेलन अकोला येथे आयोजित केले होते या संमेलनाचे अध्यक्ष होते गो.नी.दांडेकर. छपन्नावे साहित्य संमेलन १९८१ सालीच राईपुर (छत्तीसगड) येथे गंगाधर गाडगीळ यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. १९८३ साली सत्तावन्नावे साहित्य संमेलन आंबेजोगाई येथे पार पडले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते व्यंकटेश माडगूळकर. १९८४ साली अठ्ठावन्नावे साहित्य संमेलन जळगाव येथे भरले होते या संमेलनाचे अध्यक्ष शंकर रामचंद्र खरात हे होते. एकूणसाठावे साहित्य संमेलन १९८५ साली नांदेड येथे भरले होते या संमेलनाचे अध्यक्ष शंकर बाबाजी पाटील होते. तर १९८८ साली साठावे साहित्य संमेलन मुंबई येथे विश्राम बेडेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले होते. १९८८ साली एकसष्टावे साहित्य संमेलन ठाणे येथे आयोजित केले या संमेलनाचे अध्यक्ष वसंत कानेटकर हे होते. १९८९ मध्ये अमरावती येथे भरलेल्या बासष्टाव्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते केशव जगन्नाथ पुरोहित. १९९० साली त्रेसष्टावे साहित्य संमेलन पुणे येथे यु.म.पठाण यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. तर चौसष्टावे साहित्य संमेलन १९९० साली रत्नागिरी येथे मधु मंगेश कर्णिक यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. १९९२ मध्ये पासष्टावे साहित्य संमेलन कोल्हापूर येथे भरविण्यात आले या संमेलनासाठी रमेश मंत्री अध्यक्ष होते. १९९३ साली सहासष्टावे साहित्य संमेलन साताऱ्याला विद्याधर गोखले यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले गेले. १९९४ साली पणजी मध्ये सदुसष्टावे साहित्य संमेलन भरले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते राम

शेवाळकर. तर १९९५ साली परभणी येथे नारायण सुर्वे यांच्या अध्यक्षतेखाली साहित्य संमेलनाची सांगता झाली. १९९६ साली एकूणसत्तरावे साहित्य संमेलन आळंदी या ठिकाणी भरवले गेले शांता शेळके या साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष होत्या. सत्तरावे साहित्य संमेलन १९९७ साली अहमदनगर या ठिकाणी आयोजित केले गेले या संमेलनाचे अध्यक्ष होते ना.स.इनामदार. १९९८ साली एकाहत्तरावे साहित्य संमेलन परळी वैजनाथ येथे आयोजित केले गेले होते या संमेलनाचे अध्यक्ष होते द.मा.मिरासदार. पुढे बहात्तरावे साहित्य संमेलन १९९९ साली मुंबई या ठिकाणी वसंत बापट यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केले गेले. त्र्यहात्तरावे साहित्य संमेलन २००० साली बेळगाव येथे य.दि.फडके यांचे अध्यक्षतेखाली पार पडले. २००१ मध्ये चौर्थाहत्तरावे साहित्य संमेलन इंदूर या ठिकाणी आयोजित केले होते या साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष होत्या विजया राजाध्यक्ष. साहित्य संमेलन २००२ साली भरवले गेले ते पुणे येथे आणि या संमेलनाचे अध्यक्ष होते राजेंद्र बनहट्टी. तर २००३ साली शह्यात्तरावे साहित्य संमेलन कराडमध्ये सुभाष भेंडे यांच्या अध्यक्षतेखाली भरविले गेले. सत्ताहत्तरावे साहित्य संमेलन २००४ साली औरंगाबाद या ठिकाणी आयोजित केले गेले. त्या संमेलनाचे अध्यक्ष होते रा.ग.जाधव या नंतर २००५ साली नाशिक मध्ये आठ्याहत्तरावे साहित्य संमेलन भरविले गेले केशव मेश्राम या संमेलनाचे अध्यक्ष होते. २००६ साली एकोणअंशीव्या साहित्य संमेलनाचे आयोजन सोलापूर या ठिकाणी मारुती चितमपल्ली यांच्या अध्यक्षतेखाली करण्यात आले होते. तर नागपूर येथे भरलेल्या अंशीव्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते अरुण साधू. पुढे २००८ साली सांगली येथे भरलेल्या एक्यानअंशीव्या साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी म.द.हातकणंगलेकर होते. ब्याअंशीवे साहित्य संमेलन २००९ साली महाबळेश्वर येथे भरले होते. या संमेलनाचे अध्यक्ष होते आनंद यादव. यानंतर २०१० साली त्र्यअंशीवे साहित्य संमेलन पुणे येथे द.भि.कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले होते. तर याच २०१० साली ठाणे येथे उत्तम कांबळे यांच्या अध्यक्षतेखालील साहित्य संमेलन पार पडले. या नंतर २०१२ साली चंद्रपूर पंच्याअंन्सीवे साहित्य संमेलन आयोजित केले गेले

होते. या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते वसंत आबाजी डहाके. २०१३ साली चिपळूण येथे भरलेल्या शह्यानशीव्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते नागनाथ कोतापळे. २०१४ साली सत्याऐंशीवे साहित्य संमेलन सासवड येथे भरले होते. या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते फ.मु.शिंदे या दरम्यानच्या काळात विश्व साहित्य संमेलनाची संकल्पना साहित्यविश्वात रुजायला सुरुवात झाली आणि मग २०१५ मध्ये अठ्ठ्यांशीवे साहित्य संमेलन घुमान (पंजाब) येथे आयोजित केले गेले. या विश्व साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते सदानंद मोरे. त्यानंतर २०१६ मध्ये एकोणव्हावे साहित्य संमेलन पिंपरी चिंचवड (पुणे) येथे श्रीपाल सबनीस यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. तर नव्हावे साहित्य संमेलन २०१७ साली डोंबिवली येथे आयोजित केले होते. या संमेलनाचे अध्यक्ष होते अक्षयकुमार काळे. २०१८ मध्ये एकावन्नावे साहित्य संमेलन बडोदा येथे लक्ष्मीकांत देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. २०१९ मध्ये यवतमाळ येथे ब्यानवे साहित्य संमेलन अरुणा ढेरे यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले. १०, ११, आणि १२ जानेवारी २०२० मध्ये त्र्याणवे साहित्य संमेलन उस्मानाबाद येथे आयोजित केले गेले होते. यासंमेलनाचे अध्यक्ष होते फादर फ्रान्सिस दिब्रिटो. चौर्यांनवे साहित्य संमेलन २६, २७ व २८ मार्च २०१९ मध्ये

नाशिक येथे पार पडले या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते जयंत नारळीकर. त्याचप्रमाणे पनच्यान्नव वेसाहित्य संमेलन उदगीर मध्ये भारत ससाणे यांच्या अध्यक्षतेखाली २०२२ मध्ये पार पडत आहे अशाप्रकारे आपणास १८७८ मध्ये भरलेले पहिले साहित्य संमेलन ते थेट आजचे २०२२ पर्यंतच्या साहित्य संमेलनाचा इतिहास आपण बघितला तर स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून चालू झालेली ही साहित्य संमेलने आज भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवापर्यंत यशस्वीपणे राबवली गेली आहेत. काही वर्षांचा अपवाद वगळला तर आज भरली गेलेली ही साहित्य संमेलने भारतीय साहित्याच्या इतिहासात मोलाचे योगदान देणारी अशी ठरलेली आहेत. अध्यक्ष निवड, ग्रंथदिंडी, उद्घाटन, अध्यक्षिय भाषण, काव्यमैफिल, कथाकथन, प्रकट मुलाखती, एकांकिका, पुस्तक प्रदर्शन, पुरस्कार असे विविध कार्यक्रम या संमेलनात आयोजित केले जातात. एकंदरीतच खूप मोठा जल्लोष या ठिकाणी असतो.

खरमाळे सोनाली बाबाजी
टी.वाय.बी.ए. मराठी

भारतीय पंतप्रधानांचे देशासाठी योगदान

सन १९४७ ते २०२२ पर्यंत एकूण १५ पदाधिकाऱ्यांनी पंतप्रधान पदावर काम केले आहे. १९४७ च्यानंतर काही दशकं भारतीय राजकीय नकाशावर काँग्रेस पक्षाकडे आव्हानात्मक अविरत सत्ता होती. या काळात काँग्रेसच्या नेतृत्वात अनेक मजबूत सरकारांचे शासन भारताला दिसले. की ज्यांचे नेतृत्व अनेक सामर्थ्यवान व्यक्तींनी केले आहे. भारताचे पहिले पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांनी १५ ऑगस्ट १९४७ साली भारताचे पंतप्रधान म्हणून शपथ घेतली होती. त्यांनी सतत १८ वर्षे सेवा भारताला दिली. ते पंतप्रधान या पदावर तीन पूर्ण आणि विभाजित मदतीसाठी बसले होते. त्यांच्या निधनाने त्यांचा

कार्यकाळ संपला ते आतापर्यंत प्रदीर्घकाळ सेवा देणारे पंतप्रधान होते. जवाहरलाल नेहरू यांच्या निनानंतर त्यांच्या पक्षाचे लालबहादूर शास्त्री हे कार्यभार सांभाळत होते त्यांच्या १९ महिन्यांच्या कार्यकाळात भारताने १९६५ चे काश्मीर युद्ध आणि त्यात पाकिस्तानचा पराभव पाहिला. शांतता करावर स्वाक्षच्या झाल्यानंतर युद्धानंतर ताश्कंद येथे त्यांचा अपघाती मृत्यू झाला आणि नंतर पंतप्रधानपदी जवाहरलाल नेहरू यांच्या कन्या इंदिरा गांधी यांची देशाच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान पदी निवड झाली. इंदिराजींचे पहिले दोन कार्यकाळ ११ वर्षे चालले ज्यात त्यांनी बँकांचे राष्ट्रीयीकरण आणि पूर्वीच्या राजपरिवारांना शाही भत्ते

तसेच राज पदवी रद्द करणे यांसारख्या कठोर उपायोजना केल्या. याच बरोबर १९७१ च्या पाकिस्तानशी युद्ध, बांग्लादेश ची स्थापना, जनमत करून सिक्कीमचा भारत प्रवेश करणे, पोखरण मधील भारताची पहिली अणुचाचणी यासारख्या ऐतिहासिक घटना इंदिरा गांधींच्या कारकिर्दीत घडल्या. परंतु या सर्व कामगिरीतून इंदिरा गांधींनी १९७५ ते १९७९ पर्यंत आणीबाणी लागू केली. अंतर्गत गडबड आणि अराजक्यावर नियंत्रण ठेसण्यासाठी सरकारने लोकशाही नागरी अधिकारांचे उच्चाटन केले राजकीय विरोधाचे दमण केल्यामुळे हा काळ कुविख्यात ठरला आणीबाणी कोणत्याही लोकशाही असलेल्या राष्ट्रास लाजवेल अशी घटना होती.

या आणबानिमुळे इंदिराजींच्या विरोधात जनमत बनले. विरोधाच्या लहरींमुळे आणीबाणीच्या समाप्तीनंतर १९७७ च्या निवडणुकीत विरोधी पक्षाच्या सर्व राजकीय पक्षांनी एकत्र येऊन काँग्रेस विरोधात जनता पक्षाचे नेतृत्वमध्ये लढा दिला आणि काँग्रेसला पराभव करण्यात यशस्वी झाले. जनता पक्ष युतीच्या वतीने मोरारजी देसाई हे देशातील पहिले बिगर काँग्रेसी पंतप्रधान झाले पंतप्रधान मोरारजी देसाई यांच्या सरकारमध्ये बऱ्यापैकी परस्पर विरोधी मतांचे राजकीय होते विविध राजकीय निर्णयांवर समन्वय साधणे शक्य करणे आणि एकसंध करणे फारच अवघड होते अडीच वर्षांच्या राजवटीनंतर त्यांचे शासन २६ जुलै १९७९ मध्ये मोरारजींच्या राजीनाम्याने पडले. त्यानंतर थोड्या काळासाठी मोरारजी यांच्या सरकारमधील उपपंतप्रधान असलेले चौधरी चरण सिंह यांनी काँग्रेसच्या पाठिंब्याने बहुमत सिद्ध केले आणि पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली पण या सरकारमध्ये परस्परविरोधी मतांमुळे अवघ्या पाच महिन्यांनी म्हणजे पाच जुलै १९७९ रोजी शासन पडले त्यांना देखील घटकांसमवेत समन्वय साधणे अवघड झाले आणि शेवटी काँग्रेसने पाठिंबा काढून घेतल्याने बहुमत गमावले गेले आणि त्यांना राजीनामा द्यावा लागला तीन वर्षे काँग्रेस सत्तेतून बाहेर होती व पुन्हा पूर्ण बहुमत आणि पुन्हा सत्तेत आली आणि इंदिरा गांधी यांच्या त्यांच्या दुसऱ्या कार्यकालात त्या निवडून आल्या त्यांनी घेतलेला सर्वात कठोर आणि विवादास्पद निर्णय म्हणजे ऑपरेशन ब्लू स्टार अमृतूरच्या हरीमंदिर साहेब मध्ये लपलेल्या

खलिस्तानी दहशतवाद दहशतवाद्यांविरुद्ध घेतला गेला दरम्यान सुवर्ण मंदिरात बरेच नागरिकही उपस्थित होते त्यांचाही यात मृत्यू झाला याचमुळे शिखांचे सर्वोच्च धार्मिक स्थळ वुर्ण मंदिर देखील सुवर्ण मंदिरातील ही कारवाई वादग्रस्त ठरली हिंसासाराची मालिका येथेच न संपता याचीच परिणती पुढे पंतप्रधान इंदिरा गांधींची त्यांच्याच शीख सुरक्षा रक्षकांकडून झालेली हत्या व त्यानंतर उसळलेल्या सिफिरो धंद्यांमध्ये झाले त्यांचा कार्यकाळ ३१ डिसेंबर १९८९ रोजी त्यांच्या हत्येनंतर संपला इंदिराजी नंतर त्यांचा थोरला मुलगा राजीव गांधी भारताचे पंतप्रधान पदी विरामजामन झाले त्यांनी ३१ ऑक्टोबर रोजी संध्याकाळी शपथ घेतली ते पुन्हा निवडून आले आणि या वेळी काँग्रेसला बहुमत मिळाले १९८४ च्या निवडणुकीत काँग्रेसला लोकसभेत ४०१ खासदारांचे प्रचंड बहुमत मिळाले होते की कोणत्याही पक्षाने मिळवलेल्या बहुमत मतांपैकी सर्वोच्च संख्या आहे वयाच्या चाळीसाव्यावर्षी पंतप्रधानपदाची शपथ घेतली राजीव गांधी हे सर्वात तरुण पंतप्रधान ठरले. संगणक क्षेत्रात जगाला भारताची एक प्रभावशाली ओळख त्यांनी करून दिली. राजीव गांधींच्या हत्येनंतर विश्वनाथ प्रताप सिंह यांनी पंतप्रधान पदाचा कार्यभार पाहिला. विश्वनाथ प्रताप सिंह यांनी २ डिसेंबर १९८९ ते १० नोव्हेंबर १९९० या काळात एक वर्षापेक्षा थोडा कमी काळ पदाची धुरा सांभाळली. विश्वनाथ प्रताप सिंह यांनी श्रीलंकेतील भारतीय सैन्याच्या अयशस्वी ऑपरेशनला संपविण्याचा निर्णय घेतला. जे राजीव गांधींनी तामिळ फुटीरतावादी चळवळीचा मुकाबला करण्यासाठी पाठविले होते. काश्मिरी अतिरेक्यांनी तेव्हा गृहमंत्री मुक्ती मोहम्मद सईद (जम्मू आणि काश्मीरचे माजी मुख्यमंत्री) यांच्या मुलीचे अपहरण केले यांच्या सरकारने बदल्यात अतिरेक्यांना मुक्त करण्याची मागणी मान्य केली त्यानंतर झालेल्या टीकेचे वादळ संपविण्यासाठी त्यांनी लवकरच भारतीय जनता पक्षाच्या आग्रहावरून जगमोहन मल्होत्रा या माजी नोकरीशहाची जम्मू - काश्मीरचे राज्यपाल म्हणून नियुक्ती केली. त्यांनी स्वतः सामाजिक न्यायाशी संबंधित मुद्यांवर राष्ट्रीय पातळीवर पुढे जाण्याची इच्छा व्यक्त केली आणि त्यानुसार मंडल आयोगाच्या शिफारशी लागू करण्याचा निर्णय घेतला. या मंडल आयोजाने सुचवले की, सार्वजनिक क्षेत्रातील

सर्व नोकऱ्यांचा निश्चित कोटा ऐतिहासिकदृष्ट्या वंचित असलेल्या इतर मागासवर्गीयांच्या सदस्यांसाठी राखीव असावा. या निर्णयामुळे उत्तर भारतातील शहरी भागातील उच्चवर्णीय तरुणांमध्ये व्यापक निषेधाचे वातावरण निर्माण झाले लालकृष्ण अडवाणी आणि यांच्या रथयात्रेस बंदी व त्यांच्या अटकेनंतर भाजपाने पाठिंबा काढून घेतला. १० नोव्हेंबर १९९० ते २१ जून १९९१ दरम्यान देशाचे आठवे पंतप्रधान म्हणून त्यांनी काम पाहिले जनता दलाच्या तुटलेल्या अल्पसंख्यांक सरकारचे त्यांनी नेतृत्व केले. भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसकडून मिळालेल्या बाहेरील पाठिंब्याने सार्वत्रिक निवडणुका लांबणीवर टाकण्यासाठी व्यवस्था होती ते पहिले भारतीय पंतप्रधान आहेत ज्यांनी कधीही कोणतेही शासकीय कार्यालय सांभाळले नाही त्यांचे सरकार मोठ्या प्रागांणात निव्वळ एक कठपुतळी म्हणून पाहिले जात होते. आणि लोकसभेतील थोड्याच खासदारांसह सरकार स्थापन केले गेले होते. अमेरिकी आर्थिक सेवा कंपनी यांनी भारताची ढासळलेली परिस्थिती भाकीत केली होती तेव्हा त्यांचे सरकार अर्थसंकल्प पास करू शकले नाही. या स्थितीमुळे जागतिक बँकेने भारतास आर्थिक मदत बंद केली कर्जाची परतफेड चुकू नये म्हणून चंद्रशेखर यांनी सोने गहाण करण्यास परवानगी दिली ही परवानगी निवडणुकीच्या काळातच गुप्तपणे केली गेली म्हणून विशेष टीका झाली. १९९१ चे भारतीय आर्थिक संकट आणि राजीव गांधी यांच्या हत्तेमुळे त्यांचे सरकार संकटात सापडले. नरसिंहराव यांनी पंतप्रधान उद्देशाने इसवी सन १९९१ ची लोकसभा निवडणूक लढवली नाही मात्र निवडणूक प्रचारादरम्यान काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष आणि पंतप्रधानपदाचे उमेदवार राजीव गांधी यांची हत्या झाली त्यानंतर राव यांची काँग्रेस पक्षाच्या अध्यक्षपदी सर्वानुमते निवड झाली लोकसभा निवडणुकीचे निकाल लागल्यावर काँग्रेस पक्ष केंद्रात सरकार बनविण्यात स्थितीत होता पक्षाचे नेते म्हणून राव यांची सर्वानुमते निवड झाली आणि त्यांनी २१ जून १९९१ रोजी भारताचे पंतप्रधान म्हणून शपथ घेतली नरसिंह रावांच्या सरकारपुढे देशाची आर्थिक स्थिती सांभाळण्याचे मोठे आव्हान होते त्यांनी मनमोहन सिंग या निष्णान्त अर्थ प्रज्ञाची अर्थमंत्री म्हणून नेमणूक केली. देशाची आर्थिक स्थिती सांभाळण्यासाठी

आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीचे कर्ज मिळवणे गरजेचे होते आणि त्यासाठी रुपयाचे अवमूल्यन आणि खतांवरील सरकारी अनुदान कमी करणे असे जनतेत लोकप्रिय नसलेले निर्णय सरकारला घ्यावे लागले.

नरसिंह राव सरकारने सत्तेवर आल्यानंतर दिलेली आश्वासना प्रमाणे दहशतवादग्रस्त पंजाब राज्यातील निवडणुका फेब्रुवारी १९९२ मध्ये घेतल्या. त्यानंतर बियन्तसिंह यांच्या नेतृत्वाखाली लोकनियुक्त सरकार अधिकाररुढ झाले. त्या सरकारने इ.स. १९९२ आणि इ.स. १९९३ यादरम्यान दहशतवादाविरुद्ध कठोर पावले उचलून राज्यात शांतता निर्माण केली तसेच अर्थमंत्री मनमोहन सिंग यांनी फेब्रुवारी १९९२ मध्ये परकीय गुंतवणुकीला पोषक अर्थसंकल्प सादर केल्यामुळे शेअर बाजारात तेजीचे वातावरण निर्माण झाले होते. मात्र मे १९९२ मध्ये हर्षद मेहता आणि इतर काही शेअर दलालांनी केलेल्या हजारो कोटी रुपयांचा घोटाळा उघडकीला आला त्यानंतर उद्योगात आणि शेअर बाजारा मंदीचे वातावरण निर्माण झाले. १९७७ सालच्या लोकसभा निवडणुकीमध्ये जनता पक्षाला प्रचंड बहुमत मिळाले व मोरारजी देसाई पंतप्रधान तर अटल बिहारी वाजपेयी परराष्ट्रमंत्री बनले परंतु अंतर्गत कलहामुळे ग्रासलेले जनता पक्ष सरकार १९८० साली कोसळले व जनता पक्षाचे विघटन झाले. मे १९९८ मध्ये वाजपेयी शासनाने जमिनीखाली पाच अणु चाचण्या केल्या सत्ता प्राप्त केल्यावर केवळ एका महिन्यात करण्यात आलेल्या या चाचण्या जगाला खास करून अमेरिकेला हादरवणाऱ्या ठरल्या कारण भारत आणि अमेरिकेच्या हेरगिरी उपग्रहाला चुकून त्या पार पाडल्या होत्या पुढील दोन आठवड्यात पाकिस्ताननेही अनुचाचणी केल्या रशिया आणि फ्रान्स यांनी भारताच्या संरक्षणासाठी आणि शांततापूर्ण उपयोगासाठी अन्वश्रक्षमतेचे समर्थन केले. तरी अमेरिका, कॅनडा, जपान, इंग्लंड, युरोपीय महासंघ यांनी भारतावर अनेक क्षेत्रात निर्बंध लादले तरी वाजपेयींच्या आर्थिक धोरणांमुळे भारताला त्याची झळ लागली नाही. अखेर भाजप आणि वाजपेयींच्या प्रतिमेच्या दृष्टीने या अणुचाचण्या लाभदायी ठरल्या.

१७ एप्रिल १९९९ जयललिता यांच्या पक्षाने समर्थन

काढून घेतले पुन्हा ते निवडून आले. २००४ पर्यंत त्यांनी कार्यकाळ सांभाळला व ते पहिले बिगर काँग्रेसी पाच वर्षांचा कार्यकाळ पूर्ण करणारे पंतप्रधान ठरले. २००४ मध्ये परत काँग्रेस सत्तारूढ झाली देशात मनमोहन सिंग पंतप्रधान झाले यांनी दहा वर्षे आपली सेवा देशात दिली यांच्या काळात विकासाची गती मंदावली नाही. २६ नोव्हेंबर २००८ रोजी झालेल्या आंतकवादी हल्यानंतर देशाच्या सुरक्षा व्यवस्थेत सुधारणा केली गेली. २०१४ मध्ये नरेंद्र मोदी भारताचे पंधरावे

पंतप्रधान बनले नरेंद्र मोदी पहिले बिगर काँग्रेसी पंतप्रधान होते त्यांनी पूर्ण बहुमताने शासन बनवले. पुन्हा २०१९ मध्ये नरेंद्र मोदींनी शासन स्थापन केले. आज ते समर्थपणे देशासाठी आपले योगदान देत आहेत.

झावरे योगेश हरिभाऊ

टी.वाय.बी.ए. (मराठी)

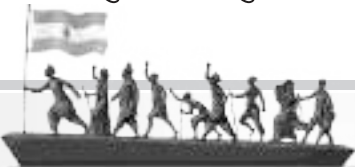
अनाथांची माय : सिंधुताई सपकाळ

सिंधुताई सपकाळ एक भारतीय समाज सुधारक आहे अनाथांची आई म्हणून त्यांनी ओळखले जाते विशेषतः अनाथ मुलांच्या संगोपनासाठी किंवा त्यांची काळजी घेण्यासाठी त्या सतत काम करत राहिल्या इसवी सन २०१६ मध्ये सिंधुताईंना सामाजिक कार्यासाठी डी.वाय.पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ टेन्कॉलॉजी अँड रीसर्च तर्फे डॉक्टरेट देण्यात आली. भारतीय स्त्रियांसाठी आयुष्य सोपे कधीच नव्हते ती श्रीमंत असो की गरीब इतिहासामध्ये तिला निरंकुश समाजाचा रोष सहन करावा लागला आहे. सामाजिक ढोंगीपणाच्या संदर्भात समाजातील पळवाट काही लोकांच्या मानसिकतेचा परिणाम आहे जे स्त्रियांचे जीवन प्रत्येक क्षेत्रात दयनीय बनवीत आहेत परंतु त्यांच्या सध्याच्या परिस्थितीतून कोण बाहेर काढणार आहे हा प्रश्न आहे प्रत्येक व्यक्ती त्यांच्या स्वतःचं रक्षण करत आहे महाराष्ट्रातील सिंधुताई हे त्याचे एक उदाहरण आहे सिंधुताई सपकाळ यांचा जन्म १४ नोव्हेंबर १९४७ रोजी महाराष्ट्रातील वर्धा जिल्ह्यातील पिंपरीमध्ये झाला त्यांच्या वडिलांचे नाव अभिमान साठे मुलगी असल्यामुळे सिंधुताई घरातल्या सर्वांना आवडत ठरली. कारण ती मुलगी होती मुलगा नव्हता म्हणून तिला घरात चिंधी असे

संबोधले जात असे पण त्यांच्या वडिलांना सिंधूला शिकवायचे होते म्हणून ते सिंधूची आई विरुद्ध सिंधूला शाळेत पाठवायचे आईच्या विरोधामुळे आणि घराच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे सिंधूचे शिक्षण सतत विस्कळीत राहिले जेव्हा सिंधुताई चौथीची परीक्षा उत्तीर्ण झाल्या तेव्हा त्यांना आर्थिक कारणास्तव घरगुती जबाबदारीमुळे शाळा सोडावी लागली.

ताई सपकाळ विवाह आणि सुरुवात : सिंधुताई दहा वर्षांच्या होत्या तेव्हा त्यांचे तीस वर्षांच्या श्रीहरी सपकाळ नावाच्या व्यक्तीबरोबर लग्न झाले होते पुढे सिंधुताई नऊ महिन्यांच्या गरोदर असताना त्यांना घराबाहेर काढण्यास भाग पाडले गेले त्याच रात्री त्यांनी तबेले गाई आणि म्हशी यांच्यामध्ये एका मुलीला जन्म दिला जेव्हा त्या आपल्या आईच्या घरी गेल्या तेव्हा त्यांना आईने घरात राहू देण्यास नकार दिला. त्या दिवसापासून सिंधुताई आपल्या मुलीबरोबर रेल्वे स्टेशनवर थांबल्या होत्या भीक मागायच्या आणि रात्री स्वतः आणि मुलीला सुरक्षित ठेवण्यासाठी स्मशानभूमीत राहाच्या त्यांच्या या संघर्षात त्यांना समजले की देशात असे अनेक अनाथ बाळे आहेत त्यांना आईची गरज आहे तेव्हापासून त्यांनी ठरवले की जे काही अनाथ दिसतील त्यांचा मी सांभाळ करील. नंतर त्यांनी श्री दगडूशेठ हलवाई पुणे, महाराष्ट्र येथे स्वतःच्या मुलीला ट्रस्टमध्ये दत्तक दिले जेणेकरून त्या सर्व अनाथांची आई होऊ शकतील सिंधुताईंनी आपले संपूर्ण आयुष्य अनाथांना समर्पित केले आहे म्हणून त्यांना माई आई असे म्हटले जाते त्यांनी १०५० अनाथांना दत्तक घेतले आहे आज त्यांच्या कुटुंबात

त्यांना २०७ जावई आणि छत्तीस सुना आहेत येथे एक हजाराहून जास्त अधिक नातवंडे आहेत त्यांची स्वतःची मुलगी एक वकील आहे आणि आज दत्तक घेतलेली बरीच मुले डॉक्टर, अभियंते, वकील आहेत त्यांच्यापैकी बरेच जण स्वतःचा अनाथाश्रम चालवतात सिंधुताईना एकूण २७३ राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार प्राप्त झाले आहेत पुरस्कारातून मिळालेल्या सर्व पैशांचा उपयोग त्या अनाथ आश्रमासाठी करतात, पुणे, वर्धा, सासवड येथे त्यांनी अनाथ आश्रमांची उभारणी केली आहे. २०१० मध्ये सिंधुताईच्या जीवनावर आधारित मराठी चित्रपट मी सिंधुताई सपकाळ या नावाने बनविला गेला जो ५४ व्या लंडन चित्रपट महोत्सवासाठी निवडला गेला सिंधुताई यांचे पती ८० व्या वर्षी ते सिंधुताईच्या बरोबर राहायला आले सिंधुताईनी पती म्हणून नाही तर पतीला मुलगा म्हणून स्वीकारले आता त्या फक्त आई आहेत आज मोठ्या अभिमानाने त्यांचे पती देखील म्हणतात की, मी त्यांचा मोठा मुलगा आहे. सिंधुताई देखील कविता लिहितात आणि त्यांच्या कवितांमध्ये जीवनाचे संपूर्ण सार आहे. आपल्या कवितांमध्ये त्यांनी आई बदल कृतज्ञता व्यक्त केली कारण त्यांचे म्हणणे आहे की जर त्यांच्या आईने त्यांना जन्म दिला नसता, पतीने घराच्या बाहेर काढले नसते तर आज त्या इतक्या मुलांची आई होऊ शकल्या नसत्या. सिंधुताई सपकाळ यांची जीवनकथा आश्चर्यकारक आहे नशीब आणि दृढनिश्चय याबद्दल तुमच्यामध्ये अडचणी कशा निर्माण होऊ शकतात आणि त्यावर मात कशी करता येऊ शकते हे त्यांनी दाखवून दिले आहे. स्वतंत्र भारतात जन्म घेतल्यानंतर येथे भारतीय समाजात उपस्थित असलेल्या सामाजिक अत्याचारांना बळी पडलेल्या, आपल्या जीवनाचे धडे घेत त्यांनी महाराष्ट्रात अनाथांसाठी अनाथाश्रम बनवले त्यांना अन्न, शिक्षण आणि निवारा उपलब्ध करून दिला त्यांच्या मार्फत चालवल्या जाणाऱ्या संस्थांनी असह्य आणि बिगर महिलांना मदत केली. आपला अनाथाश्रम चालवण्यासाठी सिंधुताईनी पैशासाठी कुणालाही हात कधीच पसरून दिले नाहीत त्याऐवजी त्यांनी सार्वजनिक व्यासपीठावरून प्रेरणादायी भाषणे केली आणि समाजातील वंचितांना उपेक्षित घटकांना मदत करण्यासाठी जनतेचा पाठिंबा मागितला सिंधुताईनी आपल्या एका भाषणात आपली कहाणी इतरांना प्रेरणा देण्यासाठी सर्वत्र पसरवी अशी इच्छा त्यांनी व्यक्त केली त्यांची लोकप्रियता त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर कधीच नियंत्रित नव्हती आनंदाची बाब म्हणजे

त्यांच्या मुलांचे राहणे त्यांचे स्वप्न साकार करणे आणि त्यांना आयुष्यात स्थायिक करणे हे स्वप्न त्यांनी पाहिले होते.

सिंधुताई सपकाळ यांच्या संघटना : सन्मती बाल निकेतन बेलेकर वस्ती हडपसर, पुणे. ममता बाल सदन, कुंभार वाला चवदार आश्रम, चिखलदरा, अमरावती. अभिमान बाल भवन, वर्धा. गंगाधर बाबा वस्तीगृह पोकळी, सप्तसिंधू महिला आधार बालसंगोपन व शिक्षण संस्था पुणे.

सिंधुताई सपकाळ यांना मिळालेले पुरस्कार : २०१४ अहमदिया मुस्लिम शांती पुरस्कार, २०१५ बसवा भूषण पुरस्कार पुणे व बससेवा कडून २०१३ सामाजिक न्यायासाठी मदर तेरेसा पुरस्कार २०१३ मदरचा राष्ट्रीय पुरस्कार २०१२ सीएनएन आयबीएन आणि रिलायन्स फाऊंडेशन कडून रियल हेअर्स पुरस्कार २०१० अहिल्याबाई होळकर पुरस्कार महाराष्ट्र शासनाने दिलेला आहे. २००८ वुमन ऑफ द ईयर अवार्ड लोकसत्ता १९९६ दत्तक मदर पुरस्कार १९९२ सामाजिक योगदान देणारा पुरस्कार सह्याद्री हिरकणी पुरस्कार शिवलीला महिला गौरव पुरस्कार सिंधुताई सपकाळ चित्रपट २०१० मध्ये सिंधुताई वर आधारित एक मराठी चित्रपट देखील आला मी सिंधुताई सपकाळ खऱ्या कथेवर आधारित होता आणि ५४ लंडन फिल्म फेस्टिवल साठी या चित्रपटाची निवड करण्यात आली होती सिंधुताई सपकाळ यांचा मृत्यू ४ जानेवारी २०२२ रोजी पुण्यातील गेलेस्की गे हॉस्पिटलमध्ये हृदयविकाराच्या झटक्याने सिंधुताई सपकाळ यांचे निधन झाले त्यांच्या मृत्यूच्या एक महिना आधी त्यांच्यावर हर्नियाची शस्त्रक्रिया झाली होती त्यांना महानुभव पंथाचे वरदान लाभले त्यांना महानुभाव पंथाच्या निकषांनुसार मानचिन्ह देण्यात आले २५ नोव्हेंबर २०१९ मध्ये शस्त्रक्रिया केल्यानंतर सिंधुताईना रुग्णालयात उपचार देण्यात येत होते शस्त्रक्रियेनंतर त्यांच्या प्रकृतीत सुधारणा झाली परंतु पाच दिवसांनी नंतर संसर्ग झाल्यानंतर त्यांची प्रकृती बिघडली त्यांना व्हेंटिलेटरवर ठेवण्यात आले दरम्यान त्यांना हृदयविकाराचा तीव्र झटका आला आणि रात्री आठ वाजून दहा मिनिटांनी त्यांचे निधन झाले. भारतीय स्वातंत्र्याच्या ७५ वर्षांनंतरही सिंधुताईचे अनाथांसाठीचे कार्य फार मोलाचे ठरले आहे त्यांचे हे कार्य सतत प्रेरणा देत राहिल.

कु.बोरुडे स्नेहल शिवाजी

टी.वाय.बी.ए. (मराठी)

भारत माझा देश आहे

‘भारत माझा देश आहे. सारे भारतीय माणे बांधव आहेत. माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे..’

आपण सर्वांनी ही प्रतिज्ञा खुपदा शाळेत ऐकली आहे. एका गोष्टीचा विचार केला ते या प्रतीज्ञेमध्ये भारत माझा देश आहे. अस म्हटलं आहे. आपला देश आहे असं नाही. कारण आपण एखादी वस्तू आपली आहे असा जेव्हा विचार करतो त्यापेक्षा वस्तू माझी आहे असा विचार केल्यावर त्या वस्तूची जास्त काळजी घेतो. म्हणून भारत हा माझा देश आहे. आणि माझ्या देशाची काळजी मलाच घ्यावी लागेल असा विचार प्रत्येकाच्या मनात भिडायला हवाय. तरच आपल्या देशाची प्रगती सर्वोत्तम होईल आणि देशाचा विकास साधायचा असेल तरीही सर्वांनी आपल्या देशाविषयी असेच प्रेम दाखवून भारत माझा देश आहे ही जाणीव मनात रुजवून ठेवायला हवी.

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आपला भारत देश स्वतंत्र झाला. आज देशाला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे झाली. परंतू अजून आपल्याला गरिबी, बेरोजगारी, व्यसनाधीनता, अंधश्रद्धा आहेत. यातून बाहेर पडून आपण आपली प्रगती करू तेव्हा खऱ्या अर्थाने आपण म्हणू की आम्ही स्वतंत्र झालो. यासाठी सर्वांना मिळून अथक परिश्रम करावे लागेल. जशी आपल्याला आपल्या अधिकाराची जाणीव असते तशीच आपली कर्तव्य सुद्धा आपल्याला जाणीवपूर्वक लक्षात ठेवायला हवी. देशाला स्वच्छ ठेवण्याच्या दृष्टीने विचार केला तर, आपण स्वतः कुठेही कचरा टाकणार नाही असा विचार करायला हवाय. बाकीचे रस्त्यावर किंवा सार्वजनिक ठिकाणी कचरा टाकतात म्हणून आपणही टाकावा हा विचार चुकीचा ठरेल. भारत माझा देश आहे अस आपण म्हणत असू तर जस माझ घर मी स्वच्छ ठेवतो तसा मला माणा देशही स्वच्छ ठेवायला हवाय. तरच ‘भारत माझा देश

आहे’ असं म्हणण्याचा मला अधिकार असेल.

आता आपण भ्रष्टाचाराचे उदाहरण घेऊ. भ्रष्टाचार खूप वाढलाय अस आपण म्हणतो आणि आपणच भ्रष्टाचार करतो. लहान लहान गोष्टीसाठी आपण स्वतः काम लवकर व्हावे म्हणून सरकारी अधिकाऱ्यांना पैसे देतो. मग कसा आपला देश भ्रष्टाचार मुक्त होईल. नेते मंडळी काहीच काम करत नाही म्हणून अपण ओरडत असतो. म्हणून काही उच्चभ्रू लोक मतदानाला जात नाही. कुठेतरी बाहेर सहलीला जातात त्या दिवशी. आणि दुसऱ्या दिवशी कार्यालयात आल्यावर हेच लोक देशातील समस्यांवर चर्चा करतात. खरतर या समस्या आपल्या दिसत असतील मग मतदानाला का नाही जात ? मतदानाला जाऊन योग्य उमेदवार निवडून आणा आणि समस्या दूर करा. आणि देशातील भ्रष्टाचाराची घाण स्वतः दूर करा.

वरील सर्व प्रश्नांसोबत शिक्षणाचाही प्रश्न गंभीर आहे. आज स्वातंत्र्याच्या ७५ वर्षांनंतर सुद्धा आपण आपला देश साक्षर करू शकलो नाही. देशाला साक्षर करणे ही देखील आपली जबाबदारी आहे. आपण आपल्या आजूबाजूला शाळेत न जाणाऱ्या मुलांना शाळेपर्यंत पोहचवण्याचा प्रयत्न करायला हवाय. भारत माझा देश आहे अस आपल्याला म्हणायचं असेल तर या देशातील भ्रष्टाचार, बेरोजगारी, गरिबी, अस्वच्छता आणि अजून सगळ्या समस्यांची घाण दूर करण्यासाठी मला स्वतः पुढाकार घ्यायला हवाय. आणि माझ्यापासून होणारी सुरुवात लाखो लोकांना जोडेल. आणि या सगळ्या समस्यांचं अडसर दूर होऊन एका विकसित भारताचा जन्म होईल आणि तेव्हा आपण म्हणून...

सारे जहाँ से अच्छा ..

हिंदोस्ता हमारा ..

हम बुलबुले हैं इसकी ..

ये गुलिस्ता हमारा ..!

चिकणे सौरभ अनिल

टी.वाय.बी.ए.

उदयाचा भारत

भारत माझा देश आहे. पण घरोघरी विभाजनेची रेषा आहे. सारे भारतीय माझे बांधव आहे. पण घरोघरी कौरवपांडव आहे. माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे. प्रेम करणाऱ्या आई-वडिलांची घरात मात्र वेगळी प्रेम आहे. आपण म्हणतो खर प्रतिज्ञा पण कोण घेतो मनावर शोभते ती फक्त पुस्तकाच्या पहिल्या पानावर. भारत या शब्दाचा अर्थ तरी काय ?

भा - तेज

रत - रममान

तेजात रममान झालेला देश म्हणजेच हा भारत देश. भारत म्हणजे काय ? तर भारत म्हणजे विचार, एकता, संस्कृती आणि गौरवशाली इतिहासाची शौर्य-शाली परंपरेचा साक्षीदार म्हणजेच हा भारत देश. पण आज पाहिल तर भारत देशात ७० टक्के लोक आपल्या भावना व्यक्त करण्यासाठी सोशल मिडियाचा आधार घेतात. म्हणजे आमच्या ओठांवरच बोलणं. आमच्या बोटांवरती आलं. ये रे, दे रे हा संवाद तुटला आणि त्या क्लिप न सार जगच सामावून गेल. आणि एकेकाळी सोन्याचा धूर निघणारा भारत देश आज लोभामुळे, भ्रष्टाचारांमुळे संपूर्ण बिघडून गेलेला आहे. आणि म्हणूनच हा विषय घेण्याची वेळ आज संयोजकांवर आलेली आहे.

ज्ञानाच्या जिज्ञासेतून विज्ञान आलं आणि एका फोननं सार भागू लागलं. आणि हजारो मैलांचा प्रवास आपल्या पोटातील पाणी न हलता एका तासात विमानाने होऊ लागला. तर आकाश शोधल्यानं साध्या तळ्याचा ठाव घेतला. आणि चंद्रावर उतरून माणूस मंगळ काबीज करू लागला. एवढा पुढे गेला हा भारत देश पण याच्याही पुढे जाऊन भारत देश कसा असेल 'जे न देखे रवी ते देखे कवी' म्हणण्याच्या ऐवजी आज 'जे न देखे रवी ते विज्ञान दाखवणे' असे म्हणण्याची वेळ आली आहे.

उदयाचा भारत म्हटलं की मनात विचार येतो तो म्हणजे या भारताच्या संरक्षणाचा आज पाहिलं तर भारत आपल्या संरक्षणासाठी सक्षम असलाच पाहिजे की नाही तर हा भारत आपल्या संरक्षणासाठी सक्षम असला पाहिजे. पण आज पाहिलं या भारतात ७० टक्के युद्ध साहित्य हे दुसऱ्या देशातून

मागवावं लागतं. तर फक्त ३० टक्के साहित्य आपल्या देशात तयार केलं जात. म्हणजेच आपल्याला युद्ध खेळायला सुद्धा दुसऱ्यांवर अवलंबून राहवं लागत. म्हणूनच उदयाच्या भारतात. मेड इन चायना नसेल तर फक्त आणि फक्त 'मेड इन इंडिया' असेल. तसेच प्रत्येक नागरिक हा साक्षरतेच्या छत्र छायेखाली असेल. कोणीही शिक्षणापासून वंचित राहणार नाही. तसेच ज्ञान व शिक्षण हे फक्त नोकरी व रोजगार मिळवण्यापूरतेच मर्यादित राहणार नाही. तर आपल्या जिवनाचा सार्थक करण्यासाठी असेल. तसेच एखाद्या नागरिकाला लहानपणी शिक्षण घेता आलं नाही तर त्याला प्रौढ शिक्षण घेण्याची जबाबदारी ही त्यांच्या हाती घेतली जाईल. तसेच भारतातील प्रत्येक रस्ता आणि रस्ता हा निटनेटका आणि स्वच्छ असेल. तसेच प्रत्येक माणूस आपल्या जीवनात १० ते २० झाडे लावून त्याचे आपल्या मुलांप्रमाणे संगोपन करीन.

शेतकऱ्याला कुठल्याही उच्च स्थानाची तसेच उच्च व्यवसायाचा मान दिला जाईल. असा असेल हा उदयाचा भारत आणि आज ज्यासाठी संपूर्ण मराठा समाज रस्त्यावर उतरला आहे. तो म्हणजे मराठा आरक्षणासाठी आणि याचमुळे अनेक वाद-विवाद होत आहेत. भांडण होत आहेत आणि म्हणूनच उदयाच्या भारतात जाती-भेद केला जाणार नाही. विषमता नसेल तर फक्त आणि फक्त समता असेल तसेच हल्लीच्या काळातील सर्वात महत्वाचा मुद्दा स्त्री सुरक्षितता आज ज्या भारताने स्त्रीयांना शिक्षणाचा हक्क मिळवून दिला, समानतेचा हक्क मिळवून दिला त्याच भारत देशात अठरा वर्षांची मुलगी तिच्या वडिलांच्या वयाच्या लोकांसोबत सुरक्षित राहू शकत नाही. म्हणूनच उदयाच्या भारत देशातील मुलांना पहिली शिकवण दिली जाईल ती म्हणजे स्त्री सुरक्षिततेची तसेच कोणतेही काही गर्भातच मारले जाणार नाही. तर कुणाची हिंमत सुद्धा होणार नाही. वाकड्या नजरेने स्त्रीकडे पाहण्याची.

कल्याणच्या सुभेदाराच्या सुनेला पाहून अशीच आमुची आई असती सुंदर पोटी आम्ही सुद्धा सुंदर झालो असतो. छत्रपती असे म्हणण्याचा शिवरायांचा प्रेरणा आदर्श हा प्रत्येक तरुणांच्या हृदयात असेल आणि आता शेवटचा आणि महत्वाचा

मुद्दा आणि त्याशिवाय उदयाचा भारत पुर्णच होऊ शकत नाही. तो मुद्दा म्हणजे भ्रष्टाचार त्या काळी कुणी केला नव्हता भ्रष्टाचाराचा विचार परंतु आज प्रत्येक पावलोपावली चालतोय भ्रष्टाचार अस कोणतही क्षेत्र नाही जिथे भ्रष्टाचार पोहचलाच नाही. आणि याच भ्रष्टाचारामुळे आज अनेक लोक फसतायेत आणि म्हणूनच उदयाचा भारत हा भ्रष्टाचार मुक्त असेल म्हणूनच मी एवढेच सांगेन स्त्रीयांना सन्मान आणि कायद्याच राज्य असेल आणि जागतिक महासत्ता बनलेल्या माझ्या स्वप्नातील भारत असेल माझा हा उदयाचा भारत असेल. फक्त त्यासाठी लागेल ती मेहनत आणि कष्ट म्हणूनच मी सर्व भारतीयांना सांगेन ..

“तुमच्या मनगटात ताकत आहे सिंहाला ही कवेत
घेण्याची”

‘तुमच्या नजरेत जरब आहे मृत्युलाही कापवण्याची’
म्हणूनच पुन्हा एकदा आभाळाला बोलवण्याचे आव्हान दे आणि तुमच्या माझ्या आणि आपल्या सर्वांच्या भारत देशात पुन्हा एकदा सोन्याचा धूर निघू दे, पुन्हा एकदा सोन्याचा धूर निघू दे.

जय जिजाऊ

जय शिवराय

जय हिंद !

गोरडे आकांक्षा गोरक्ष

एफ.वाय.बी.एस्सी.

भारतीय घटनात्मक विकास

१९१९ चा सुधारणा कायदा :-

२० ऑगस्ट १९१७ रोजी ब्रिटिश सरकारने जबाबदार सरकार बाबतची घोषणा केली या घोषणेनुसार १९१९ मध्ये मॉन्टेग्यु चेम्सफोर्ड कायदा देण्यात आला.

महत्वाच्या तरतूदी पुढील प्रमाणे -

१) या कायदानुसार बंगाल प्रांतामध्ये द्विदल पद्धतीचा स्वीकार करण्यात आला त्यानुसार प्रांतिक सरकारच्या खात्यात राखीव खाती व सोपीव खाती असे प्रकार पाडण्यात आले.

अ) राखीव खाती - अर्थ, महसूल, जलसिंचन, दुष्काळ निवारण इ. खातीही राखीव खात्यामध्ये होती. या खात्याचा कारभार गव्हर्नरच्या कार्यकारी मंडळामार्फत चालवता जात होता.

ब) सोपीव खाती - स्थानिक स्वराज्यसंस्था, सार्वजनिक स्वच्छता, सार्वजनिक बांधकाम, शेती मासेमारी, दानधर्म देणग्या अशा धार्मिक बाबी, वाचनालये ही सोपीव खाती होती. अशा खात्यांचा कारभार लोकप्रतिनिधीकडे देण्यात आला.

या कायद्यान्वये प्रांतिक कार्यकारी मंडळामध्ये

भारतीयांचा समावेश करण्यात आला. आणि गव्हर्नरच्या अधिकाराखाली प्रांतामध्ये द्विदलशासन पद्धती अस्तित्वात आली.

२) भारतीय मध्यवर्ती कायदेमंडळ - या कायद्यान्वये पहिल्यांदा भारतात द्विग्रही केंद्रीय कायदेमंडळ अस्तित्वात आले. राज्यसभा हे वरिष्ठ सभागृह होते. त्याची सदस्य संख्या ६० होती. विधिमंडळ हे कनिष्ठ सभागृह होते. त्यांची सदस्यसंख्या १४० ते १४५ करण्यात आली होती.

३) स्वतंत्र मतदार संघ - १९०९ च्या कायदानुसार ज्याप्रमाणे मुस्लीमांना स्वतंत्र मतदार संघ देण्यात आले. त्याचप्रमाणे शिख, पारशी, युरोपीयन यांनाही स्वतंत्र मतदार संघ देण्यात आले.

या कायदानुसार हायकमिशनर हे पद निर्माण करण्यात आले. भारत मंत्र्याची काही कामे त्यांच्याकडे देण्यात आली. उदा. विद्यार्थी खाते, भारतमंत्र्याचा पगार हा ब्रिटिश तिजोरीतून केला जाई. पुर्वी हा पगार भारतीय तिजोरीतून होत होता.

४) भारतातील लोकसेवा समिती -

या कायद्याने लोकसेवा आयोगाची स्थापना केली या सेवा बाबत नियम करण्याचा अधिकार भारत सरकारला असणार

होता. या कायदानुसार १९२६ मध्ये भारतामध्ये केंद्रीय लोकसेवा आयोगाची स्थापना करण्यात आली.

*** सायमन कमिशन -**

- १) स्वराज्य पक्षाने कायदेमंडळात प्रवेश करून सरकारची कोंडी करण्याचे धोरण स्विकारले होते.
- २) त्यानुसार १९१९ च्या मॉटेग्यु चेम्सफोर्ड या घटनात्मक सुधारणा कायद्याच्या अंमलबजावणीची पहाणी करून भारताला संपूर्ण जबाबदारीचे शासन यावे अशी मागणी स्वराज्य पक्षाने लावून धरली.
- ३) १९१९ नुसार या कायद्याने १० वर्षांनंतर सन १९२९ मध्ये परीक्षण करण्यात येईल असे नमूद केले होते. परंतु स्वराज्य पक्षाच्या मागणीवरून २ वर्षे अधिक ब्रिटीश / सरकारने एक कमिशन नेमले.
- ४) सायमन कमिशन १९२६ मध्ये भारतात आले यांनी भारतीय नेत्यांशी चर्चा केली व कायद्याचे परीक्षण केले.
- ५) यानुसार सायमन कमिशनने एक अहवाल तयार केला. हा ब्रिटीश सरकारला १९८० मध्ये देण्यात आला.
- ६) सायमन कमिशनच्या अहवालाचा अभ्यास करण्यासाठी १९३०, ३१, ३२ मध्ये लंडन येथे गोलमेज परिक्षा बोलावण्यात

आल्या. या गोलमेज परिषदेसाठी भारतातून विविध स्तरातून नेत्यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. येथे भारताच्या राजकिय भवितव्यावर चर्चा करण्यात आल्या.

*** स्वतंत्र मतदार संघ -**

ऑगस्ट १९३२ मध्ये ब्रिटीश सरकारने जातीय निवडा जाहीर केला. ब्रिटनचे पंतप्रधान यांनी हरिजनांना स्वतंत्र मतदार संघ देण्यात आले होते. ही मागणी डॉ.बाबा साहेब आंबेडकरांनी दुसऱ्या गोलमेज परिषदेमध्ये मांडली होती. याच्या विरोधात पुणे येथे डॉ. बिली, डॉ.राजेंद्र प्रसाद यांनी मध्यस्थी करून डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व गांधीजी यांच्यात करार घडवून आणला. या करारानुसार स्वतंत्रमतदार संघाऐवजी राखीव मतदार संघ देण्यात आले. यालाच गांधी व आंबेडकर यांच्यातील पुणे येरवडा करार असे म्हणतात.

अशा अनेक प्रकारे भारतीय घटनात्मक विकास सांगता येईल.

श्री.तुबे विकास घमाजी

टी.वाय.बी.एस्सी.

भारताची वैज्ञानिक क्षेत्रातील प्रगती

२०१४ सालातील २४ सप्टेंबर हा सोनेरी दिवस भारताच्या इतिहासामध्ये 'मंगल' अक्षरात कोरला जाईल. याच दिवशी भारतमातेच्या वैज्ञानिकांनी दैदिप्यमान इतिहास घडवून आणला. याच दिवशी भारताचे मंगळयान चंद्राच्या कक्षेत शिरले आणि जगभर जल्लोष केला गेला. युरोपियन देश समूह, अमेरिका, रशिया यांच्या यशस्वी प्रयत्नानंतर मंगळाच्या कक्षेत प्रवेश करणारा भारत हा चौथा देश ठरला. हा विजय एका गोष्टीमुळे अधिक सुवर्णमय झाला ती गोष्ट म्हणजे भारताच्या शास्त्रज्ञांनी पहिल्याच प्रयत्नात हे यश मिळवले. म्हणून पहिल्याच प्रयत्नात हे यश मिळवले. म्हणून पहिल्याच प्रयत्नात मंगळाच्या कक्षेत यशस्वी प्रवेश करणारा भारत हा पहिला देश

ठरला आहे. अन्य देशांना पहिल्याच प्रयत्नात हे यश प्राप्त झाले नाही. तमाम भारतीयांनी मिठाई वाटून, फटाके वाजवून आणि ढोलताशांच्या गजरात एखाद्या सणाप्रमाणे ही ऐतिहासिक विजयाची घटना साजरी केली.

भारताचे हे वैज्ञानिक क्षेत्रातले यश एकाएकी, एका दिवसात किंवा या एका प्रकल्पात प्राप्त झाले असे नाही. याची पायाभरणी भारत स्वातंत्र झाला तेव्हापासूनच झाली आहे. विज्ञाननिष्ठ बलशाही भारत घडविणे हे भारतविधाते जवाहरलाल नेहरू यांचे स्वप्न होते. अनेक जातिधर्म, प्रांत, पंथ, भाषा या भिन्न घटकांनी भारतीय समाज घडलेला आहे. जोडीला पराकोटीचे अज्ञान दारिद्र्य होतेच या पार्श्वभूमीवर भारताला

प्रगतीच्या मार्गावर नेणे हे महाप्रसंह आव्हान होते. पान्दिनेहारु आणि त्या वेळचे अन्य भारतीय नेते यांनी हे आव्हान पेलले आणि पराकोटीचे प्रयत्न करुन भारताला वैज्ञानिक प्रगती घडवून आणली.

देशाची वैज्ञानिक प्रगती फक्त प्रयोगशाळेत प्रयोग करुन साध्य होत नाही. त्यासाठी सर्व जनतेमध्ये विज्ञाननिष्ठ मनोभूमिका तयार होणे आवश्यक असते. याबाबत डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी फार मोलाची कामगिरी पार पाडली आहे. विज्ञानाला मोठा अडथळा असतो तो जात, धर्म, भाषा, प्रांत इत्यादीबाबतचा दुरभिमान आणि अज्ञान यांसारख्या सर्व अडचर्निना पार करणारा समाज घडवणारी राज्यघटना डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी तयार केली. नेहरुंची उच्च तंत्रवैज्ञानिक शिक्षण देण्याच्या आयआयटी ची १९५० सालीच स्थापना केली. आजच्या या विज्ञानाच्या युगात आयआयटीतून बाहेर पडलेले तरुण भारताचे नाव उंचावताना दिसत आहे. आयआयटी ही विज्ञान शिक्षणातील जगभर आदर्श संस्था मानली जाते.

वैज्ञानिकांनी मानवी जीवनाचे असे एकही क्षेत्र शिल्लक ठेवले नाही, जेथे विज्ञानाचा चमत्कार झालेला नाही. स्वतंत्र झाल्यानंतर सुद्धा उपासमारीत जगणारा भारत हा अन्न धान्याच्या बाबतीत थांबला नाही तर आज सान्या जगाची तहानभूक भागवण्यासाठी धान्य इतर देशांना निर्यात करतो. रोगांपासून पिकांचे रक्षण करणारे अन्नपदार्थ टिकवणे, फळे पिकवण्याच्या प्रक्रियेवर नियंत्रण मिळवणे, अन्नधान्याच्या नवनवीन जाती शोधून काढणे. कमी-जास्त पिक काढणे, शेतीसाठी प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर करणे यांसारख्या अनेक बाबतीत भारतीय वैज्ञानिकांनी आश्चर्यकारक प्रगती केलेली दिसून येते.

भारताला संशोधनासाठी व माहितीतंत्रज्ञानाच्या विकासासाठी महासंगणाकाची गरज होती. अमेरिकेने याबाबत मदत करण्यास साफ नकार दिला. तेव्हा ईर्षेला पेटून भारतीय शास्त्रज्ञांनी डॉ. विजय भाटकर यांच्या नेतृत्वाखाली १९९८ साली 'परम १००००' हा महासंगणक तयार केला. त्यानंतर 'परमपद्म' हा दुसरा महासंगणक तयार केला. तो परमपेक्षा

दहापट शक्तीशाली होता. आता आपण जगातल्या अन्य देशांना महासंगणक पुरवतो. २००३ साली आपल्या शास्त्रज्ञांनी तळहाता एवढा आहे. हा संगणक खिशात मावणारा 'सिम्पुटर' हा संगणक निर्माण केला. तो आता भातरभर लोकप्रिय ठरला आहे. आज या घडीला माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातले आपले शास्त्रा जगभर अधिराज्य गाजवत आहेत.

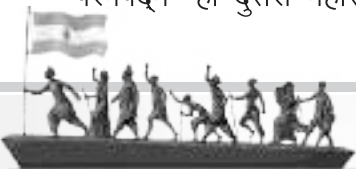
वैज्ञानिक क्षेत्रात झालेल्या प्रगतीने तर जगाचे डोळेच दिपून गेले आहेत. जगभरातून वैज्ञानिक उपचारांसाठी इतके लोक भारतात येत आहेत. की त्यामुळे 'मेडिकल टुरीझम' ही एक वेगळीच शाखा उदयास आली आहे. अन्नधान्ये, फळे, भाज्या एकूणच शेती क्षेत्रामध्ये बायोटेक्नॉलाजीमध्ये भारतीय शास्त्रज्ञांनी मुसंडीच मारली आहे. वैज्ञानिक प्रगतीमुळे बँक व्यवहार, प्रवास, खरेदी - विक्री, शासकीय व्यवहार यांच्यात क्रांती झाली आहे.

१९६३ साली भारताने पहिले रॉकेट उघडले. त्यानंतर अनेक उपग्रह अवकाशात पाठवले, मंगळयानाच्या यशाने या क्षेत्रातील शिखर गाठले. या अवकाश संशोधनामुळे भारताने माहिती तंत्रज्ञानात व मनोरंजनाच्या क्षेत्रातही अफाट प्रगती केली आहे. आज आपण जगातील अनेक देशांना आपले उपग्रह वापरायला देतो. पृथ्वीचे निरीक्षण, पृथ्वीवरील साधनसामग्री, हवामान, अवकाशातील दीर्घकाजीन वास्तव्य, दळणवळण या बाबतीत भारताने आश्चर्यकारक प्रगती केली आहे. भारताच्या या प्रगतीमुळे भारत महासत्ता होईल की कायम अशी भीती अनेक महासत्तांना वाटू लागली आहे.

इतर लोकांना तुमच्याबद्दल असूया वाटू लागली की, बेशक समजा की तुम्ही मोठे बनला आहात. या न्यायाने भारत आजच जगात एक महान देश बनला आहे. तो वैज्ञानिक प्रगतीमुळेच.

गुंड दिलीप महादू

टी.वाय.बी.कॉम.

संगणकातील विविध क्षेत्रातील प्रगती

आपल्याला सर्वांनाच माहित आहे की, संगणकाचा मानवाच्या जीवनात खूप महत्त्वाचा वाटा आहे. संगणकाच्या मदतीने आपण अशक्य असलेली कामे सुद्धा कमी वेळेत पूर्ण करतो. अशी कित्येक कामे आहेत जी संगणका शिवाय करणे मानवाला अशक्य आहे. संगणकाचा वापर आपल्या जीवनातील प्रत्येक क्षेत्रात केला जातो, जेणेकरून कामे कमी वेळेत व सोप्या पद्धतीने पार पाडता येतात. संगणकाचा वापर शैक्षणिक, वैज्ञानिक, वैद्यकीय इ. अशा सर्वच क्षेत्रात केला जातो. त्यामुळे आज आपण यातील काही महत्त्वाच्या क्षेत्रातील संगणकाचे उपयोग पाहणार आहोत.

कॉम्प्युटरचा वापर जवळजवळ सर्वच क्षेत्रात केला जात आहे. शैक्षणिक क्षेत्रात विद्यार्थ्यांना शिकविण्यासाठी तर वैज्ञानिक क्षेत्रात रिसर्च करण्यासाठी. या लेखात मी संगणकाचा वापर केल्या जाणाऱ्या काही क्षेत्रांची माहिती दिलेली आहे. तरी सर्व माहिती समजून घेण्यासाठी आजचा हा लेख संपूर्ण वाचा संगणकामुळे आजच्या विविध सर्व क्षेत्रातील कामे करणे सहजरीत्या शक्य झाले आहे. संगणकामुळे अवघड व करता न येणारी कामे अगदी झटपट करता येतात. संगणक हा अगदी जास्तीत जास्त वेगाने सर्व क्षेत्रातील कामे पार पाडतो. ते क्षेत्र पुढे पाहणार आहोत.

संगणक आता सरकारी कामांसाठी ही उपयोगी बनले आहे. संगणकाने सरकारी कामे कमी वेळेत पूर्ण होण्यास मदत होत आहे. कारण संगणकात असलेले Software Programs, Word Processors आणि Database Management System चा सरकारी कामात उपयोग होत आहे. सरकारी संस्थांमध्ये संगणक दररोज वापरले जाते. जसे रेल्वे, तिकीट बुकींग करण्यासाठी पोलीस स्टेशन मध्ये केस नोंदवण्यासाठी, सरकारी कर्मचाऱ्यांना पेमेंट करण्यासाठी. यासारखी अजून बरीच कामे संगणकाच्या मदतीने कमी वेळेत आणि सोप्या पद्धतीने केली जातात. सरकारी योजनांसाठी सरकारने वेबसाईट बनवलेल्या आहेत.

आपल्याला त्या वेबसाईट वर जाऊन फॉर्म भरावा लागतो, कागदपत्रे अपलोड करावी लागतात. आणि मग पुढे

आपल्याला योजनेचा लाभ मिळतो. पूर्वीच्या काळी लेखी फॉर्म द्यावे लागायचे व यात खूप वेळ जायचा. आता संगणकाच्या मदतीने सरकारी कामे सुद्धा वेगाने होत आहेत. अशा प्रकारे सरकारी क्षेत्रामध्ये कॉम्प्युटरने खूप मोठी प्रगती केली जगातील सर्व पैशांचे व्यवस्थापन करण्यात संगणकाचा एक महत्त्वाचा वाटा आहे.

संगणकात आलेल्या अद्भूत Features मुळे आता मनोरंजन (entertainment) क्षेत्रात संगणकाचा वापर वाढला आहे. Computer मुळे TV वापरण्याचे प्रमाण घटले आहे. आणि बऱ्याच entertaining वेबसाईट मुळे आता सर्व वरील मालिका आपण हव्या त्या वेळी इंटरनेट च्या मदतीने पाहू शकतो आणि यासोबतच खर्च जेवढा TV ला लागतो. तेवढाच इंटरनेट साठी लागतो, त्यामुळे लोक कॉम्प्युटर मोबाईलला जास्त प्राधान्य देत आहेत. लोक सिनेमा पाहण्यासाठी कॉम्प्युटर वापरताना पण जे लोक हे movies बनवतात त्यांच्यासाठी तर कॉम्प्युटर हे अती महत्त्वाचे आहे. बहुतेक Hollywood movies मध्ये Animation चा वापर केला जातो जे सर्व संगणकाच्या मदतीने बनवले जातात. Actors फक्त Stage वर Acting करतात आणि Computer द्वारे असे दाखवले जाते की ते दुसऱ्या ठिकाणी आहेत.

अनेक लोक मनोरंजनासाठी संगणकावर गेम खेळतात. हे सर्व संगणक आणि इंटरनेट मुळे शक्य झाले आहे. गेम खेळण्यासाठी कॉम्प्युटर मध्ये विविध गेम्स आणि (प्ले स्टेशन आणि X-Box सारखे Gaming Consoles उपलब्ध आहेत.)

कॉम्प्युटरचा घरात वापर करणे ही आता सामान्य गोष्ट झाली आहे. पूर्वीच्या काळी कदाचीत कोणाच्या घरात संगणक आढळत असे, पण आताच्या काळात जवळपास सर्वच घरात कॉम्प्युटर आहे.

वीज बिल ऑनलाईन पद्धतीने भरण्यासाठी, मोबाईल रिचार्ज करण्यासाठी, मनोरंजन म्हणून गेम खेळण्यासाठी सिनेमा पाहण्यासाठी आणी अजून असंख्य कामांसाठी संगणक वापरले जाते. आपण वापरत असलेला स्मार्टफोन, टॅबलेट लॅपटॉप हे सुद्धा एक प्रकारचे कॉम्प्युटर आहेत.

घरात वापरल्या जाणाऱ्या Desktop Computer ला PC (Personal Computer) असे सुद्धा म्हणतात. घरोघरी संगणक वापरल्याने वेळेची बचत होते व जे काम करायला जास्त लोकांची गरज लागते ते काम संगणकाद्वारे एकच व्यक्ती करू शकतो. अशा प्रकारे घरगुती क्षेत्रात कॉम्प्युटरचा मोठ्या प्रमाणात वापर करतात व त्याचा उपयोग जास्तीत जास्त प्रमाणात केला जातो.

Medical क्षेत्रासाठी संगणक हे एक वरदान ठरले आहे. कारण संगणकाच्या वापराने कोणत्याही आजाराचे निदान व उपचार करणे शक्य झाले आहे. यासोबतच दवाखान्यात पेशंटला असलेल्या आजाराचे रेकॉर्ड ठेवणे, औषधांचे रेकॉर्ड ठेवण्यासाठी संगणक उपयोगी ठरते. वैद्यकीय क्षेत्रातील सुविधा

जसे, X-Ray, CT Scan आणि Operations ई करण्यासाठी संगणक महत्त्वाची भूमिका निभावते. हॉस्पिटलमध्ये वापरत असलेल्या मशीन संगणक नियंत्रित करते. आता काही ठिकाणी Operation करण्यासाठी रोबोटचा वापर सुद्धा केला जात आहे. वैद्यकीय शिक्षण धेत असलेल्या विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी आभासी तंत्रज्ञान (Virtual) वापरले जाते. यामुळे विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेण्यास चांगली मदत होते. एवढे महत्त्वाचे कार्य करणारे संगणक हे खरोखरच वैद्यकीय क्षेत्रासाठी योगदानच आहे. अशा प्रकारे वैद्यकीय क्षेत्राचा उपयोग आहे.

चिकणे विद्याश्री अशोक

एफ.वाय.बी.कॉम.

भारत मातेचा अमृतमहोत्सव

“एकच तारा समोर आणि पायतळी अंगार,
गर्जा जयजयकार क्रांतीचा गर्जा जयजयकार !”

कवी कुसुमाग्रह यांनी केलेल्या या आवाहानाचे सार्थक होण्यास १५ ऑगस्ट १९४७ चा दिवस उजाडला. पक्षी पिंजऱ्यातून उडाला. स्वातंत्र्याची रम्या प्रभात झाली. असंख्य बलिदानांचे सार्थक झाले आणि भारताला पारतंत्र्यातून मुक्ताता मिळून स्वातंत्र्य मिळाले. बघता-बघता स्वातंत्र्याचा प्रवास ७५ वर्षांचा होत आहे. आज आपण भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करीत आहोत. एखाद्या राष्ट्राच्या जीवनात ७५ वर्षांचा कालखंड हा जरी फार मोठा टप्पा नसला तरी ; राष्ट्रातील नागरीकांच्या जीवनात स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे पूर्ण करणे अनन्यसाधारण महत्त्वाचे आहे.

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात आपली स्वातंत्र्य विषयी कोणती स्वप्ने होती ? स्वातंत्र्याकडून आपल्या कोणत्या अपेक्षा होत्या ? आज सत्य काय आहे ? कुठे होतो आपण आणि आता कुठे आहोत ..! उणिवा काय राहिल्या आणि आता भविष्यात कशी पावले उचलावी लागतील. याचा विचार

आपल्याला करायला लागेल. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात आपण काय कमावल आणि काय गमावलं ? याचे सिंहावलोकन करण्याच्या टप्प्यावर आपण येऊन पोहोचलो आहोत. भारत हा नैसर्गिक साधनसंपत्ती आणि खनिज समृद्ध देश आहे. माथी हिमालय उभा आहे. पायी सागराच्या लाटा लोळण घालत आहेत. देशातून गंगा गोदावरी, ब्रह्मपुत्रा सारख्या रक्त वाहिन्या वाहत आहेत. निर्जीव पक्षी आकाशी भरारी मारत आहे. सैनिक आणि जवान डोळ्यात तेल घालून देशाच्या सीमेचं रक्षण करीत आहे.

किसान लोकराजा बनला आहे. आपल्या देशाला, शिमला, कुलु, मनाली, उटी सारखी समुदाय पर्यटन स्थले आहेत. एकूणच आपला भारत देश “सुजलाम सुफलाम” आहे.

आपल्या देशाला पौराणिक आणि ऐतिहासिक संस्कृतिचा वारसा लाभला आहे. अनेक जाती, धर्माचे, भाषांचे लोक येथे गुण्यागोविंदाने एकत्र नांदत आहेत. संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम, संत कबीर यांच्यासारख्या थोर संतांची भूमी असलेल्या आपल्या देशाची संस्कृती आज जागतिक पातळीवर

सर्वश्रेष्ठ संस्कृती मानली जाते. भारत एकाच वेळी अध्यात्म आणि विज्ञानातही अग्रेसर होत आहे. अनेक खेळ प्रकारात भारताने जागतिक दर्जाची कामगिरी केली आहे. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात गेली ७५ वर्ष साहित्य, कला, क्रिडा, संस्कृती या क्षेत्रामध्ये नामवंत लेखक साहित्यिक व कलावंतांनी आपला अविट ठसा उमटवला आहे.

पण असे असले तरी एकीकडे प्रगती होत आहे आणि दुसरीकडे अनेक गोष्टी आपल्याला वेदना देत आहेत. स्वातंत्र्यासाठी अनेक शूर वीरांनी ऐन तारुण्यात बलिदान दिले. आपले संपूर्ण आयुष्य स्वातंत्र्यासाठी खर्च केले. स्वातंत्र्यासाठी त्यांनी रक्ताचा सडा सांडला पण आम्ही मात्र रक्ताचा घाऊक बाजारच मांडला. असं कधीकधी उगाचच वाटते. आज चीन-पाकिस्तान सारख्या परकीय शक्ती सीमेवर आक्रमण तयारीत असतात. देशांमध्ये दहशतवादी हल्ले होतात. उरी, पुलवामा सारख्या रक्ताळलेल्या आठवणी आपल्याला दुःख देतात. या देशातल्या शेतकऱ्याला आपल्या हक्कांसाठी आंदोलन करावे लागते. अनेक गरिबांना एक वेळचे जेवण सुद्धा मिळत नाही. स्वर्गासारखा काश्मीर गुलाबाच्या सुगंधाने दरवळत राहण्याऐवजी रक्तात रंगताना पाहायला मिळतो धर्माच्या नावावरून जातीय दंगली होतात. तेव्हा स्वातंत्र्याच्या ठिकच्या उडतात. भारत मातेच्या हृदयाचे शेकडो तुकडे होतात. एकाच आईची लेकरे एकमेकांच्या रक्तासाठी तहानलेली असतील तर त्या आईची काय अवस्था होत असेल ..? या साऱ्या आक्रमणामध्ये अतिशय सामान्य माणूस भरडला जातो. जळणारी झोपडी आणि करपणारे रक्त मात्र भारतीयच आहे... हे आपण का विसरतो ? हा खरा प्रश्न आहे. भ्रष्टाचाररूपी यंत्रणेमुळे मोठी व्यवस्था पोखरली जाते. रोज मोठ्या अधिकाऱ्यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली अटक होते, तेव्हा ज्यांच्या हाती आपण देशाची प्रशासन व्यवस्था सोपवली आहे. तेच भ्रष्टाचाराने बरबटलेले पाहून असंख्य वेदना होतात. तुरुंगात असताना अनेक गुन्हेगार निवडणुका जिंकतात दरवर्षी मोठमोठे घोटाळे करताना उघडकीस येतात. सामान्य माणसाच्या हक्काची भाकरी गिळंकृत करणारी मंडळी या देशाचे मारेकरी आहेत. सत्यमेव जयते हे ब्रीदवाक्य आपल्या देशाची शान आहे. परंतू

अशा दृष्ट प्रवृत्तीमुळे देश शोकग्रस्त आहे. कधीकधी देशासाठी फासावर चढणारे तरुण, अवघ्या चौदाव्या वर्षी शरीरावर गोळी करणारे शिरीष कुमार सारखे तरुण पाहिले तर आजच्या या तरुण पिढीकडे हस्तांतरित करण्यात आलेल्या स्वातंत्र्याचा अर्थ त्यांना कधी कळेल का ? असा प्रश्न पडतो.

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवात आपल्याला एक गोष्ट मान्यच करावी लागेल की - भारतीय स्वातंत्र्याने आपल्याला खूप काही दिले आहे. परंतू जो असमाधानाचा असंतोषयाचा सूर निघत आहे. त्याला आपण जबाबदार आहोत. आपली आर्थिक, सांस्कृतिक, औद्योगिक प्रगती झाली. पण मूल्यांचा न्हास होत गेला. म्हणूनच एकीकडे आपण वैज्ञानिक प्रगतीच्या मार्गाने झपाट्याने परिवर्तन करीत आहोत. परंतू त्याच वेळी दुसऱ्या बाजूने वेगाने वाढणाऱ्या भौतिक व अभौतिक समस्यांच्या दृष्ट विळख्यात आपण अडकल्याने स्वातंत्र्याचा श्वास गुदमरतोय अशी अवस्था झाली आहे. म्हणूनच स्वातंत्र्याच्या या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त देशातील जनतेला एवढेच आव्हान करता येईल.

१५ ऑगस्ट हमें है प्यारा,

आजादी का पर्व यह न्यारा ।

मुट्टी में आकाश कर लिया,

यश गाता है यह जग सारा ॥

“शान से लहराता तिरंगा, वीरो का बलिदान है,
आजादी की खुली हवा है, भारत देश महान है ।”

“कितना अभ्दुत सुंदर प्यारा,

भारत देश है मेरा ।

जन्म लिया इस मातृभूमी में,

यहीं मेरी पहचान है ॥

“चला चला हो एक मुखाने गाऊ एकच गान,

भारत देश महान, भारत देश महान.

“भारत देशाची वाढता शान आणि मान,

कारण आपला भारत देश आहे महान.

या प्रसंगी एक कविता बोलावीशी वाटते. कवितेचे नाव

आहे ;

“माझा भारत महान”

आणि या कवितेचे लेखक आहे ;

सोहम वेळंजकर

शहीद जाहले अनेक शूरवीर

रक्षण करण्या भारत भूमीचे,

मुळीच नाही विसरू आपण बलिदान या क्रांतीविरांचे ॥

वंदन करुया त्या लढवय्यांना

जे लढले स्वातंत्र्यासाठी,

गाऊया राष्ट्रगान आपल्या

भारत मातेसाठी ॥

विविधतेने नटलेल्या

माझा भारत देश महान,

विविधतेतही एकता हीच

खरी भारताची शान ॥

भूमीवर या वाहे पवित्र

यमुना आणि गंगा,

उंच आकाशी फडफडत राहे

आमचा प्रिय तिरंगा ॥

स्वतंत्र्यता दिवस आहे. भारताच्या विजयाचा,

गर्व आहे मला मी भारतीय असल्याचा ॥

देशमाने पूजा रामचंद्र

एफ.वाय.बी.कॉम.

चला युवकांनो देश घडवू या ।

जगात लोकसंख्येच्याबाबतीत भारत दुसऱ्या क्रमांकावर असलेला देश आहे. आज भारत देशाची लोकसंख्या सव्वाशे कोटीच्या वर पोहोचली आहे. यात २०% वृद्ध तर बाकी ६०- च्या वर तरुणांचा देश असे संबोधले जाते. ज्यादेशात एवढ्या मोठ्या प्रमाणात तरुणांची संख्या असेल तर त्या देशाची प्रगती लक्षणीय आणि वेगात असायला पाहिजे. पण नेमके उलट या ठिकाणी पाहायला मिळते. आमच्याकडे मनुष्यबळ, शक्ती आणि युक्ती सर्व आहे, तरी भारत आज स्वातंत्र्याच्या सत्तरीत असून देखील प्रगती पथावरच आहे म्हणजे अजूनही रस्त्यावर आहे. त्याला अजून खूप काह करणे शिल्लक आहे. असे का ? आज आपण जपान या देशाच्या विकासाकडे पाहिले तर लक्षात येईल की त्या देशाने कमी वेळात एवढी प्रगती कशी केली असेल ? त्याला एकमेव कारण म्हणजे तेथील कोणताच व्यक्ती रिकामा नसतो. बेरोजगार नसतो तो सदानकदा काहीना काही काम करीत असतो. आळस हा माणसाचा शत्रु आहे. है गौतम बुद्धांचे वचन त्यांनी आत्मसात केले म्हणून आज जपान मधील प्रत्येक वस्तु देश विदेशात आढळून येते. वास्तविक पाहता जपानची

लोकसंख्या भारताच्या तुलनेत फार कमी आहे. परंतु तेथे बेरोजगार कमी आहे. त्या उलट आपल्या देशात दिसून येते. येथे आपल्या देशात आळस हा माणसाचा शत्रु नसून मित्र बनला आहे. काम करणाऱ्या युवकांपेक्षा बेरोजगार युवकांची संख्या भरमसाठ आहे. व्यक्तीच्या हाताला काम असेल तर त्या ठिकाणी फक्त त्या व्यक्तीचा विकास होत नसून त्याच्या सोबत त्याच्या कुटुंबाचा, समाजाचा, गावाचा, राज्याचा पर्यायाने देशाचा विकास होतो. परंतु आपल्या देशातील युवकांना रोजगार का मिळत नाही किंवा युवक असे भटकण्याच्या कोंडीत का सापडत आहेत ? यावर विचार करणे आवश्यक आहे. स्वातंत्र्याच्या शंभरीत तरी भारत जगाच्या नकाशावर ठळक उठून दिसण्यासाठी आज या समस्येची उकल शोधणे किंवा यावर संशोधन करून त्यावरउपाय योजना करणे गरजेचे आहे.

बेरोजगार युवक देशात सध्या दोन प्रकारचे बेरोजगार युवक आढळून येतात. अशिक्षित आणि सुशिक्षित बेरोजगार. अशिक्षित मंडळी ज्यांना ज्या प्रकारे काम जमते त्याप्रकारचे काम ढोर मेहनत करीत असतात. त्याचा म्हणावा तसा मोबदला

त्याला मिळत नाही म्हणून खुप कष्ट आणि काम करुन देखील त्याचा आणि त्यांच्या कुटुंबाचा विकास होत नाही.

वयाची १८ वर्षे पुर्ण झाली की तो भारताचा सक्षम नागरिक बनतो. त्याला मतदान करण्याचा अधिकार प्राप्त होतो. या वयापर्यंत त्याचे उच्च माध्यमिक शिक्षण देखील पुर्ण झालेले असते येथून पुढे त्याच्या जीवनाला कलाटणी मिळणार असते. या वयात घेतलेल्या निर्णयावर संपुर्ण आयुष्य अवलंबून असते येथील निर्णय अचूक असणे आवश्यक असतात आणि येथेच चूक होताना दिसून येत आहे म्हणून खूप मोठी समस्या निर्माण होत आहे.

माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण घेताना मुलांना भविष्यातील त्यांचे चित्र दाखविण्याचे काम शिक्षणाच्या माध्यमातून येथे करायला पाहिजे. काही व्यावसायिक शिक्षणाची ओहख येथे झाल्यास मुले त्या अभ्यास क्रमांकाउे वळू शकतील त्यांच्या मध्ये व्यवसायाविषयी गोडी निर्माण होईल. सर्वच मुले हुशार नसतात त्यामुळे त्यांच्या क्षमता ओळखून तसे शिक्षण घेण्याची सुविधा या स्तरावर मिळाले तर योग्य राहते.

देशाच्या प्रगतीचे विचार करण्याऐवजी देश विघातक किंवा वाईट काम करण्यास प्रवृत्त होत आहेत. समाधानकारक जीवन जगण्यासाठी सर्वात महत्वाचे आहे. पैसा आणि पैसा

कमविण्यासाठी काम करावे लागते. दे रे हरि पलंगावरीच्या वृत्तीनुसार आळसी बनलेल्या युवकांना काम न करता झटपट खुप पैसा मिळावा अशी अपेक्षा असते. आणि त्यासाठी मग कोणतेही काम ते चांगले असो किंवा वाईट याचा अजिबात विचार न करता काम करायला तयार असतात.

देशातील गलिच्छ राजकारणामुळे युवक बळी पडत आहेत. हुशार राजकारणी मंडळी या युवकांचा निवडणुकीच्या कामासाठी तात्पुरता वापर करतात आणि निवडणुक संपल्यावर वाऱ्यावर सोडून देतात. काही ठिकाणी असे दिसून आले आहे की बरेच नेते मंडळी आपल्या सोईसाठी काही युवकांचे पालन पोषण करतात. त्यांना आळशी बनवतात. त्यामुळे जगाचा भारत देशाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन देखील बदलला आहे. मेन इन इंडियासरखे उपक्रम देशात चालू झाले आहे.

आज देशाला हुशार, उद्योगी आणि कर्तबगार युवकांची खरी गरज आहे. युवक मित्रांनो आळस झटका आणि कामाला लागून एक समृद्ध भारत घडवू या ।

आहेर आश्विनी बाळासाहेब

टी.वाय.बी.ए.

बलसागर भारत होवो ...

११ जुन हा साने गुरुजींचा स्मृतिदिन साने गुरुजींच्या वाङ्मयावर आतनात प्रेम करणारे पु.ल.देशपांडे यांचा स्मृतिदिन १२ जुन आणि साने गुरुजींच्या 'श्यामची आई' या कादंबरीवर चित्रपट निर्मिती करणारे आचार्य आत्रे यांच स्मृतिदिन १३ जून ! ही अशी व्यक्तिमत्त्वं आहेत, की ज्यांच्या नुसत्या नामोच्चारानंही मराठी मनं पुलकित होतात. 'कविता .. स्वरांनी मोहरलेल्या' या सदरात आज 'बलसागर भारत होवो' या गीताविषयी. साने गुरुजी एके काळभ भारताला अंतराळ तंत्रज्ञान देण्यास नकार देणाऱ्या देशांना आपल्या सामर्थ्याचं दर्शन घडवलं 'इस्त्रो' नं, अर्थात भारतीय अंतराळ संशोधन संस्थेनं. 'इस्त्रोच्या' या कामगिरीबद्दल विविध माध्यमातून सुवार्ता वाचताना, ऐकताना

आणि पाहताना साने गुरुजींची 'बलसागर भारत होवो' ही कविता आठवली. तीन टनापेक्षा अधिक वजनाच्या उपग्रहाचं 'इस्त्रो' नं केलेलं यशस्वी प्रक्षेपण ही अवघ्या भारत देशाला गौरवांकित करण्याची घटना ! २.३ टनापेक्षा जास्त वजनाचे उपग्रह अवकाशात सोडण्यासाठी यापुर्वी दुसऱ्या देशांवर अवलंबून राहावं लागायचं आता चार टन वजनाचे उपग्रहसुद्धा अवकाशात सोडता येतील. आता भारत या क्षेत्रात स्वयंपूर्ण झाला आहे. 'जीसॅट १९' या उपग्रहामुळे संपर्क - तंत्रज्ञान क्षेत्रात क्रांती होणार. इंटरनेटचा वेग वाढणार. पाच जुन २०१७ हा तो दिवस. बलशाली राष्ट्र होण्यासाठी भारतानं आणखी एक पाऊल उचललं. याच दिवशी या ऐतिहासिक क्षणांचे साक्षी

होताना, शास्त्रज्ञांच्या अर्थ परिश्रमाचं सार्थक होताना, कानामतनात एकच कविता गुंजत होती, ती म्हणजे 'बलसागर भारत होवो, विश्वात शोभुनि राहो ।।' ११ जुन हा साने गुरुजी अर्थात पांडुरंग सदाशिव साने यांचा स्मृतिदिन .. साने गुरुजींना विनम्र अभिवादन करताना प्रत्येक शास्त्रज्ञ जणू सांगत होता 'गुरुजी ! बलसागर भारताचं तुम्ही पाहिलेलं स्वप्न पुर्ण करण्यासाठी आम्ही कटिबद्ध आहोत' खरं म्हणजे फक्त शास्त्रज्ञांनीच बलशाली भारताचं स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी कटिबद्ध झालं पाहिजे, हाती कंकण बांधलं पाहिजे.

हे कंकण करी बांधियले, जनसेवे जीवन दिधले
राष्ट्रार्थ प्राण हे उरले, मी सिद्ध मरायला हो,
बलसागर भारत होवो..

साने गुरुजींनी लिहिलेलं हे स्फूर्तिगीत पिढ्यान् पिढ्या स्फूर्ती देत राहणार. साने गुरुजींच्या वाङ्मयावर अतोनात प्रेम करणारे पु.ल.देशपांडे यांचा स्मृति दिन १२ जुन आणि साने गुरुजींच्या 'श्यामची आई' या कादंबरीवर चित्रपट निर्मिती करणारे आचार्य अत्रे यांचा स्मृतिदिन १३ जून ! हा केवळ योगायोग नाही का ? दिव्यानं दिवा लावावा तशा या पावन स्मृतींच्या ज्योती आता या क्षणी मनात उजळू लागलेल्या आहेत. साने गुरुजी, पु.ल.देशपांडे आणि आचार्य प्र.के.अत्रे महाराष्ट्राची लाडकी व्यक्तिमत्त्वं ज्यांच्या नुसत्या नागोच्चरानंही मराठी मनं पुलकित होतात. मला आठवतयं साने गुरुजी पु.ल.देशपांडे जन्मशताब्दीनिमित्त साने गुरुजींच्या पुतळ्याचं अनावरण करण्याची 'पुलं' अमळनेरला आले होते. महाराष्ट्राचं लाडक व्यक्तिमत्व असलेल्या 'पुलं' ना पाहण्यासाठी आणि ऐकण्यासाठी प्रचंड जनसमुदाय जमलेला ... 'जे जे मंगल, उदात्त, पवित्र ते स्वीकारा असं सांगणाऱ्या साने गुरुजींच्या स्मृती जागवणारं ते निमित्त होतं. अक्षरशः कानात प्राण आणून प्रत्येक जण ऐकत होता 'पुलंच' भाषण ... भारलेल्या आणि भारावलेल्या स्थितीत.. 'पुलंचे' शब्द काळजावर कोरल्यासारखे झाले. 'पुलं' म्हणाले काही लोकांना साने गुरुजींचं वाङ्मय रडकं वाटतं. पण ते रडकं नाही, तर त्यांच वाङ्मय वाचून डोळ्यांत जे अश्रू येतात, ते अश्रू नाहीत तर तीर्थ आहे. शरीराला स्नान

घालतं ते पाणी, पण मनाला स्नान घालतं ते तीर्थ ! आणि त्या तीर्थाची प्रचिती साने गुरुजींच्या वाङ्मयातून येते !' 'पुलं' चे ते शब्द आजही आठवते, तरी डोळ्यांत अश्रू उभे राहतात. साने गुरुजींची कविता आठवते.

नको माझे अश्रू, कधी नेऊ देवा
हाचि थोर ठेवा, माझा एक ।
बाकी सारे नेई, धन, सुख, मान
परी हे लोचन, राखी ओले ।।

साने गुरुजींचं वाङ्मय वाचलं नाही, असं मराठी घर कुठे सापडणार नाही. साने गुरुजींचं साहित्य, त्यांची कविता, त्याचं गाणं माहिती नाही. असा मराठी माणूस सापडणार नाही. किंबहुना प्रत्येक मराठी माणसाचं वैभव म्हणजे साने गुरुजी, 'पुलं' आणि आचार्य अत्रे याचं साहित्य अस वाटत..

इवलासा अश्रू, परी त्याच्या पोटी
कोट्यवधी गोष्टी, साठलेल्या
इवलासा अश्रू, परी बोले किती देवी
सरस्वती, तेथे मूक !

हे अश्रुचं मोल साने गुरुजींनी आपल्या साहित्यातूनच नाही, तर अवघ्या जीवनभर जपलं. दीनदलितांसाठी कळवळा, मुलाफुलांप्रती लळा म्हणजे साने गुरुजी ! 'वारा वदे कानामध्ये, हस रे माझ्या मुला' असं सांगणारी, मुलांमध्ये रमणारी त्याची कविता प्रभुशी नातं जोडू पाहणारी होती.. 'करि रंजन जो मुलांचे, जडले नाते प्रभुशी तयाचे', असा ठाम विश्वास साने गुरुजींना होता. मुलांविषयी प्रेम, तसेच देशप्रेमही उत्कट ते प्रकट करणायसाठी लेखणी आणि कृती सदैव सज्य !

वैभवी देश चढवीन, सर्वस्व त्यास अर्पिन
तिमिर घोरं संहारीत, या बंधु सहाय्याला हो ।
बलसागर भारत होवो..
विश्वात शोभुनि राहो.

गायखे आरती ज्ञानदेव

एफ.वाय.बी.कॉम.

भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे !

बलसागर भारत होवो.

एके काळी भारताला अंतराळ तंत्रज्ञान देण्यास नकार देणाऱ्या तंत्रज्ञान देशांना आपल्या सामर्थ्याचं दर्शन घडवलं. 'इस्त्रो' अर्थात भारतीय अंतराळ संशोधन संस्थेनं. 'इस्त्रो'च्या या कामगिरीबद्दल विविध माध्यमातून सुवार्ता वाचताना, ऐकताना आणि पाहताना साने गुरुजींची बलसागर भारत होवो ही कविता आठवली. तीन टनापेक्षा अधिक वजनाच्या उपग्रहाचे 'इस्त्रो' नं. केलेलं यशस्वी प्रक्षेपण ही अवघ्या भारत देशाला गौरवांकित करणारी घटना ! २.३ टनापेक्षा जास्त वजनाचे उपग्रह अवकाशात सोडण्यासाठी यापूर्वी दुसऱ्या देशांवर अवलंबून राहावं लागायचं. आता चार टन वजनाचे उपग्रहसुद्धा अवकाशात सोडता येतील. आता भारत या क्षेत्रात स्वयंपूर्ण झाला आहे. 'जीसेंट १९' या उपग्रहामुळे संपर्क - तंत्रज्ञान क्षेत्रात क्रांती होणार. इंटरनेटचा वेग वाढणारं... पाच जून २०१७ हा तो दिवस ... बलशाली राष्ट्र होण्यासाठी भारतानं आणखी एक पाऊल उचललं. याच दिवशी या ऐतिहासिक क्षणांचे साक्षी होताना. शास्त्रज्ञांच्या अथक परिश्रमाचं सार्थक होताना कानामनात एकच कविता गुंजत होती. ती म्हणजे 'बलसागर भारत होवो, विश्वात शोभुनि राहो ॥'

११ जून हा साने गुरुजी अर्थात पांडुरंग सदाशिव साने यांचा स्मृतिदिन ... साने गुरुजींना विनम्र अभिवादन करताना प्रत्येक शास्त्रज्ञ जणू सांगत होता 'गुरुजी ! बलसागर भारताचं तुम्ही पाहिलेलं स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी आम्ही कटिबद्ध आहोत. खरं म्हणजे फक्त शास्त्रज्ञांनीच नाही, तर प्रत्येक भारतीय नागरिकानं बलशाली भारताचं स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी कटिबद्ध झालं पाहिजे, हाती कंकण बाधलं पाहिजे.

हे कंकण करी बांधियले, जनसेवे जीवन दिधले
राष्ट्रार्थ प्राण हे उरले, मी सिद्ध मरायला हो,
बलसागर भारत होवो.

झंडा उंचा रहे हमारा

भारताचा राष्ट्रीय ध्वज हा भगवा, पांढरा आणि हिरवा असा क्षैतिज आयताकृती तिरंगा आहे. त्याचबरोबर अशोकचक्र

त्याच्या मध्यभागी आहे. भारतीय राष्ट्रध्वज २२ जुलै १९४७ रोजी. भारत देशाला स्वातंत्र्य मिळण्याच्या २४ दिवस आधी अंगीकारला गेला. २४ मार्च रोजी इंग्रजांनी लवकरच भारत सोडून जाण्याचा आपला निर्णय जाहीर केला. स्वतंत्र भारताचा ध्वज कसा असावा हे ठरविण्यासाठी तातडीने एक समिती नेमली गेली. त्यात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर प्रभृती होते. त्यांनी ठरवले की काँग्रेसचा ध्वज हाच स्वतंत्र्य भारताचा ध्वज म्हणून घोषित करावा फक्त चरख्याऐवजी अशोकचक्र हे चिन्ह ध्वजाच्या मध्यभागी विराजमान व्हावे. घटन समितीचे २२ जुलैला या ठरावाला मंजूरी दिली आणि १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारताच्या अधिपत्याखालील अधिकृत ध्वज झाले त्यानंतर भारतीय ध्वज म्हणून ध्वज कायम ठेवण्यात आला.

कायद्याने हा ध्वज खादीपासून बनवावा आणि खास प्रकारचे हात सूत कापडाचा किंवा रेशीमचा असावा यासाठी महात्मा गांधी यांनी लोकप्रिय केलेली खादी वापरली जाते. ध्वज निर्मितची प्रक्रिया या वैशिष्ट्ये भारतीय मानक कार्यालयाद्वारे ठरवली जाते. हा ध्वज तयार करण्याचा अधिकार खादी विकास व ग्रामोद्योग आयोगाकडे आहे. तो अधिकार विभागीय गटांना वाटून दिला जातो. २००९ पर्यंत कर्नाटक खादी ग्रामोद्योग संयुक्त संघ ध्वजाची एकमेव निर्माता होती.

वंदे मातरम्

७ नोव्हेंबर १९०६ साली बंगाल मधील कांतल पाडा गांव येथे बंकिमचंद्र चटर्जी यांनी 'वंदे मातरम्' या गीताची रचना केली. १८८२ मध्ये बंकिमचंद्र चटोपाध्याय यांच्या प्रसिद्ध उपन्यास 'आनंद मठ' मध्ये सामील केले. मूळच्या 'वंदे मातरम्' मध्ये पहिले दोन पद संस्कृत भाषेत होते व उरलेले बांग्लाभाषेत होते. 'वंदे मातरम्' चे इंग्रजीत रुपांतर सर्वात अगोदर अरविंद घोष यांनी केले काँग्रेस कार्यकारिणीच्या डिसेंबर १९०५ च्या बैठकित या गीताला राष्ट्रगीताचा दर्जा देण्यात आला.

वंग बंग आंदोलनाच्या वेळी या गीताला राष्ट्रीय नारा बनवण्यात आला. १९०६ मध्ये हे गीत देवनागरीत सादर केले गेले. काँग्रेसच्या कलकत्ता अधिवेशनात गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर यांनी याचे संशोधित रूप सादर केले. १९२३ च्या काँग्रेस

अधिवेशनात वंदे मातरम् या गीताला विरोध होऊ लागला.

पंडित नेहरु, मौलाना अब्दुल आजाद, सुभाषचंद्र बोस आणि आचार्य नरेंद्र देव यांच्या समितीने २८ ऑक्टोबर १९३७ काँग्रेसच्या कलकत्ता अधिवेशनात आपला रिपोर्ट सादर केला. त्यात 'वंदे मातरम्' या गीताला सक्तीतुन मुक्त करण्यात आले. या समितीचे मार्गदर्शन रवींद्रनाथ टागोर यांनी केले. १४ ऑगस्ट १९४७ ची रात्री संविधान सभेत वंदे मातरमचा समारोप करुन 'जन गण मनं' हे गीत ग्राह्य धरले.

१९५० मध्ये 'वंदे मातरम्' या गीताच्या पहिल्या कडव्याला भारतीय संविधानानुसार भारताचे राष्ट्रीय गीत वंदे मातरम् हा दर्जा मिळालेला आहे.

तुजविण ते मरण

'दिव्यत्वाची जेथ प्रचिती तेथे कर माझे जुळती' स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावकरांच्या तेजः पुंज व देशभक्त अशा व्यक्तिमत्त्वाचा आपल्यावर अतिशय मोठा प्रभाव पडतो. त्यांचा असीम त्याग, अंदाजानाच्या तुरुंगात भोगलेल्या हालअपेष्टा, त्यातूनही जिवंत ठेवलेली काव्यप्रतिभा आणि देशभक्तीची ठिणगी, निर्भीडपणा, अत्यंत कठीण परिस्थितीतही न ढळणारा मनाचा समतोल, जबरदस्त इच्छाशक्ती आणि स्वाभिमान, अजोड आशावाद, हजरजबाबीपणा, असामान्य बुद्धिसामर्थ्य, भाषाप्रभुत्व आणि सर्वांत महत्त्वाचा त्यांचा द्रष्टेपणा ! त्यांच्यातला एक जरीगुण आपल्यामध्ये उतरविण्याचा प्रयत्न केला, तरी खूप काही मिळविल्यासारखे होईल.

'तुजसाठी मरण ते जनन, तुजविण जनन ते मरण' अशा सावकरांच्या आदर्शांवरून चालायचे म्हटले ; तर इतर सर्वजण भ्रष्टाचाराच्या चिखलात माखले असूनही वरवर सत्वशीलतेचा बुरखा पांघरून स्वार्थ साधून घेत असतील ; तर आपणच का स्वार्थत्याग करायचा असा प्रश्न पडल्यावाचून राहत नाही. कोणत्याही मार्गाने पैसा मिळवून त्या जोरावर काही जण जगाला नाचवत असता, आपण का ध्येयवाद जोपासून कमी पैशांत सुख मानायचे ? देशद्रोही अनेक नेते समाजात उजळ माथ्याने वावरत असतील ; तर आम्हीच का देशप्रेम दाखवावे, त्याने काय साध्य होईल ?

स्वातंत्र्यपूर्व काळ आणि आताच्या काळात सर्वच क्षेत्रांमध्ये मूल्यांचे संदर्भच बदलले आहेत. तरीही सुशिक्षित तरुण पिढीला ध्येयवादी जीवन जगायला आवडेल त्यासाठी ही पिढी मनापासून धडपडही करते ; पण आजची पोखरलेली समाज व्यवस्था आणि राजकारण पाहून खंत वाटते आणि नक्की कोणत्या मार्गाने जायचे. याबाबत द्विधा मनस्थिती होते.

भारत मातेचा अमृतमहोत्सव

स्वातंत्र्याच्या ७५ वर्षांचा हा उत्सव, स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवाचे आयोजन अशाप्रकारे केले पाहिजे की स्वातंत्र्य लढ्याची भावना, त्यामागील त्याग हे सगळे अनुभवता आले पाहिजे. ज्यात देशातील हुतात्म्यांना श्रद्धांजली देखील वाहिली जाईल आणि त्यांच्या स्वप्नांमधील भारत घडविण्याचा संकल्पही असावा. ज्यामध्ये सनातन भारतच्या वैभवाची झलक देखील असावी. आणि आधुनिक भारताची चमक देखील असावी. ज्यामध्ये अध्यात्म्याचा प्रकाश देखील असेल आणि आपल्या शास्त्रज्ञांची प्रतिभा आणि सामर्थ्य देखील दिसून येईल. हा कार्यक्रम, ७५ वर्षातील आपली कामगिरी संपूर्ण जगासमोर सादर करण्याची आणि पुढील २५ वर्षांसाठी एक आराखडा. एक संकल्प घ्यायची संधी देखील प्रदान करेल. कारण २०४७ मध्ये जेव्हा देश स्वातंत्र्याचे शतक साजरे करेल, तेव्हा आपण कुठे असू, जगात आपले स्थान काय असेल, आपण भारताला कुठवर घेऊन जाऊ आणि स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे आणि स्वातंत्र्य लढा आपल्याला प्रेरणा देईल. एक मंचाची स्थापना केली जाईल आणि या मंचाच्या आधारे स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे भारताच्या स्वातंत्र्याच्या शताब्दीसाठी. त्या दिशेने पुढे जाण्यासाठी आमच्यासाठी दिशादर्शक प्रेरणादायक आणि प्रयत्नांची भावना जागृत करणारा असावा.

आपल्या येथे असे म्हटले जाते की, 'उत्सवेन बिना यस्मात् स्थापनम् निष्फलम् भवेत्' अर्थात कोणताही प्रयत्न. कोणताही संकल्प हा उत्सवाशिवाय यशस्वी होत नाही. जेव्हा एखादा संकल्प उतसवाचे रूप धारण करतो तेव्हा त्यात लाखो कोटी लोकांचे संकल्प जोडले जातात. लाखो कोट्यावधी लोकांची उर्जा त्यात जोडली जाते. याच भावनेने आपल्याला

१३० कोटी देशवासीयांना सोबत घेऊन हा स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव. स्वातंत्र्याच्या ७५ वर्षांचा हा उत्सव साजरा करायचा आहे.

स्वातंत्र्यपूर्व काळातील भारत देश

भारताचा स्वातंत्र्यलढा ही भारतातील ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनी आणि नंतर युनायटेड किंग्डमचे आधिपत्य घालवून स्वतंत्र्य स्थानिक सरकार बनवण्यासाठीची चळवळ होती. ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनीने व्यापाराच्या निमित्ताने भारताला आपला वसाहतवाद रुजविला इ.स. १७५७ ते इ.स. १८५७ असा हा प्रदीर्घ काळ होता. त्यानंतर भारतावर व्यापारी अमल प्रस्थापित केल्यानंतर ब्रिटिश साम्राज्याचे वर्चस्व भारताच्या उपखंडात प्रस्थापित झाले. इ.स. १८५७ च्या स्वातंत्र्य समरानंतर पुन्हा इ.स. १९४७ सालापर्यंत भारतीय नागरिकांनी देशावरील ब्रिटिशांचे वर्चस्व झुगारून देण्यासाठी ९० वर्षे संघर्ष केलेला आहे.

जगातील सर्व वसाहतवादी सत्तांच्या विरोधातही भारतीय क्रांतिकारी लढले आहेत. या सर्वांच्या संघर्षातून आणि बलिदानातून १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी अंतिमतः भारताला स्वातंत्र्य मिळाले.

इ.स. १९४२ साली तत्कालीन नॅशनल काँग्रेस पक्षाच्या नेत्यांनी ब्रिटिशांकडे भारताच्या स्वातंत्र्याची जोरदार मागणी करायला सुरुवात केली. छोडो भारत असे या आंदोलनाचे नाव होते. यामध्ये संपूर्ण भारतातून मोठ्या प्रमाणावर उत्स्फूर्तपणे लोकांनी सहभाग नोंदविला. भारतीयांचा संघर्ष ब्रिटिश सत्ता दडपून शकली नाही. आणि क्रांतीकारकांच्या बलिदानातून भारताला स्वातंत्र्य मिळण्याची चिन्हे दिसू लागली. गव्हर्नर मार्कंटबॅटन यांनी जून १९४७ मध्ये भारत आणि पाकिस्तान अशी भारताची फाळणी नाही केली.

१५ ऑगस्ट १९४७ ला भारताला स्वातंत्र्य आणि सार्वभौमत्व मिळाले.

स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारत देश

वसाहतवादाच्या जोखडाखाली भरडून निघालेल्या नव्याने स्वतंत्र्य झालेल्या अखंडित भारतासमोर अनेक आव्हाने

केली.

नव्याने स्वतंत्र झालेल्या अखंडित निभारतासमोर अनेक आव्हाने होती. भारतीय संस्थानांच्या विलीनीकरणाचा प्रश्न, फाळणीतून निर्मित हिंसाचार व निर्वासितांच्या समस्या नवजात राष्ट्राची सुरक्षा, कायदा व सुव्यवस्था, कमालीचे आर्थिक मागासलेपण, गरिबी, बेरोजगारी, निरक्षरता, सामाजिक मागासलेपणा, विज्ञान - तंत्रज्ञानाच्या अभाव, शैक्षणिक व आरोग्यविषयक सुविधांचा अभाव, कृषी क्षेत्राच्या समस्या अशी अनेक आव्हाने होती. या सर्व आव्हानांचा सामना करण्यासाठी सर्व समस्यांच्या सोडवणुकीसाठी आवश्यक राजकीय व्यवस्था. सामाजिक वीण व आर्थिक धोरण आणि विचार प्रदान करू शकणाऱ्या संविधानाची निर्मिती हेही एक आव्हान होते.

या सर्व आव्हानांचा, समस्यांचा संदर्भ व त्यांची पार्श्वभूमी लक्षात घेता भारताची स्वातंत्र्योत्तर वाटचाल ही राष्ट्राचे दृढीकरण करणारी तर ठरतेच. पण त्याही पुढे जाऊन भारताला जगातील सातव्या मोठ्या अर्थव्यवस्थेमध्ये रुपांतरित करणारा रोमांचक प्रवास ठरते. अर्थात हा प्रवास यशापशांनी युक्त आहे. यात शंका नाही. केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या परीक्षेच्या दृष्टीने या प्रवासाचा आढावा घेऊया.

भारतीय संस्थानिकांचे विलिनीकरण, फाळणी, भारतीय संविधानाची निर्मिती व महत्त्वाची वैशिष्ट्ये याबरोबरच नेहरू युगातील अनेक घटकांचा अभ्यास आवश्यक आहे. नियोजन आयोग व पहिल्या तीन पंचवार्षिक योजना. औद्योगिक धोरण, कृषी धोरण, भू-सुधारणा, विज्ञानविषयक धोरण या घटकांचा यात अंतर्भाव होतो. नेहरूंच्या मृत्यूने एका युगाचा अस्त झाला.

भारताची वैज्ञानिक क्षेत्रातील प्रगती

२०१४ सालातील २४ सप्टेंबर हा सोनेरी दिवस भारताच्या इतिहासामध्ये 'मंगल' अक्षरांत कोरला जाईल. याच दिवशी भारतमातेच्या वैज्ञानिकांनी दैदिप्यमान इतिहास घडवून आणला. याच दिवशी भारताचे मंगळयान चंद्राच्या कक्षेत शिरले आणि जगभर जल्लोष केला गेला. युरोपियन देश समूह, अमेरिका, रशिया यांच्या यशस्वी प्रयत्नानंतर मंगळाच्या कक्षेत

प्रवेश करणारा भारत हा पहिला देश ठरला आहे. अन्य देशांना पहिल्याच प्रयत्नात हे यश प्राप्त झाले नाही. तमाम भारतीयांनी मिठाई वाटून फटाके वाजवून आणि ढोलताशांच्या गजरात एखाद्या सणाप्रमाणे ही ऐतिहासिक विजयाची घटना साजरी केली.

भारताचे वैज्ञानिक क्षेत्रातले यश एकाएकी एका दिवसात किंवा या एका प्रकल्पात प्राप्त झाले असे नाही याची पायाभरणी भारत स्वतंत्र झाला तेव्हापासूनच झाली आहे. विज्ञाननिष्ठ बलशाही भारत घडवणे हे भारतविधाते जवाहरलाल नेहरू यांचे स्वप्न होते. अनेक जातिधर्म, प्रांत, पंथ, भाषा या भिन्न घटकांनी भारतीय समाज घडलेला आहे. जोडीला पराकोटीचे अज्ञान दारिद्र्य होतेच. या पार्श्वभूमीवर भारताला प्रगतीच्या मार्गावर नेणे हे महाप्रहंद आव्हान होते. पान्दित्नेहारू आणि त्या वेळेचे अन्य भारतीयनेते यांनी हे आव्हान पेलले आणि पराकोटीचे प्रयत्न करून भारताला वैज्ञानिक प्रगती घडवून आणली.

भारताची कृषी क्षेत्रातील प्रगती

भारत कृषी प्रधान देश आहे. कृषीक्षेत्रात आपण आज प्रगती करीत आहोत. या क्षेत्रात कार्यरत होऊन प्रगतीशील होण्याच्या नवनवीनसंधी उपलब्ध होत आहेत. आज आपण या क्षेत्रांशी संबंधित करिअर कसे करता येईल ते जाणून घेणार आहोत. पुष्पोत्पादन म्हणजेच फुलांची शेती. गेल्या काही वर्षात या क्षेत्रात लक्षणीय प्रगती झाली आहे. आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेतही या व्यवसासाने चांगला जम बसविला आहे. विविध फुले आणि शोभेची झाडे यांची शेती करून ते बाजारपेठ तसेच कॉस्मेटिक आणि परफ्युम इंडस्ट्रिला पुरविणे हा या व्यवसायाचा प्रमुख भाग आहे.

या क्षेत्रात येण्यासाठी कृषी विज्ञानात पदवीधर होऊन पदव्युत्तर शिक्षणासाठी फलोरीकल्चर किंवा हॉर्टिकल्चर या विषयांची निवड करू शकता. उद्यान कृषीउद्यान कृषी म्हणजेच हॉर्टिकल्चर थोडक्यात सांगायचे तर बागायतकाम. यामध्ये फलोत्पादन, पुष्पोत्पादन, औषधी वनस्पतींची बागायत केली जाते. या क्षेत्रात झाडे त्यांची सुंदरता उपयोगता त्यांचा वापर

तसेच त्यांचे उत्पादन वाढविणे यावर भर दिला जातो.

तरुण कृषी पदवीधरांमध्ये प्रचंड क्षमता असून त्यांनी आत्मविश्वासाने भविष्यातील कृषी क्षेत्रातील आव्हानांना सामोरे जावे या पुढील काळात जैव तंत्रज्ञान कृषी तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान यांच्या योग्य समन्वय यातून भारतीय शेतीची प्रगती होईल असे प्रतिपादन भारतीय अंतराळ संशोधन संस्थेचे अध्यक्ष ए.एस.किरणकुमार यांनी केले.

भारत माझा देश आहे

‘भारत माझा देश आहे, सारे भारतीय माझे बांधव आहेत. माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे...’

आपण सर्वांनी ही प्रतिज्ञा खुपदा शाळेत ऐकली आहे. एका गोष्टीचा विचार केला ते या प्रतीयेमध्ये ‘भारत माझा देश आहे’ अस म्हटलं आहे. आपला देश आहे अस नाही इथे .. कारण आपण एखादी वस्तू आपली आहे असा जेव्हा विचार करतो त्यापेक्षा वस्तू माझी आहे असा विचार करतो त्यापेक्षा वस्तू माझी आहे असा विचार केल्यावर त्या वस्तूची जास्त काळजी घेतो. म्हणून भारत हा माझा देश आहे. आणि माझ्या देशाची काळजी मलाच घ्यावी लागेल असा विचार प्रत्येकाच्या मनात भिडायला हवाय. तरच आपल्या देशाची प्रगती सर्वोत्तम होईल आणि देशाचा विकास साधायला असेल तरीही सर्वांनी आपल्या देशाविषयी असेच प्रेम दाखवून भारत माझा देश आहे. हि जाणीव मनात रुजवून ठेवायला हवी.

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आपला भारत देश स्वतंत्र झाला. आज देशाला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे उलटून गेली. परंतु अजून आपल्याला गरिबी, बेरोजगारी, व्यसनाधीनता यांसारख्या अनेक बाबतीत आपल्याला स्वतंत्र नाही मिळाले. गरिबी, बेरोजगारी, व्यसनधीनता, अंधश्रद्धा यातून बाहेर पडून आपण म्हणू कि आम्ही स्वतंत्र झालो. यासाठी सर्वांना मिळून अथक परिश्रम करावे लागेल. भारत माझा देश आहे अस आपण म्हणत असू तर अस माझा घर मी स्वच्छ ठेवतो तसा मला माझा देशही स्वच्छ ठेवायला हवाय. तरच ‘भारत माझा देश आहे’ असं म्हणण्याचा मला अधिकार असेल.

प्रजासत्ताक भारताची वैज्ञानिक भरारी

२०१४ सालातील २४ सप्टेंबर हा सोनेरी दिवस भारताच्या इतिहासामध्ये 'मंगल' अक्षरांत कोरला जाईल. याच दिवशी भारतमातेच्या वैज्ञानिकांनी दैदिप्यमान इतिहास घडवून आणला. याच दिवशी भारताचे मंगळयान चंद्राच्या कक्षेत प्रवेश करणारा भारत हा चौथा देश ठरला. हा विजय एका गोष्टीमुळे अधिक सुवर्णमय झाला ती गोष्ट म्हणजे भारताच्या शास्त्रज्ञांनी पहिल्यांच प्रयत्नात हे यश मिळवले. म्हणून पहिल्याच प्रयत्नात मंगळाच्या कक्षेत प्रवेश करणारा भारत हा चौथा देश ठरला. हा इविजय एका गोष्टीमुळे अधिक सुवर्णमय झाला ती गोष्ट म्हणजे भारताच्या शास्त्रज्ञांनी पहिल्याच प्रयत्नात हे यश मिळवले. म्हणून पहिल्याच प्रयत्नात मंगळाच्या कक्षेत यशस्वी प्रवेश करणारा भारत हा पहिला देश ठरला आहे. अन्य देशांना पहिल्याच प्रयत्नात हे यश प्राप्त झाले नाही. तमाम भारतीयांनी मिठाई वाटून, फटके वजवून आणि ढोलताशांच्या गजरात एखाद्या सणाप्रमाणे ही ऐतिहासिक विजयाची घटना साजरी केली. भारतचे हे वैज्ञानिक क्षेत्रातले यश एकाएकी, एका

दिवसात किंवा या एका प्रकल्पात प्राप्त झाले असे नाही. याची पायाभरणी भारत स्वतंत्र झाला तेव्हापासूनच झाली आहे. विज्ञाननिष्ठ बलशाही भारत घडवणे हे विज्ञाननिष्ठ बलशाही भारत घडवणे हे भारतविधाते जवाहरलाल नेहरू यांचे स्वप्न होते. अनेक जातिधर्म, प्रांत, पंथ, भाषा या भिन्न घटकांनी भारतीय समाज घडवलेला आहे. जोडीला पराकोटीचे अज्ञान दारिद्र्य होतेच. या पार्श्वभूमीवर भारताला प्रगतीच्या मार्गावर नेणे हे महाप्रहंद आव्हान होते पान्दिनेहारु आणि त्या वेळेचे अन्य भारतीय नेते यांनी हे आव्हान पेलले आणि पराकोटीचे प्रयत्न करून भारताला वैज्ञानिक प्रगती घडवून आणली.

आंधळे पुनम संजय

एफ.वाय.बी.ए.

अहमदनगर प्रगतशील जिल्हा

सहकारातून ग्रामोद्धार आणि संताची भूमी म्हणून ओळखला जाणारा अहमदनगर जिल्हा !!!

शब्दातील एकाही अक्षरावर काना मात्रा वेलांटी उकार काहीही नसलेला हा अनोखा जिल्हा.

अहमदनगर जिल्ह्याची भौगोलिक माहिती :-

पश्चिम महाराष्ट्राच्या मध्यभागी बसलेला हा जिल्हा क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने महाराष्ट्रात प्रथम क्रमांकावर आहे. या जिल्ह्याचे एकूण भौगोलिक क्षेत्रफळ सुमारे १७०४८ चौ.कि.मी. इतके आहे. या जिल्ह्यात एकूण १४ तालुके असून अहमदनगर जिल्ह्यातील लोकसंख्या सुमारे ४५ लाख इतकी आहे. अहमदनगर जिल्ह्याचे हवामान साधारण उष्ण व कोरडे आहे. सह्याद्रीतील सर्वात उंच शिखर कळसूबाई हे अहमदनगर जिल्ह्यातच आहे. याशिवाय हरिश्चंद्रगड, रतनगड, कुलंगगड काही महत्वाची शिखरे आहेत.

अहमदनगर जिल्ह्यातील नद्या :-

अहमदनगर जिल्ह्यातून प्रवरा नदी, मुळा नदी, गोदावरी नदी, सीना नदी आणि ढोरा नदी वाहतात.

प्रवरा नदी ही गोदावरी नदीची उपनदी आहे.

अहमदनगर जिल्ह्याचा इतिहास :-

१५ शतकाच्या शेवटी इ.स. १४८६ मध्ये तत्कालीन बहामनी राज्याचे पाच तुकडे झाले. त्यामधून फुटून निघालेल्या मलिक अहमदशहा बहिरी या निजामशहाने मे १४९० मध्ये सीना नदीकाठी शहर वसवण्यास सुरुवात केली. याच्या नावावरूनच या शहराला अहमदनगर असे नाव पडले. इ.स. १४९४ मध्ये शहर रचना पूर्ण होऊन अहमदनगर निजामशहाची राजधानी बनले. १८२२ मध्ये ब्रिटिशांनी अहमदनगर जिल्ह्याची स्थापना केली.

शेती :-

कृषी व शैक्षणिकदृष्ट्या नगर जिल्ह्याचे सर्वात महत्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे राहुरी येथे स्थापन झालेले महाराष्ट्रातील पहिले कृषी विद्यापीठ म्हणजेच महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ होय. या ठिकाणी कृषीविषयक विविध अभ्यासक्रम शिकवले जातात तसेच अनेक पिकांबाबत संशोधन केले जाते. याविद्यापीठाने संशोधन करून वापरात आणलेल्या पिकांच्या जाती राज्यातील शेतकऱ्यांमध्ये लोकप्रिय आहेत.

पर्यटन स्थळे :-

अहमदनगर जिल्ह्यात अनेक प्रेक्षणीय स्थळे आहेत. त्यामध्ये भंडारदरा धरण, निळवंडे धरण, मुळा धरण, रतनगड किल्ला, हरिश्चंद्रगड, भुईकोट किल्ला, रेहकुरी काळवीट

अभयारण्य, चांदबिबी महाल, फरिया बाग पॅलेस, आर्मड कॉर्प सेंटर हे इतर काही प्रेक्षणीय स्थळे आहेत.

उद्योग क्षेत्रात अहमदनगर जिल्हा प्रगती पथावर आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या निम्म्याहून अधिक साखरेचे उत्पादन एकट्या नगर जिल्ह्यात केले जाते. महाराष्ट्रातील पहिले कृषी विद्यापीठ राहुरी येथे स्थापन झाले असून कृषी अध्यापन व संशोधन क्षेत्रात उल्लेखनीय योगदान आहे.

फापाळे प्रियंका पोपट

टी.वाय.बी.एस्सी.

विविधतेत एकता

विविधतेतील एकता ही संकल्पना आहे. जी काही मतभेद असलेल्या व्यक्तींमधील एकता दर्शवते. ही संकल्पना संस्कृती, भाषा, विचारधारा, धर्म, पंथ, वर्ग, वांशिक इत्यादींवर आधारित असू शकतात.

लोकांमध्ये असलेली एकता ही त्या समाजाचा आणि देशाच्या विकासची गुरुकिल्ली आहे. जर समाज एकत्र असेल तर अशा राष्ट्राला कोणत्याही शत्रुपासून धोका नसतो. आपला देशसुद्धा विविधतेमध्ये एकता कशी असावी याचे एक चांगले उदाहरण आहे. शिवाय, ही संकल्पना अनादी काळापासून अस्तित्वात आहे. जगभरातील लोकांनी हे प्रशंसनीय वर्तन सातत्याने दाखवले आहे. या संकल्पनेमुळे आपल्या देशातील मानवतेचा नैतिक नक्कीच झाला आहे.

प्रथम, विविधतेतील एकतेचा शोध म्हणजे विविध प्रकारच्या व्यक्तींमधील परस्परसंवादाचा संदर्भ. या व्यक्तींमध्ये काही मतभेद असू शकतात. हे कामाच्या ठिकाणी, शाळांमध्ये, सार्वजनिक ठिकाणी इ. विशेषतः विविध प्रकारच्या लोकांसोबत काम केल्याने आपल्यामधील मतभेद कमी होऊन एकता निर्माण होण्याची संधी मिळते. तसेच या संवादांमुळे लोकांमध्ये

सहिष्णूता निर्माण होईल. त्यामुळे लोक इतरांच्या मताचा आदर करतील.

विविधतेतील एकात संघकार्याचा दर्जा नक्कीच वाढवते. हे लोकांमधील विश्वास आणि बंध निर्माण झाल्यामुळे आहे. त्यामुळे समन्वय आणि सहकार्य अतिशय कार्यक्षम आहे. परिणामी, कोणतेही काम लवकर पूर्ण होण्याचे प्रमाण वाढते.

भारत हे विविधतेतील एकतेचे ज्वलंत उदाहरण आहे. भारतात विविध धर्म, संस्कृती, जाती, पंथ इ. लोक एकत्र राहतात. या व्यतिरिक्त ते, शतकानुशतके एकत्र राहतात. यातून भारतीय लोकांची तीव्र सहिष्णूता आणि एकता नक्कीच दिसून येते. म्हणून भारत हा विविधतेत एकता दाखवणारा देश आहे.

वांशिकता, संस्कृती, भाषा आणि अगदी भौगोलिक वैशिष्ट्यांमध्ये अनेक फरक असलेला हा विशाल देश आहे. जगातील अनेक देशांमध्ये प्रमुख भौगोलिक वैशिष्ट्ये आंतरराष्ट्रीय सीमांचे विभाजन करतात. उदा. नेपाळ आणि चीन हिमालयापासून वेगळे झाले. स्वतंत्र भारत हे अनेक अडचणी आणि अडथळांविरुद्ध एकसंघ राष्ट्र आहे. भारताच्या एकात्मतेची कल्पना सर्व ऐतिहासिक आणि सामाजिक

सांस्कृतिक वास्तवात तसेच सांस्कृतिक वारशात अंतर्भूत आहे. भारत एक धर्मनिरपेक्ष राज्य आहे. विविध प्रदेश, धर्म, संस्कृती आणि भाषांमधील लोकांना हमी देणारे संविधान आहे.

भारतात हिंदू, बौद्ध, जैन, शीख, इस्लाम आणि ख्रिश्चन अशा विविध धर्मांचे अनुयायी आहेत. त्यामुळे केवळ धार्मिक, वांशिक रचना आणि भाषिक फरकांच्या बाबतीत नाही तर राहणीमान, व्यवसाय, जमिनीच्या पद्धती, जीवनशैली, वारसा आणि वारसा कायद्यांमध्येही विविधता आहे. जन्म, मृत्यु, विवाह आणि विविध कार्ये यांच्याशी संबंधित प्रथा आणि संस्कार देखील वेगवेगळे आहेत.

शेवटी, विविधतेतील एकता हा नैतिकतेचा अविभाज्य भाग आहे. मानवी समाजाच्या भविष्यातील प्रगतीसाठी ही संकल्पना निश्चित आवश्यक आहे. लोकांनी या संकल्पनेवर विश्वास ठेवून जातीवाद, भेदभाव, अत्याचार या भावना बाजूला ठेवल्या पाहिजेत. विविधतेत एकता नसेल तर मानवता नक्कीच नष्ट होईल.

ठाणगे निकिता अनिल

एस.वाय.बी.एस्सी.

भारतातील शैक्षणिक क्षेत्रातील प्रगती

भारतीय शिक्षणाच्या विकास प्रामुख्याने स्वातंत्र्योत्तर काळात अतिशय वेगाने झाला. स्वातंत्र्योत्तर काळात उच्च आणि सर्वसाधारण शिक्षणातही प्रचंड वाढ झाली. स्वातंत्र्योत्तरकाळात भारतीय शिक्षण विकासाच्या कशा पद्धतीने झाला. खालील काही मुद्यांवरून स्पष्ट होते.

सामान्य शिक्षणाचा विस्तार योजनांच्या कालावधीत सामान्य शिक्षणाचा विस्तार झाला. १९५१ मध्ये साक्षरतेची टक्केवारी १९३ होती ती २००१ मध्ये ६५४ इतकी झाली. १९९१ मध्ये ६ ते ११ वयोगटातील मुलांचे शाळेत दाखल होण्याचे प्रमाण ४३% होते. २००१ मध्ये १००% झाले. प्राथमिक शिक्षण हे मुक्त आणि सक्तीचे होते. १९९५ पासून गळतीचे प्रमाण थांबण्यासाठी मध्यान्ह्य भोजनाची सुरुवात करण्यात आली प्राथमिक शाळांची संख्या तिपटीने वाढून २.१० लाख (१९५०-५१) ची लाख इतकी झाली.

तंत्रज्ञानाचा विषय सामान्य शिक्षणाखेरीज तंत्रशिक्षण हे मानवाच्या जीवनामध्ये महत्त्वची भूमिका बजावते. सरकारने या दृष्टीकोनातून औद्योगिक प्रशिक्षण दंत महाविद्यालयाचे तसेच व्यवस्थापन संस्थांची स्थापना केली.

यामध्ये भारतीय तंत्रशिक्षण संस्था (I.T.I) राष्ट्रीय तंत्रशिक्षण संस्था एन.आय.टी. भारतीय व्यवस्थापन संस्था

वैद्यकीय कृषी शिक्षण याचा समावेश आहे. भारतीय तंत्रशिक्षणाचा संस्था आय.आय.टीमध्ये अभियांत्रिकीकरण आणि तंत्रशिक्षणातील शिक्षण व संशोधन आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे होण्यासाठी मुंबई, दिल्ली, कानपूर, चेन्नई आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे खरगपूर, रुरुकी आणि गुवाहाटी या सात ठिकाणी आय.आय.टी.ची स्थापना केली पदवी पदव्युत्तर देण्यात येते.

स्त्री-शिक्षण- भारतामध्ये स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण अत्यंत नगण्य होते. २००१ च्या जनगणनेप्रमाणे स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण ५२ टक्के व पुरुष साक्षरतेचे प्रमाण ७५.८ टक्के इतके होते.

व्यावसायिक शिक्षण - १९८६ च्या राष्ट्रीय शिक्षण धोरणामुळे शाळांच्या व्यावसायिकीकरणाने भर देण्यात आला.

उच्चशिक्षणातील वाढ - १५५१ मध्ये भारतामध्ये फक्त २७ विद्यपीठे होते त्या वाढ होऊन पर्यंत २५४ इतके आले.

विज्ञान शिक्षणातील प्रगती इ.स. १९८८ मध्ये विज्ञान शिक्षणात सुधारणा होण्यासाठी एक योजना सुरु केली गेली. या शिक्षण योजनांतर्गत विज्ञान साहित्य.

जग हे जागतिक खेडे होत असताना समाजाच्या उन्नतीसाठी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर विचार घेऊन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचे आम्ही स्वागत करीत आहोत.

देशात किमान शिक्षणाचा टक्का वाढत असला तरीपण

गुणवत्तेबाबतीत काही प्रमाणात प्रश्नचिन्ह आहे.

गरीब व श्रीमंत शिक्षणातील विषमता ही नविन शैक्षणिक धोरणात विचारत घेतली म्हणून सरकारी आणि खाजगी शाळेमध्ये शिक्षणात समानता आणायची भूमिका प्रामुख्याने मांडण्यात आली आहे. राष्ट्रीय शिक्षण आयोगाची स्थापना करण्याची आणि खासगी शाळांना शैक्षणिक धोरणात करण्यात आलेली आहे. हे धोरण बालवाडी अंगणवाडी पासून ते उच्च शिक्षणामध्ये लागू असणार आहे.

ऑनलाईन शिक्षणासाठी काही स्वायत्त महाविद्यालयानाही ऑनलाईन पदवी अभ्यासक्रम सुरु करण्यात परवानगी देण्याची विद्यपीठ अनुदान आयोगाची योजना तपासून पाहण्याची गरज आहे.

कोरोना काळात नाईलाजाने सुरु झालेले ऑनलाईन शिक्षण सुविधा अभावी सर्वदूर पोहचू शकत नसल्याचा अनुभव

असताना आणि नेच ४०% अभ्यासक्रम ऑनलाईन घ्यावी अशी सूचना केलेली असताना ही नविन योजना करण्यात आली.

तरी त्यामुळे आणखी काही प्रश्न पडतात नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक आणखी काही प्रश्न पडतात नविन शैक्षणिक धोरणाच्या अमलबजावणीत मुद्दा कुमार यांनी मांडला

तसेच नविन नोकरी ही काळाची गरज आहे. हे मान्य परंतु ज्यांच्या उच्च शिक्षण घेता येत नाही. त्यातून सुचना घेऊनच पुढचे पाऊल पडावे. ऑनलाईन शिक्षणासाठी इतकी घाई कशासाठी ? अश्या प्रकारे भारतातील शिक्षणातील प्रगती झाली.

शेवंते आरती संजय

एफ.वाय.बी.एस्सी.

भारताची महासत्तेकडे वाटचाल

भारताचे माजी राष्ट्रपती डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांनी देशाला एक स्वप्न दिले आहे की २०२५ पर्यंत त्यांचा अभ्यास पूर्ण होणार आहे. भारत २०२५ पर्यंत एक महासत्ता कसा होणार ? हे समजण्यासाठी आजपर्यंतचा विकास झाला, हे अभ्यासने देखील तितकेच भारताचा आहे. आपण कृषी, विज्ञान व तंत्रज्ञान, ऊर्जा, औद्योगिक इतर क्षेत्रांचा अभ्यासही अभ्यासला पाहिजे. तसेच संरक्षणता, अवकाश संशोधन, माहिती तंत्रज्ञान, दळणवळण यांचाही स्वतंत्रपणे विचार केला पाहिजे. आपण सर्वांनी जिद्दीने प्रयत्न करून विकसित भारताचे स्वप्न आत्मसात करू शकतो.

संरक्षण क्षेत्रात भारताची सद्यस्थिती चांगली असली तरी संरक्षण सिद्धतेसाठी आणी रोजच्या रोज जगभरात होणाऱ्या संशोधनामुळे सतत तयार रहावे लागते. संरक्षण सिद्धता - सुरक्षितता ही विकासासाठी पूर्वअट आहे. आणि न्यायसंगत विकासातून स्थितर आणि सुरक्षित समाजाची हमी मिळते. कोणत्याही देशाच्या विकासासोबतच त्या देशाचे भूराजकिय

स्थान ही मजबूत होते. हाच नियसम भारताच्या बाबतीतही खरा ठरतो. जोपर्यंत देशाच्या बाह्य सीमा सुरक्षित नसतील किंवा देशांतर्गत शांतता नसेल तोपर्यंत त्या देशाच्या विकासाला पोषक वातावरण निर्माण होऊ शकत नाही.

भारताच्या बाह्य सीमांचा विचार करता एककीकडे पाकिस्तान आहे तर दुसऱिकडे चीन देशात शांततापूर्ण वातावरण रहावे कोणी आपल्या देशावर आक्रमण करू नये. केल्यास ते परतविण्याचे सामर्थ्य आपल्या लष्कराकडे यावे यासाठी आपणास सतत जागरूक रहावे लागते.

भारताच्या संरक्षण दलाचे तीन भाग पडतात. भूदल, नौदल आणि वायूदल.

अमेरिका आणि चीननंतर भारताचे लष्कर हे जगातील तिसऱ्या क्रमांकाचे मोठे लष्कर आहे. भारताच्या सीमांचे रक्षण करणे आपल्या सैन्यदलाचे कर्तव्य आहे. केवळ सीमांचे रक्षण करण्यापुरता अवलंबून न राहता देशात वेळोवेळी उद्भवणाऱ्या नैसर्गिक आपत्तींच्यावेळी जनतेची सुटका करणे. तसेच देशाच्या

अंतर्गत सुरक्षिततेला धोका उद्भविल्यास त्यावेळी स्थानिक प्रशासनाच्या मदतीला धावून जाण्याचे कामदेखील आपल्या जवानांना पार पाडावे लागते.

नौदल- भारतीय नौदल जगातले पाचवे मोठे नौदल आहे. हिंदी महासागराभोवतालचे भारताचे स्थान आणि या भागातील आपली परिणामकरिता यामुळे भारतीय नौदलाने शांतात, स्थैर्य आणि संरक्षणासाठी नावलौकिक मिळवला आहे. वायुदल-भारताचे वायुदल जगातील चौथ्या क्रमांकाचे सर्वात मोठे वायुदल आहे. भारतीय वायुदलाने "गरुड कमांडो फोर्स" या नावाने विशेष कृती दलाची स्थापना केली आहे. संकटसमयी सैन्य पोहचवणे, शोधमोहिम हाती घेऊन संकटात अडकलेल्या नागरिकांची सुटका करणे, त्याचप्रमाणे आपत्ती काळात व्यवस्थापन कार्यात मदत करणे अशी कामे ह्या विशेष दलातुन पार पडली जातात.

देशाच्या सीमाप्रमाणेच देशाच्या अंतर्गत भाात देखील वारंवार हिंसक घटना घडत असतात. यामध्ये नक्षलवाद, दहशतवाद, जातीय दंगली अशा घटनांचा समावेश होतो. देशांतर्गत सुरक्षिततेसाठी प्रत्येक राज्याची पोलिस यंत्रणा असते. त्याचबरोबर केंद्रीय राखीव पोलिस दल, शीघ्र कृती दल, आसाम रायफल्स, राष्ट्रीय सुरक्षा दल, होम गार्ड, दहशतवाद विरोधी पथक, इंडोतिबेट बॉर्डर फोर्स, केंद्रीय औद्योगिक सुरक्षा फोर्स अशा विविध सशस्त्र दलांचे जवान देशात शांतता टिकवून

ठेवण्याचे काम करत असतात.

बिहारच्या गरिब शेतकऱ्यांना जुलमी जामिनदारांपासुन मुक्त करण्यासाठी जन्माला आलेल्या नक्षलवादाच्या चळवळीने आज अर्ध्याहून अधिक देशाला भयग्रस्त करुन सोडले आहे. नक्षलवाद ही आज एक खुप मोठी समस्या देशासमोर उभी आहे. भीती तंत्राचा वापर करुन लोकांचा शासन यंत्रणेवरील विश्वास कमी करणे अथवा धर्म, वंश इत्यादीच्या आधारे लोकांमध्ये आपले आणि परके अशी परस्पर द्वेषाची भावना वाढविणे, यामध्यमातुन दहशतवादाने बळी घेतलेल्यांच्या संख्येच्या बाबतीत भारत २००७ मध्ये चौथ्या तर २००९ मध्ये सहाव्या स्थायी होता.

भारताकडे अण्वस्त्र आहेत मात्र भारताने अण्वस्त्र केवळ संरक्षणासाठी धारण केली असुन आपण त्यांचा पहिले वापर करणार नाही, त्याचप्रमाणे ज्या देशांकडे अण्वस्त्र नाही त्या देशांविरुद्ध अण्वस्त्रांचा वापर करणार नाही असे, भारताचे अधिकृत धोरण आहे. त्यामुळे भारताने कधीही कोणत्या देशावर आक्रमण केलेले नाही, भारताची संरक्षता सिद्धता केवळ 'स्वसंरक्षणार्थ' आहे.

शिंदे पुनम अशोक

टी.वाय.बी.एस्सी.

प्रतिज्ञा..!

'भारत माझा देश आहे, सारे भारतीय माझे बांधव आहेत. माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे ..!'

आपण सर्वांनी ही प्रतिज्ञा खुपदा शाळेत ऐकली आहे. एका गोष्टीचा विचार केला ते या प्रतिज्ञेमध्ये भारत माझा देश आहे अस म्हटलं आहे. आपला देश आहे अस नाही इथे कारण आपण एखादी वस्तू आपली आहे असा जेव्हा विचार करतो त्यापेक्षा वस्तू माझी आहे असा विचार केल्यावर त्या वस्तूची जास्त काळजी घेतो.

म्हणून भारत हा माझा देश आहे आणि माझ्या देशाची काळजी मलाच घ्यावी लागेल असा विचार प्रत्येकाच्या मनात भिडायला हवाय. तरच आपल्या देशाची प्रगती सर्वोत्तम होईल आणि देशाचा विकास साधायचा असेल तरीही सर्वांनी आपल्या देशाविषयी असेच प्रेम दाखवून भारत माझा देश आहे. हि जाणीव मनात रुजवून ठेवायला हवी.

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आपला भारत देश स्वतंत्र झाला. भारत हा विविध समुदायांचा देश असल्यामुळे विविध जाती धर्माचे लोक एकत्र गुण्यागोविंदाने राहत असतात त्यामुळे

विविधता असल्यामुळे विविध सणांचा देश आहे. दिवाळी हा भारताचा सण असून या दिवाळीमध्ये चार दिवसांचा मोठ्या आनंदाने उत्साहाने साजरा केला जातो यामध्ये वसुबारस असेल भाऊबीज धनत्रयोदशी लक्ष्मीपुजन असेल अशा विविधतेने दिवाळी साजरी केली जाते दिवाळी मोठ्या आनंदाने साजरी केल्यामुळे दिवाळीमध्ये असणारे विविध आनंदांचं वातावरण तयार असतं. तसंच वातावरण तयार असतं असतं पण विविध कुटुंब एकत्र आल्यामुळे कुटुंबामधील एकता आपल्याला पाहायलामिळते. होळी हा सण सुद्धा भारतामध्ये संपूर्ण उत्साहात साजरा केला जातो हा सण इंग्रजी महिन्यांमध्ये साजरा केला जातो.

सारे जहाँ से अच्छा हिंदोस्ता हमारा,
हम बुलबुले है इसकी ये गुलिस्ता हमारा,
सारे जहाँ से अच्छा हिंदोस्ता हमारा.

आपण स्वातंत्र्य दिनी शाळेमध्ये लवकर हजर राहतो ध्वजारोहन करण्यासाठी आपला भारत देश स्वतंत्र झाला. १५ ऑगस्ट १९४७ या दिवशीचा आपला आनंद आपण ध्वजारोहन करून साजरा करत असतो. खूप प्रकारची देश भक्तीची गीत ऐकवली जातात त्यात प्रामुख्याने आपल्याला सारे जहाँ से अच्छा हिंदोस्ता हमारा .. प्रसिद्ध शायर मुहम्मद इकबाल यांनी १९०५ साली हे गीत सर्वांच्या ओठांवर गुणगुणत रहावे वाटते दररोज या गितातून सर्वांना चांगला बोध भेटतं असतो. त्याचं अनुकरण सर्वांनी नक्कीच केले पाहिजे सुरुवात स्वतःपासून सुरु केली की, दुसरे करतात की नाही याची वाट पहावी लागतं नाही.

आपल्याला स्वातंत्र्य मिळून कितीतरी दशक झाली आहेत. लोकांची वैचारिक क्षमता आधुनिक तंत्रज्ञ वापरून बदल होत गेला व सर्व ठिकाणी बदलत्या युगात असंख्य व्याधींनी जोर धरला यातून सुटका आजतर नाहीय आपण बदल केल्याशिवाय आज भ्रष्टाचार, आरोग्य, बेरोजगार, व्यसनाधीनता, गरीबी संपणार नाही आपण त्याचे वारसदार झालो आहोत लक्षात घ्या की आपल्याला सर्व सुखं युक्त दोन वेळेसचं जेवण जर पोट भरून खायचं असेल तर कोणताही व्याधी आपल्याला शिवली नाही पाहिजे त्यासाठी प्रयत्न करणे गरजेचं आहे. पोटापूरत जमवणं

खूप महत्वाचं आहे सर्व रोगापासून रोग मुक्ती करायची असेल तर.आज दोन वेळेसचं पोट भरेल एवढं कमवायचे.

खूप महत्वाचं आहे सर्व रोगापासून रोग मुक्ती करायची असेल तर आज दोन वेळेस पोट भरेल एवढं कमवायचे हात खूप अवघडं होऊन बसलंय. जिकडे तिकडे सर्व आपण अस्वस्थ राहू लागतो. आहोत अस्वस्थता बदलली गेली पाहिजे. अवस्वस्थता राहुन आरोग्य धोक्यात आणून आपण कमवलेला सर्व पैसा आरोग्य व्यवस्थित करण्यासाठी खर्च करू त्यात आपण मोठं मोठ्या व्यक्तीचं आदर्श विसरून जाऊ आपण फक्त व्यक्तींना माहिती करू पण त्यांचे आचार विचार यांचा पाया आपण माहिती करून भक्कम रित्या इमारत उभी करू तरचं या २१ व्या शतकात आपल्याला महानतेनं जगता येईल. शिक्षण हे सुद्धा गरिबी आणि श्रीमंती यावर आपण पाहत असतोय दर्जेदार शिक्षण आपल्याला खाजगीत भेटत आहे.

असं वाटतं आहे विचार करा सरकारी आणि खाजगी या दोन तुलना आपणच करतोय खाजगीत भरमसाठ फी भरून शिक्षण घेतो. सरकारी मध्ये एक रुपया पण न भरता शिक्षण दर्जेदार भेटत आहे. आपण फक्त वैचारिकरित्या बदल करुया संपन्न पिढी सक्षम व्यावसायिक अभ्यासक्रम घेऊन एक व्यावसायिक बनून हजारो तरुणांना रोजगार कसा मिळेल याचा आपण विचार करुया आणि रोजगार संपन्न बनवूया. आज पाहतोय व्यसनाचं प्रमाण वाढतं झालेलं आहे पण याचा परिणाम आरोग्य वरती तर होतो पण आपलं कुटुंब आपण परिणाम घडवून आणतो. प्रत्येकाला मानसिक ग्रस्त स्थिती आज आहे. त्यातून बाहेर पडण्यासाठी मन व्यवस्थित करणं आणि एका चांगल्या पर्याप्त स्थिती आपण दूर मार्गदर्शक होण्यासाठी एक पाऊल उचलू.

भारताला कृषीप्रधान देश बोलले जाते. शेती हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा असल्याने सर्व अर्थव्यवस्था बळकट करण्यासाठी शेती ही प्रमुख अग्रेसर आहे. आपल्याला काळ्या आईशी असलेलं नातं अजुनं घट्ट नातं अजुन घट्ट करावं लागेल. आज किती तरी कृषी सखी शेतामध्ये आपलं अस्तित्व दाखवत असल्यामुळे आपण आपली आद्य कर्तव्य विसरून चालणार नाही कृषी सखी शिवाय शेती कसली जात नाही.

रोजगार वाढ तर होतंच आहे पण आज भारत देशातील विविधता पाहण आपण योजना शेतीविषयक तांत्रिक उपलब्ध आपल्याला बांधवर भेटतं आले. फक्त आज आपली मानसिकता बदलून शेतीकडे व्यावसायिकरित्या बदल करणं गरजेचं आहे. तरच आपल्याला शेती परवडेल अन्यथा आपल्याला शेती पिकविमा आधार घ्यावा लागेल. शेतीतून पिक पद्धतीमध्ये बदल केला तर संकरित बी-बियाणे रासायनिक खत असतील तसेच विविध बदल युक्त व रासायनिक तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने औद्योगिक.

तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने आपण शेती करून शेतीमध्ये उत्पादन घेऊन आपण उच्चकोटीचे उत्पादनासाठी एक अग्रेसर राहू शकतो आणि आपल्याला उच्चभू राहणीमानाचे साठी आपण एक शेतकरी शेती व्यावसायिक ती कशा पद्धतीने करू शकतो हे सिद्ध करून दाखवू शकतो शेती ही कंपनी आहे. कंपनीसाठी आपण संचालक आहोत हे आपण दाखवून देऊ शकतो.

भारताला स्वच्छता विशेष गुणधर्म लाभलेला असून स्वच्छताविषयक आपण सर्वांनी एकजुटीने जर असून स्वच्छताविषयक आपण सर्वांनी एकजुटीने जर प्रयत्न केले तर भारत हा अग्रेसर देश होऊन भारत हा आणखीन खंबीर बनून पर्यटकांसाठी एक विशेष संधी आणि आपला व्यावसायिक इन्कम आहे. ते सुद्धा उत्पन्न वाढू शकतो आणि व्यवसाय वाढल्यामुळे आपल्या कौटुंबिक राहणीमान मध्ये खूप मोठ्या प्रमाणामध्ये बदल होऊ शकतो. विज्ञानाच्या क्षेत्रात सुद्धा आपल्या भारताने खूप मोठ्या प्रमाणावर ती बदल केलेला आहे आणि हा बदल आपण मिसाईल मॅन म्हणजेच आपले राष्ट्रपती तसेच शास्त्रज्ञ ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांच्यामध्ये आपण विविध आपल्याला या देशाला शास्त्रज्ञ लाभलेल्या असून विविध खेळाडू सुद्धा लाभलेले आहेत. तसेच आपल्या भारताचा राष्ट्रीय खेळ हॉकी आहे. विजेतेपद आणण्यासाठी विकास करण्यासाठी आपण सर्वांनी सक्षम असणं गरजेचं आहे.

आपला भारत देश विविध गड किल्ल्याने नटलेला असून विविध मावळे यांनी हा गडकोट साठी आपल्याला प्राणांची आहुती दिलेली आपल्याला पहायला मिळतेय. गड आला पण सिंह गेला असे उद्गार आपण नेहमी ऐकले आहेत असाच आपला रांगडा भारत देश विविध पर्यटन क्षेत्रानं नटलेला

आढळून येतो आज आपण भारत देशामध्ये कितीतरी विविधता पाहतोय परदेशी पाहणे आपल्याकडे पर्यटक म्हणून नेहमी सृष्टीचं सौंदर्य पाहण्यासाठी येत असतात. आपला भारत देश विविध समुदायांचा असल्यामुळे विविध भाषा बोलल्या जातात. तसेच विविध सण दिवाळी, होळी, राखी, पौर्णिमा, मकरसंक्रांत, ईद, ख्रिसमस, नाताळ असे विविध सण उत्साहाने साजरे केले जातात.

गंगा नही ही भारताची आई असून पवित्र नदी आहे या नदीच्या उपनद्या असून या नद्या समुद्राला मिळतात. समुद्रावर बऱ्याच लोकांचं जीवन अवलंबून असल्यामुळे आर्थिक भक्कम आधार आपल्याला समुद्र तसेच नद्या देत असतात. आपण नद्या-समुद्र याचं प्रदूषण टाळण्यासाठी मदत केली पाहिजे. कचरा आपण नदीच्या पाण्यात न टाकता त्या कचऱ्यावर प्रक्रिया करून शेतीसाठी उपयुक्त कसं बनवता येईल हे पाहणे गरजेचं आहे. आपण आज प्रदूषणच्या वाटेवर असल्यामुळे आपण कधी सृष्टी धोकादायक बनवू हे सांगता येत नाही.

सृष्टीमध्ये अनेक जीवं जंतू कीटक प्राणी पशु आहेत यांचे पर्यावरण दृष्टीने जगणं मुश्किल केलेलं आढळून येतेय अश्याच परिस्थिती मध्ये आपण जर पर्यावरणाचा विचार केला नाही तर आपल्याला आरोग्यासाठी आपल्याला हवा शुद्ध मिळणं गरजेचं आहे हिच हवा आपल्याला काही काळानंतर तोळ्यावर सुद्धा विकत घ्यावी लागणार आहे. या सर्वांचा आपण विचार करणं अंत्यत गरजेचं आहे.

भारत माझा देश आहे सारे भारतीय माझे बाधवं असून माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे. अशी आपण प्रतिज्ञा म्हणत असतो. यातून आपल्याला भारत हा विविधता पूर्ण नटला देश दिसून येतो आणि पश, पक्षी, निसर्ग, भाषा, धर्म, सण चालीरीती अश्या विविध वाला पांघरून घेतलेला भारत देश आहे.

भारताची अर्थव्यवस्था ही शेतीवर आधारित असल्याने ८५% लोक ही शेती व्यवसाय करतात. शेतीमध्ये आधुनिक बदल करून उत्पादन भरगोस वाढ करण्यात आलेली आहे. हरितक्रांती, धवलक्रांती मुळं शेतीमुळे भारताला कृषीप्रधान देश म्हणला जातोय.

भारताला खूप मोठा समुद्र किनारा म्हणजेच निसर्गाचा हिरा लाभलेला आहे. भारताच्या उत्तर दिशेला उंच हिमालयाच्या पर्वत रांगा असल्याने भारताला एक पर्यटन दृष्टीने एक मोठं अस्तित्व लाभलेलं आहे. अनेक जाती, धर्म, समुदाय एकत्र गुण्यागोविंदात उत्साहाने एकमेकांना बरोबर सण उत्सव साजरे करताना पाहतो. आपली एकता बंधूत्व टिकवायचं आपण एक दृष्टीने आपल्याला एका महत्त्वाचं भारत हा देश महान आहे.

भारत देशाचा इतिहास हा खूप मोठा असून तोच इतिहास आपण वाचत असतोय. अनेक वीर बलिदान देऊन आपल्याला काहीतरी देऊन गेलेत अनेक खेळाडू जन्माला आलेत कलावंत कला सादर करून आपल्या भारतातील सर्वांना मनोरंजन करत असतात. शास्त्रज्ञ तंत्र आपल्याला देत असतात. आज बदल घडताना पहायला मिळतोय आपल्या भारताची राष्ट्रभाषा हिंदी असून राष्ट्रध्वज हा तीनरंगात सजलेला असून तिरंगा म्हणलं जात आहे.

भारताला सौंदर्य बहाल असल्यामुळे पर्यटक खूप मोठ्या प्रमाणात भेटी देतात. आपला भारत देश खूप महान संपन्न असल्यामुळे आम्हाला खूप अभिमान आहे.

आपल्या भारताची प्रमुख वैशिष्ट्य विविध जाती, विविध धर्म व विविध भाषा असून मनुष्यबळ ही भारताची मोठी शक्ती आहे. या मोठ्या विशाल देशामध्ये अनेक निसर्गाचा प्रकोप कधी पहायला मिळतो. कधी अवकाळी, कधी दुष्काळी, कधी मानव निर्मित संकटातून वाचून हरितक्रांती घडवूनआणली अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वावलंबी बनू लागला. दही दूध यांची खूप मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली पहायला मिळते. पशुधन वाढल्यामुळे शेतीला उपयुक्त खत सेंद्रित मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध झालेलं आहे.

औद्योगिक आणि वैज्ञानिक या तंत्र बदलत खूप मोठ्या प्रमाणावर प्रगती केलेली आढळून येतेय चंद्रावर पाऊल ठेवून प्रती एक पाऊली पुढे चालू आहे. माझा भारत देश खूप महान संपन्न असल्यामुळे प्रगतीने विकसनशील आहे. भारताला सर्वगुण सौंदर्य बहाल असल्यामुळे भारत सौंदर्य राणी आहे.

जण गण मन अधिनायक जय हे

पंजाब सिंधू ...

आपल्या भारताचे राष्ट्रीय गीत असून गीत गाण्यासाठी ५२ सेकंद लागतात. हे गीत रविंद्रनाथ टागोर यांनी लिहिलेलं असून स्वरबद्ध केलयं ठाकूर यांनी या गीताला २४ जानेवारी १९५० रोजी या गीताला राष्ट्रगीत म्हणून घोषित केलं आहे. आपल्या भारत देशातील सांस्कृतिक विविधता आढळून येताना पहायला मिळतं आहे सर्वधर्म, एकता, बंधूत्व भूमिका पांघरून घातलेली आढळून येतेय आपल्या भारताचा ध्वज तिरंगा असून पांढरा रंग, शांततेचं प्रतिक, केशरी रंग त्याग शौर्यसाठी प्रसिद्ध, हिरवा रंग समृद्धी साठी प्रसिद्ध आहे असे तीन रंगात नटलेला ध्वज मध्ये २४ आरे असणारे निळसर रंगाचे अशोक चक्र २४ प्रतिक गौतम बुद्धाय यांची आपल्याला दुःख आणि उपाय याचं साचेबद्धपण दाखवून देतात. सर्वांना समान अधिकार प्राप्ती असल्याने विविधता नटलेला भारत आपल्याला पहायला मिळतो.

पवार आरती विजय

एफ.वाय.बी.ए.

ज्ञानज्योत

२०२१-२०२२

हिंदी विभाग

आजादी का अमृत महोत्सव,
हम सभी को मिलकर मनाना है,
जन-जन की भागीदारी से,
भारत को आत्मनिर्भर बनाना है ..!

भारत माता का अमृत महोत्सव
विशेषांक

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	छात्र का नाम
१.	भारत मेरा देश है	बेलकर अंकुश राघू
२.	भारत देश पर्यटकोंका आकर्षण है	कु. जेजुरकर स्नेहल आप्पा
३.	भारत की वैज्ञानिक क्षेत्र में प्रगती	कु. होडगर पार्वती नकाराम
४.	सेनापती बापट का कार्य	चत्तर ओंकार गोरख
५.	स्वतंत्र सैनानी : अण्णासाहेब हजारे जी का परिचय	कावरे पल्लवी रावसाहेब
६.	झेंडा उंचा रहे हमारा	शेख आयेशा मिठू
७.	झेंडा उंचा रहे हमारा	जाधव संदीप खंडू
८.	भारत की वैज्ञानिक क्षेत्र की प्रगती	कोकाटे जनार्दन बाबाजी
९.	वन्दे मातरम	जन्हड अपेक्षा साहेबराव

भारत मेरा देश है !

सोने की चिड़ीया कहा जाने वाला मेरा भारत देश दुनिया का सबसे बड़ा लोकतंत्र है। इंडिया और हिंदुस्तान के नाम से भी हम अपने देश को पुकारते हैं। पूरी दुनिया में आज भारत देश का डंका बज रहा है और हर भारतवासी के लिए एक गर्व का विषय है। आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक और राजकीय दृष्टि से भारत देश ने जो मुकाम हासिल किया है वो कोई और देश नहीं कर पाया है।

मेरा भारत देश एशिया महाद्वीप में स्थित है और चीन के बाद सबसे ज्यादा जनसंख्या वाला देश है। भौगोलिक दृष्टि से दुनिया का सातवाँ सबसे बड़ा देश है। उत्तर में हिमालय है तो दक्षिण में हिंद महासागर, पश्चिम में अरब सागर है तो पूरब में बंगाल की खाड़ी। भारत का नाम महान राजा 'भरत' के नाम से पड़ा है। भारत देश को आज़ादी सन १९४७ में मिली थी और हम १५ अगस्त हम स्वाधीनता दिवस मनाते हैं। भारत की राजधानी दिल्ली है और २९ राज्यों का समावेश है। हमारा देश लोकतंत्र से चलने वाला देश है।

भारत देश के राष्ट्रीय प्रतिक -

- भारत का राष्ट्रीय ध्वज तिरंगा है जिसमें तीन रंग हैं। केसरिया, हरा और सफेद। मध्य में अशोक चक्र है।
- हमारा राष्ट्रीय प्राणी बाघ है।
- देश का राष्ट्रीय फल आम है।
- वंदे मातरम् राष्ट्र-गीत है और जन-गण-मन राष्ट्र गान।
- गंगा हमारी राष्ट्रीय नदी है।

- मोर हमारा राष्ट्रीय पक्षी है।
- कमल का फूल देश का राष्ट्रीय फूल है।
- बरगद का पेड़ भारत का राष्ट्रीय वृक्ष है।
- देश की मुद्रा का नाम रुपया है।
- देश में हिंदी सर्वाधिक बोली जाने वाली राजभाषा है।

हमारे भारत में कई धर्मों के लोग निवास करते हैं जिनमें हिंदु, मुस्लिम, सीख, ईसाई, जैन, बौद्ध, पारसी धर्म शामिल हैं। सभी धर्म आपसी भाईचारे और सौहार्द के साथ शांति के साथ रहते हैं। भारत में अनेक जाति, संप्रदाय, भाषा से जुड़े लोग हैं फिर भी सभी एक हैं और यही इस देश की सबसे बड़ी ताकत है। सभी धर्मों के लोग अपने-अपने त्योहार बड़ी धूम धाम के साथ मनाते हैं। पूरी दुनिया में भारत देश अपनी एकता में अनेकता और धार्मिक सौहार्द के लिए जाना जाता है। किसी भी अन्य देश में इतनी विभिन्नता देखने को नहीं मिलती। पूर्व से लेकर पश्चिम और उत्तर से लेकर दक्षिण तक अलग-अलग भाषाओं को बोलने वाले लोग रहते हैं। ऐसा कोई दूसरा देश नहीं जहाँ इतनी भाषाएँ बोली जाती हो।

आर्थिक रूप से हमारा भारत देश पूरी तरह से संपन्न और आत्मनिर्भर है। किसी भी चीज के लिए हम किसी दूसरे देश के उपर निर्भर नहीं हैं। आज भारत देश विश्व की सबसे बड़ी आर्थिक शक्ति बनके उभर रहा है। आज हम कई तरह की चीजों का विदेशों में निर्यात करते हैं। आपदा के समय हम अन्य देशों की आर्थिक मदद भी करते हैं। खेती और उद्योगों का विकास काफी बढ़ा है और आगे चलकर भारत देश निश्चित रूप से विश्व के विकसित देशों में अपनी जगह बनाने में सफल होगा।

पुरी दुनिया में सबसे ज्यादा युवा अगर किसी देश में हैं तो वो हैं भारत। हमारा देश युवाओं का देश है। आज हर क्षेत्र में हमारे युवादेश को आगे बढ़ाने में अपना योगदान दे रहे हैं। ये युवा शक्ति ही देश की असली ताकत है। दुनिया की सबसे शक्तिशाली सेना जिन देशों के पास है। उनमें एक नाम हमारे देश हिंदुस्तान का भी है। जल सेना, वायु सेना और थल सेना देश की रक्षा करने में सक्षम है। भारत एक परमाणु संपन्न देश है और हमारी ताकत का किसी के पास कोई जवाब नहीं।

हर साल लाखों विदेशी पर्यटक भारत घुमने के लिए आते हैं क्योंकि हमारे देश में प्रकृति और कला की खुबसूरती देखने को मिलती है। ताजमहल विश्व के सात अजुबों में शामिल है। तो वहीं दूसरी तरफ गोवा विदेशी लोगों के आकर्षण का केंद्र है, वाराणसी धर्म और आस्था का केंद्र है जहाँ विदेशी लोग भी जाते हैं। राजस्थान के किले तो पुरी दुनिया में मशहूर हैं तो वहीं केरल में प्रकृति की सुंदरता देखते ही बनती है।

भारत जैसे देश में जन्म लेना ये मेरे लिए सौभाग्य की

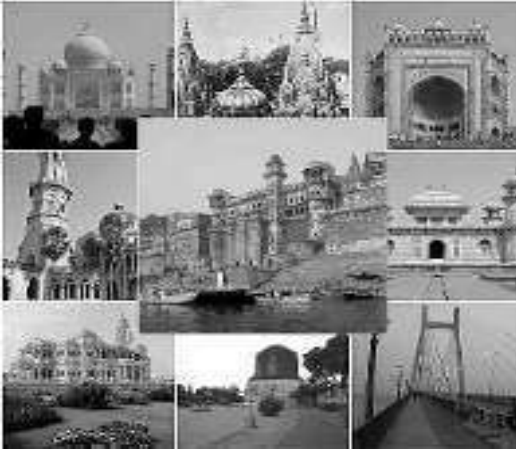
बात है और मैं अपने देश का सदैव ऋणी रहूँगा। मुझे भी आगे चलकर अपने देश के लिए कुछ करना है और राष्ट्र निर्माण में अपना योगदान देना है। इस देश के हर नागरिक का कर्तव्य है कि वो अपनी जिम्मेदारियों को समझे और देश को सर्वोपरी रखकर आगे आगे बढ़ाने में अपना योगदान दे।

अंकुश राघु बेलकर

टी.वाय.बी.कॉम.

भारत देश पर्यटकोंका आकर्षण

भारत में पर्यटन सबसे बड़ा सेवा उद्योग है, जहाँ इसका राष्ट्रीय सकल घरेलू उत्पाद में और भारत के कुल रोजगार में योगदान है। भारत में सालाना तोर पर ५० लाख विदेशी पर्यटकों का आगमन और करोड़ घरेलू पर्यटकों द्वारा भ्रमण परिलक्षित होता है २००८ में भारत के पर्यटन उद्योग ने लगभग बिलियन जनित किया और २०१८ तक की वार्षिक वृद्धि दर के साथ इसके बिलियन तक बढ़ने की उम्मीद भारत में विकासशील चिकित्सा पर्यटन क्षेत्र मौजूद है।

निस्संदेह, इस महान देश की सांस्कृतिक समृद्धि और परिदृश्य सुंदरता इसे एक ऐसा गंतव्य बनाती है जिसे जीवन में

कभी न कभी अवश्य जाना चाहिए। हिमालय की बर्फीली चोटियों से लेकर केरल की उष्णकटिबंधीय वनस्पतियों तक फैली इसकी विशाल सीमाएँ परिदृश्य, संस्कृतियों और लोगों की एक अतुलनीय विविधता को समाहित करती है। आप मिस्र के फिरोन के समय से प्रदर्शन किए गए मंदिर के अनुष्ठानों को पाएंगे। ताजमहल से सदियों पहले प्यार के साथ मस्जिदें और लगभग हर कोनों में ब्रिटिश राज की गूँज सुनने को मिलती है।

भारत अपनी समृद्ध संस्कृति और परंपराओं के लिए दुनिया भर में जाना जाता है। हालांकि, इस प्राचीन देश में एक नया पक्ष है, और वह यह है कि शहरों में इसकी रंगीनी नाइटलाइफ फल-फूल नहीं है। बढ़ती कॉर्पोरेट संस्कृति और हर दुसरे व्यक्ति के युवा होने के साथ, पब, क्लब, संगीत और जीवंत रेस्तरां ने नाइटलाइफ में अपना रास्ता खोज लिया है।

आंध्र प्रदेश – आंध्र प्रदेश में समृद्ध सांस्कृतिक विरासत और विविध पर्यटन का आकर्षण मौजूद है। आंध्र प्रदेश राज्य में प्राकृतिक पहाड़, जंगल, समुद्र तट और मंदिर शामिल हैं। निजाम का शहर और मोतियों का शहर में एक और सूचना प्रौद्योगिकी आय.टी. और जैव प्रौद्योगिकी का आधुनिक केंद्र है। उत्तर और दक्षिण भारत के मिलन बिंदु के रूप में अपने अनन्य स्वरूप का प्रतिनिधित्व करते हुए हैदराबाद, अपने समृद्ध इतिहास, संस्कृति और वास्तुकला तथा भौगोलिक और सांस्कृतिक दोनों तौर पर बहुभाषी संस्कृति के लिए जाना जाता

है।

आंध्र प्रदेश कई धार्मिक तीर्थ केंद्रों का घर है। तिरुपति, भगवान वेंकटेश्वर का निवास. दुनिया में सबसे समृद्ध और सबसे अधिक दर्शनीय धार्मिक केंद्र (किसी भी आस्था का) है। श्रीशैलम, श्री मल्लिकार्जुन का निवास, भारत के बारह ज्योतिर्लिंगों में से एक है। अमरावती का शिव मंदिर पंचारामों में एक तथा यादगिरिगुट्टा, विष्णु के अवतार श्री लक्ष्मी नरसिंह का निवास स्थान है। वारंगल में रामप्पा मंदिर और हजार स्तंभों का मंदिर, कतिपथ वारीक मंदिर नकाशियों के लिए प्रसिद्ध है। राज्य में अमरावती, नागार्जुन कोंडा, भट्टीप्रोलु, घंटशाला, नेलकोंडपल्ली, धूलिफट्टा, बाविकोंडा, तोटलकोंडा, शालिगुंडेम, पावुरालकोंडा, शंकरम फणिगिरी और कोलनपाका में कई बौद्ध केंद्र हैं। विशाखापट्टनम् में गोल्डन बीच, बोंश में एक लाख वर्ष पुराने चुना-पत्थर की गुफाएं, सुरम्य अरकु घाटी, हार्सले पहाड़ियों के रिसॉर्ट, पापी कोंडलू के सकरे रास्ते से गोदावरी नदी में नौका दौड़, इट्टिपोतला कुंतला के झरने और तालकोना में समृद्ध जैव-विविधता, इस राज्य के कुछ प्राकृतिक आकर्षणों में शामिल है।

विशाखापट्टनम् कई पर्यटकों के आकर्षण का केंद्र है। जैसे कि आय.एन.एस. कारासुरा पनडुब्बी संग्रहालय (भारत में अपनी तरह का एकमात्र) याराडा समुद्री तट, अरकु घाटी, व्ही.व्ही.डी.ए. पार्क इंदिरागांधी चिड़ियाघर. आंध्रप्रदेश की जलवायु ज्यादातर उष्णकटिबंधीय है और नवंबर से जनवरी के बीच का समय यात्रा के लिए सबसे अच्छा है। मानसून का मौसम जून में शुरू होकर सितंबर में समाप्त होता है। अतः इस अवाही के दौरान यात्रा उचित नहीं होगी।

असम – असम भारत के उत्तर पूर्वी क्षेत्र का मध्य राज्य है और बाकी सात सहोदय राज्यों के लिए मुख्य द्वार के रूप में कार्य करता है। असम का गौरव है प्रसिद्ध वन्यजीवन परिरक्षण – काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यान और मानस राष्ट्रीय उद्यान, सबसे बड़ा नदी द्वीप माजुली और ब्रिटिश राज के समय के चाय-बागान. मौसम ज्यादातर उष्णकटिबंधीय है। असम भारतीय मानसून का अनुभव करता है और भारत के सर्वाधिक वन घनत्वों में से

एक है। सर्दियों के महिने (अक्टूबर से अप्रैल) यात्रा के लिए अनुकूल समय है। अहोम राजवंश वाले अहोम राजवंश की शुरुआत से असम का एक समृद्ध सांस्कृतिक विरासत रहा है।

गोवा – गोवा भारत में सबसे प्रसिद्ध पर्यटन स्थलों में से एक है। पुर्तगल का एक पुर्ण उपविवेश, गोवा अपने शानदार समुद्र तटों, पुर्तगाली चर्चों, हिंदु मंदिरों और वन्यजीव अभयारण्यों के लिए प्रसिद्ध है। बाँम यीशु का महामंदिर, मंगेशी मंदिर, दूधसागर जलप्रपात और शांत दुर्गा गोवा के प्रसिद्ध आकर्षण रहे हैं। हाल ही में पुराने गोवा में एक मोम संग्रहालय (मोम संसार) खुला है। जिसमें भारतीय इतिहास, संस्कृति और विरासत के असंख्य शब्दों के मोम में बने पुतले रखे गए हैं।

गोवा में कार्निवल, रंगीन मुखौटो और शोभायानो, ड्रम और प्रतिध्वनित होने वाले संगीत और नृत्यों के साथ एक विश्व प्रसिद्ध आयोजन करता है। यह समारोह तीन दिनों के लिए चलता है। जिसका समापन फैट मंगलवार को एक कार्निवल परेड में होता है।

जम्मू – काश्मिर – जम्मू और काश्मिर भारत का सबसे उत्तरी राज्य है। जम्मू अपने प्राकृतिक परिदृश्य, प्राचीन मंदिरों, हिंदु धार्मिक स्थलों, महल, उद्यान और किलों के लिए प्रसिद्ध है। अमरनाथ और वैष्णो देवी के पवित्र हिंदु धार्मिक स्थल हरसाल हजारों हिंदु श्रद्धालुओं को आकर्षित करते हैं। जम्मू के प्राकृतिक दृश्य ने उसे दक्षिण एशिया में साहसिक पर्यटन के लिए लोकप्रिय जगहों में से एक बनाया है। जम्मू के ऐतिहासिक स्मारकों की विशेषता है इस्लामी और हिंदु वस्तुकला शैलियों का अद्वितीय मिश्रण।

स्नेहल आप्पा जेजुरकर

टी.वाय.बी.ए.

भारत कि वैज्ञानिक क्षेत्र में प्रगती

भारत विश्व के सबसे प्राचीन सभ्यताओंमें से एक उद्गमस्थल रहा है। हमारे देश कि परंपरामें विज्ञान और प्रौद्योगिकी सन्निहित है। प्राचीन भारतीय भूमी में संतो, ऋषियों, शोधकर्ताओं, विद्वान और वैज्ञानिकोंकी मेधा तथा ज्ञान का संतुलन था। जिनका वैज्ञानिक ज्ञान वेदों, आयुर्वेद और अन्य प्राचीन ग्रंथों में संरक्षित है। आज अनेक शताब्दियों के उपरांत और आजादी मिलने के ७५ वर्षके बाद भारत ने लंबा सफर तय किया, शिक्षा, स्वास्थ्य, परिवहन आदि सहित अनेक मुख्य क्षेत्रोंमें उच्च तकनिको समाधान को गति दी है तथा ये समाधान वंचीत समुदाय सहित देश के सभी नागरिकों तक पहुँचे हैं।

समय ने पीछे जा कर भारत के विज्ञान और प्रौद्योगिकी वातावरण कि गतिविधीपूर्ण पगडंडियो निहारने पर हमारे मस्तिष्क के चक्षुओं से मिल कर अनेक पत्थर दिखाई पडते हैं। जिनसे हमारे राष्ट्र को महत्त्वपूर्ण वैश्विक स्थान मिला है। जहाँ पर आज हम मौजूद हैं। इस कार्य में भारत के पहले पंतप्रधान पंडीत जवाहरलाल नेहरू जैसे निष्ठावानों के नाम शामिल हैं। जिन्होंने उच्चशिक्षा और विज्ञान एव प्रत्योगिकी में अनेक सुधारों को आरंभ किया। तथा भारतीय प्रौद्योगिकी संस्थान कि स्थापना में विशेषतः अहम् भूमिका निभाई। एसा पहले संस्थान का उद्घाटन भारत के तत्कालीन शिक्षा मंत्री मौलामा अब्दुल कलाम आजाद के द्वारा खड़गपुर में १८ अगस्त १९५१ को किया गया।

भारत ने १९६० के दशक से अंतरिक्ष के क्षेत्र में कदम बढ़ाया और सोवियत संघटन के साथ कुटनीतिक अनुसंधान संगठन का बिजारोपण किया, उसी समय नाभकिय क्षमता में

प्रगती भी दर्ज हो रही थी। जो की १८ मई १९७४ पोखरण में पहले नाभकिय परीक्षण के जरिये उत्साहपूर्वक प्रदर्शित हुआ था।

गत ७५ वर्षों के दौरान ब्रिटीश हुकुमत द्वारा मुक्त भारतीयोंके दिये गये आर्थिक रूप से व्यथित देश को एक विश्वनेता के तौर पर रुपांतरित करने में विज्ञान और प्रौद्योगिकी में भारतने चमत्कारिक युक्ती जैसा काम किया।

विज्ञान निती संकल्प १९५८ ने एक कल्याणकारी राज्य के रूपमें भारत को देखा और विज्ञान के तकरीबन प्रत्येक क्षेत्र में मुलभूत अणुसंधान के माध्यम में विज्ञान के वातावरण में निर्माण इसकी अहम भूमिका थी। रक्षा अणुसंधान एवं विकास संघटन (डि.आर.डि.ओ.) १९५८ विज्ञान एवं प्रौद्योगिकी विभाग (डीओएस १९७२) और पर्यावरण विभाग इसने वंच्छीत दिग्दर्शन किया। भारत के वैज्ञानिक मानव संसाधन और अनुसंधान विकास क्षमताओं की निव का निर्माण करने के लिए जरूरी बुनियादी ढांचे के निर्माण को इसने गति दी।

१९८० के दशक में भारत ने सशक्त विज्ञान एवं कृषी में उच्च शिक्षीत पेशेवोरोंको प्रोत्साहन दिया और रणनिती प्रौद्योगिकी मंचोंका निर्माण कर सका। साठवे दशक कि हरित क्रांती, सत्तर के दशक को श्वेत क्रांति, अस्सी के दशक की पिलीक्रांती और नब्बे के दशक की सुनहरी क्रांती के दौरान भारतमें कृषीविज्ञापर ज्यादा जोर दिया जब भारत कृषी उत्पादक विशेषः खाद्यान्न में आत्मनिर्भर बन रहा था।

१९८३ के प्रौद्योगिकी निती कथन का मुख्य ध्यान स्वयंदेशी प्रौद्योगिकीयोंके विकास द्वारा और क्रांतीक क्षेत्र में आयात पर निर्भरता कम करके प्रौद्योगिकी सामर्थ्य एव आत्मनिर्भरता हासील करने पर था। इसनिती का एक उद्देश उस दौर में सूचना प्रौद्योगिकी, इलेक्ट्रॉनिकी एव जैवप्रौद्योगिकी सहित तात्कालीन रुझान के क्षेत्र में प्रौद्योगिकी सहित तात्कालीन सरकारी संगठनों, शैक्षणिक संस्थानों और उद्योगोंके माध्यम अनुसंधान का विकास में निवेश तथा सहयोग बढ़ाया जाना भी इसी नितीद्वारा मार्गदर्शित था।

विज्ञान और प्रौद्योगिकी निती २००३ का उद्देश शोध व

आकादमिक बुनियादी ढांचे को उन्नत बनना था । तथा अर्थव्यवस्था एवं व्यापक दृष्टी में समाज के बीच संबंध विकसीत करना अविष्कारोंकी संरक्षा एवं नैतिकता प्रोत्सान हेतू बौद्धिक अधिकार पद्धतियोंको गठन करना उस समय संचार प्रौद्योगीका में तीव्र आधुनिकीकरण साइबर सुरक्षा एवं नैतिकता जैसे निजता और असमानता जैसे मुद्दे उभरकर आए ।

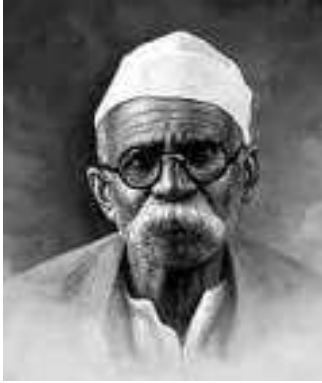
भ्रष्टाचार का भारतीय दशक २०१० से प्रारंभ हुवा जिसके बाद 'नवाचार' एक प्रचलीत शब्द रह गया । २०१४ के

भारत सरकार ने विद्यार्थियों एवं यशोधार्थियों मे अणुसंधान एवं अभीयानोंका आरंभर करके नये उत्साह के साथ अपने प्रायासों को कारगर बनाया । ऐसे अग्रसक्रिय कदमों और नवाचारी रननितीयोंने सशक्त विनिनिर्माण एव सेवा क्षेत्र का विकास करने के लिए भारत को समर्थ बनाया । जनशक्ती सहित अनुसंधान व विकास के वातावरण निर्माण को भी सुनिश्चित किया गया ।

होडगर पार्वती नकाराम

सेनापती बापट के/और कार्य

सेनापती बापटजी गुलाम भारत मे किसानों को आजादी दिलाने वाले वीर सिपाई थे. १५ अगस्त १९४७ को पुणे मे पहली बार तिरंगा फहराने का सौभाग्य बापट जी को ही मिला था ।

सेनापती बापट के नाम से महशुर पांडुरंग महादेव बापट भारतीय स्वतंत्रता संग्राम की एक महत्वपूर्ण और अविस्मरणीय कडी थे १९२१ में हुए मुळशी सत्याग्रह का नेतृत्व करने के कारण उन्हे सेनापती के नाम से जाना जाने लगा सामाजिक वैज्ञानिक घनश्याम शाहु की माने तो यह किसानों के जबरन विस्थापन के विरुद्ध पहला व्यवस्थित संघर्ष था ।

पांडुरंग महादेव बापट (सेनापती बापट) -

पांडुरंग महादेव बापट (१२ नवम्बर १८८० - २८ नवम्बर १९६७) भारत स्वतंत्रता संग्राम के महान सेनानी थे । वे

सेनापती बापट के नाम से अधिक मशहुर है इनके विषय में साने गुरुजी ने कहा था. सेनापती में मुझे छत्रपती शिवाजी महाराज समर्थ गुरु रामदास तथा संत तुकाराम की त्रिमुर्ती दिखायी पडती है । साने गुरुजी बापट को लोकमान्य बाल गंगाधर टिळक महात्मा गांधी तथा वीर सावरकर का अपुर्व एव मधुर मिश्रण भी कहते थे बापट को भक्ति ज्ञान व सेवा की निर्मल गायत्र की संज्ञा देते थे साने गुरुजी ।

“महाराष्ट्र मेला तरी राष्ट्र मेले मराठा राष्ट्रगाडा ना चाले,
खरा वीर वैरी पराधीनतेचा महाराष्ट्र आधार या वीर भारताचा”

जीवन परिचय -

पांडुरंग बापट का जन्म १२ नवम्बर को महादेव तथा गंगाबाई के घर पारनेर, महाराष्ट्र में हुआ था. बापट ने पारनेर में प्राथमिक शिक्षा के बाद बारह वर्ष की अवस्था मे न्यु इंग्लिश हाईस्कूल - पुणे मे शिक्षा ग्रहण की पुणे में फैले प्लेग के कारण बापट पारनेर वापस लौटना पडा । गृहस्थ जीवन में आपका प्रवेश १८ वर्ष की आयु मे हुआ । अपनी मौसी के घर अहमदनगर में मैट्रिक कि परीक्षा उत्तीर्ण कर आपने ५ वाँ स्थान तथा जगन्नाथ सेठ की छात्रवृत्ती प्राप्त की कचेहरी में दस्तावेज - नवीस का कार्य आपने इसी दौरान किया उस समय १२ रु. प्रति माह की छात्रवृत्ती आपने संस्कृत विषय में हासिल की उच्च शिक्षा हेतु ३ जनवरी १९०० को २० वर्ष की उम्र मे डेक्कन कॉलेज, पुणे में दाखिला लिया छात्रावास में टोपी लगाकर बाहर जाने के नियम

का असावधानी पूर्वक उल्लंघन करने के कारण आपको ६ माह छात्रावास से बाहर रहने का दंड मिला । इस अवसर पर सातारा के नाना साहाब मुतालिक ने बापट को अपने कमरे में रखकर सहारा दिया अपनी उच्च शिक्षा को जारी रखने के उद्देश से स्नातक की परीक्षा उत्तीर्ण करने पश्चात बापट ने बम्बई पहुँच कर स्कूल में अस्थायी अध्यापन का कार्य प्रारंभ किया सौभाग्य से बापट को मंगलदास नाथुभाई की छात्रवृत्ति मिल गई अब बापट मैकनिकल इंजीनियरींग की पढाई करने स्कॉट लॉण्ड पहुँच गये यहां के क्रिनस रायफल क्लब में आपने निशानेबाजी सीखी ।

भारतीय क्रांती के प्रेरणास्त्रोत श्री श्यामजी कृष्ण वर्मा जिन्होंने लंदन मे क्रांतिकारियों के लिए इंडिया हाउस की स्थापना कि थी इंडियन सोशलजिस्ट नामक अखबार से क्रांति का प्रचार - प्रसार किया था उस महान विभुती से यही पर पांडुरंग महादेव बापट की मुलाकात हुई ब्रिटीश साम्राज्य के अधिन भारत की परिस्थिति विषय शेफर्ड सभागृह में निबंध वाचन के अवसर पर श्यामजी कृष्णवर्मा द्वारा उपलब्ध करायी गयी सामग्री के आधार पर आपने भाषण दिया । आपका निबंध छपा तत्कालिन मुंबई विश्वविद्यालय के सिफारिश पर बापट की छात्रवृत्ति समाप्त हो गई । अपनी मातृभूमि की दशा को बखान करने की किंमत बापट ने चुकायी अब बापट ने क्रांति की शिक्षा ग्रहण करना प्रारंभ कर दिया। इंडिया हाऊस में रहने के दौरान बापट वीर सावरकर के सम्पर्क में आये आपको पेरीस बम कौशल सीखने भेजा गया अपनी विद्वत्ता का इस्तेमाल आपने अपने देश की सेवा व लेखन में किया दादाभाई नौरोजी की अध्यक्षता में होने वाले १९०६ के काँग्रेस अधिवेशन में वॉट शैल अवर काँग्रेस हु तथा १९०७ में सौ वर्ष बाद का भारत आपका कालजयी लेख है । मजदुरों मेहनतशील मेहनतकशो - आमजनों को एकता के सुत्र में बांधने तथा क्रांति की ज्वाला को तेज करने के उद्देश से श्यामजी कृष्ण वर्मा और सावरकर की सलाह पर बापट भारत वापस आये । शिव बंदरगाह पर उतरने के पश्चात धुले - भुसावल होते हुए कलकत्ता के हेमचंद्र दास के घर मणिकतल्ला में पहुँचे यहा कई क्रांतीकारियों के साथ आपली बैठक हुई । इन्ही क्रांतीकारी बम प्रकरण में दो माह बाद गिरफ्तार हो गया । जो मुखबिर बन गया बापट की भी तलाश प्रारंभ हो गई

। साढे चार वर्ष बाद इंदौर मे पुलिस के हाथों बापट कि गिरफ्तारी हुई इसी बीच मुखबीर बने नरेंद्र गोस्वामी को क्रांतिकारी चारु चन्द्रा गुहा ने मार गिराया । फलतः बापट पर कोई अभियोग सिध्द नहीं हो सका । पाच हजार की जमानत पर छुट गये । बापट पारनेर घर आकर सामाजिक सेवा, स्वच्छता, जागरुकता महारों के बच्चों की शिक्षा, धार्मिक प्रवचन आदि कार्या में जुट गये पुलिस व गुप्तचर बापट के पीछे पडे रहे । १ नवम्बर १९१४ को पुत्र रत्न की प्राप्ती के पश्चात नामकरण के अवसर पर प्रथम भोजन हरीजनों को कराने का साहसिक कार्य बापट ने किया था । अप्रैल १९१५ में पुना के वासु काका जोशी के चित्रमय जगत नामक अखबार में फिर ५ माह बाद तिलक के मराठी पत्र में बापट ने कार्य किया पुणे में भी सामाजिक कार्य व रास्ते की साफ-सफाई करते रहते थे ।

नवंबर १९४४ में विद्यार्थी परिषद का आयोजन हुआ । चंद्रपुर, अकोला की सभाओं के बाद अमरावती की सभा के पहले गिरफ्तार हो गये एक वर्ष कि सजा हो गई । १९४६ में दुर्भिक्ष पडा इस अवसर पर मजदुरों का साथ दिया सेनापती बापट ने ली थी अक्षरशः पालन किया । देश के लिए पुरा जीवन व्यतीत कर देने वाले इस सेनापती का अधिकांश समय जेल में ही बीता संयुक्त महाराष्ट्र की स्थापना व गोवा मुक्ती आंदोलन के योद्धा बापट सदैव हमारे मध्य सदैव प्रेरणा बन करके रहेंगे आजादी के दिन १५ अगस्त १९४७ को बापट ने पुणे शहर में तिरंगा फहराने का गौरव हासिल किया ।

सेनापती बापट का देहावसान २८ नवंबर १९६७ को हुआ था । पुणे-मुंबई में सेनापती बापट के सम्मान में एक प्रसिद्ध सडक का नामकरण किया गया है ।

ओंकार गोरख चत्तर

टी.वाय.बी.ए.

स्वतंत्र सैनानी : अण्णासाहेब हजारे जी का परिचय

किसन बाबूराव हजारे (जन्म : १५ जून १९३७) एक भारतीय समाजसेवी है। अधिकांश लोग उन्हें अण्णा हजारे के नाम से जानते हैं। सन १९९२ में भारत सरकार द्वारा उन्हें पद्मभूषण से सन्मानित किया गया था। सूचना के अधिकार के लिए कार्य करने वाले वे प्रमुख थे। जन लोकपाल विधेयक को पारित कराने के लिए अण्णा ने १६ अगस्त २०११ से आमरण अनशन आरंभ किया था।

जन्म : १९ जून १९३७

राळेगण सिद्धी, अहमदनगर, महाराष्ट्र

राष्ट्रीयता : भारतीय

अन्य नाम : किसन बाबूराव हजारे

प्रसिद्धी कारण : भ्रष्टाचार विरोधी जन आंदोलन

धार्मिक मान्यता : हिंदू

अण्णा हजारे का जन्म १५ जून १९३७ को महाराष्ट्र के अहमदनगर के राळेगण सिद्धी गाव के एक मराठा किसान परिवार में हुआ था। उनके पिता का नाम बाबूराव हजारे और माँ का नाम लक्ष्मीबाई हजारे था। उनका बचपन बहुत गरीबी में गुजरा। पिता मजदूर थे तथा दादा सेना में थे। दादा तैनाती भिंगनगर में थे। वैसे अण्णा के पूर्वजो का गाँव अहमदनगर जिले में स्थित राळेगण सिद्धी में था। दादा को मृत्यु के सात वर्षों बाद अण्णा का परिवार राळेगण आया था।

वर्ष १९६२ में भारत-चीन युद्ध के बाद सरकार ने युवाओं से सेना में शामिल होने की अपील पर अण्णा १९६३ में सेना की मराठा रेजीमेंट में ड्राइव्हर के रूप में भर्ती हो गये। अण्णा की पहली नियुक्ति पंजाब में हुई। १९६५ में भारत - पाकिस्तान युद्ध के दौरान अण्णा हजारे खेमकरण सीमा पर नियुक्त थे। १२ नवंबर १९६५ को चौकी पर पाकिस्तानी हवाई बमबारी ने अण्णा के जीवन को सदा के लिए बदल दिया। १९७५ में जम्मू में तैनाती के दौरान सेना में सेवा के १५ वर्ष पूरे होने पर उन्होंने स्वैच्छिक सेवा निवृत्ति के लिए वे पास के गाँव में रहने गए और इसी गाँव की उन्होंने अपनी सामाजिक कर्मस्थली बनाकर समाज सेवा में जुट गए।

१९६५ के युद्ध में मौत से साक्षात्कार के बाद नई दिल्ली रेलवे स्टेशन पर उन्होंने स्वामी विवेकानंद कि एक पुस्तक 'फॉल टु दि युथ' खरिदी। इसे पढकर उनके मन में भी अपना जीवन समाज को समर्पित करनेकी इच्छा बलवती हो गई। १९७० में उन्होंने आजीवन अविवाहित रहकर स्वयं को सामाजिक कार्य के लिए पूर्णतः समर्पित कर देने का संकल्प कर दिया।

मुंबई पदस्थापन के बाद वह अपने गाँव आते - जाते रहे। वहाँ चट्टान पर बैठकर गाँव को सुधारने की बात सोचा करते थे। १९७८ में स्वैच्छिक सेवानिवृत्ति लेकर राळेगण आकर उन्होंने अपना सामाजिक कार्य का प्रारंभ कर दिया। इस गाँव में सामाजिक कार्य को प्रारंभ कर दिया। इस गाँव में पानी की बहुत कमी थी। अण्णा ने इसके लिए गाँववालो को योगदान के लिए प्रवृत्त किया और स्वयं भी इसमें योगदान दिया। अण्णा के कहने पर गाँव में जगह - जगह पेड लगाए गए।

गाँव में सौर उर्जा और गोबर गॅस के जरिए बिजली की सप्लाई की गई। उन्होंने अपनी जमीन बच्चों के हॉस्टेल के लिए दान कर दी और अपनी पेंशन का सारा पैसा गाँव के विकास के लिए समर्पित किया गया। वे गांव के मंदिर में रहते और हॉटेल में बनने वाला खाना ही खाते हैं। वह गाँव आज शांति, सौहार्द एवं भाई चारो की मिसाल है।

१९९१ में अण्णा हजारे जी ने महाराष्ट्र में शिवसेना - भाजपाकी सरकार के कुछ भ्रष्ट मंत्रियों को हटाए जाने की माँग को लेकर भूख हडताल की। ये मंत्री थे शशिकांत सुतर, महादेव शिवांकर और बबन घोलाप, अण्णा हजारे ने कई शिवसेना और भाजपा नेताओं पर भी भ्रष्टाचार में लिप्त होने के आरोप लगाए। २००३ में अण्णा ने काँग्रेस और एनसीपी सरकार के चार मंत्रियों को भ्रष्ट बताकर उनके खिलाफ मुहिम छेड दी और भूख हडताल पर बैठ गए।

जन लोकपाल विधेयक, नागरिक लोकपाल विधेयक के निर्माण के लिए जारी यह आंदोलन अपने अखिल भारतीय स्वरूप में ५ अप्रैल २०११ को समाजसेवी अण्णा हजारे उनके साथियों के जंतर - मंतर पर शुरू की गए अनशन के साथ आरंभ हुआ जिनमें मैगसेसे पुरस्कार विजेता अरविंद केजरीवाल, भारत

की पहिली महिला प्रशासनिक अधिकारी किरण बेदी, प्रसिद्ध लोकधर्मी वकील प्रशांत भूषण आदि शामिल थे। संचार साधनों के प्रभाव के कारण इस अनशन का प्रभाव समुचे भारत में फैल गया और लोग सड़कों पर भी उतर आए।

२५ मई २०१२ को अण्णा हजारे ने पुनः जंतर मंतर पर जन लोकपाल विधेयक और तिलक ब्लोअर विधेयक को लेकर छह दिन का सांकेतिक अनशन किया।

अण्णा हजारे को आधुनिक युग का गांधी भी कहा जा सकता है। अण्णा हजारे हम सभी के लिए आदर्श है।

अण्णा हजारे गांधीजी के ग्राम स्वराज्य को भारत की गाँवों की समृद्धी का माध्यम मानते है। अण्णा हजारे को कई

तरह के सन्मान मिले है :-

- १) पद्मभूषण सन्मान (१९९२)
- २) पद्मश्री सन्मान(१९९०)
- ३) इंदिरा प्रियदर्शिनी वृक्षमित्र सन्मान (१९८६)
- ४) महाराष्ट्र सरकार का कृषि भूषण सन्मान (१९८९)
- ५) यंग इंडिया सन्मान
- ६) मैन ऑफ द ईयर अवार्ड (१९८८)

कावरे पल्लवी रावसाहेब

टी.वाय.बी.ए.

झंडा ऊँचा रहे हमारा

झंडा ऊँचा रहे हमारा ... विश्व विजयी तिरंगा प्यारा ...

यह गीत भारत का हर बच्चा गुनगणाता है ... बड़े ही शान से। आखिर क्या बात है, इस ध्वज में जिसने आजादी के परवानों में एक नया जोश भर दिया था और जो आज भी हर भारतीय को अपने गरिमामय इतिहास कि याद दिलाता है। और विभीन्नता में एकता वाले इस देश को एक सूत्र में बाँधे हुए है। हर स्वतंत्रता दिवस और गणतंत्र दिवस पर लाल किले कि प्राचीर पर राष्ट्रीय ध्वज को बड़े ही आदर और सन्मान के साथ फहाराया जाता है। देश के प्रथम नागरिक से लेकर आम नागरिक तक इसे सलामी देते है। २१ तोपों की सलामी से सेना इसका सन्मान करती है। किसी भी देश का झंडा उस देश की पहचान होता है। तिरंगा हम भारतीयोंकी पहचान है। राष्ट्रीय झंडे ने पहली बार आजादी के घोषणा के कुछ हि दिन पहले २२ जुलाई १९४७ को पहली बार अपना वो रंग रूप पाया जो आजक कायम है। हमारा राष्ट्रीय ध्वज तीन रंगों से बना है इसलिए हम इसे तिरंगा भी कहते है। सबसे उपर केसरीयां रंग निले रंग का चक्र बना है जिसमें २४ रेखाए है। प्रतिक को सारनाथ में अशोक महान के स्तंभ से लिया गया है। तिरंगे कि बनावट पर हमारे देश में काफी ध्यान दिया

जाता है। क्योंकि ये हमारे सन्मान से जुडा हुआ है। हर तिरंगे में अशोक चक्र श्वेत रंग के तीन चौथाई भाग में ही होना चाहिए। राष्ट्रीय ध्वज खादी के कपडे का होना चाहिए। आज जो ध्वज हमारे देश की पहचान है। उसे इस रूप में ढालने वाले थे पिंगली वेंकैया।

तिरंगे में इन रंगों की क्या महत्ता है। ये जानना बहुत जरुरी है। केसरिया यानी भगवा वैराग्य का रंग है। हमारे आजादी के दिवानों ने इस रंग का सबसे पहले अपने ध्वज में इसलिए सम्मिलित किया जिससे आने वाले दिनों में देश के नेता अपना लाभ छोडकर देश के विकास में खुद को समर्पित कर दे। जैसे भक्ती में साधु वैराग ले मोह माया से हट भक्ती का मार्ग अपनाते है। श्वेत रंग प्रकाश और शांती के प्रतिक के रूप में लिया है। हरा रंग प्रकृती से संबंध और संपन्नता दर्शाता है। और केंद्र में स्थित अशोक चक्र के २४ नियमों की याद दिलाता है।

हमारे राष्ट्रीय ध्वज का इतिहास भी बहुत रोचक है। २० वी सदी में जब हमारा देश ब्रिटिश सरकार की गुलामी से मुक्ती पाने के लिए संघर्ष कर रहा था, तब स्वतंत्रता सेनानियों को एक ध्वज की जरुरत महसूस हुई क्योंकि ध्वज स्वतंत्रता की

अभिव्यक्ती का प्रतीक रहा है। सन १९०४ में विवेकानंद की शिष्या सिस्टर निवेदिता ने पहली बार एक ध्वज बनाया जिसे बाद में सिस्टर निवेदिता ध्वज से जाना गया पहली बार तीन रंग वाला ध्वज सन १९०६ में बंगाल के बँटवारे के विरोध में निकाले गए जलूस में शचीन्द्र कुमार बोस लाए। इस ध्वज में सबसे उपर केसरिया रंग बीच में पीला और सबसे निचे हरे रंग का उपयोग किया गया था। केसरियां रंग पर ८ अधखिले कमल के फुल सफेद रंग में थे। नीचे हरे रंग पर एक सूर्य और चंद्रमा बना था। बीच में पिले रंग पर हिंदी में वंदे मातरम् लिखा था।

सन १९०८ में सर भिकाजी कामा ने जर्मनी में तिरंगा झंडा लहराया और इस तिरंगे में सबसे उपर हरा रंग था, बीच में केसरियां सबसे निचे लाल रंग था। सन १९१६ में पिंगली वेंकैया ने एक ऐसे ध्वज की कल्पना की जो सभी भारतवासियों को एक सूत्र में बाँध दे। उनकी इस पहल को एस.बी. बोमान जी और उमर सोमानी जी का साथ मिला और इन तीनों ने मिल कर नेशनल फ्लॅग मिशन का गठन किया। वेंकैया ने राष्ट्रीय ध्वज के लिए राष्ट्रपिता महात्मा गांधी से सलाह ली और गांधी जी ने उन्हें इस ध्वज के बीच में अशोक चक्र रखने की सलाह दी जो संदूक

भारत को एक सूत्र में बांधने का संकेत बने। पिंगली वेंकैया लाल और हरे रंग के की पृष्ठभूमी पर अशोक चक्र बनाकर लाए पर गांधी जी को यह ध्वज ऐसा नहीं लगा कि जो संपूर्ण भारत का प्रतिनिधित्व कर सकता। राष्ट्रीय ध्वज में रंग को लेकर तरह-तरह के वाद-विवाद चलते रहे। अखिल भारतीय संस्कृत काँग्रेस ने सन १९२४ में ध्वज में केसरियां रंग और बीच में गदा डालने की सलाह इस तर्क के साथ दीया कि ये हिंदु, मुसलमान और सिख तीनों धर्म को व्यक्त करता है। काफी तर्क वितर्क के बाद भी जब सब एकमत नहीं हो पाते तो सन १९३१ में अखिल भारतीय काँग्रेस के ध्वज को मूर्त रूप देने के लिए एक कमेटी बनाई गई इसी साल कराची काँग्रेस कमेटी की बैठक में पिंगली वेंकैया द्वारा तैयार ध्वज जिसमें केसरिया, श्वेत और हरे रंग के साथ केंद्र में अशोक चक्र स्थित था, को सहमति मिल गई। इसी ध्वज के तले आजादी के परवानों ने कई आंदोलन किए और १९४७ में अंग्रेजों को भारत छोड़ने पर मजबूर कर दिया।

शेख आयेशा मितु
टी.वाय.बी.ए.

झंडा उँचा रहे हमारा

विजयी विश्व तिरंगा प्यारा,
झंडा उँचा रहे हमारा !
सदा शक्ति बरसाने वाला,
प्रेम सुधा सरसाने वाला,
वीरों को हरषाने वाला,
मातृभूमि का तन-मन सारा। झंडा ..!
स्वतंत्रता के भीषण रण में
लखकर बढ़े जीश जीश इवण-इवण में,
कांपे शत्रू देखकर मन में,
मिट जाए भय संकट सारा। झंडा ..!

इस झंडे के नीचे निर्भय
लें स्वराज्य यह अविचल निश्चय,
बोले भारत माता की जय,
स्वतंत्रता हो ध्येय हमारा। झंडा ..!
आ.ओ ! प्यारो वीरो, आओ।
देश-धर्म पर बलि-बलि जाओ,
एक साथ सब मिलकर गाओं,
प्यारा भारत देश हमारा। झंडा ..!
इसकी शान न जाने पाए,
चाहे जान भले ही जाए,

विश्व - विजय करके दिखलाएं,
तब होवे प्रण पुर्ण हमारा । झंडा ...!
विजयी विश्व तिरंगा प्यारा,
झंडा ऊंचा रहे हमारा
विजयी विश्व तिरंगा प्यारा ।
झंडा ऊंचा रहे हमारा ...!

हर देश का अपना राष्ट्रीय ध्वज होता है जो उस देश के गौरव और सम्मान का प्रतीक होता है । हमारा राष्ट्रीय ध्वज तिरंगा है, जो देश की स्वतंत्रता के बाद से हमारे राष्ट्रीय भक्ति पर लहरा रहा है ।

१५ अगस्त १९४७ को भारतवर्ष स्वतंत्र हुआ था और भारत के प्रथम प्रधानमंत्री स्वर्गीय जवाहरलाल नेहरू ने लालकिले पर प्रथम बार ध्वजारोहण किया था । हमारी पराधीनता का प्रतीक युनियन जैक उस दिन उतार दिया था । तब से आज तक राष्ट्र की आन-बान और शान का प्रतीक तिरंगा लहरा रहा है ।

सभी धर्म अपनी पुजा-पद्धति अपनाने में स्वतंत्र है । सभी धर्म अलग-अलग दिखाई पडते हैं। पर अनेकता में एकता ही हमारे राष्ट्री की वह विशेषता है जो विश्व में अन्यत्र मिलना दुर्लभ है । स्वतंत्रता दिवस और गणतंत्र दिवस के अवसर पर यह ध्वज समारोह पूर्वक फहराया जाता है । स्वतंत्रता दिवस पर लाल किले पर प्रधानमंत्री द्वारा ध्वजारोहण किया जाता है ।

गणतंत्र दिवस पर राष्ट्रपति द्वारा इंडिया गेट पर ध्वज फहराया जाता है । दोनों ही अवसरों पर इक्कीस तोपों की सलामी दी जाती है । सेना की टुकडिया ध्वज का अभिवादन करती है । देश के राज्यों में मुख्यमंत्रियों अथवा राज्यपालों द्वारा ध्वजारोहण किया जाता है । विभिन्न देशों में राजदुत ध्वजारोहण करते हैं ।

देश के विभिन्न भागों में नगरों और शादी में भी देश के नागरिक सांसदों, विधान सभा सदस्यों, पार्षदी और मुख्य अधिकारियों की अध्यक्षता में ध्वजारोहण करते हैं । दोनों ही अवसरों पर राष्ट्रीय एकता और स्वतंत्रता से संबंधित सांस्कृतिक कार्यक्रम होते हैं ।

स्वतंत्रता के प्रतीक तिरंगे के अनंतकाल तक फहराते रहते की कामना की जाती है । राष्ट्र ध्वज के नीचे दिवंगत स्वतंत्रता सेनानियों को श्रद्धांजली दी जाती है ।

हमें इस ध्वज की आन-बान-शान बनाए रखने के लिए प्राणों की परवाह भी नहीं करनी चाहिए ।

“विजयी विश्व तिरंगा प्यारा,
झंडा ऊँचा रहे हमारा ।

हमारा राष्ट्रीय ध्वज केसरिया, श्वेत और हरे रंगों से बना है । इस के मध्य में अशोक चक्र है । इस चक्र में चौबीस शलाकाएं हैं और इसका रंग गहरा नीला है । भारत सरकार ने सम्राट अशोक के चक्र को ग्रहण कर भारतीय प्राचीन गौरव की रचना की है ।

तिरंगे के तीन रंग अपने विशेष गुणों के प्रतीक हैं । केसरिया रंग उत्साह और वीरता का परिचायक है । इसी से प्रेरणा लेकर देश के अगणित वीरों ने देश की स्वतंत्रता प्राप्ति हेतु अपने प्राणों की बाजी लगा दी थी । श्वेत रंग हमारी पवित्रता, उच्चल चारित्रिकता सत्य और सांस्कृतिक श्रेष्ठता का प्रतीक है । हरा रंग हमारे वैभव, श्री और सम्पन्नता का परिचायक है । लहलहाती हरी-भरी फसलो का रंग ही तो झलकता है, इस हरे रंग में । किसी दिन हमारा देश सोने की चिडिया कहलाता था । यह हरा रंग उसी ओर संकेत करता है । आज हमारे देश ने कृषि उद्योग और व्यापार के क्षेत्र में जो बहुमुखी प्रगति की है हरा रंग उसी प्रगति का सुचक है ।

ध्वज के मध्य में बना अशोक चक्र हमारी धार्मिक स्वतंत्रता का प्रतीक है । उस की चौबीस शलाकाएं हमारे विभिन्न धर्मों और उनकी सभान्वित सांस्कृतिक एकता तथा 'सर्वधर्म समभाव' का परिचायक है । हमारे देश में सभी धर्मों के अनुयायियों को पूर्ण स्वतंत्रता प्राप्त है ।

संदिप खंडू जाधव

टी.वाय.बी.ए.

भारत की वैज्ञानिक क्षेत्र की प्रगती

दोस्तो आज हम आपके लिए लाए हैं भारत की वैज्ञानिक प्रगति पर निबंध तो चलिए पढ़ते हैं आज इस आर्टिकल को । हमारा भारत देश तेजी से विकास करने वाला देश है । हमारे भारत देश में कई बदलाव देखने को मिलते हैं । देश तेजी से बदलावों के साथ नई उपलब्धियों को हासिल कर रहा है । भारत ही नहीं आज दुनिया के कई देश वैज्ञानिक प्रगति कर रहे हैं । आज हम देखें तो भारत में विज्ञान की वजह से हमें बहुत कुछ प्राप्त हुआ है जिससे हम अपने जीवन में आगे बढ़ सकते हैं । आज हम देखें भारत की वैज्ञानिक प्रगति की वजह से हमारे देश में कृषि के क्षेत्र में भी काफी बदलाव देखने को मिलते हैं ।

कृषि के क्षेत्र में नई नई वैज्ञानिक प्रगति की वजह से किसानों की उपज अच्छी दिखी जा सकती है यह सब वैज्ञानिक प्रगति की वजह से ही आज हम पढ़ाई के क्षेत्र में भी आगे बढ़ते जा रहे हैं । लोग कंप्यूटर के जरिए पढ़ाई करने लगे हैं । कंप्यूटर हमें विज्ञान ने ही दिया है । वास्तव में कंप्यूटर एक ऐसा सिस्टम है जिसके जरिए हम अपने कार्यों को शीघ्रतापूर्वक आसानी से कर सकते हैं । रोजगार के नए - नए अवसर भी इस विज्ञान की प्रगति ने हमें उपलब्ध कराए हैं । और अच्छा खासा पैसा भी कमा सकते हैं । पहले जहाँ लोग एक दूसरे तक अपनी बात पहुंचाने के लिए कबूतरों का इस्तेमाल करते थे लेकिन बदलते इस वैज्ञानिक जमाने में आज हम संचार के कई साधनों का उपयोग करने लगे हैं । मोबाईल फोन, इंटरनेट आदि का उपयोग करके हम जीवन में कई लाभ प्राप्त कर सकते हैं और अपने संबंधियों, रिश्तेदार दोस्तों से बातचीत कर सकते हैं उन्हें संदेश भेज सकते हैं ।

आज हम देखें तो हम किसी दूर के शहर की घटनाओं को इंटरनेट टीवी, रेडिओ के माध्यम से सुन सकते हैं । वैज्ञानिक प्रगति की वजह से आज हर क्षेत्र आगे बढ़ा है देश तेजी से विकास करता जा रहा है । देश ने कई उपलब्धियां हासिल की हैं, निर्यात बाजार बहुत ही बेहतर रहा है । आज हम देखें तो मेडिकल साइंस की वजह से हम बड़ी से बड़ी बीमारियों को दूर कर सकते हैं । पहले एक जमाना था जब कई बड़ी बीमारियां हमें हो जाती हैं फैल जाती थीं लेकिन विज्ञान की प्रगति की वजह से आज मेडिकल साइंस हम सभी के लिए एक वरदान है । आज

लोग मेडिकल साइंस के क्षेत्र में अपने भविष्य को भी बना रहे हैं और दूसरों की मदद करके दूसरों का उपचार करके जीवन में आगे बढ़ रहे हैं । आज हम देखें तो भारत की वैज्ञानिक प्रगति तेजी से हो रही है । पहले लोग एक स्थान से दूसरे स्थान पर जाने के लिए घोड़ों, हाथियों, बैल गाड़ियों की मदद लेते थे लेकिन आज इस वैज्ञानिक युग में कई यातायात के साधन हमें मिले हैं जिससे हम बहुत ही जल्द एह स्थान से दूसरे स्थान तक पहुंच सकते हैं और जीवन में आगे बढ़ सकते हैं । भारत की यह वैज्ञानिक प्रगति वास्तव में बहुत ही जरूरी थी । इससे हमें कई लाभ हुए हैं हमारा समय भी बचा है और हम अपने दोस्तों, रिश्तेदारों से मिलजुल कर अपने जीवन में आगे बढ़ते हैं । भारत की वैज्ञानिक प्रगति की वजह से ही आज हमारे देश के सैनिकों के पास कई ऐसे अस्त्र-शस्त्र हैं जिससे हम अपने दुश्मन देश को सबक सिखा सकते हैं ।

वास्तव में हम सभी को विज्ञान का महत्त्व समझना चाहिए और वैज्ञानिक क्षेत्रों में तेजी से आगे बढ़ते जाना चाहिए । देश के कई ऐसे वैज्ञानिक भी हैं जिन्होंने भारत को वैज्ञानिक प्रगति की ओर तेजी से बढ़ाने में काफी मदद की थी । इन वैज्ञानिकों में डॉक्टर ए.पी.जे. अब्दुल कलाम और होमी जहांगीर भाभा आदि हैं । वास्तव में इन वैज्ञानिकों ने भारत देश को वैज्ञानिक प्रगति में काफी महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाई है । आज हमारा भारत देश वैज्ञानिक प्रगति तेजी से करता जा रहा है । हम सभी को देश के विकास में भी अपना पुरा योगदान निभाना चाहिए । वैज्ञानिक प्रगति की वजह से आज हर एक क्षेत्र आगे बढ़ा है देश तेजी से विकास करता जा रहा है । देश ने कई उपलब्धियां हासिल की हैं । निर्यात बाजार बहुत ही बेहतर रहा है । आज हम देखें तो मेडिकल साइंस ने भी काफी तरक्की की हुई है । मेडिकल साइंस ने भी उनकी वजह से बड़ी बड़ी बीमारियों का इलाज होता है । वैज्ञानिक अविष्कारों ने भारत के विकास में एक प्रमुख भूमिका निभाई है ।

कोकाटे जनार्दन बाबाजी

टी.वाय.बी.ए.

वंदे मातरम्

‘वंदे मातरम्’ तो हम सभी को मालूम है। लेकिन वंदे मातरम् का मतलब क्या है वो हमको मालूम होना चाहिए, वंदे मातरम् का मतलब होता है माता को वन्दना करता हूँ। राष्ट्रीय गीत ‘वंदे मातरम्’ बंकिम चंद्र चॅटर्जी द्वारा १८७० में बंगाली और संस्कृत में लिखा गया था। राष्ट्रीय गीत पहली बार रवींद्रनाथ टॅगोर द्वारा वर्ष १८९६ में भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस नीति बैठक में गाया गया था। राष्ट्रीय गीत से प्रेरित होकर, अरबिंदो घोष ने १९०५ में ‘वंदे मातरम्’ नाम से प्रसिद्ध अखबार शुरु किया।

प्रसिद्ध बंगाली लेखक और उपन्यासकार, बंकिमचंद्र चटोपाध्याय द्वारा लिखित वंदे मातरम् की पहली दो छंद को २४ जनवरी १९५० को भारत के राष्ट्रीय गीत के रूप में चुना गया था। यह गीत कुछ अधिकारिकों को छोड़कर राष्ट्रीय गान ‘जन गण मन’ के समान दर्जा देता है। जब भारत आजाद हुआ, तब निश्चित रूप से ‘जन गण मन’ की तुलना में ‘वंदे मातरम्’ अधिक लोकप्रिय स्वर था, जिसे बाद में संविधान सभा द्वारा राष्ट्रगान के रूप में अपनाया गया था। ‘वंदे मातरम्’ ही स्वतंत्रता के लिए देश के संघर्ष के दौरान भारतीय क्रांतिकारियों और राष्ट्रवादी नेताओं का मूल गीत था। इसने कई युवा पुरुषों और महिलाओं को उत्साहित और प्रेरित किया जो उस समय की देशभक्ति भावनाओं में घिरे हुए थे। उनकी मातृभूमि की सेवा में अपनी आत्माओं को समर्पित करते थे। क्रांतिकारी बने अध्यात्मवादी अरविंद घोष ने इसे ‘बंगाल का गान’ करार दिया।

बंकिमचंद्र चट्टोपाध्याय के देशभक्ति उपन्यास ‘आनंदमठ’ में कविताकी विशेषता है जो १८८० और १८८२ के बीच बंगाली सामुहिक ‘बंगा दर्शना’ में एक लेख के रूप में प्रकाशित हुई थी। इस प्रेरणादायक गीत ने राष्ट्रवादी नेताओं और लोगों के मन में एक जोश सा भर दिया। इन युवा क्रांतिकारियों में से एक अरबिंदो घोष ने आंतरराष्ट्रीय श्रोताओं के बीच इसे लोकप्रिय बनाने के उद्देश से अंग्रेजी में कविता का अनुवाद करने का कार्य खुद पर लिया। इससे पहले बंकिमचंद्र ने अपने उपन्यास आनंदमठ में वंदे मातरम् को लिखा था। वह ग्रामीण बंगाल की समृद्ध प्राकृतिक सुंदरता से प्रेरित थे और यह गीत बंगाल के लिए एक अनुष्ठान बन गया। जिसने उन्हें सर्वोच्च देवी दुर्गा की अवतार के रूप में देखा। बंकिमचंद्र ने आनंदमठ के उपन्यास में गाना भी शामिल किया जो कि उपन्यास मुख्य था

जो १७६३ – १८०० के दौरान संन्यासी विद्रोह की ऐतिहासिक घटना पर आधारित था। उन्होंने उन भिक्षुओं के एक समूह का वर्णन किया जो मौजूदा मुस्लिम शासकों और उभरते हुए ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनी शासन के क्रूर शासन के खिलाफ हथियार उठाते थे। यह गीत संन्यासी समूह के लिए एक घोषणापत्र के प्रकार के रूप में पेश करता है और समृद्ध, परिपक्व फसलों के साथ लदी हुई भूमि, हरे – भरे रंग के पत्तों को, बहुरंगी फूलों की विविधता और इलाके की खूबसूरती के लिए शानदान नदियाँ लोगों के आँखों के आगे लाता है। उनकी छंदों के शब्द विशेषकर समृद्ध हैं जो देश के हर पहलू की प्रशंसा करते हैं। भाषा और अभिव्यक्ति की जटिलता के बावजूद, छंद पाठकों के दिलों में मातृभूमि के लिए देशभक्ति प्रेम की गहरी समझ देता है।

रविंद्रनाथ टैगोर द्वारा गानों की लोकप्रियता की शुरुआत हुई जब उन्होंने कलकत्ता में भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस के सत्र के दौरान १८९६ में एक गीत का आत्म-स्वरबद्ध स्वर गाया था। लॉर्ड कर्जन द्वारा बंगाल विभाजन के मद्देनजर, १९०६ में भारतीय राष्ट्रवादी आंदोलन के साथ एसोसिएशन शुरु हुआ। १४ अप्रैल १९०६ को भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस के बरिसल में बांगल प्रांतीय संमेलन ने विरोध में लॉर्ड कर्जन का पुतला जलाया और लोगों ने बार – बार वंदे मातरम् का जिक्र किया। ब्रिटिश राष्ट्र के खिलाफ युद्ध लड़ने वाले भारतीय राष्ट्रवादियों के लिए युद्ध बन गया, जिसमें मातृभूमि के लिए स्वतंत्रता प्राप्त हो गई, जब अधिकारियों ने बलियाल में वाक्यांश के उच्चारण को दबाने की कोशिश की। सभी देशभक्त भडक उठे और उन्होंने वंदे मातरम् के स्वरों के साथ मातृभूमि के आजादी के लिए ब्रिटिश शासन का सामना किया। वाक्यांश की शक्ति ऐसी थी। भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस ने १९१५ के बाद पुरे देश में हर सत्र में वंदे मातरम् गाना अनिवार्य कर दिया। वन्दे मातरम् गीतो के महत्त्व को संक्षेप में अरविंद घोष ने आगे रखा है “वंदे मातरम्” राष्ट्रवाद की अभिव्यक्ति थी। यह पुरी तरह से भारत भर में फैल गया और लाखों के होंठों पर था “केब्रिज के विद्वानों ने इस गीत को स्वदेशी आंदोलन का सबसे बड़ा और सबसे स्थायी उपहार” माना।

अपेक्षा साहेबराव

एस.वाय.बी.ए.

ज्ञानज्योत

२०२१-२०२२

English Section

The English Language
is like a broad river
on whose bank
a few patient anglers are sitting,
while, higher up, the stream
is being polluted by a
string of refuse - barges
tipping out their muck

भारत मातेचा अमृत महोत्सव
विशेषांक

INDEX

Sr.No.	Articles Title	Students Name
1.	Unity in Diversity in India	Date Sejal Santosh
2.	Development in India After Independence	Thange Mohini Gorakshnath
3.	Role of Youth in Shaping India's Future	Momin Jinnat Inusbhai
4.	Education Development in India	Khodade Abhimanyu
5.	The Salt Satyagraha	Kashid Abhishekh Vilas
6.	Scientific Development	Thube Varsha Popat
7.	Development of Agriculture in India	Bangar Pravin S.
8.	Growth of Information Technology (IT) Industry in India	Topale Jyoti B.
9.	Industrial Development in India	Sathe Ritu
10.	The Spiritual Heritage of India	Bhorate Snehal

Unity in Diversity in India

India is the oldest civilization in the entire world. In this long journey of 5000 years, we were ruled by many rulers, belonging to different religions and cultures. Further, a lot of people migrated from other countries, and India accepted them with open hearts. Due to this exchange, we can observe a lot of diversity in terms of religion, culture, race, and religion in our country. However, despite all these diversities, India remained united even in dark hours and faced all the crises with a united spirit. The thread which binds all Indians together is known as "Unity among diversity". In this article, we will explore the meaning of Unity in diversity in India, the types of diversity in India, what is diversity, provisions of unity in the constitution, its importance and the hurdle in achieving unity.

From Jammu and Kashmir to Kanyakumari, Indians follow different cultures, different religions, different languages and different traditions. But living together with love and peace irrespective of these differences describe the concept of unity in diversity of India. Before the independence against Britishers, freedom fighters were fighting for the independence with the help of unity in diversity. During the time of Britishers, every Indian from different caste, religion, language

was working in groups for independence. it was the unity in diversity which played an important part by bringing unity among all the Indians to fight for freedom. Many groups were made by people from different religions castes and areas. The motive of every person in these groups was freedom only.

Unity in diversity consists of two different words that are "unity" and "diversity". Any difference between two or more people is called diversity. In simple words. diversity is in which the people are not the same, there are some differences that can be related to religion, caste, language, culture etc. Unity means to make a group of people maintain a relationship with people. So if we mix these two words with each other, it creates the beautiful meaning of unity in diversity that is a group of people in which different types of people stay together.

The unity in diversity is defined as the spirit of brotherhood without any discrimination. The term "Unity in diversity" implies the feeling of oneness or togetherness even after having a lot of diversity. Its spirit unites the people together and this bond shows the path of righteousness. This Diversity can be in the form of religion, colour, caste, creed. cultural practices. etc. In Our country, these diversified traits are not seen as a conflict. but they are the varieties that enrich our society and the nation. It is used as a symbol of harmony and unity among people belonging to different religions or cultural backgrounds.

Date Sejal Santosh

S.Y.B.A. English

Development in India After Independence

India, which has now become an impactful country globally has grown a lot since it got its independence from colonial rule. But just like everything else, different people have different opinions about it. While some think that it has witnessed immense growth, others are of the view that the growth is slow as compared to what it should be. Despite these contrasting views, the fact that remains is that the India we see today is different than what it was during independence. It has developed in terms of infrastructure, education, healthcare, science and technology and in almost all other sectors. But still it is considered a developing nation. This implies that the country is taking its own sweet time to catch up with the developed world. Let us now look at the developments that India has made in different sectors in the past seven decades : An independent India was bequeathed a shattered economy, widespread illiteracy, and shocking poverty.

Contemporary economists divide the history of India's economic growth into two phases - the first 45 years after independence and almost three decades of the free market economy. The years preceding the economic liberalisation were mainly marked by instances wherein economic development got stagnated due to a lack of meaningful policies. The economic reforms came to India's rescue with

the launching of a policy of liberalisation and privatisation. A flexible industrial licensing policy and a relaxed FDI policy started getting positive responses from international investors. Among the major factors that drove India's economic growth following the economic reforms of 1991 were increased FDI, adoption of information technology, and increased domestic consumption.

A major development in the nation's services sector has been visible in the telecom and information technology sectors. A trend that started some two decades back is now well in its prime. Several multinational firms continue to outsource their tele services and IT services to India, resulting in the growth of ITES, BPO and KPO companies. The acquisition of expertise in information technology has led to the generation of thousands of new jobs, which in turn increased domestic consumption and naturally, more foreign direct investments happened to meet the demands.

Presently, the services sector employs more than 30% of the Indian workforce and this process of development started back in the 1980s. In the 60s, the sector employed only 4.5% of the working population. According to the Economic Survey 2021-22, the services sector accounted for more than 50% of Indian GDP and the figures are expected to grow in the future.

Thange Mohini Goraksh

T.Y.B.A.

Role of Youth in Shaping India's Future

Youth are the most important and dynamic segment of the population in any country. It is believed that developing countries with large youth population could see tremendous growth, provided they invest in young people's education, health and protect and guarantee their rights. We can undoubtedly say that today's young are tomorrow's innovators, creators, builders and leaders.

But they need the required support in terms of good health, education, training and opportunities to transform the future. The economic trigger happens when a country's more hands to work available than more mouths to feed. To put it succinctly, working age population has to be larger than the dependent population.

Today, India is one of the youngest nations in the world with more than 62% of its population in the working age group (15-59 years), and more than 54% of its total population below 25 years of age. It is further estimated that the average age of the population in India by 2020 will be 29 years as against 40 years in USA, 46 years in Europe and 47 years in Japan. This gives us the edge

of demographic dividend over other countries. The youth of today is increasingly becoming restless and struggling to remove the disparities. However, more efforts need to be put in, if we are to become free from the vicious circles of poverty, malnutrition, corruption, violence and unemployment. All these vices are still prevalent in the society, which are not allowing our great nation to function in its real spirit.

Unfortunately, being a democratic nation and largest democracy in the world, India is still lagging behind in achieving socio-political and economic equalities, which were dreamt by our predecessors. As a nation, in the last 72 years, we have been striving to eliminate these inequalities at all levels, which are existing in the forms of poverty, unemployment, illiteracy, corruption, violence, gender bias etc. India is ranked at 130 in Human Development Index, 115 in Human Capital Index, 100 in Global Hunger Index, 122 in World Happiness Index, 62 in Inclusive Development Index, 141 in Gender Development Index and 145 in Global Burden of Disease Study. India's rank in various development indices has barely grown over the years. If India is to improve upon these indices, then the Indian Youth needs to take the charge and come forward to fight against multiple inequalities and contribute in nation building.

Momin Jinnat Inusbhai

T.Y.B.A.

Education Development in India

Over the course of 7 decades after Independence, the education system of India has evolved gradually yet phenomenally. From a Literacy rate of 18 in 1951, we have moved up to 73% as of 2011. Currently, the education system in India is the strongest and largest in the world hosting more than 315 million students.

The modern education system was introduced to India in 1830 during the British rule by Lord Thomas Babington. Who brought English language syllabus to the country. The syllabus was then limited to common subject like language, science and math's. Classroom teaching became prominent and the relation between a teacher and student evolved.

In the following years, the education system started getting influenced by various institutions. During the late nineteenth century, the Theosophical Society of India and Rama Krishna Mission started to merge the western ideals of education with the Indian roots to inspire the students and make them accepted universally. Intellectuals of various nationalities came together and helped shape the education system.

Post India gained its independence from

the British colonial rule, the Indian education system, previously accessible only to the elite, became a available for the entire society. The government's Central Advisory Board established two committees - one for higher education and one for secondary education to address the challenges of education, formulate comprehensive education policies and improve the overall education landscape of the country. Currently Indian School System consists of four levels - pre-primary, primary, secondary and higher secondary.

As of 2019, India has the greatest number of students in a country. Compared to the tragic situation of 1947 when the country had merely 400 schools. 19 universities with a little over 5000 students, we have come a long way. Currently, India boasts of 1.5 million plus schools, 751 universities and 35 thousand plus colleges. To modernize the knowledge delivery ways according to the needs of the 21st century generation, schools and universities are adopting various unique practices. These methodologies and innovative pedagogies enable educational institutions to develop the skills of the learners in such a manner that they are able to become self-dependent and ambitious achievers.

Khodade Abhimanyu

T.Y.B.A.

The Salt Satyagraha

Pandit Jawaharlal Nehru, the first Prime Minister of India, described Tantrya as the new rising star of the East. Our country has completed 75 years of independence. Prime Minister Modi has taken a step to immortalize this moment and remind us of the freedom struggle. He has started the nectar festival of freedom.

The Salt Satyagraha is one of the turning points in the Indian War of Independence. It is mentioned in history as Dandi Yatra. It has been 91 years since this incident. At the same time, the country's nectar festival is also being celebrated. On the 75 anniversary of independence, 75 important events of the freedom struggle will be commemorated in 75 places across the country. The country has forgotten many important events of the freedom struggle. These are the things that will be passed on to today's generation through this medium. We could not die for the country but we can live for the country, Prime Minister Modi had said five years ago. Modi is the first Prime Minister to be born in independent India. The new generation in the country is not aware of the sacrifice made by the freedom fighters in the freedom struggle. Which forced the British Empire to leave the country. The Indian War of Independence

encouraged countries in Asia and Africa to take the path of independence. The new generation of the country questions what the country has given us. Basically, they don't even know the history of our country. Everyone in the country needs to know the great history of our country. Therefore, through this nectar festival, the history of our country. Therefore, through this nectar festival, the history of freedom struggle will be laid before every element. This will pave the way for the progress of the country for the next 25 years. It was appealed at that time to participate in the freedom struggle. He was responded to by everyone in every village in the country.

The children of Mother India gave their lives smiling to liberate India from the clutches of the British. All these sacrifices will be commorated at the 75 week - long Independence Day celebrations. In 2017, Modi had said in his speech that the Quit India Movement had united the entire country. Now he has appealed to the Bharat Jodo Movement just like the Quit India. They are giving the contry a chance to come together through Amrut Mohatsav. While Swarajya aims to bring about positive change in the lives of all the common people, this is the right time for the people to come together and move forward to achieve it. India is currently the sixth largest economy in the world. It is expected to overtake England at number five by 2025. Researchers predict that by 2030, India will be the world's third largest economy. Women also participated in the Dandi Yatra. That is why the future of the country can be made brighter by empowering women.

Kashid Abhishek Vilas
S.Y.B.A.

Scientific Development

INTRODUCTION

India ranks third among the most attractive investment destinations for technology transactions in the world. Modern India has had a strong focus on science and technology, realising that it is a key element for economic growth. India is among the topmost countries in the world in the field of scientific research, positioned as one of the top five nations in the field for space exploration. The country has regularly undertaken space missions, including missions to the moon and the famed Polar Satellite Launch Vehicle (PSLV).

India is likely to take a leading role in launching satellites for the SAARC nations, generating revenue by offering its space facilities for use to other countries. As of November 2021, the number of universities in India stood at 1,019.

MARKET SIZE

India now ranks 46 among 50 countries in the Global Innovation Index (GI); this is an improvement from the 48th position in 2020. The Government is extensively promoting research parks technology business incubators (TBIs) and (RPs), which would promote the innovative ideas till they become commercial ventures.

By 2022, R&D expenditure is targeted to reach at least 2% of the country's GDP. The engineering R&D and product development market in India is forecast to post a CAGR of 12% to reach US\$ 63 billion by 2025, from US\$ 31 billion in 2019.

IT spending in India will grow 7% YoY to reach US\$ 101.8 billion in 2022, compared to US\$ 81.89 billion in 2021.

In FY21, the science and technology sector added 1,497,501 employees, becoming India's

top employment generator.

India's National Artificial Intelligence Strategy prepared by NITI Aayog outlined a way forward to harness the potential of Artificial Intelligence (AI) in different fields. Accenture offers a framework for assessing the economic effect of AI for selected G20 countries in its latest AI research studies and forecast that AI will raise India's annual growth rate by 1.3% points by 2035.

India ranked 46th in the Global Innovation Index for 2021. In the Bloomberg Innovation Index, 2021, India ranked 50th in terms of innovations. In South Asia, India is the only country to be represented on the index. India moved up to fifth rank in the Global R&D Funding Forecast 2021.

DEVELOPMENTS/INVESTMENTS

With support from the Government, considerable investment and development has incurred in different sectors such as agriculture, healthcare, space research, and nuclear power through scientific research. For instance, India is gradually becoming self-reliant in nuclear technology.

RECENT DEVELOPMENTS

Some of the recent developments in the field of science and technology in India are as follows:

- As per the Economic Survey 2022, India's gross domestic expenditure on R&D (GERD) as a percentage of GDP stood at 0.66%.
- India's Top 5 IT firms (TCS, Infosys, Wipro, HCL and Tech Mahindra) added more than 122,000 employees in the first six months of FY22, nearly matching the 138,000 employees hired in the entirety of FY21.
- In 2021, the Indian pharma industry showed double digit growth of around 13-15% led by growth of Covid-19 products, as against a single digit growth of 3% shown in

2020.

- In November 2021, the Ministry of Science and Technology and Ministry of Earth Sciences, in association with Vijnana Bharati (VIBHA), launched India International Science Festival 2021, a unique platform, with its theme being celebration of creativity in science, technology and innovation for a prosperous India
- In November 2021, Atal Innovation Mission and Vigyan Prasar collaborated to drive synergies between Atal Tinkering Labs and Vigyan Prasar's unique platform, Engage With Science.
- In October 2021, the government announced plans to establish 75 science technology & innovation hubs in India for scheduled castes (SCs) and scheduled tribes (STs) and empower them to contribute to the socio-economic improvement of the country.
- In October 2021, the government launched the Indian Space Association (ISpA) to accelerate technology advancements and

strengthen the space sector in the country.

- India offers various opportunities for research & development and innovations. As of 2021, >70% of the 50 most innovative firms across the world have a research and development centre in India.
- In October 2021, Biz2Credit, a fintech company, announced plan to invest US\$ 100 million in India over the next five years on research and development activities and expansions.
- In October 2021, India and Denmark agreed for a five-year plan to implement green strategic partnership for enhancing collaboration in various areas including science and technology.
- In October 2021, India and Europe held discussions to review the progress on science and technology bilateral cooperation and strengthen efforts on research and innovation.

Thube Varsha Popat

Agriculture : Development of Agriculture in India !

Agriculture in India is the means of livelihood of almost two-thirds of the workforce in the country. It employs nearly 62% of total population and 42% of total geographical area. It is therefore considered to be the most important sector of India Economy.

A Saga of Success:

From a nation dependent on food imports to feed its population. India today is not only self-sufficient in grain production but also has a substantial reserve. The progress made by agriculture in the last four decades has been one of the biggest success stories of free India.

Agriculture and allied activities constitute the

single largest contributor to the Gross Domestic Product, almost 33 percent of it. Agriculture is the means of livelihood of about two-third so the workforce in the country.

Crops:

To carry improved technologies to farmers, a National Pulse Development Programme, covering 13 states, was launched in 1986. Efforts to boost pulse production were augmented further by the Special Food Production Programme. In 2001-02, pulse production was 13.52 million tones.

Irrigation:

As efforts continued to increase the

irrigation potential in the country, the last 40 years saw the gross irrigated area reach 85 million hectares. Flood forecasting has become an important activity over the years. Over 500 hydrological stations collect and transmit data through 400 wireless stations for issuing forecasts for 157 sites. About 5,000 forecasts are issued in a year with 94 percent accuracy. The country also receives international support, with the World Bank as a primary source, for developing its water resources.

Fertilizers:

The fertilizer industry in India has grown tremendously in the last 30 years. The Government is keen to see that fertiliser reaches the farmers in the remote and hilly areas. It has been decided to decontrol the prices, distribution and movement of phosphatic and potassic fertilisers.

Fisheries:

Fish production achieved an all-time high of 5.6 million tonnes at the end of 2001-02. Programmes that have helped boost production include the National Programme of Developing Fish Seeds. Fish Farmers' Development Agencies and Brackish Water Fish Farmer's Development Agencies.

Food Processing:

A new seeds policy has been adopted to provide access to high-quality seeds and plant material for vegetables, fruit, flowers, oilseeds and pulses, without in any way compromising quarantine conditions. Initiatives have been taken to encourage private sector investment in the food processing industry.

Agricultural Research:

The apex body for education, research, training and transfer of technology in the field of agriculture is the Indian Council of Agricultural

Research (ICAR), established in 1929. India's transformation from a food deficit to a food surplus country is largely due to ICAR's smooth and rapid transfer of farm technology from the laboratory to the land.

Oilseeds Production:

A Technology Mission on Oilseeds was launched in 1986 to increase production of oilseeds in the country and attain self-sufficiency. Pulses were brought under the Technology Mission in 1990. After the setting up of the Technology Mission, there has been consistent improvement in the production of oilseeds.

Drinking Water:

A Technology Mission on Drinking Water and Related Water Management has been constituted to cover the residual problem villages and provide potable water at 40 liters per capita per day, and 70 liters per capita per day in desert areas inclusive of 30 liters for cattle.

Indian Agriculture in Recent Years:

In last four years India has been experiencing fluctuating food grains production but it have never witnessed such a steep fall as in 2002-03 when decline in food grains production is apprehended to be anywhere between 13-14%. Exports in Agricultural commodities like rice, coffee, raw cotton, cashew, pulses and fruits recorded substantial pickup in the wake of strong demand reflecting potential of Indian agriculture.

Bangar Pravin Shivaji

T.Y.B.A.

Growth of Information Technology (IT) Industry in India

Two main components of Information Technology (IT) are software and hardware. The software has emerged as the major industry in the field of electronics. This industry made a modest beginning in the 1970s and by mid-1980s, the forecasters, analysts and policy planners started understanding the potential of computer software application.

The industry achieved a major breakthrough in the 1990s and is now one of the important industries of India. The main cause of the rapid development of software industry is its vast ..reservoir of technically skilled manpower which has transformed India into a software super power.

With a compound annual growth of about 52 per cent between 1991 and 1996, the Indian software sector has expanded almost twice as fast as the world's leading US software industry did, during the same periods, although from a smaller base.

There is now a critical mass of more than 500 software firms in the country and apart from these companies there are an additional 1,000 start-up-companies. Today, India is one country that offers cost-effectiveness, great quality, high reliability, speedy deliveries and, above all, the use of state-of-the-art technologies in software industry. The year 1995-96 was a boom year for the Indian computer industry and the Information Technology (IT) industry of India really exploded in that year.

Despite the challenges such as the continued technology slowdown in the global market, strong fundamentals and core value position of the software and services industry led to outperforming all other sectors in the country. Its export grew by 26.3 per cent in 2002-03, clocking revenues of Rs 46,100

crore.

The Indian software and services industry is one of the very few sectors worldwide to have witnessed double digit growth (Fig. 27.11). This has increased its share of total Indian exports from 4.9 per cent in 1997 to 20.4 per cent in 2002-03. It is expected to generate total employment for four million people (including support services), account for 7 per cent of India's GDP and 30 per cent of India's foreign exchange inflows in the year 2008.

The hardware segment of Information Technology (IT) industry is one of the fastest growing industries in terms of production, international trade and is characterised by innovation. According to a recent study, by 2010, the global electronics industry would cross \$ 1 trillion mark and Indian electronic hardware industry may be well over \$ 73 billion by then. The components segment has a potential to reach \$ 11 billion by 2010. This will offer employment opportunities to over 5 million persons.

"The Personal Computer (PC), not TV, will be the key information appliance of 21st century/" said Andy Grove, co-founder of Intel, the world's largest chip-maker over a decade ago. He was proved right in the U.S. before the turn of the 20th century when for the first time PCs outsold TVs. This has not happened in India, and may not happen for another decade. But PCs are gaining more popularity in India as compared to TVs as the time passes.

The television industry has also grown tremendously in the 1990s. The market size is about 2 million units with top four brands taking up over 80 per cent of the share. BPL and Videocon are on the top and accounted for 26 per cent each of the market shares. They are

followed by Onida arid Phillips. Among the international brands, Panasonic and Akai are famous. It is now asserted that V has entered the smallest of homes and the tiniest of villages and communities. The VCR Industry has suffered heavily due to spurt in cable TV, especially in big urban areas.

Smaller cities and towns fueled the IT consumption with class C cities accounting for over 50 per cent of total PC sales. Under the existing growth pattern, the domestic PC market is expected to touch 14.3 million units by 2010 with PC penetration of 45 per 1000 people. Output of Indian electronics and IT industry is estimated to have grown by 18.2 per cent to Rs. 1,14,650 crore in 2003-04.

The production of audio systems has registered a phenomenal growth during the recent past. The audio industry can broadly be classified as mono players, stereo players, midi systems, CD based systems and car audios. The present size of the Indian audio market is

estimated at Rs. 1,500 crore and this is growing at an annual rate of 15-16 per cent.

The mono players and stereo players contribute more than 50 per cent of the total market. The top three players in the Indian audio systems industry are Philips, BPL and Videocon. These three makers account for 35 per cent, 20 per cent and 10 per cent respectively with the remaining 35 per cent share of the market going to smaller brands and the unorganised sector.

Indian electronics industry is also contributing a lot to space technology. India has launched several indigenously built satellites including APPLE, INSAT-1 series. The remote sensing programme of the Indian Remote Sensing Organisation at Hyderabad has also gained a lot from this industry.

Topale Jyoti Bhagaji
T.Y.B.A.

Industrial development in India

Industrialisation during the British Rule

Indian Industry had a global presence before the advent of Britishers in India. Before the advent of British in India, India accounted for a quarter of World's Industrial output.

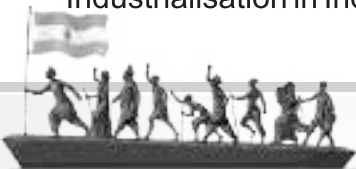
The exports from India consisted of manufacturers goods like cotton, silk, artistic ware, silk and woollen cloth. The impact of British Policies and the Industrial Revolution led to the , decay of Indian handicraft industry. Post-Industrial revolution in Britain, machine-made goods starting flooding into the Indian markets.

The decline of traditional handicraft was not followed by the rise of modern Industrialisation in India due to the British policy

of encouraging the imports of British made goods and exports of raw materials from India.

The period of the 1990s

1. The average annual growth rate of the industry which was close to 8% in the post-reform period fell to 6% in the 1990s.
2. The growth rate in the Eighth Plan was 7.3 percent which was same as the targeted growth rate.
3. The growth rate in the Ninth Plan was 6.0 percent which was significantly less than the targeted rate of 8.2 percent.
4. Further, the sector witnessed its worst ever performance in the last few years of the Ninth plan with growth collapsing to just 2 percent.

The period post-2011 till now.

The period starting from 2011-12 saw a severe slowdown in the industrial growth and production. The slowdown during the period is due too.

1. Weak Demand for exports from the Developed Western Countries due to Global Financial Crisis.
2. The slowdown in the Domestic Demand.
3. High Interest in India maintained by the RBI, due to persistently high Inflation.
4. The slowdown in the Private Investment by the private sector due to weak returns on the investments.
5. Rising NPAs of the Public-Sector banks has led to weak credit and lending offered by them.
6. Failure of past projects of the private sector.

7. Government reluctance to increase Public investment due to the stand of maintaining a low fiscal deficit.

8. Uncertain Global Recovery.

9. European Debt Crisis.

10. The slowdown in the prices of commodities in International Commodity markets mainly due to weak Chinese growth. The weakness in the prices has hit the Indian agriculture sector where prices of the Agriculture commodities has remained low, leading to collapse of income in the rural areas.

The annual growth rate of IIP has been decelerating post-2011. The IIP fell from 8.2% in 2010-11 to 2.9% in 2011-12. The IIP further fell to 1.1% in 2012-13, negative 0.1 percent in 2013-14 and 2.8% in 2014-15.

Sate Ritu

S.Y.B.A.

The Spiritual Heritage of India

India's intangible cultural heritage flows from her 5000 year old culture and civilisation. Dr. A.L Basham, in his authoritative "Cultural History of India", has noted that "While there are four main cradles of civilisation which,

moving from East to West, are China, India, the Fertile Crescent and the Mediterranean, specially Greece and Italy, India deserves a larger share of credit because she has deeply affected the religious life of most of Asia. She has also extended her influence, directly and indirectly, to other parts of the World." Buddha Carving from 3rd Century Gandhara (Currently Pakistan) It is also important to recall that the civilisation that developed in the Valleys of our two great river systems, the Indus and the Ganges, although in a sharply demarcated geographical region due to the Himalayas, was never an isolated civilisation. The notion that before the impact of European learning, science and technology, the 'East' changed

little if at all, over the centuries can and should be rejected. Indian civilisation has always been dynamic, not static. Settlers and traders came to India from the land and sea routes. India's isolation was never complete, from the most ancient times.

This resulted in the development of a complex pattern of civilisation, demonstrated so clearly in the intangible art and cultural traditions, whether in the dancing Buddhas of the Gandharva school of art which was strongly influenced by the Greeks, to the great tangible heritage seen in the temples of North and South India. Symbolic of this great religious and spiritual heritage was the development of Yoga which existed from the most ancient times and is also known as part of India's tantric civilisation. Evidence of the practice of Yoga has been found in pre-Vedic times at Harappan and Mahenjadero and across Northern India. According to mythological traditions, Shiva is said to be the founder of Yoga and Parvati, his first disciple.

Thus, Intangible Cultural Heritage such as the Indian example, is difficult to explain or interpret, because of its complexity. Tangible heritage on the other hand, being more visible is much better understood. The best definition of Intangible Cultural Heritage is contained in the 2003 UNESCO Convention on ICH which defines it in a manner broad enough to include diverse experiences and expressions across the globe such as "the practices, representations, expressions, knowledge, skills as well as the instruments, objects, artifacts and cultural spaces associated therewith - that communities, groups and, in some cases, individuals recognised as part of their cultural heritage". This is an excellent definition of India's great religious, intangible cultural heritage.

The significant influence of this intangible aspect of India's religious and spiritual heritage provides a profound insight into India's own history, culture and civilisation.

Christianity is India's third-largest religion, after Hinduism and Islam, with about 27.8 million adherents, making up 2.3 % of the population as per the 2011 Census of India. The written records of the Saint Thomas Christians state that Christianity was introduced to the Indian subcontinent by Thomas the Apostle, who sailed to the Malabar region in the present-day Kerala state in 52 AD. ^{TM TM} The Acts of Thomas mentions that the first converts were Malabarese Jews, who had settled in India before the birth of Christ. Thomas who was a Jew by birth came in search of Indian Jews. Following years of evangelising. Thomas was martyred and his remains were buried at St. Thomas Mount in Mylapore. There is general scholarly consensus that Christian communities were firmly established in the Malabar by the 6th century AD at the latest. These communities were mainly comprised of the Oriental Orthodox Eastern Christians, belonging to the Church of the East in India, that used Syriac as their liturgical language.

Bhosale Snehal

S.Y.B.A.

ज्ञानज्योत

२०२१-२०२२

विभागीय अहवाल

आज जीवन एका अशा वळणावर
येऊन थांबलं आहे की,
भूतकाळातील चुकांचा हिशोब
लागता लागेना ...
वर्तमानकाळ तर माझ्याकडेच
अघून हसत आहे ...
भविष्याचा आवाखडा आखायला
घेतला की भूतकाळातील
अपयश हात मागे खेचत आहे
असं वाटतं,
एक दिवस समुद्राच्या किनारी असून
सगळं दुःख कवेत घेऊन
असं काही मनमोकळेपणाने व्हून घ्यावं
की भविष्यात निर्लज्जपणाने
जगता यावं ..!

भारत मातेचा अमृत महोत्सव
विशेषांक

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	विभागाचे नाव
१.	मराठी विभाग
२.	इंग्रजी विभाग
३.	हिंदी विभाग
४.	इतिहास विभाग
५.	भूगोल विभाग
६.	राज्यशास्त्र विभाग
७.	क्रीडा विभाग
८.	वाणिज्य विभाग
९.	रसायनशास्त्र विभाग
१०.	गणित विभाग
११.	प्राणीशास्त्र विभाग
१२.	संगणक विभाग
१३.	भौतिकशास्त्र विभाग
१४.	अॅन्टी रॅगींग
१५.	जिमखाना विभाग
१६.	राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग
१७.	राष्ट्रीय छात्र सेना विभाग
१८.	ग्रंथालय विभाग
१९.	विद्यार्थी विकास मंडळ
२०.	सांस्कृतिक विभाग
२१.	वादविवाद - वक्तृत्व निबंध
२२.	आजी माजी विद्यार्थी पालक संघ
२३.	ज्ञानज्योत
२४.	परीक्षा विभाग
२५.	शिस्तपालन समिती
२६.	वनस्पतीशास्त्र विभाग

मराठी विभाग

मराठी विभागामध्ये सहयोगी प्राध्यापक व मराठी विभागप्रमुख म्हणून प्रा. लक्ष्मण कोठावळे व सहाय्यक प्राध्यापक म्हणून प्रा. श्रीकांत आल्हाट सेवारत आहेत. या शैक्षणिक वर्षात एस.वाय.बी.ए. मराठी विशेष स्तरावर १० विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतलेला आहे.

अ.नं.	विद्यार्थ्यांचे नाव	गावाचे नाव	मोबाईल नं.
१.	क्षीरसागर प्रतीक्षा आनंदराव	टाकळी ढोकेश्वर	७३९७८०५३२४
२.	गोधे सौरभ बाळकृष्ण	घारगाव	९९२१४०९८६१
३.	खिलारी प्रसाद भानुदास	टाकळी ढोकेश्वर	९६२३०९७७८२
४.	दोंदे निखील अशोक	वनकुटे	९३५९७०६७०३
५.	इनामदार सना मिठू	तिखोल	८०८०१४१५०८
६.	शिंदे प्रणीता विश्वनाथ	वडगाव सावताळ	९५२९२१७८९१
७.	गंगावणे विशाल सुभाष	भिंंगार	८४२१९९२७२१
८.	गांन्डोळे अभिराज लहानू	संगमनेर	८६६९०३८०६६
९.	शेख अबुजार मुनीर	जखणगाव	९३५९६६२२५९
१०.	साळवे गणेश किशन	तिखोल	७६६६१०१०३७

टी.वाय.बी.ए.

अ.नं.	विद्यार्थ्यांचे नाव	गावाचे नाव	मोबाईल नं.
१.	कुटे अथर्व मारुती	ढोकी	८७६६९०६८७९
२.	झावरे योगेश हरिभाऊ	टाकळी ढोकेश्वर	७०२८२७६०२७
३.	गवारे गायत्री बाबासाहेब	तिखोल	९३०७४८८८०३
४.	खरमाळे सोनाली बाबाजी	वडगाव सावताळ	७८८८२४६९१७
५.	शेटे प्राची भाऊसाहेब	तिखोल	९८३४८९४४२२
६.	आहेर सायली साजेश	टाकळी ढोकेश्वर	८३०८५४८१२५
७.	कुटे ऋषिकेश दिनकर	तिखोल	७५५८४१९२६८
८.	आल्हाट राहुल बाबासाहेब	टाकळी ढोकेश्वर	७२१८६८८३००
९.	नरड विशाल रोहिदास	कासारे	९०६७६४५९९५

१०.	धरम प्रियंका मथाजी	ढोकी	८३०८५४१७५४
११.	शिंदे सुरज रावसाहेब	खडकवाडी	९०९६३०७८०३
१२.	आंधळे सुप्रिया अशोक	कर्जुलेहर्या	९७६३९४२२३६
१३.	मंचरे प्रतिभा रावसाहेब	तिखोल	९४२०५७०४४९
१४.	मंचरे प्रदीप रावसाहेब	तिखोल	९४२०५७०४४९
१५.	सोनुळे सोनाली रावसाहेब	टाकळी ढोकेश्वर	८४५९४८३९३४
१६.	काशीद बाबसाहेब बबन	कासारे	९२८४६६६४९७
१७.	खरात सोनल भागा	कान्हूरपठार	८८७९३९९१८९
१८.	रोकडे गणेश बन्सी	वडगावसावताळ	९०४९२८४०९८
१९.	तुबे प्रतिक कैलाश	कान्हूरपठार	९१९९४३५५३०
२०.	बोन्हुडे स्नेहल शिवाजी	टाकळी ढोकेश्वर	९४२२७२७५८८

दि. १ ते १५ जानेवारी २०२२ या कालावधीमध्ये मराठी भाषा पंधरवडा निमित्त राज्यस्तरीय काव्यवाचन स्पर्धा घेण्यात आली. या काव्यवाचनस्पर्धेत राज्यभरातील ५६ नामांकित कवींनी काव्यवाचन केले. हे कवी संमेलन ३ जानेवारी २०२२ रोजी संपन्न झाले. काव्यवाचन स्पर्धेत 'होय ही माझी आई आहे' श्री प्रमोद घोरपडे अहमदनगर प्रथम, 'मुस्लिम मावळा' श्री अताउररेहमान शेख इंदापूर द्वितीय, 'देवाची पंढरी' अरुण कांबळे पुणे यांनी तृतीय क्रमांक संपादन केला. यावेळी ज्येष्ठ कलावंत निवृत्ती मंदिलकर यांना जीवनगौरव पुरस्कार, ज्येष्ठ गझलकार प्रा.संजय पठाडे यांना सहित्यरत्न पुरस्कार ज्येष्ठ समाजसेवक अण्णा हजारे यांच्या शुभहस्ते देण्यात आला. या सोहळ्याचे अध्यक्ष पारनेर तालुक्याचे माजी सभापती मान. राहुल भैय्या झावरे हे होते.

दि. १५/१/२०२२ रोजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, बेलापूर येथील प्राचार्य डॉ. गुंफा कोकाटे यांचे 'व्यक्तिमत्व विकास' या विषयावर व्याख्यान झाले.

दि. २०/२/२०२२ रोजी 'भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे' या विषयावर निबंध लेखन स्पर्धा घेण्यात आली. यामध्ये झावरे योगेश हरिभाऊ (टी.वाय.बी.ए.) मराठी प्रथम, शिरसागर प्रतिक्षा आनंदराव (एस.वाय.बी.ए. मराठी) द्वितीय, बोन्हाडे स्नेहल शिवाजी (टी.वाय.बी.ए. मराठी) या विद्यार्थ्यांनीने तृतीय क्रमांक संपादन केला.

दि. २७/२/२०२२ रोजी 'मराठी भाषा गौरव' दिनानिमित्त न्यू आर्टस्, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, पारनेर येथील मराठी विभाग प्रमुख प्रा.डॉ.हरेष शेळके यांचे 'मराठी भाषेपुढील आव्हाने आणि उपाय' या विषयावर व्याख्यान झाले.

दि. १२/५/२०२२ रोजी न्यू आर्टस्, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, पारनेर येथील मराठी विभाग आयोजित सांस्कृतिक आदान-प्रदान कार्यशाळेत महाविद्यालयाचे १० विद्यार्थी सहभागी झाले.

या शैक्षणिक वर्षात श्री ढोकेश्वर वाचनालयाचे अध्यक्ष श्री तारकराम झावरे यांनी विद्यार्थ्यांना विनामूल्य ग्रंथालय वाचनासाठी दिलेले आहे.

श्री ढोकेश्वर वाचनालय व मराठी विभागाचे 'ज्ञानदीप ग्रंथालय' मराठी विभागातील विद्यार्थ्यांना विनामूल्य ग्रंथ वाचनासाठी देतात.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे

- १) दि. २७/१/२०२२ रोजी मराठी भाषा पंधरवडा निमित्त 'तुम्ही संत मायबाप कृपावंत' या विषयावर न्यू आर्टस् कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, शेवगाव येथे व्याख्यान.
- २) दि. ३/१/२०२२ रोजी श्रीमती गोदावरीबाई गणपतराव खडसे कॉलेज, जालना येथे राज्यस्तरीय प्रश्नमंजुषा चर्चासत्रात ऑनलाइन सहभाग.
- ३) दि. १४/४/२०२२ रोजी नंदुरबार कॉलेजमध्ये झालेल्या राष्ट्रीय प्रश्नमंजुषा स्पर्धेत सहभाग प्रा. लक्ष्मण कोठावळे यांनी या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थी प्रवेशासाठी १५,००० रुपयांचा निधी दिला. त्याचप्रमाणे प्रतिवर्षाप्रमाणे उन्हाळ्यात झाडांसाठी ४ पाण्याचे टँकर दिले. तर आनंदसिंधू वृद्धाश्रमाचे अध्यक्ष विलास महाराज लोंढे यांच्या मार्फत महाविद्यालयाला १५,००० रुपये निधी मिळवून दिला.
- ४) मार्च/एप्रिल २०२२ मध्ये आंतरराष्ट्रीय जर्नलमध्ये 'जागतिकीकरण आणि ग्रामीण साहित्य प्रवाह' हा शोधनिबंध प्रसिद्ध झालेला आहे.

प्रा. श्रीकांत आल्हाट

- १) दि. ११/८/२०२१ रोजी एस.एम.जोशी कॉलेज, हडपसर आयोजित एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग.
- २) दि. १८/०१/२०२२ रोजी श्रीमती गोदावरीबाई गणपतराव खडसे कॉलेज, जि.जळगाव आयोजित मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा प्रश्नमंजुषाप्रमाणे सहभाग.
- ३) दि. २८/०१/२०२२ रोजी सार्वजनिक आर्टस्, कॉमर्स कॉलेज, विसरवाडी, जि.नंदुरबार आयोजित राज्यस्तरीय मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा प्रश्नमंजुषामध्ये सहभाग.
- ४) दि. १६/०४/२०२२ रोजी सरदार वल्लभभाई पटेल कला आणि विज्ञान महाविद्यालय ऐनापुर, जि.जळगाव आयोजित एकदिवसीय चर्चासत्रात सहभाग.
- ५) दि. २०/०४/२०२२ राजर्षी छत्रपती शाहू कॉलेज, कोल्हापूर आयोजित एकदिवसीय ऑनलाईन राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग.
- ६) दि. २८/०४/२०२२ रोजी आनंदराव धोंडे महाविद्यालय, कडा, जि.बीड एकदिवसीय ऑनलाईन राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग.
- ७) दि. ५/०५/२०२२ रोजी व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय, बाभळगाव, जि.लातूर एकदिवसीय ऑनलाईन राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग.
- ८) दि. ०७/०५/२०२२ रोजी आर्टस् अँड कॉमर्स कॉलेज, पुसेगाव, जि.सातारा येथे आयोजित आझादी का अमृत महोत्सव प्रश्नमंजुषा सहभाग.

प्रा.लक्ष्मण कोठावळे
मराठी विभाग प्रमुख

Department of English

The academic year began on 15th June, 2021. The faculty members of the department worked in various committees formed by the college for curricular, co-curricular, and extension activities. The students of the department too actively participated in various activities. The details are as under:

A. Admissions:

Asst. Prof. S. Z. Thombe and Asst. Prof. R. S. Tutare counseled students to pursue studies in English courses so as to avail greater career opportunities. About 16 admissions were done at the entry level.

B. Teaching-Learning:

Lectures were engaged in Online and offline mode through various platforms such as Zoom app, google meet, etc. Students completed their project works required as per the courses.

C. Examinations Works:

MCQs for 11 subjects were prepared and the examinations were conducted for the I, III, and V Semester through the online mode and II, IV, and VI through the offline mode. Internal marks of the Internal, External, and Repeaters examinations were filled in online and submitted to the university.

D. Participation of students in Various Activities:

Students participated in various programs organized by the academic and extension committees.

E. Contribution to Committees:

Asst. Prof. S. Z. Thombe

1. As the NAAC Coordinator, rendered help in preparing AQAR, guided members in forming the answers to questions, relevant documentation, and drafting and editing of the reports.
2. Member of college magazine committee.

Asst. Prof. R. S. Tutare

Worked in Research Criterion to prepare its documentation, etc.

F. Certificate/skill Course:

A seven-day Softskill Development certificate course was conducted from 4/5/2022 to 11/5/2022 by the department of English for the TYBA students which was required to secure 4 credits in the final examination.

G. Seminars/Conferences/workshops/ STC Attended:

1. Participated in the One Day webinar on "Women and Mental Health" organized by the Karunya Institute of Technology and Sciences, Coimbatore, on 09.03.2022.
2. Participated in the "National Level Workshop on Ethics of Research Publication in UGC CARE Listed Journals for English Language and Literature" organized by the Department of English and English Research Forum of KPRCAS, KPR College of Arts Science and Research, Coimbatore, on 16.12.2021.
3. Participated in One week Online International Workshop on "RECONNAISSANCE OF ECOLITERATURE: REDEEMING ECOLOGY THROUGH LITERATURE" from 29th November 2021 to 04th December 2021, organized by the department of English,

GOVERNMENT ARTS AND SCIENCE COLLEGE IDAPPADI, SALEM-637 102.

4. Attended a State-wise webinar on NEP - Maharashtra and Daman & Diu on 16-12-2021 organized by NAAC, Bangalore.

H. Research and Paper Publications:

1. Thombe, S., and Virgin, B. A. "A View of the Select Divine Imagery in Psalms." International Journal of Health Sciences, vol. 6, no. SI, May 2022, pp. 10679-8. e- ISSN: 2550-696x, p-ISSN: 2550-6978. doi:10.53730/ijhs.v6nS1.7556.

2. Submitted synopsis of the thesis titled "An Archetypal Analysis of the Book of Psalms".

I. Awards/Recognition: Nil

S.Z. Thombe
H.O.D. of English

हिंदी विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ में अध्ययन-अध्यापन के साथ-साथ विद्यार्थियों के सर्वांगीण विकास का उपक्रम इस वर्ष कोरोना की वजह से विभाग में कोई समारोह का आयोजन नहीं किया है। विभाग प्रमुख डॉ. प्रदीपकुमार चौदंते के मार्गदर्शन में श्रीमती रत्नमाला देशपांडे छात्र की पीएच.डी. हो चुकी है। इसके साथ ही साथ और २ छात्रों का पीएच.डी. प्री Viva हो चुका है। विभागीय दूसरे अध्यापक प्रा. एकनाथ जाधव ने कुल १५ ऑनलाइन वेबीनार में सक्रिय सहभाग लिया है। इनके साथ ही साथ उनके ४ आर्टिकल पत्रिका में प्रकाशित हुए हैं। उनका पीएचडी का (प्रस्तुति पूर्व मोखिकी परीक्षा) प्री Viva संपन्न हुआ है।

प्रो. डॉ. पी. के. चौदंते
हिंदी विभाग प्रमुख

इतिहास विभाग

- स्थापना : १९९६
- कार्यरत प्राध्यापक : गडगे शांता रंगनाथ (विभागप्रमुख)
गावित प्रकाश महादू (सहायक प्राध्यापक)
- शैक्षणिक वर्ष २०२१ - २२ इतिहास विभागाचा वार्षिक अहवाल खालील प्रमाणे
- विभागाची २० जून २०२२ रोजी सभा होऊन वार्षिक नियोजन व विषय वाटप केले.
- कोव्हीड १९ साथ रोगाच्या पार्श्वभूमीवर विभागाचे लेक्चर व अंतर्गत परीक्षा ऑनलाईन पद्धतीने घेऊन त्याचे योग्य नियोजन केले.
- तृतीय वर्ष कला इतिहास विभागातील विद्यार्थ्यांना उपयोजन इतिहास लेखन अंतर्गत वृत्तपत्र, मुद्रण, सिनेमा, दूरदर्शन इ. विषयाचे लेखन करून घेतले.
- TYBA सर्व विद्यार्थ्यांसाठी २०२१-२२ पासून विभागामार्फत Generic Elective हा २ क्रेडिटचा विषय शिकवला जातो व मूल्यमापन केले जाते.

- विभागामार्फत २२ फेब्रुवारी २०२२ रोजी शिवजयंती निमित्त हिंदी विभागासोबत संयुक्त ऑनलाईन व्याख्यान आयोजित केले होते.
- विभागामार्फत २५ मे २०२२ रोजी ऐतिहासिक पर्यटन व रोजगाराची संधी या विषयावर विद्यार्थी विकास मंडळ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ याच्या संयुक्त विद्यमाने कार्यशाळेचे आयोजन केले होते.
- तृतीय वर्ष इतिहासाच्या विद्यार्थ्यांनी पाचव्या सत्रात वैयक्तिक क्षेत्रभेट देऊन अहवाल लेखन केले.
- प्रा. गावित प्रकाश यांचा UGC लिस्ट साधना या जर्नल मध्ये एक शोध निबंध प्रकाशित झाला आहे. तसेच त्यांनी १ आंतरराष्ट्रीय व २ राष्ट्रीय चर्चा सत्रात भाग घेऊन शोध निबंधाचे वाचन केले आहे. दिनांक ९ ते २३ मे २०२२ पर्यंत HRDC अलीगड मुस्लीम विद्यापीठ येथे १४ दिवसाचा Teacher Education या विषयाचा रिफ्रेशर कोर्स पूर्ण केला.
- प्रा. गडगे शांता यांनी एक राष्ट्रीय चर्चासत्रात भाग घेऊन शोध निबंधाचे वाचन केले. दिनांक २१, मार्च ४ एप्रिल २०२२ पर्यंत HRDC भारती विद्यापीठ, पुणे येथे १४ दिवसाचा New Education Policy & Pedology या विषयाचा रिफ्रेशर कोर्स पूर्ण केला आहे.
- प्रा. शांता गडगे ह्या NCC अधिकारी, महाविद्यालयीन विकास समिती सदस्य, स्पर्धा परीक्षा केंद्राच्या समन्वयक व प्रा. गावित प्रकाश हे महाविद्यालयीन विकास समिती सदस्य परीक्षा विभाग सदस्य म्हणून कार्य पाहतात.

गडगे एस.आर.

इतिहास विभाग प्रमुख

भूगोल विभाग

१. महाविद्यालयातील भूगोल विभागात डॉ. विजय सुरोशी (विभाग प्रमुख), डॉ. शिवराम कोरडे, प्रा. संतोष कोकाटे कार्यरत आहे.
२. डॉ. शिवराम कोरडे यांनी आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील Printing Area Online Peer Reviewed International research Journal मध्ये A Geographical study of urban Population Density in ahmednagar District या विषयावर पेपर प्रकाशित केला.
३. प्रा. संतोष कोकाटे यांनी पर्यटन संचालनालय महाराष्ट्र शासन उपसंचालक कार्यालय नाशिक यांच्या मार्फत अहमदनगर येथे १ मार्च ते ५ मार्च २०२२ या कालावधीत पर्यटन मार्गदर्शक प्रशिक्षण पूर्ण केले.
४. दि. १ जानेवारी २०२२ रोजी प्रा. किशोर कांबळे हे महाविद्यालयातील भूगोल विभागात बदली होऊन रुजू झाले. त्यांनी १२ ते २५ जानेवारी २०२२ या कालावधीत यु.जी.सी. चा Refresher Course Online पद्धतीने पूर्ण केला.
५. विभागातील सर्व प्राध्यापकांनी राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय सेमिनारमध्ये सहभाग नोंदविला.
६. शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ पासून बी.ए. शाखेतील सर्व विद्यार्थ्यांसाठी Travel & Tourism सर्टिफिकेट कोर्स भूगोल विभागांतर्गत चार क्रेडीट साठी सुरु केला असून प्रा. किशोर कांबळे हे समन्वयक म्हणून काम पाहत आहेत.
७. प्रा. के.डी.कांबळे सध्या सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठात एस.पी.कॉलेज, पुणे या संशोधन केंद्रात A Sutability of Irrigation Methods for Agriculture development in Shevgaon या विषयावर Ph.D. चे काम करत आहेत.

डॉ. विजय सुरोशी

भूगोल विभागप्रमुख

राज्यशास्त्र विभाग

प्रा. वीरेंद्र धनशेठ्टी M.A. SET. Ph.D (Appear) राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

प्रा. जीजाभाऊ घुले M.A. M.Phil. SET Ph.D (Appear)

अ) विभागीय स्तरावरील उपक्रम :

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने संविधान दिन आणि मतदार जागृती दिन हे उपक्रम राबवण्यात आले.

ब) उच्च शिक्षण व संशोधन कार्य :

- राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. वीरेंद्र धनशेठ्टी हे सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठात राज्यशास्त्र विभाग संशोधन केंद्र सारडा कॉलेज, अहमदनगर येथे "पारनेर तालुक्यातील राजकारणाचा चिकित्सक अभ्यास १९६० ते २०१४ या काळाच्या विशेष संदर्भासह" या विषयावर Ph.D. करत आहेत.
- मॉडर्न तमीज रिसर्च या आंतरराष्ट्रीय (यूजीसी केअर लिस्टेड) नियतकालिकात "भारतीय लोकशाहीच्या सदृढीकरणात प्रसारमाध्यमांची भूमिका" या विषयावर शोधनिबंध प्रकाशित (जुलै - सप्टेंबर २०२१)
- प्रा. जिजाभाऊ घुले यांनी स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड, संशोधन केंद्र - पीपल्स कॉलेज, नांदेड येथे डॉ. संजय गायकवाड यांच्या मार्गदर्शनाखाली "अहमदनगर जिल्ह्यातील राजकीय प्रक्रिया १९९७ ते २०१७" या विषयावर संशोधन कार्य पूर्ण करून संशोधन प्रबंध विद्यापीठात सादर केला आहे.

क) विशेष उपक्रम

- प्रा. विरेंद्र धनशेठ्टी यांनी दर्शनिका विभाग महाराष्ट्र शासन यांच्या वतीने महाराष्ट्रातील यात्रा उत्सव : उत्तर महाराष्ट्र विभाग अंतर्गत संपादित केल्या जात असलेल्या ग्रंथात "अहमदनगर जिल्ह्यातील यात्रा उत्सव" याविषयी माहिती व छायाचित्रे उपलब्ध करून देण्याचे कार्य केले.
- शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर कार्यक्षेत्र अंतर्गत टी.के.केळकर कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय नेसरी, ता.गडहिंग्लज, जि.कोल्हापूर येथे २८ जून २०१९ रोजी एक दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्रात प्रमुख पाहुणे म्हणून आमंत्रित होते.
- वाचन वाटा या युट्यूब चॅनल अंतर्गत लाईफ टर्निंग पॉईंट या ऑनलाईन मुलाखतीत चौथे पुष्प गुंफले. न्यू आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, पारनेर आयोजित एक दिवसीय राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये भारतीय नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये या विषयावर प्रमुख वक्ते म्हणून व्याख्यान दिले.
- सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला राज्यशास्त्र विभाग कौशल्य विकास अभ्यासक्रमाच्या प्रश्नपत्रिका निर्मितीमध्ये चेअरमन म्हणून तसेच एस-१ पाश्चात्य राजकीय विचारवंत या अभ्यासक्रमाच्या प्रश्नपत्रिका निर्मितीमध्ये सदस्य म्हणून योगदान.
- दिनांक १४ एप्रिल २०२२ रोजी "डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व भारतीय संविधान" या विषयावर ऑनलाईन पद्धतीने सि.टी.बोरा कॉलेज शिरूर या महाविद्यालयात व्याख्यान दिले.
- विविध आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय ऑनलाईन चर्चासत्रे कार्यशाळा आणि वेबिनार मध्ये सहभाग नोंदवला.
- प्रा.जिजाभाऊ घुले यांनी विविध आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय ऑनलाईन चर्चासत्रे कार्यशाळा आणि वेबिनार मध्ये सहभाग नोंदवला.

प्रा.विरेंद्र धनशेठ्टी

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख

क्रीडा विभाग

महाविद्यालयीन क्रीडा अधिकारी म्हणून दादासाहेब लोखंडे काम पाहत आहेत. महाविद्यालयाचे क्रीडा संचालक प्रा.दादासाहेब लोखंडे यांनी सहा वेगवेगळ्या महाविद्यालयांमध्ये राष्ट्रीय चार व आंतरराष्ट्रीय दोन वेबिनार मध्ये भाग घेतला. तसेच त्यांचे आंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये दोन प्रबंध प्रकाशित झाले आहे. राज्य पातळीवर वेगवेगळ्या महाविद्यालयात सात ठिकाणी सेमिनार मध्ये भाग घेतला. महाविद्यालयातील क्रीडा विभागामार्फत खालीलप्रमाणे विद्यार्थी वेगवेगळ्या स्तरावर वैयक्तिक व सांघिक क्रीडा स्पर्धेसाठी पाठवण्यात आली.

- १) कबड्डी - मुले दिनांक ६ डिसेंबर २०२१ ठिकाण - जिजामाता महाविद्यालय भेंडा
खेळाडूंची नावे - १) तुबे विकास घमाजी २) मधे सुनिल अशोक ३) शिंदे अनिकेत बाबाजी ४) शेख असिफ कादर
५) कळमकर विराज दत्तात्रय ६) फुलमाळी संजय चंद्रकांत ७) लोंढे अक्षय कैलास ८) तुबे आदित्य मारुती ९) साळुंके अविनाश बाळू १०) साळुंके आदिनाथ राजेंद्र ११) मयुर हरिभाऊ झावरे
- २) कुस्ती मुले : ठिकाण - दादा पाटील महाविद्यालय, कर्जत ७ डिसेंबर २०२१ १) रोहकले पवन रमेश २) रोहकले सौरभ बाबासाहेब ३) गायकवाड दर्शन ईश्वर ४) मंचारे गणेश रावसाहेब यांनी सहभाग नोंदवला.
- ३) मैदानी स्पर्धा (मुले व मुली) : दिनांक ८ डिसेंबर ते ९ डिसेंबर २०२१ रोजी मालपाणी महाविद्यालय, संगमनेर येथे सहभाग नोंदवला. १) मदन नैकिता भागाजी २) रोकडे ऋतुजा बाळासाहेब ३) पवार सायली ४) चेमटे विशाल बाळू ५) पवार गणेश ६) साळुंके आदिनाथ ७) चिकने विशाल ८) शिंदे अक्षय ९) काळे जयश्री १०) खोसे अंकिता सुदाम ११) झावरे मयुर हरिभाऊ
- ४) ज्युदो (मुले) : दिनांक १८ डिसेंबर २०२१ १) रोहकले सौरभ बाबासाहेब २) रोहकले शुभम
- ५) क्रॉसकंट्री (मुले) : ठिकाण - दादा पाटील राजळे महाविद्यालय - आदिनाथ नगर या दिनांक १७-१२-२०२१
१) पवार दिनेश २) शिंदे अक्षय विजय ३) गायकवाड दर्शन ईश्वर ४) शेख आसिफ कादर
- ६) खो-खो (मुले) : आर्ट्स कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज सोनई महाविद्यालयामध्ये ३ व ४ जानेवारी २०२२
१) रोकडे सुयोग २) वाफारे वैभव ३) झावरे यश भाऊसाहेब ४) आग्रे आदिनाथ ५) झावरे रोहन ६) लोंढे अक्षय
७) साळुंके आदिनाथ ८) पवार दिनेश ९) गोरडे प्रदीप १०) रुपेकर अनिकेत ११) लोंढे विकास १२) शिंदे अनिकेत
- ७) सायकलिंग (मुले) : दिनांक २५ फेब्रुवारी २०२२ १) तुबे विकास घमाजी २) तुबे रुपेश रोहिदास
- सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आंतर विभागीय स्पर्धेसाठी निवड झालेले खेळाडू
१) रोहकले शुभम - कुस्ती (सोमेश्वर नगर) २) तुबे विकास घमाजी - सायकलिंग (वणी, नाशिक)
३) रोकडे ऋतुजा बाबासाहेब - मैदानी स्पर्धा (पुणे) ४) पवार सायली - मैदानी स्पर्धा (पुणे)

प्रा. लोखंडे डी.एम.
क्रीडा संचालक

Department of Commerce

The under graduate programme are conducted under the faculty of commerce. The intake at the entry level UG class is one division. Sixty students are admitted during this year if First year of B.com. One hundred nineteen students are admitted during this year if Second & Third year of B.com. The department has well qualified & experienced faculty members. A brief report of Department activities for the year 2021-2022 in as follows :

Guest Lecture:-

The following guest lecture was organized:

1) Smt. Mohini Shinde, Tax consultant, Ahmednagar delivering the lecture on GST on dated 15th March, 2022.

Commerce Festival:-

Commerce Festival was organized by department of commerce on dated 28th April, 2022.

Mr. Rajesh Bhandari was Chief Guest & Mr. Sitaram Khilari was Chairman for this program. Various funny games were organized in commerce festival.

Industrial Visit :-

The Department organized industrial visit on dated 6th May, 2022 in Malganga Dairy Farm T.Y.B.com 20 Students, along with Prof. Mhase R.M., Prof. Pingat S.P. & Dr. Veer S.A.

Student Achievements :-

In the academic year 2021-22 total 25 students from Commerce Department had participated in the Gandhi Vichar Sanskar examination. Out of which Miss. More Kajal and Zaware Yash, two students from Ahmednagar district, achieved the first place and got one gold medal each and Miss. Gunjal Suchitra has achieved the second place in Ahmednagar district and got the silver medal.

Faculty Participation:-

1) Mhase R.M.:-

Participated in A One Day National Webinar on "Building a successful Start-up" in J.A.T. Arts, Science & Commerce College (for women) Malegaon on dated 30th March 2022.

Successfully organized Gandhi Vichar Sanskar pariksha.

2) Pingat S.P.:-

Participated in A One Day National Webinar on "Building a successful Start-up" in J.A.T. Arts, Science & Commerce College (for women), Malegaon on dated 30th March, 2022.

Prof. Rohini Mhase

H.O.D. Commerce Faculty

रसायनशास्त्र विभाग

श्री ढोकेश्वर महाविद्यालयाच्या रसायनशास्त्र विभागात स.प्रा.नामदेव वाल्हेकर (एम.एस्सी., नेट, सेट, विभाग प्रमुख), प्रा. पालवे पूजा (एम.एस्सी.), प्रा.शिंदे दीक्षा (एम.एस्सी.), प्रा. तांबे स्नेहल (एम.एस्सी.) असे एकूण चार प्राध्यापक कार्यरत आहे. प्रा. नामदेव वाल्हेकर यांनी १५ वेबिनार, अभ्यासक्रम पुनर्रचना १, आणि वेगवेगळ्या क्रीज स्पर्धेत मध्ये सहभाग नोंदवला. प्रा.पालवे पूजा यांनी ४, प्रा.शिंदे दीक्षा यांनी ५ तर प्रा.तांबे स्नेहल १ ऑनलाईन वेबिनार मध्ये सहभाग नोंदवला रसायनशास्त्र हा विषय विशेष स्तरावर शिकवला जात असून या वर्षी विभागात प्रथम वर्ष १०८, द्वितीय वर्ष - ६८, तृतीय वर्ष - ३९ असे एकूण २१५ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहे. पुणे विद्यापीठाच्या वतीने आयोजित अविष्कार स्पर्धेत विभागातील ०८ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला होता. विभागातील २३ विद्यार्थ्यांचा राष्ट्रीय सेवा योजना विभागात प्रवेश आहे. प्रा. नामदेव वाल्हेकर यांनी कर्जत येथील राष्ट्रीय तर नगर येथील आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रामध्ये सहभाग नोंदवला. विभागाचा शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ चा वर्षाचा निकाल ९०.४४ टक्के लागला असून बी.एस्सी. पास झालेल्या एकूण १६ विद्यार्थ्यांनी एम.एस्सी. या वर्गात प्रवेश घेतला आहे. तर ७ विद्यार्थी कंपनीमध्ये नोकरी करत आहे.

प्रा. नामदेव वाल्हेकर
रसायनशास्त्र विभाग प्रमुख

Department of Mathematics

The Department of Mathematics have 18 student for F.Y.B.Sc. and 07 students for S.Y.B.Sc.. There is 1 faculty member, Asst. Prof. Rokade S. A. (Head). In last academic year result of F.Y.B.Sc. was best that was 85.33% . Result of S.Y.B.Sc. was 94.85% . Student of department always stood first in the college activity. It's prestigious thing for department. Class seminar was organized by department to increase the knowledge and shape the personality of the student. student participated in various activities like Science Association , Poster Competition , Teacher Day, Earn & Learn etc. Every year The Department of Mathematics participated Madhava Mathematics Competition organized by S.P. College, Pune. The Department is working on interdisciplinary activity.

Asst. Prof. Rokade S.A.
H.O.D. Mathematics

इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग

महाविद्यालयातील इलेक्ट्रॉनिक्स विभागात शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ मध्ये प्रा.टिंगरे एस.ए. (विभाग प्रमुख) प्रा.दुस एम.बी. व प्रा.रोहोकले एस.एल. हे कार्यरत आहेत. शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ टी.वाय.बी.एस्सी. चा निकाल १००% आहे. विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांना Embedded system with PCB design and programming या विषयावर मार्गदर्शन व प्रात्यक्षिक दिले जाते. प्रा.टिंगरे शैलजा यांनी टी.सी. कॉलेज, बारामती आयोजित IOT New Era of igitalization या राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग नोंदवला. दि. ११/१०/२०२१ ते १३/१०/२०२१ पी.वि.पी.कॉलेज, लोणी प्रवरा आयोजित "T.Y.B.Sc. syllabus reconstructing sem IV" व दि. १४/०३/२०२२ ते १६/०३/२०२२ नवरोजी वाडिया कॉलेज, पुणे आयोजित "Implementation of Syllabus for T.Y.B.Sc. Electronics Science CBSE Pattern Sem - VI 2020-2021" या तीन दिवसीय कार्यशाळेत सहभाग घेतला. दि. १६/०१/२०२२ ते १८/०१/२०२२ या तीन दिवसीय अण्णासाहेब आवाटे कॉलेज व हुतात्मा बाबू गेनू सायन्स कॉलेज, मंचर आयोजित "Integrative Nanotechnology Perspectives for Multidisciplinary Application 2022" आंतरराष्ट्रीय कॉन्फरन्समध्ये poster presentation केले.

प्रा. शैलजा टिंगरे
संगणक विभागप्रमुख

Department of Zoology

In educational year 2021-22 Prin.Dr Matkar L.S.,Dr.V.M.Gangotri,Prof.S.D. Dalavi working in zoology department. For inauguration function of Beekeeping Certificate Course president honerable Nandkumar Zaware,secretary G.D.Khandeshe, Adv.Vishwasrao Athare,Dr.Vivek Bhapkar,honorable Ramchndra Dare were present.This function held on 05/03/2021,all admitted students,all faculty and staff of college present for programme.Shri Nanasaheb Ingale and principal practically guides students about handling of bees.Anchoring done by Prof.Dalavi and purpose of programme explained by Dr. V.M. Gangotri. Total 39 Students Admitted in first batch.

On Tuesday,06/07/2021 Workshop on beekeeping organised by Zoology department. Master trainer from Jyotikranti ,co-operative,Multistate,Ahmednagar Mrs.Amruta Deshmukh invited as chief guest. Bees helpful in improving economical condition of farmers if they applied apiculture in their farm.Deshmukh also explained how to handle beehive,smoker,bee-veil practically.Principal Matkar L.S.and Mrs.Deshmukh.Dr.Gangotri,Prof.Kothawale,Prof Dalavi S.D. inaugurate the workshop by giving water to plant.Principal explains about usefulness of beekeeping as a business to students and farmers.Inauguration of Second batch of beekeeping certificate course organised by department on 27/10/2021 in C.V.Raman Hall .Successful farmer of Takali Dhokeshwar Shri. B.K.Pamode invited as chief guest. He also explained importance of bees in pollination.Second batch completed with 33admissions.In January third batch started with 30 students.Prof.Dalavi delivered guest lecture on beekeeping at Mulikadevi Mahavidyalaya,Nighoj,Tal-Parner on 29/11/2021. Dr.V.M.Gangotri & Prof S.D.Dalavi attended one day online multidisciplinary conference on 'Recent Trends In Science & Technology'at Arts,Science & Commerce College ,Rahata.Prof. Dalavi published research paper 'Studies on Water Quality Index Of Mahandohal Reservoir in relation to Pisciculture' in journal 'Research Journey'.Professors & Students participated in science association & N.S.S.& extra-curricular activities organised by college.

Dr. V.M. Gangotri
Zoology Department

भौतिकशास्त्र विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये भौतिकशास्त्र विभागामध्ये सहा.प्रा.संजय गायकवाड, सहा.प्रा. अमोल पायमोडे, सहा. प्राध्यापिका नवले वृषाली आणि सहा. प्राध्यापिका साळुंके वंदना इत्यादी प्राध्यापक कार्यरत आहेत. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ भौतिकशास्त्र विभागामध्ये टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गामध्ये ७ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला होता व मार्च २०२१ मधील परीक्षाचा निकाल १००% असून निकालामध्ये भौतिकशास्त्र विभागात व विज्ञान शाखेमध्ये प्रथम कोरडे अक्षता संतोष ८४.३४%, द्वितीय राऊत शुभांगी बंडू ८१.८३% आणि तृतीय गागरे अश्विनी बाळासाहेब ८१.७५% या विद्यार्थ्यांनी यश मिळवले आहे.

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाकरिता विविध उपक्रम राबविले जातात. भौतिकशास्त्र विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील ०३ विद्यार्थींनी एन.सी.सी. कॅम्पला अहमदनगर कॉलेज, अहमदनगर येथे दिनांक २०/०९/२०२२ ते २६/०९/२०२२ या दरम्यान सहभागी होऊन ट्रेनिंग पूर्ण आहे. दिनांक २१/१२/२०२१ रोजी I.S.R.O. या भारतीय अंतराळ संशोधन केंद्रांतर्गत आयोजित ऑनलाईन एकदिवसीय कार्यशाळेत विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. वर्गातील ७ विद्यार्थींनी व शिक्षकांनी सहभाग घेतला

होता. विभागाने प्रथम सत्रामध्ये टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील १५८ विद्यार्थ्यांनी 'C' Language Program Practice या उपक्रमांतर्गत संगणकावर वेळापत्रकानुसार दोन महिने प्रोग्रामिंगचे ज्ञान घेतले. त्यांना विभागातील चार शिक्षकांनी मार्गदर्शन केले आहे. विभागाने एस.वाय.बी.एस्सी. मधील ३६ विद्यार्थ्यांनी विस्तार सेवा अंतर्गत (Extension Activity Project) विविध शास्त्रीय व सामाजिक समस्यां - उपाय या विषयावर प्रोजेक्ट पूर्ण केले आहेत, त्याकरिता सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाने स्वतंत्र क्रेडीटची तरतूद २०१९ (C.B.C.S.) पासून अभ्यासक्रमामध्ये केली आहे. विभागाने शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये शैक्षणिक सहलीस V.R.D.E. आणि Effort Planetarium अहमदनगर येथे संस्थेची परवानगी घेतलेली आहे.

दिनांक २३/०२/२०२२ ते ०१/०३/२०२२ सदर कालावधीत तिखोल येथे एन.एस.एस. कॅम्प मध्ये विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील ६ विद्यार्थिनी सहभागी होऊन कॅम्प पूर्ण केला. तसेच विभागातील शिक्षकांनीही कॅम्पला भेट देऊन श्रमदान केले आहे. दिनांक ०१/०३/२०२२ रोजी महाविद्यालयात राष्ट्रीय विज्ञान दिन ऑनलाइन गुगल मिट वर आयोजित केला, त्यामध्ये विभागातील चार शिक्षकांनी सहभाग घेतला. दिनांक ०९/०६/२०२२ रोजी विभागाने टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील विद्यार्थ्यांचे क्लास सेमिनारचे आयोजन केले होते, यामध्ये एकूण ६ विद्यार्थिनी सहभागी झाले होते.

नियोजन व विकास विभाग (Q.I.P.) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे अंतर्गत अनुदानित प्राप्त सौर उर्जा निर्मिती प्रकल्पाचे (10 KW On-Grid) भौतिकशास्त्र विभागाने लेखापरीक्षणातील त्रुटीची पूर्तता केली. तसेच उर्वरित अनुदानाचा दुसरा हप्ता रुपये. २,५०,०००/- महाविद्यालयास मार्च २०२२ मध्ये प्राप्त झाला आहे. दिनांक १ मे २०२२ रोजी महाराष्ट्र दिन व आझादी का अमृत महोत्सव, एक भारत श्रेष्ठ भारत या कार्यक्रमांतर्गत देशभक्तीपर गीतांच्या स्पर्धेत भौतिकशास्त्र विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील पाच विद्यार्थिनी देशभक्तीपर गीत सादर केले आहे.

गांधी रिसर्च फौंडेशन आयोजित स्पर्धेत विभागातील टी.वाय.बी.एस्सी. वर्गातील कुमारी मदने निकिता या विद्यार्थिनीने सहभाग घेतला होता. शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये महाविद्यालयातील ज्ञानज्योत या अंकाकरिता विभागातील विद्यार्थिनीनी व शिक्षकांनी विविध विषयावर १४ लेख पूर्ण करून ज्ञानज्योत समितीकडे जमा केले आहे. दिनांक २१/१२/२०२१ रोजी न्यु आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, शेवगाव महाविद्यालय आयोजित एक दिवसीय ऑनलाईन वेबिनार मध्ये ४ विद्यार्थ्यांनी व प्राध्यापिका साळुंके वंदना व प्राध्यापिका नवले वृषाली यांनी सहभाग घेतला आहे. दिनांक २९/०१/२०२२ रोजी न्यु आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, पारनेर येथे आयोजित Career Opportunities in Physics या विषयावर राष्ट्रीय वेबिनारमध्ये विभागातील २ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला आहे. दिनांक ०३/०२/२०२२ रोजी न्यु आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, पारनेर येथे आयोजित NET - SET Guidance in Physical Science या विषयावर राष्ट्रीय कार्यशाळेत विभागातील २ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला आहे. दिनांक २८/०३/२०२२ रोजी न्यु आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, अहमदनगर येथे आयोजित प्राध्यापक डॉ. अजित जावकर Artificial Intelligence : Cloud and edge Implementation, University of Oxford यांचे व्याख्यानास विभागातील सहा.प्रा.गायकवाड एस.बी.हे उपस्थित होते. दिनांक १३/०५/२०२२ रोजी न्यु आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, अहमदनगर येथे Department of Communication Studies या विभागांतर्गत आयोजित National Short Film and Documentary Festival या विषयावर 15th Pratibimb 2022 कार्यक्रमास विभागातील सहा. प्रा. गायकवाड एस.बी. हे उपस्थित होते.

विभागाने एस.वाय.बी.एस्सी. या वर्गातील ३१ विद्यार्थ्यांकरिता ऑनलाईन रजिस्ट्रेशन करून ऑनलाईन सर्टीफिकेट कोर्स या अंतर्गत 'C' Language Programming या विषयावर ४० तासिकांचा सर्टीफिकेट कोर्स दिनांक १० मे २०२२ पासून सुरु केला आहे.

प्रा. संजय गायकवाड

भौतिकशास्त्र विभाग प्रमुख

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजनेमध्ये प्रा.लक्ष्मण कोठावळे, प्रा.नामदेव वाल्हेकर यांची कार्यक्रम अधिकारी म्हणून तर, प्राध्यापिका रुख्मिणी तुतारे यांची सहाय्यक कार्यक्रम अधिकारी म्हणून नव्याने नियुक्ती करण्यात आली आहे. विद्यापीठ नियमानुसार योजनेत ७५ स्वयंसेवक व ७५ स्वयंसेविका असे एकूण १५० विद्यार्थी सहभागी झालेले आहेत. यावर्षी पूर्ण शैक्षणिक वर्षात कोणाचा प्रभाव असल्याकारणाने महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेकांनी कोरोना काळात विशेष अशी उल्लेखनीय कामगिरी केलेली आहे. यामध्ये प्रामुख्याने लोकांना कोरोना काळात भाजीपाला, गॅस, मेडिकल पोहच करणे, सॅनिटायजर वाटप, हँड ग्लोज वाटप, विविध सर्वे, इत्यादी कामे अगदी चोख पणे पार पाडली. तसेच विद्यापीठाच्या विविध जसे कि ऑनलाईन वारी, रक्तदान शिबीर, वृक्षारोपण, रस्ता सुरक्षा अभियान, योग दिन, प्रजासत्ताक दिनक, स्वातंत्र्य दिन, स्वच्छता, इत्यादी सर्व कार्यक्रम विद्यापीठ व शासनाच्या मार्गदर्शनाखाली साजरे करण्यात आले. राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विशेष श्रमसंस्कार शिबीर २३ फेब्रुवारी ते ०१ मार्च २०२२ या कालावधीत तिखोल येथे पार पडले. सदर शिबिराच्या उद्घाटन प्रसंगी जिल्हा परिषद सदस्या राणीताई लंके, संस्थेचे जेष्ठ विश्वस्थ सिताराम पाटील खिलारी, पारनेर पोलीस स्टेशनचे पोलीस उपनिरीक्षक वाघ साहेब इत्यादी मान्यवर उपस्थित होते. शिबिरामध्ये वृक्षारोपण, चर खोदणे, ग्राम स्वच्छता, पथनाट्य, जिल्हा परिषद शाळा सुशोभिकरण, प्लास्टिक निर्मुलन इत्यादी कामे करण्यात आली. यामध्ये एकूण ७५ स्वयंसेवक व तीन प्राध्यापक व एक प्राध्यापकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते. विभागाने या वर्षी तिखोल येथील शेंद्रीय शेती गटासी पाच वर्षाचा करार केला असून त्या अंतर्गत शेंद्रीय शेतीस प्रत्यक्ष भेट दिली व स्वयंसेवकांना प्रशिक्षण दिले. राष्ट्रीय सेवा योजनेमार्फत या वर्षी महाविद्यालयाच्या प्रांगणात २५ झाडे लावण्यात आली. पुणे विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजनेमार्फत या वर्षी महाविद्यालयाच्या प्रांगणात २५ झाडे लावण्यात आली. पुणे विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजनेमार्फत घेण्यात येणाऱ्या राज्यस्तरीय, विद्यापीठ स्तरीय, जिल्हा स्तरीय, विविध शिबिरामध्ये महाविद्यालयातील एकूण १३ स्वयंसेवकांनी सहभाग नोंदवला आहे तसेच महाविद्यालयातील स्वच्छता, झाडांची आळी करणे, पाणी घालणे, गवत काढणे, त्याच बरोबर गावातील सार्वजनिक ठिकाणे साफ सफाई करणे, ढोकेश्वर मंदिर परिसर साफ सफाई करणे इ. कामे योजनेमध्ये केली गेली. तसेच निबंध स्पर्धा, पोस्टर स्पर्धा, व्याख्यान माला असे विविध स्पर्धा घेण्यात आल्या.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे

प्रा. नामदेव वाल्हेकर

कार्यक्रम अधिकारी

अँटीरॅगिंग विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ या वर्षाचा अँटीरॅगिंग समिती व सूचनांचा कायमस्वरूपी फलक महाविद्यालयात लावण्यात आला आहे. तसेच महाविद्यालयातील अँटीरॅगिंग समितीचे सर्व सदस्य व प्राध्यापक विद्यार्थ्यांना वेळोवेळी सूचना देत असतात. या शैक्षणिक वर्षात अँटी रॅगिंग विषयक व त्यासंबंधी असणारे कायदे या विषयाची विद्यार्थ्यांमध्ये जनजागृती व्हावी म्हणून अँटीरॅगिंग समितीने महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांसाठी चर्चासत्र आयोजित केले होते. विद्यापीठ संकेतस्थळावर उपलब्ध ध्वनिचित्रफित दाखविण्यात आले आहे. विद्यार्थ्यांना संकेतस्थळावर उपलब्ध असलेली माहिती देण्यात आली. माहिती पत्रकातील सदरची कायदेविषयक माहिती दिली. अँटी रॅगिंग विषयाची कार्यशाळा आयोजित करण्याचे नियोजन केले आहे. विद्यार्थ्यांकडून याबाबत प्रवेशावेळी प्रतिज्ञापत्र भरून घेतली. या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांमध्ये सलोख्याचे वातावरण आहे. अथवा कोणताही गैरवर्तन व अनुचित प्रकार महाविद्यालयात घडला नाही. महाविद्यालयामध्ये स्वच्छ, सुंदर, तणावमुक्त, अँटी रॅगिंग विरहित कायम वातावरण राहण्यासाठी समिती सदैव कार्यरत आहे.

प्रा.लोखंडे डी.एम.

अँटी रॅगिंग समन्वयक

ग्रंथालय विभाग

ग्रंथालय वर्गातील प्रक्रियेला पूरक व समांतर कार्य करीत असते. स्वयं विद्यार्थी अध्ययनाला उच्च शिक्षणात महत्त्वाचे स्थान आहे. वर्गात शिक्षकांनी दिलेल्या संदर्भसूचीनुसार विद्यार्थ्यांना हवे असणारे ग्रंथ व लेख शोधात असतात. विद्यार्थ्यांना सोयीस्कर अशी ग्रंथ रचना केलेली आहे. त्यासाठी ग्रंथालयातील विविध विभागाचे संघटन कार्यात्मकता समोर ठेऊन केले आहे. यामध्ये वर्तमानपत्र कक्ष, ग्रंथ देव - घेव विभाग, ग्रंथ संग्रह विभाग, अभ्यासिका, नियतकालिके विभाग अशावेगवेगळ्या विभागांची कार्यात्मक रचना केलेली आहे.

ग्रंथालयाची खास वैशिष्ट्ये :-

१. ग्रंथालयातील वाचन साहित्य वाचनाबाबत मार्गदर्शन केले जाते.
२. मुक्तद्वार पद्धतीचा उपयोग केला जातो.
३. १९९४ मध्ये महाविद्यालयाच्या स्थापनेबरोबर ग्रंथालय स्थापन झाले.
४. INFLIBNET ने तयार केलेल्या SOUL 2.0 आज्ञावलीचा वापर करून ग्रंथालयातील सर्व प्रक्रियांचे संगणकीकरण करण्यात आले आहे.
५. वर्गातील शिक्षण प्रक्रिया प्रभावी ठरावी यासाठी गुणवत्ता संपन्न ग्रंथसंग्रह विकसित करण्यात आलेला आहे.
६. N-LIST Consorsium या E-Resources चे सदस्यत्व.
७. सध्याच्या आणि भविष्यकाळातील वाचकांच्या गरजा भागविण्यावर भर देण्यात आलेले आहे.

ग्रंथालयाचे उपभोक्ते :-

१. महाविद्यालयीन विद्यार्थी - ८५६
२. महाविद्यालयीन शिक्षक - ३२
३. प्रशासकीय सेवक - ०९

ग्रंथालयाचे वाचन साहित्य :-

अ.नं.	वाचन साहित्य	संख्या
१.	ग्रंथसंख्या	१३६०८
२.	नियतकालिके आणि जर्नल्स	१८
३.	वर्तमान पत्र	०७

ग्रंथालयातून दिल्या जाणाऱ्या सेवा :-

१. उपार्जन (ACQUISITION)
२. देवघेव (CIRCULATION)
३. प्रचलित जागरूकता सेवा (CAS)
४. माहितीचे निवडक प्रसारण (SDI)
५. संदर्भ सेवा

भविष्यातील सेवा :-

१. विविध इ-रेसोर्सस उपलब्ध करणे.
२. DIGITAL LIBRARY विकसित करणे.
३. DELNET या E-Resources उपलब्ध करणे.

उपक्रम :-

१. INFORMATION LITERACY PROGRAMME
२. वाचन प्रेरणा दिन

सहा.प्रा. शुभांगी रावसाहेब पवार
ग्रंथालय विभाग प्रमुख

विद्यार्थी विकास मंडळ

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ यामध्ये विद्यार्थी विकास मंडळाच्या वतीने कॉलेजमध्ये विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. यामध्ये मुख्यतः कोविड संबंधीत जनजागृती, रॅली, पथनाट्य, कोरोना संबंधीत घ्यावयाची काळजी व उपाय याशिवाय मतदार जनजागृती संविधान दिन, म.गांधी जयंती, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर जयंती, मा.ज्योतिबा जयंती, शिवजयंती व शिवराज्याभिषेक सोहळा व त्यासंबंधीत व्याख्याने आयोजित करण्यात आले. तसेच सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्याकडून मंजूर कार्यशाळा यशस्वीपणे राबविल्या गेल्या.

अ.नं.	दिनांक (कार्यशाळा)	कार्यशाळा विभाग	कार्यशाळेचा विषय	प्रमुख पाहुणे
१.	२२ ते २४ फेब्रुवारी २०२२ २४ फेब्रुवारी	विद्यार्थी विकास अंतर्गत निर्भय कन्या ---	१) निरोगी राहण्यासाठी योग्य दिनचर्या व योगांचे महत्त्व २) कराटे प्रशिक्षण (प्रात्यक्षिक सादरीकरण)	डॉ. रमा मोरे प्रा. विकास पवार
२.	२०/५/२०२२	विद्यार्थी विकास मंडळ व मराठी विभाग अंतर्गत	१) "कोविड १९ लोककलांचा न्हास व आव्हाने व उपाय" (प्रथम सत्र व दुसरे सत्र)	मान.ह.भ.प. विलास महाराज लोंढे प्रा. अशोक शिंदे प्रा. प्रविण जाधव
३.	२५/५/२०२२	हिंदी विभाग व विद्यार्थी विकास मंडळ अंतर्गत	"संत कबीर काव्य की प्रासंगिकता"	डॉ.प्रा. सुनिता मोटे
४.	२५/५/२०२२	विद्यार्थी विकास मंडळ व इतिहास विभाग	"ऐतिहासिक पर्यटन व रोजगाराच्या संधी	१. प्रा. नवनाथ वाव्हळ २. प्रा. समीर दळवी

प्रा. किशोर कांबळे
विद्यार्थी विकास अधिकारी

वादविवाद - वक्तृत्व व निबंध समिती

वाद-विवाद, वक्तृत्व व निबंध लेखन समितीमध्ये प्रा. लक्ष्मण कोठावळे, प्रा. एकनाथ जाधव काम पाहत आहेत या समितीमार्फत खालील उपक्रम घेण्यात आले. १) दिनांक १९ सप्टेंबर २०२० रोजी भारत देशाला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे पूर्ण झालेले आहेत याचे औचित्य साधून 'भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे' या विषयावर निबंध लेखन स्पर्धा घेण्यात आली. या स्पर्धेमध्ये ५० विद्यार्थ्यांनी देशभक्तीपर विविध विषयांवर लेखन केले. या निबंधापैकी २० निबंधाची निवड या वार्षिक अंकासाठी करण्यात आली आहे व ते प्रकाशित करण्यात आले. २) दिनांक १०/२/२०२२ रोजी न्यू आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, अहमदनगर येथे 'कॉन्ग्रेस एकनाथराव भागवत वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये' कुमारी ठाणगे प्रतीक्षा पोपट (एस.वाय.बी.एस्सी.) व औटी पूजा नामदेव (एफ.वाय.बी.एस्सी.) या विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे, प्रा. डॉ. एकनाथ जाधव
वाद - विवाद, वक्तृत्व, निबंध समिती

सांस्कृतिक विभाग

सांस्कृतिक विभागांमध्ये विभाग प्रमुख म्हणून प्रा.लक्ष्मण कोठावळे तर सदस्य म्हणून प्रा.दादासाहेब लोखंडे, प्रा.रमेश झावरे, प्रा.स्वप्नील जाधव, प्रा.सविता पिंगट, प्रा.दीक्षा शिंदे व प्रा.पालवे मॅडम कार्यरत आहेत. या विभागातील प्रसाद भानुदास खिलारी (एस.वाय.बी.ए.) मराठी हा विद्यार्थी कीर्तनाच्या माध्यमातून समाजप्रबोधन करीत आहे. १५ ऑगस्ट २०२१ व २६ जानेवारी २०२२ रोजी देशभक्तीपर गीतांचा कार्यक्रम करण्यात आला.

१ मे २०२२ रोजी कामगार दिनानिमित्त भारताचे पंतप्रधान मान.नरेंद्र मोदी यांनी 'आझादी का अमृत महोत्सव - एक भारत श्रेष्ठ भारत' या उपक्रमांतर्गत महाविद्यालयांमध्ये देशभक्तीपर गीतांचा कार्यक्रम घ्यावा असे आवाहन केले. या आवाहनाला प्रतिसाद म्हणून 'ही मायभूमी ही जन्मभूमी' हे समूहगीत कु.मदने निकिता, फापाळे प्रियांका, तुबे प्रतिक्षा, दाते शकुंतला, शेळके सलोनी, रोडे जयश्री यांनी सादर केले, प्रा. दादासाहेब लोखंडे यांनी 'तुझा न भरोसा' हे भक्तीगीत व 'तुमसे नाराज नही जिंदगी' हे गीत सादर केले. प्रा. लक्ष्मण कोठावळे यांनी 'खरा तो एकची धर्म जगाला प्रेम अर्पवे' व 'विद्यापीठ गीत सादर केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव मतकर यांनी राष्ट्रभक्ती जपावी हे सांगितले. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे सर्व प्राध्यापक, सेवकवृंद व विद्यार्थी उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन कु. अंकिता खोसे व जयश्री काळे यांनी केले तर आभार प्रा. दिक्षा शिंदे यांनी मानले. मंगळवार दिनांक १० मे २०२२ रोजी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विकास मंडळ व सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने 'कोविड १९ काळातील लोककलांचा न्हास -आव्हाने आणि उपाय' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा संपन्न झाली. या कार्यशाळेच्या प्रथम सत्रात उद्घाटनपर बीजभाषण आनंदसिंधू वृद्धाश्रमाचे अध्यक्ष ह.भ.प. विलास महाराज लोंढे यांनी केले. श्री. झावरे गुरुजी यांनी या प्रसंगी मनोगत व्यक्त केले. तर टाकळी ढोकेश्वरचे माजी सरपंच शिवाजी खिलारी यांनी अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त केले.

दुसरे सत्र भूगोल विभाग प्रमुख डॉ. विजय सुरोशी यांच्या अध्यक्षतेखाली संपन्न झाली. या सत्रात डिस्कळ ता. पारनेर येथील ह.भ.प. प्रा.अशोक महाराज शिंदे यांनी 'कोविड १९ काळातील कीर्तनकारांसमोरील आव्हाने आणि उपाय' या विषयावर व्याख्यान दिले. तिसऱ्या सत्रामध्ये श्री मुलिकादेवी महाविद्यालयाचे प्रा. प्रविण जाधव यांनी 'कोविड १९ काळातील तमाशा कलावंतांसमोरील आव्हाने आणि उपाय' या विषयावर व्याख्यान दिले या सत्राचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव मतकर होते. या कार्यशाळेच्या यशस्वितेसाठी प्रा. लक्ष्मण कोठावळे सांस्कृतिक मंडळाचे सर्व सदस्य, विद्यार्थी विकास अधिकारी प्रा. किशोर कांबळे, प्रा. श्रीकांत आल्हाट, प्रा.जिजाभाऊ घुले यांनी योगदान दिले. या कार्यशाळेत ५० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे

सांस्कृतिक विभाग प्रमुख

आजी - माजी विद्यार्थी पालक संघ

आजी, माजी विद्यार्थी पालक संघामध्ये माजी विद्यार्थी मेळाव्याचे काम प्रा. किशोर कांबळे तर पालक मेळाव्याचे काम प्रा. लक्ष्मण कोठावळे पाहत आहेत. या वर्षी महाविद्यालयाचे पालक म्हणून कामासाठी वनस्पती शास्त्र विभागाच्या बागकामासाठी आनंदसिंधू वृद्धाश्रमाचे अध्यक्ष ह.भ.प. विलास महाराज लोंढे यांनी मंगळवार दिनांक १० मे २०२२ रोजी १५,००० रुपयांचा धनादेश महाविद्यालयाला दिलेला आहे. त्याचप्रमाणे महाविद्यालयात यावर्षी संत विचारांचे संस्कार होण्यासाठी उदबोधन व्याख्याने ठेवावी असेही आवाहन केले आहे. कोरोनाच्या पार्श्वभूमीवर प्रा.किशोर कांबळे, प्रा.लक्ष्मण कोठावळे यांनी पालक व विद्यार्थ्यांच्या घरोघरी जाऊन महाविद्यालयात होणाऱ्या उपक्रमांची माहिती दिली.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे, प्रा. किशोर कांबळे

आजी - माजी विद्यार्थी पालक संघ

ज्ञानज्योत

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये संपादक म्हणून प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव मतकर, कार्यकारी संपादक म्हणून प्रा. लक्ष्मण कोठावळे तर सदस्य म्हणून प्रा.डॉ. विजय सुरोशी, प्रा. दादासाहेब लोखंडे, प्रा.डॉ. एकनाथ जाधव, प्रा. नामदेव वाल्हेकर, प्रा. रोहिणी म्हसे, प्रा. सोनाजी ठोंबे, प्रा. श्रीकांत आल्हाट, प्रा. शुभांगी पवार, श्री. सावकार, काकडे कार्यरत आहेत. भारत देशाला स्वातंत्र्य मिळून ७५ वर्षे पूर्ण होत असल्यामुळे यावर्षी 'भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' ही संकल्पना नजरेसमोर ठेवून ज्ञानज्योत अंकाची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. दि. १५/१/२०२२ रोजी 'कोविड १९' या ज्ञानज्योत वार्षिक अंकाचा प्रकाश समारंभ संपन्न झाला. हा प्रकाशन सोहळा अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे ज्येष्ठ विश्वस्त मान.सिताराम खिलारी पाटील, प्रमुख अतिथी प्राचार्य डॉ. गुंफा कोकाटे, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. लक्ष्मणराव मतकर व ज्ञानज्योत अंकाचे कार्यकारी संपादक प्रा. लक्ष्मण कोठावळे यांच्या शुभहस्ते संपन्न झाला. या प्रकाशन सोहळ्यामध्ये प्राध्यापक, सेवकवृंद विद्यार्थी बहुसंख्येने उपस्थित होते.

प्रा. लक्ष्मण कोठावळे

ज्ञानज्योत कार्यकारी संपादक

परीक्षा व मूल्यमापन विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ साली परीक्षा विभागात महाविद्यालयीन परीक्षा अधिकारी म्हणून दिनांक ०१/१२/२०२२ पासून डॉ. एकनाथ जाधव हे कार्यरत आहे. त्यांना सहायक म्हणून प्रा.एस.डी.दळवी, प्रा.आर.एम.म्हसे व श्री.व्ही.एम.झावरे काम पाहता. महाविद्यालयात अनुदानित व विनानुदानित तत्त्वावर ०९ वर्ग चालवले जातात. प्रथम व द्वितीय वर्ष बी.ए./बी.कॉम./बी.एस्सी. या वर्गाचे २०१९ पॅटर्न नुसार श्रेयांक पद्धतीनुसार विद्यापीठाने निकाल जाहिर केले आहेत. महाविद्यालयात विद्यापीठाच्या नियमानुसार सर्व वर्गाच्या वर्षभरात लेखी, तोंडी व प्रात्यक्षिक परीक्षा नियोजित वेळापत्रकानुसार घेतल्या जातात. परीक्षेचे कामकाज व्यवस्थितरित्या पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य, परीक्षा समिती, प्रशासकीय अधिकारी व सर्व शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे सहकार्य लाभले त्याबद्दल सर्वांचे ऋण व्यक्त करतो. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये घेण्यात आलेल्या परीक्षेचा निकाल व प्रथम आलेले विद्यार्थी यांचा अहवाल खालीलप्रमाणे :

अ.नं.	वर्ग	परीक्षार्थी विद्यार्थी	उत्तीर्ण विद्यार्थी	निकाल	प्रथम आलेले विद्यार्थी
१.	प्रथम वर्ष कला	१३४	११५	८५.८२%	१) अहिरे रतना रंगनाथ ९०.००% २) दाते सेजल संतोष ८३.००% ३) व्यवहारे नेहा लक्ष्मण ८०.९६%
२.	द्वितीय वर्ष कला	९१	८८	९६.७०%	१) मोमीन जिन्नात इनुशी ८६.००% २) वाळूज मयुरी संतोष ७४.०२% ३) औटी अपेक्षा अनिल ८३.२४%
३.	तृतीय वर्ष कला	१०५	९५	८६.३६%	१) आंबेकर योगिता श्रीकांत ७८.०२% २) कदम मृणाल सुरेश ८१.७५% ३) शिंदे प्रतिक दत्तात्रय ८१.१६%

४.	प्रथम वर्ष बी.कॉम.	६९	६४	९२.७५%	१) आंधळे अभिषेक संजय ७८.०२% २) जाधव आशिष विलास ७६.६४% ३) वाळूज हर्षद विनायक ७५.१७%
५.	द्वितीय वर्ष बी.कॉम.	५७	५७	१००%	१) वाफारे विशाल शांताराम ८४.०६% २) बेलकर अंकुश रघु ८२.०८% ३) गुंड निकिता महादू ८१.३२%
६.	तृतीय वर्ष बी.कॉम.	६६	५७	८६.३६%	१) ठाणगे प्रतीक्षा भगवान ८४.२५% २) जगताप आरती बाळासाहेब ८२.९९% ३) दळवी सायली अशोक ८१.६६%
७.	प्रथम वर्ष विज्ञान	८२	८०	९६.००%	१) माने एन.एल. ९०.२५% २) भालेकर जे.एस. ९०.००% ३) भनगडे एम.एस. ८८.८०%
८.	द्वितीय वर्ष विज्ञान	७१	७१	१००%	१) वाळूज निकिता शिवाजी ८५.४% २) मुंढे गणेश नाना ८१.९२% ३) भालेकर अभिषेक दादा ८०.८४%
९.	तृतीय वर्ष विज्ञान	६९	६८	९४.४४%	१) कोरडे ए.एस. ८४.३३% २) गागरे ए.बी. ८१.७५% ३) राऊत ए.बी. ८०.५८%

प्रा.डॉ. एकनाथ जाधव

महाविद्यालयीन परीक्षा अधिकारी

शिस्तपालन विभाग

महाविद्यालयाच्या वर्षाच्या सुरुवातीलाच प्रवेश प्रक्रियेच्या वेळी सर्व विद्यार्थ्यांना ओळखपत्र व महाविद्यालयाचे हॅडबुक दिले जाते यामध्ये महाविद्यालयाच्या शिस्त पालन विषयी माहिती देण्यात आली आहे महाविद्यालयाच्या बोर्डावर शिस्ती संदर्भात सूचना दिल्या जातात.

उदा. महाविद्यालयाच्या आवारात प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या गळ्यात ओळखपत्र असणे बंधनकारक आहे.

- १) महाविद्यालयात व्यसन कोणीही करू नये. २) महाविद्यालयाच्या आवारात अश्लील लिखाण कोणी करू नये.
- ३) कोणत्याही कर्मचाऱ्यावर विद्यार्थ्यांनी उद्धट वर्तन करू नये इत्यादी विषयासंदर्भात प्राचार्य साहेबांच्या मार्गदर्शनाखाली वेळोवेळी मुलांसोबत चर्चा करण्यात आले. ४) वर्गात कोणीही मोबाईल वापरू नये. ५) अनाहूत पाहुण्यांना वर्गात परवानगी शिवाय येऊ नये.
- ६) महाविद्यालयाच्या आवारात वर्गात कॅमेरे बसवलेले आहेत. ७) कोणीही पालकांना परीक्षा विभागात किंवा परीक्षा चालू असताना वर्गात येऊ नये. इत्यादी प्रकारे बोर्डावर सूचना देण्यात आल्या. पालन न करणारे विद्यार्थ्यांवर कडक कार्यवाही करणे दंडात्मक शिक्षा करणे, पुन्हा गैरवर्तन करणाऱ्या मुलांना महाविद्यालयातून काढून टाकणे किंवा त्याची लेखी घेणे इत्यादी सूचना सांगण्यात आल्या आहे.

प्रा. लोखंडे डी.एम.

शिस्त पालन समिती

वनस्पतीशास्त्र विभाग

वनस्पतीशास्त्र विभागात सध्या चार प्राध्यापक काम करत आहे. प्रा.रमेश झावरे विभागप्रमुख म्हणून काम बघत आहेत. विभागात टी.वाय.बी.एस्सी. साठी एकुण १४ विद्यार्थी आहेत, तसेच एस.वाय.बी.एस्सी. साठी ५६ विद्यार्थी शिकत आहेत. दरवर्षीप्रमाणे विभागात विज्ञान मंडळातर्फे घेण्यात येणाऱ्या 'पुष्परचना' स्पर्धेचे आयोजन केले होते. तसेच विभागातील विद्यार्थ्यांनी विज्ञान दिवस साजरा करत असताना भिक्तीपत्रक स्पर्धेत सहभाग नोंदवला.

सन २०२१-२०२२ या वर्षात पुणे विद्यापिठातर्फे घेण्यात आलेल्या सेट परीक्षेत विभागातील प्राध्यापक स्वप्निल जाधव सेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले. तसेच विभागातील प्राध्यापक रमेश झावरे यांनी आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग नोंदवून पेपर चे वाचन केले.

विभागातील प्राध्यापिका घोगरे पी.बी. यांना चालू वर्षी एम.फील पदवी विद्यापिठातर्फे प्रदान करण्यात आली.तसेच प्राध्यापक झावरे आर.पी. यांची पी.एचडी. साठी नोंदणी झालेली असून त्यांचे काम चालू आहे.

रमेश झावरे

वनस्पतीशास्त्र विभाग प्रमुख

श्री ढोकेश्वर कॉलेज, टाकळी ढोकेश्वर

* अनुदानित शिक्षक कर्मचारी *

अ.नं.	शिक्षकाचे नाव	विषय	मोबाईल नं.
१.	प्राचार्य, डॉ. लक्ष्मणराव श्रीधर मतकर	प्राणीशास्त्र	मो. ९०११५०३३३४
२.	प्रा. लक्ष्मण भिकाजी कोठावळे	मराठी	मो. ९४०३३७०९५६
३.	श्रीमती प्रा. शांता रंगनाथ गडगे	इतिहास	मो. ९७६६११८३८१
४.	प्रा. वीरेंद्र शंकर धनशेट्टी	राज्यशास्त्र	मो. ९४२०६३५१५८
५.	प्रा. प्रकाश महादू गावित	इतिहास	मो. ८२७५५८३२२५
६.	डॉ. विजय निवृत्ती सुरवंशी	भूगोल	मो. ९८८१८४१२०४
७.	प्रा. दादासाहेब मुरलीधर लोखंडे	क्रीडा संचालक	मो. ९४२१४७६९७७
८.	प्रा.डॉ. एकनाथ गणपती जाधव	हिंदी	मो. ९६७३११९१९४
९.	प्रा. सोनाली झुंबर ठोंबे	इंग्रजी	मो. ७४९८२४८३५८
१०.	प्रा. किशोर कांबळे सावकार	भूगोल	मो. ८८३०४९५९२३

* अनुदानित शिक्षकेतर कर्मचारी *

अ.नं.	नाव	पद	मोबाईल नं.
१.	श्री. सावकार बाजीराव काकडे	सह. अधीक्षक	मो. ७३५०९२८२९६
२.	श्री. साहेबराव उत्तम यादव	वरिष्ठ लिपिक	मो. ९८५०१३९८१९
३.	श्री. दादाभाऊ भास्कर बिडे	कनिष्ठ लिपिक	मो. ९७६७३३४०५५
४.	श्री. शिवाजी मुकिंदा बोरुडे	शिपाई	मो. ९४२२७२७५८८
५.	श्री. राजेंद्र रमेश नागूल	शिपाई	मो. ८९९८५०६२३४
६.	श्री. मुरलीधर चिंधु खाडे	शिपाई	मो. ९५२७०२१४२०

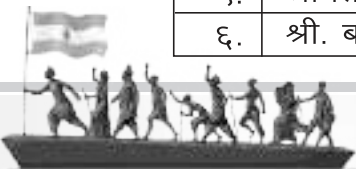
✽ विनाअनुदानित शिक्षक कर्मचारी ✽

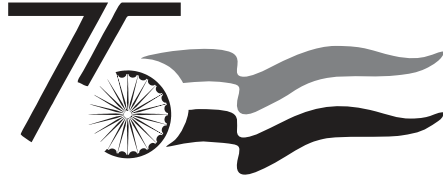
अ.नं.	शिक्षकाचे नाव	विषय	मोबाईल नं.
१.	प्रा.डॉ. वैशाली माधव गंगोत्री	प्राणीशास्त्र	मो. ९०११५०३३३४
२.	प्रा. नामदेव मगन वाल्हेकर	रसायनशास्त्र	मो. ९८९०९६७८१४
३.	प्रा. रोहिणी मधुकर म्हसे	कॉमर्स	मो. ९४०४४५४६३५
४.	प्रा. संजय बबन गायकवाड	भौतिकशास्त्र	मो. ७३७३१३२२२४
५.	प्रा. शैलजा अरविंद टिंगरे	इलेक्ट्रॉनिक	मो. ९०४९५५६४९४
६.	प्रा. समीर दादाभाऊ दळवी	प्राणीशास्त्र	मो. ९४२०१२०७७२
७.	प्रा. रमेश प्रभू झावरे	वनस्पतीशास्त्र	मो. ९९२३९३४२६८
८.	सविता पांडुरंग पिंगट	कॉमर्स	मो. ९३५९९०७९११
९.	प्रा. मनोज बन्सी दूस	इलेक्ट्रॉनिक	मो. ७३५०७७९४४३
१०.	प्रा.डॉ. जिजाभाऊ सिताराम घुले	राज्यशास्त्र	मो. ९६५७७३०४६१
११.	प्रा. अमोल किसन पायमोडे	भौतिकशास्त्र	मो. ९५७९९२२११२
१२.	प्रा. श्रीकांत गोपीनाथ आल्हाट	मराठी	मो. ९९२१७५६४८१
१३.	प्रा. संतोष भास्कर कोकाटे	भूगोल	मो. ७३८७६५०४५७
१४.	प्रा. रुक्मिणी तात्याबा तुतारे	इंग्रजी	मो. ९६८९२९२२६५
१५.	प्रा. पुष्पा बबन घोगरे	वनस्पतीशास्त्र	मो. ७३५०८१५८४७
१६.	प्रा. वंदना प्रकाश साळुंके	भौतिकशास्त्र	मो. ८३९०७३७५३९
१७.	प्रा. शुभांगी रावसाहेब पवार	ग्रंथपाल	मो. ७३५०७७२०८७
१८.	प्रा. रोहोकले सीमा लहू	इलेक्ट्रॉनिक	मो. ९५०३१११२५९
१९.	प्रा. स्वप्निल काशिनाथ जाधव	वनस्पतीशास्त्र	मो. ९८५०८३१९३४
२०.	प्रा. पालवे पूजा धर्मनाथ	रसायनशास्त्र	मो. ९०११२८७३७३
२१.	प्रा. तांबे स्नेहल तबाजी	रसायनशास्त्र	मो. ९७६३२९७०७३
२२.	प्रा. स्वप्नील अशोक रोकडे	गणित	मो. ९६२३२८४९७९
२३.	प्रा.डॉ. सुदाम अनंत वीर	कॉमर्स	मो. ९८५०५४५१७१
२४.	प्रा. शिंदे दीक्षा राजेंद्र	रसायनशास्त्र	मो. ९५०३८९०४९४
२५.	प्रा. वृषाली आबासाहेब नवले	भौतिकशास्त्र	मो. ८६९८७२७५०४

✽ विनाअनुदानित शिक्षकेतर कर्मचारी ✽

अ.नं.	नाव	पद	मोबाईल नं.
१.	श्री. महेश भाऊसाहेब वाव्हळ	संगणक ऑपरेटर	मो. ८६००४८३९७०
२.	श्री. विकास मारुती झावरे	संगणक ऑपरेटर	मो. ९०११२७६२७२
३.	श्रीमती कांचन नारायण डोंगरे	संगणक ऑपरेटर	मो. ९६५७४३२३४८
४.	श्रीमती मंगल गंगाधर धावडे	सफाई कामगार	मो. ८१४९८४९६२६
५.	श्रीमती मनिषा संतोष माकरे	सफाई कामगार	मो. ९०७५१२२७४८
६.	श्री. बाबा गणपत गोरडे	नाईट वॉचमन	मो. ९३०७६९९५०१

भारत मातेचा अमृत महोत्सव विशेषांक

या स्वातंत्र्यासाठी अनेकांनी
केला होता त्याग, वदंन करुनिया तयांसी
आज, ठेऊनी त्यांच्या बलिदानाची
जाण, करुया भारतदेशा असंख्य प्रणाम
स्वातंत्र्यदिनाच्या हार्दिक शुभेच्छा ..!

आज सलाम आहे त्या विरांना
ज्यांच्यामुळे आज हा दिवस पाहिला
ती आई आहे भाग्यशाली जिच्यापोटी
जन्मलेल्या विरांमुळे हा देश अखंड राहिला
स्वातंत्र्यदिनाच्या हार्दिक शुभेच्छा ..!

क्षणचित्रे...

‘मधुमक्षिका पालन’ कार्यशाळेत मार्गदर्शन करण्यासाठी आलेल्या अतिथी मा.अमृता देशमुख यांचे स्वागत करताना प्राचार्य डॉ.मतकर व प्राध्यापक कोठावळे

राष्ट्रीय सेवा योजना युनिटच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना डॉ.नागेश शेळके व उपस्थित मान्यवर

सांस्कृतिक कार्यशाळा प्रसंगी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना ह.भ.प. विलास महाराज लोंढे व मान्यवर

‘ऐतिहासिक पर्यटन व रोजगाराच्या संधी’ या कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ.सुनिता मोटे, प्राचार्य डॉ.मतकर व मान्यवर

वाणिज्य विद्याशाखेतर्फे आयोजित ‘वाणिज्य महोत्सवात’ मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर व संस्थेचे विश्वस्त मा.श्री.सितारामजी खिलारी

‘भारतमातेच्या स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवानिमित्त’ तिरंगा झेंड्याचे वितरण करताना मा.प्राचार्य डॉ.लक्ष्मणराव मतकर

महाविद्यालयाची ठळक वैशिष्ट्ये

- सुसज्ज इमारत व जिमखाना
- अनुभवी, उच्चशिक्षित व तज्ज्ञ प्राध्यापक वर्ग
- अद्ययावत विज्ञान प्रयोगशाला व मौलिक ग्रंथसंपदा
- गरजू व होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी कमवा व शिका योजना
- स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र
- राजकीय पत्रकारिता कोर्स
- ट्रॅव्हल अॅण्ड टुरिझम कोर्स
- टॅली इ.आर.पी. सर्टिफिकेट कोर्स
- मधुमक्षिका पालन सर्टिफिकेट कोर्स
- विविध प्रकारच्या शिष्यवृत्तींची व्यवस्था
- भव्य क्रीडांगण व पार्किंग सुविधा
- मुलींचे सुसज्ज वसतिगृह
- राष्ट्रीय सेवा योजना
- राष्ट्रीय छात्र सेना

अहमदनगर जिल्हा मराठा विद्या प्रसादाच्या सन्मानाने
श्री द.के.शे.वा. कॉलेज, दाकणी द.के.शे.वा.
सा.वासरे, जि. अहमदनगर.

